

Limba ROMÂNĂ

Nr. 5-6 (179-180) 2010

ANUL XX · CHIȘINĂU

 INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ
DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Nr. 5-6 (179-180) 2010
MAI-IUNIE
CHIȘINĂU

*Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român*

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Editor Echipa redacției

ISSN 0235-9111

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Viorica-Ela CARAMAN

Redactor Tatiana FISTICANU

Lector Veronica ROTARU

**Procesare
computer** Oxana BEJAN

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

**Coperta
și interior** Alexandru BANTOȘ (I-IV – *Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Cazinoul, două simboluri ale Constanței*), I–XVI (pagini color)

**Colegiul
de redacție** Alexei ACSAN, Ana BANTOȘ, Vladimir BEȘLEAGĂ, Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Anatol CODRU, Nicolae DABIJA, Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Iulian FILIP, Gheorghe GONȚA, Victor V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Nicolae MĂTCAȘ, Ion MELNICIUC, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Vlad POHILĂ, Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Marius SALA (București), Constantin ȘCHIOPU, Ion UNGUREANU, Diana VRABIE (Bălți)

*Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al A.Ș.M.,
prin Hotărârea nr. 61 din 30 aprilie 2009, a recunoscut calitatea științifică
de profil a revistei „Limba Română”.*

**Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul
de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.**

Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

Căsuța poștală nr. 83,

bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012, Republica Moldova.

Tel.: 23 84 58, 23 87 03

e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com

pagina web: www.limbaromana.md

SUMAR

PRO DIDACTICA. INSTANTANEE
DE LA OLIMPIADA INTERNAȚIONALĂ
DE ROMÂNĂ, CONSTANȚA, 16-19 MAI 2010

Alexandru BANTOȘ	SUB CUPOLA ÎNTREGITOARE A LIMBII ROMÂNE	6
Eugen TOMAC	SPIRITUL UNEI NAȚIUNI	9
Mina-Maria RUSU	ÎNĂLȚAREA CLIPEI CĂTRE ETERNITATE	10
Anca-Denisa PETRACHE	TIMP AL PERPETUEI DEVENIRI	10
Elena BUHAIEV	AMBASADORI AI LIMBII ROMÂNE	11
Nicolae ROTUND	ȘANSA DE A TRĂI ÎNĂUNTRUL ISTORIEI	12
Ana BANTOȘ	COMUNICARE ȘI CREATIVITATE	13
Mariana NOREL	EXIL ÎN NEMĂRGINIREA CREAȚIEI	14
	PREMII ȘI MENȚIUNI	15
DIALOGUL ARTELOR		
Alexandru BANTOȘ	MAREA NOASTRĂ. LA CONSTANȚA (PAGINI COLOR)	I-XVI
CĂRȚI ȘI ATITUDINI		
Claudia BALABAN	CĂRȚILE LUMINEAZĂ – CUNOAȘTEREA ÎNCÂNTĂ	20
Theodor CODREANU	UN BILANȚ ÎN EMINESCOLOGIE	24
Diana VRABIE	EMINESCU SAU BRANDINGUL DE NAȚIUNE	28
Viorica-Ela CARAMAN	PORNIND ÎN RELECTURA LUI EMINESCU...	31
Aurelian SILVESTRU	O LECȚIE A NEUITĂRII	33

4 **Limba ROMÂNĂ**

Mihai PAPUC	SEMĂNĂTORUL DE LUMINĂ	37
Nicolae TURTUREANU	UN (ALT) PEREGRIN LA CURȚILE DORULUI	39
Adrian Dinu RACHIERU	LITERATURA PENTRU COPII – PARTE INTEGRANTĂ DIN LITERATURĂ	42
Iulian FILIP	COADĂ CĂLĂTOARE, PROVOCATOARE	44
Titu POPESCU	CĂRȚI ȘI AUTORI DIN AFARA GRANIȚELOR	47

LIMBAJ ȘI COMUNICARE

Ioan MILICĂ	METAFORE ANIMALIERE ÎN PRESA SPORTIVĂ ACTUALĂ	52
Cristinel MUNTEANU	OBSERVAȚII ȘI SUGESTII PRIVIND TRADUCEREA UNOR POEZII ENGLEZEȘTI CU FORMĂ FIXĂ	64
	DESPRE „VIRTUȚILE STILISTICE” ALE TEXTULUI JURNALISTIC	73

CUM SCRIA EMINESCU?

Nicolae GEORGESCU	REPREZENTĂRI SCRIPTURALE EMINESCIENE; UN ACCENT UITAT	82
Vladimir ZAGAEVSCHI	ACCIDENTE FONETICE ÎN PROZA EMINESCIANĂ	92
Mioara KOZAK	ÎNALT – STRUCTURI DISCURSIVE NOMINALE ÎN POEZIA EMINESCIANĂ	98

PROZĂ

Ioan MÂNĂSCURTĂ	FEMEIA CARE-A FOST ODATĂ (I)	103
Emil VRABIE	UN OASPETE BINEVENIT	113

EVENIMENT

Tatiana FISTICANU	ȘCOALA NAȚIONALĂ: RECUPERAREA DESTINULUI EUROPEAN. CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ IN HONOREM NICOLAE MĂTCAȘ	121
Mina-Maria RUSU	LIMBA ROMÂNĂ – SPAȚIU AL IDENTITĂȚII CULTURALE	125
Andrei STRĂMBEANU	DOAR O SINGURĂ VORBĂ PENTRU NICOLAE MĂTCAȘ	129

Mihai CUCEREAVĂ	OMAGIU LA BAȘTINĂ	131
CRITICĂ, ESEU		
Adrian Dinu RACHIERU	MITOLOGIE ȘI POEZIE (I). CAZUL NICHITA	133
Iulian BOLDEA	RETORICA PEISAJULUI ȘI FASCINAȚIA VIZUALITĂȚII ÎN PASTELURILE LUI VASILE ALECSANDRI	140
DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII NOASTRE		
Nicolae GEORGESCU	CELE TREI NUME ALE SALE	146
Lina CODREANU	GH. FOCȘA – ETNOGRAF ȘI MUZEOGRAF (II)	149
LECTIILE ISTORIEI		
Dorin CIMPOEȘU	CONFERINȚA „ISTORIE, CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE ÎN EUROPA DE SUD-EST”	158
Ana Maria Roxana PAICA	TIPURI DE REGIMURI POLITICE: DEMOCRAȚIE, AUTORITARISM ȘI TOTALITARISM	161
Dorin CIMPOEȘU	RESTAURAȚIA ROȘIE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI TRĂSĂTURILE REGIMULUI COMUNIST RENOVAT	170
Sebastian RUSU	GUVERNAREA GOGA – CUZA ȘI POLITICA ANTISEMITĂ	177
Bogdan-Alexandru JITEA	ISTORIE, POLITICĂ ȘI FILM ÎN REGIMUL COMUNIST	184
Constantin BURAC	DORIN CIMPOEȘU, RESTAURAȚIA COMUNISTĂ SOVIETICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA	191
Mirela-Maria IEREMCIUC	DORIN CIMPOEȘU, GUVERNAREA DE CENTRU-DREAPTA ÎN BASARABIA (REPUBLICA MOLDOVA) 1998-1999	193
ITINERAR LEXICAL		
Anatol EREMIA	DICȚIONAR TOPONIMIC (III)	197
Marin BUTUC	TERMENI ȘI TERMENI-SINTAGME AI METALIMBAJULUI MILITAR ROMÂNESC	204
AUTORI		207

**Alexandru SUB CUPOLA ÎNTREGITOARE
BANTOȘ A LIMBII ROMÂNE****CONSTANȚA, TĂRÂM DE ISTORIE
ȘI CIVILIZAȚIE**

Constanța e un nume drag sufletului meu. Și această tulburătoare și netrecătoare afecțiune are vechi rădăcini, în copilărie, când în familia noastră se vorbea frecvent despre un nepot al bunicii Paraschiva, cu un destin absolut misterios, nepot plecat de acasă fără voia părinților, care a ajuns la Constanța căpitan de corabie.

Imaginea acestui oraș dintre Dunăre și Marea Neagră, învăluit în haină de legendă și mit, s-a cristalizat în conștiința mea odată cu descoperirea nostalgicei romanțe „O seară la Constanța...” (fără ea acum două-trei decenii erau de neconceput petrecerile basarabenilor), care adună parcă în unduioasa, ca apele cumiți ale mării, melodie și în pătrunzătoarele, prin simplitatea lor, versuri toate iubirile lumii, de la cea pentru ființa dragă până la Patria adevărată, după care au tânjit întotdeauna răzlețitii de soartă și deșărații. De altfel, această răscolitoare romanță, interpretată de un mare grup de aromâni, între care ne aflam rătăciți câțiva basarabeni, un bucovinean și un ardelean sosit tocmai din California, am ascultat-o împreună cu Grigore Vieru în mai 2003 chiar la Constanța, după o mult prea întârziată, din cauza drumului, dar totuși întâmplată și emoționantă întâlnire cu poetul. Peste ani, la 24 august 2008, după o altă revedere cu admiratorii săi constănțeni, poetul basarabean ca o predicție avea să mărturisească: „Nu știu dacă voi apuca 75 de ani, dar consider sărbătoarea de la Constanța, mai precis de la Eforie Sud, de la hotelul Hora, omagiul meu” (Anastasia Dumitru, *Sărbătoarea limbii române la Constanța*). Aflat la confluența căilor terestre și maritime, cel mai vechi oraș românesc a marcat, de-a lungul secolelor, destinul multor ilustre personalități. La Tomis, cetate pe ruinele căreia a crescut ulterior municipiul de astăzi, în anul 8 d. Hr. a fost exilat poetul roman Ovidiu (autor al vestitelor *Triste* și *Pontice*, create chiar aici), despre care Tudor Arghezi spunea că este „marele nostru strămoș de limbă,

de scriere și de sânge – poet al nostru ca și Eminescu”. Monumentul, loc de pelerinaj pentru cei aflați în căutarea vestigiilor și splendorilor vieții de azi și de ieri, impresionează mai ales în fapt de seară, când e potopit din toate părțile de lumina modernelor felinare. Pe soclu are gravat propriul epitaf, pe lângă care nu poți trece nepăsător: „Sub astă piatră zace Ovidiu, cântărețul / Iubirilor gingașe, răpus de-al său talent. / O, tu, ce treci pe-aice, dac-ai iubit vreodată, / Te roagă pentru dânsul: să-i fie somnul lin!”.

Alături, la câțiva pași de piața Ovidiu și de Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, se află Edificiul Roman cu Mozaic (descoperit, de altfel, în 1959, din care se mai păstrează circa 800 de metri pătrați, o treime din suprafața totală de altă dată), care a fost înălțat în secolul al IV-lea după Hristos. Construit în trei terase, de unde și acum se înfățișează priveliștea maiestuoasă a mării, în special noaptea, edificiul făcea legătura între nivelul orașului antic și cel al portului din aceeași epocă.

Astăzi portul Constanța, unde ancorează nave militare, comerciale, turistice din întreaga lume, se întinde pe o suprafață de circa 40 km², are o lungime de aproape 30 de km și este cel mai mare din bazinul Mării Negre și al patrulea în Europa.

Constanța însă este cu adevărat fascinantă în primele ore ale dimineții. Pentru a savura bucuria deplină a spectacolului matinal trebuie să ajungi înainte de răsăritul soarelui pe faleza de lângă istoricul Cazinou. Numai aici vei cunoaște cu adevărat miracolul mării: în față, cât cuprinzi cu ochii, se așterne întinderea încă opacă a apelor, la orizont corăbiile par jucării desenate în gri de o mână nevăzută, alături auzi tălăzuirea neîncetată a valurilor și urmărești rotirea tăcută între cer și pământ a pescărușilor. Spre asfințit, în depărtare, se conturează imaginea clar-obscură a portului: clădiri impozante, moderne, ziduri vechi, din alte vremi, alcătuiind împreună un ansamblu, cresc parcă din apele ce au adus la mal corăbii din toate cele patru zări. Dacă te deplasezi mai spre răsărit, mai aproape de bustul lui Eminescu, situat la câțiva metri de „zbuțumul mării”, și dacă soarele tocmai atunci se ivește timid din depărtări, în minte îți vin cunoscutele versuri: „Pe mișcătoarele cărări, corăbii negre duce”. Autorul poemului *Mai am un singur dor*, sosit pentru prima dată la Constanța și copleșit de imaginea magnifică a mării, îi va scrie iubitei sale la 16 iunie 1882 dintr-o cameră a hotelului d'Angleterre: „...șed într-o mansardă și privirea mi-e deschisă din două părți asupra mării, pe care aș vrea să plutesc cu tine. Te sărut dulce, draga mea Veronică, și rămân al tău. La anul să știi că venim amândoi aici”.

Punct de atracție și de referință din cele mai vechi timpuri (spațiul dintre Dunăre și Mare, Dobrogea, este primul sanctuar al formării și creștinării poporului nostru), Constanța, prin îngemănarea spectaculoasă și niciodată îmblânzită a apei și a pământului, oferă trecătorului ceva din rezistența acestui oraș milenar. Te învață să uiți durerile, necazurile, deziluziile, să fii aprig și drept, să rămâi tu însuși, orice s-ar întâmpla. Să ai curajul și tăria de caracter pentru a înfrunta ca un adevărat Lup de Mare *FORTUNA*.

COMPETIȚIE ȘCOLARĂ DE ANVERGURĂ

La Constanța, sub auspiciile Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului în colaborare cu Departamentul pentru Relații cu Românii de Pretutindeni și Ministerul Afacerilor Externe din România, între 16-19 mai 2010, s-a desfășurat etapa internațională a Olimpiadei de limbă, comunicare și literatură română. Prestigioasa acțiune, având scopul de a evalua „competența de comunicare orală și scrisă”, a întrunit circa o sută dintre cei mai buni elevi (cl. VII-XII) din România, Republica Moldova, Ucraina, Serbia, Bulgaria și face parte dintr-un larg registru de activități întreprinse pentru promovarea și susținerea identității etnolingvistice a românilor și pentru consolidarea statutului european al limbii române.

Delegația din Republica Moldova, cea mai reprezentativă din punct de vedere numeric, a avut și o prestație de nivel înalt, elevii noștri demonstrând cunoștințe temeinice la curricula școlară și abilități de comunicare remarcabile. Rezultatele obținute la această competiție de anvergură denotă că învățământul de la noi, în pofida numeroaselor obstacole de natură politică și financiară, continuă să aspire constant către un standard evoluat, comparabil în multe privințe cu sistemul de instruire din țările cu mari și bogate tradiții în domeniu. Performanțele basarabenilor dezvoltă și de această dată premisele principale ce asigură menținerea noastră pe podiumul frunțașilor: profesionalismul și devotamentul exemplar proprii cadrelor didactice și calitatea organizării procesului de studii caracteristică anumitor unități de învățământ. În acest context, se detașează câteva instituții, ai căror discipoli s-au clasat în frunte. E vorba de Liceul Teoretic „Ion Creangă” din Chișinău (Doina Paingu, elevă în cl. a IX-a, a obținut cel mai strălucit succes din lotul olimpicilor moldoveni – premiul II), Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău (Mihaela Dumitrașcu, cl. a VII-a, s-a ales cu premiul III), Liceul Teoretic Holercani, Dubăsari (Tatiana Popușoi, cl. a IX-a, premiul III), Liceul Teoretic „Hyperion” (Cristina Mogâldea, cl. a X-a, premiul III), Liceul Teoretic „E. Malcoci”, Crocmaz, Ștefan-Vodă (Doina Talchiu, cl. a X-a, premiul III). Lista este completată și de către participanții la Olimpiadă distinși cu premii speciale și mențiuni (vezi p. 15-19, punctajul final fiind constituit din suma a trei componente: a. proiect literar colectiv, b. probă scrisă individuală și c. probă orală individuală).

Derulat în condiții excelente, întregul program al olimpiadei – festivitatea de deschidere și ceremonia de înmânare a premiilor, organizarea impecabilă a probelor de concurs, precum și a excursiilor, între care se impune întâlnirea de neuitat cu echipajele fregatei „Regina Maria” și al bricului „Mircea” – relevă preocuparea manifestă a nucleului organizatoric (Mina-Maria Rusu, Anca-Denisa Petrache, Camelia Ciurescu, Mariana Norel, Cristina Ivan, Ana Maria Panțu) de a crea pentru delegați ambianța pe care numai patria lor istorică le-o poate oferi. Întâmpinați cu dragoste și căldură pe pământ dobrogean, reprezentanții românilor din jurul granițelor României au trăit la Constanța câteva zile de autentică libertate și armonie spirituală, acumulând energie și experiență necesară pentru supraviețuirea lor ca entitate în spațiile din care provin.

SPIRITUL UNEI NAȚIUNI

Stimați profesori,

Dragi elevi,

Este o onoare pentru mine să vă transmit cu ocazia deschiderii Olimpiadei internaționale de limbă, comunicare și literatură română un mesaj vouă, adevăraților „ambasadori” ai poporului român. Nu pot decât să vă mulțumesc că oferiți acest „omagiu” limbii române, care, după cum spunea Eminescu, este „însăși floarea sufletului etnic al românimii”.

Tinerii reprezintă spiritul unei națiuni, iar voi sunteți spiritul românismului prin care tradițiile, obiceiurile și istoria neamului românesc vor avea ecou în lume.

Știu că vă este greu, și obstacole întotdeauna vor fi, dar numai prin pasiunea voastră generațiile viitoare vor putea să citească poeziile lui Alecsandri, romanele lui Sadoveanu și povestirile lui Creangă în frumoasa limbă în care au fost scrise. În cuvânt stau rădăcinile acestui popor vechi, iar voi sunteți emisarii culturali ai acestuia.

Dragi tineri români, prin prezența voastră aici, demonstrați că, deși nu toți suntem sub emblema aceluiași stat, puterea cuvântului poate călători peste granițe.

În calitate de coorganizator al acestui eveniment, sperăm că, prin acțiunile și proiectele pe care le vom desfășura în continuare, vom fi un partener permanent pentru promovarea valorilor românești și păstrarea identității culturale.

Vă urez succes în această competiție și mulțumesc tuturor dascălilor prezenți în această sală, care v-au îndrumat pașii spre dragostea de limba și literatura română.

Eugen TOMAC,
Secretar de stat pentru românii de pretutindeni

ÎNĂLȚAREA CLIPEI CĂTRE ETERNITATE

Dragi iubitori ai limbii române de pretutindeni și dintotdeauna,

În miez de mai, marea a pus dragostea voastră pentru cuvânt în cel mai luminos răsărit de soare. Din valuri, la orizontul de liniște și iubire, simțirea românească a zămislit un spațiu ideal, în care cuvântul naște și renaște, într-un *perpetuum mobile* al visului românesc de dăinuire.

Ați venit aici, la Constanța, la malul mării românești, din dragoste pentru rostirea în graiul străbun și cu sufletul împodobit de valorile perene ale culturii noastre naționale. Ați încremenit timpul în cea mai frumoasă înălțare a clipei către eternitate și împreună veți înfrăți slova cu vorba, cuvântul nenăscut cu cel pârguit, meșteșugind cu har bijuterii ale simțirii voastre, într-un „creșterea limbii românești și a patriei cinstire”. Iată că, în anul 2010, ca niciodată până acum, elevii români de pretutindeni își leagă vorba de cuvântul scris, cu frățietatea perenă a destinului cultural comun. Din Republica Moldova, din Ucraina sau din josul Dunării, din Serbia, Bulgaria și din România, v-ați împlinit visul de a simți românește pe pământul țării străbune. Sunteți cei care ați deschis porțile unei Români fără frontiere, în care și din care visul vine și pleacă, la fel de liber ca pescărușii în nesfârșirea cerurilor născute din mare.

Vă fie clipa aceasta de românism apă vie întru deplina dăinuire, peste timp, a dragostei voastre pentru tot ce înseamnă bucuria de a da suflet cuvântului și înaltelor sale puteri de a innobila ființa!

Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului din România este onorat ca, împreună cu Guvernul României, prin Departamentul pentru Românii de Pretutindeni și cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe, să vă poată oferi șansa de a vă înfrăți dragostea pentru limba, literatura și cultura românească în cele câteva zile petrecute la Constanța.

Fiți bineveniți în lumina solară a speranței și în spațiul deschis și fără frontiere al cuvântului sacru, românesc!

Prof. dr. Mina-Maria RUSU,
Inspector General, Ministerul Educației,
Cercetării, Tineretului și Sportului din România

TIMP AL PERPETUEI DEVENIRI

Reuniți la malul mării, într-un efort de revelare a identității culturale, ne aflăm cu toții, deopotrivă, elevi și profesori, într-un spațiu de dincolo de rostire, într-un

timp al perpetuei deveniri, numită simplu – limba română. Olimpiada aceasta se dorește și trebuie să fie prilejul afirmării unei arhitecturi spirituale eclectic manifestate în istorie, dar, întotdeauna, consecvente principiului valoric, depozitara unui arhetip cultural a cărui individualitate este cu atât mai evidentă astăzi, în contextul multicultural al unei Europe a confluențelor, al aceleiași Europe mereu aflate „la răspântie” de culturi și civilizații. Fastul spațiului în care Olimpiada își rostuieste întâmplările nu are decât de a deveni fastul clipei. Din Serbia, din Republica Moldova, din Ucraina sau din Bulgaria, aici, în România, faptele limbii române pornesc a se rosti. „Înșir’te mărgărite...”

Prof. dr. Anca-Denisa PETRACHE,
Inspector General, Ministerul Educației,
Cercetării, Tineretului și Sportului din România

AMBASADORI AI LIMBII ROMÂNE

Distinși oaspeți,

În calitate de organizatori și gazde ale acestui mare eveniment vă urăm un călduros „Bun venit!” și vă dorim să prețuiți aceste momente unice din viața voastră, aici, la malul Mării Negre.

Dragi elevi, misiunea voastră este una foarte grea și provocatoare, dar și foarte frumoasă, aceea de a rămâne ambasadorii acestei „cărți de noblețe” care este limba română.

Sunt convinsă că această Olimpiadă reprezintă momentul în care veți trăi cel mai frumos sentiment intelectual, acela al satisfacțiilor rezultate din munca și talentul vostru și că veți încerca neconștient să urcați treptele valorice, „ca să vedeți foarte departe” (C. Brâncuși).

Stimați profesori, vă felicit pentru remarcabila performanță de a participa la etapa internațională a Olimpiadei de limbă, comunicare și literatură română și sunt convinsă că în spatele reușitelor stă o muncă titanică, dar realizată cu pasiune, vocație și dăruire.

Vă doresc ca la această Olimpiadă să existe numai câștigători, ca visele voastre să devină realitate și să aveți parte numai de realizări remarcabile!

Mult succes!

Elena BUHAIEV,
Inspector Școlar General

ȘANSA DE A TRĂI ÎNĂUNTRUL ISTORIEI

Dragi elevi, stimați oaspeți, stimați organizatori, dragi colegi,

Sunt bucuros să mă aflu alături de Dumneavoastră la această ediție constănțeană a Olimpiadei internaționale de limbă, comunicare și literatură.

Mă adresez, în primul rând, vouă, dragi elevi, veniți din multe țări să vă exprimați în limba română cunoștințele și gândurile, să dovediți că, deși trăitori acum în alte părți ale lumii, cultivarea limbii noastre este mai mult decât o preocupare constantă, este o datorie. Fiecare eveniment din viață ne alcătuiește biografia. Și acesta pe care îl parcurgem acum este un eveniment. Cândva, poate va fi o amintire pentru unii. Pentru alții poate să fie un eveniment care le va schimba cursul vieții. Pentru toți rămâne însă o provocare, căci este șansa fiecăruia de a trăi înăuntrul istoriei. Să nu regretăm mai apoi că asemenea ocazii au trecut și nu am fost prezenți. Pentru noi, oamenii de oriunde, limba rămâne principalul mijloc de comunicare. Limba română este limba noastră, a celor de aici, de pretutindeni unde trăiesc români. Este una dintre limbile Uniunii Europene, este, așadar, internaționalizată. Sporește puterea noastră de a-l cunoaște mai bine pe celălalt, de a-l face să ne cunoască și el așa cum suntem. Formându-te pe tine, îl poți forma și pe celălalt pentru adevăr, pentru frumos, pentru încredere, pentru respect reciproc, pentru viață. În acest spirit trebuie să înțelegem că păstrarea identității lingvistice, a tradițiilor, a literaturii și culturii în contextul atâtor noi perspective rămâne dorința noastră comună. Să contribuim la formarea unei imagini reale, să le spunem că România este o țară frumoasă, că ați fost la Constanța, oraș de vechime antică, oraș încărcat de istorie, nu doar locul exilării marelui poet latin Ovidius care, referindu-se la cetățenii de aici, declara: „Tomitanii pe care eu îi iubesc”, ci și un spațiu al speranței.

Închei cu două confesiuni. Cea dintâi, a mea. Văzându-vă, gândul m-a dus peste jumătate de secol în urmă, când elev de liceu fiind, am participat pentru prima dată la faza finală a Olimpiadei de limbă și literatura română. Perpessicius, celebrul editor al lui Eminescu, ne-a spus: „O carte în fiecare zi, o carte până la sfârșitul vieții”. Cu câțiva dintre competitorii de atunci m-am întâlnit mai apoi la facultate, la conferințe, prin cărțile pe care le-am publicat. Erau aceia ce l-au ascultat. Și tot m-am gândit dacă am făcut bine. Acum pot spune cu certitudine că am procedat așa cum era firesc. A doua confesiune aparține unei poete române, care a umblat mult prin lume și a lăsat un fel de testament: „Chiar de voi fi îngropată / Într-o străină țărână, / Eu tot învia-voi odată / În limba română”.

Aristotel spunea că important nu este numai ce spui, ci cum spui. Eu v-am spus din toată inima – și la fel doresc tuturor participanților tot succesul pe care, sunt convins, îl meritați!

Prof. univ. dr. Nicolae ROTUND,
Președintele Comisiei centrale de organizare
și evaluare a Olimpiadei

COMUNICARE ȘI CREATIVITATE

Evenimentul din 16-19 mai a.c. de la Constanța este unul deosebit, deoarece participă elevi atât din România, cât și din Republica Moldova, Bulgaria, Serbia, Sudul Basarabiei și Nordul Bucovinei. Este un moment aparte nu doar pentru toți acești copii, care, împreună cu profesorii lor, sunt aici pentru a demonstra cum te poți regăsi în limba română ca într-o patrie, așa cum spunea și Nichita Stănescu: „Limba română este Patria mea”. Prin reprezentanții lor astăzi s-au întâlnit aici românii de pretutindeni. Eu vin de la Chișinău, de acolo de unde Nichita Stănescu, în 1976, într-o perioadă când nu exista nicio comunicare între România și Basarabia, în cadrul unor manifestări literare, spunea: „Am venit de acasă, acasă”. La fel spun și eu aceste cuvinte aici, la Constanța, acest oraș extraordinar, și mă bucur că acești copii minunați, cei mai buni, aleși din toate școlile, vor duce mai departe cuvântul limbii române. Ei sunt vorbirea acestui popor, așa cum spunea tot Nichita Stănescu: „Sunt vorbirea Patriei mele, România”. Acești tineri sunt vorbirea și scrisul poporului român. Prin urmare, lor le revine o sarcină deosebit de dificilă, pentru că trăim în vremuri foarte complicate, când lumea este mult mai pragmatică, mult mai ostilă și valorile spirituale sunt uneori neglijate. România este membră a U.E., dar suntem și vom fi acceptați oriunde în lume mai ales dacă vom ști să ne respectăm valorile proprii, să ne regăsim în ele și să comunicăm din perspectiva acestora, asigurându-ne astfel potențialul creator al fiecăruia dintre noi.

Tinerii de astăzi au misiunea de a înlătura, de a anihila niște lacune care există în comunicarea dintre românii din interiorul țării, dar și dintre românii de aici și cei de peste hotare. Este nevoie să recuperăm capacitatea noastră de a interacționa, mai bine zis de a rezolva incapacitatea omului modern de a comunica. Sunt vremuri dificile, dar sperăm ca prin Limba Română și prin intermediul unor asemenea evenimente situația să se redreseze. Tinerii prezenți astăzi la Olimpiada internațională manifestă un remarcabil spirit de inițiativă și eu cred în ei, în forțele lor; noi, profesorii, îi vom susține și îi vom îndruma în permanență.

Cu siguranță, unii dintre acești adolescenți vor ajunge personalități marcante. Așa cum s-a întâmplat după una dintre olimpiadele din perioada interbelică, de la care regretatul academician Constantin Ciopraga se întorcea cu un premiu. A evocat lucrul acesta chiar în mesajul pe care îl adresa participanților primei Olimpiade naționale de limba și literatura română de după 1989. Eu sper că din rândurile acestor copii care zilele acestea vor concura la Olimpiadă vor apărea peste ani figuri marcante care să poarte imaginea României și a poporului român cu cinste și cu onoare.

Le urez succes tuturor!

Conf. univ. dr. Ana BANTOȘ,
Președinte de Onoare al Olimpiadei

EXIL ÎN NEMĂRGINIREA CREAȚIEI

*Nu locuim într-o țară, locuim într-o limbă.
Asta și nimic altceva înseamnă patria.*

Emil Cioran

Constanța este, în aceste zile, gazda unei comunități animate de dorința de a demonstra că limba și literatura română constituie un patrimoniu de care trebuie să ne bucurăm cu toții, pe care merită să-l păstrăm și să-l promovăm prin eforturile unite ale vorbitorilor de limba română, indiferent de teritoriul pe care trăiesc.

An de an, Olimpiada internațională de limbă, comunicare și literatură română oferă participanților – profesori și elevi – noi și noi provocări. Anul care încheie primul deceniu al secolului al XXI-lea ne propune – prin proiectele literare colective pe care le-ați realizat, dragi elevi și stimați colegi – o regândire a locului și rolului literaturii române în cultura mondială, o călătorie spirituală prin case memoriale și muzee literare, re-descoperirea simbolurilor arhetipale în literatura română, identificarea tradițiilor și obiceiurilor românești comune cu ale altor popoare.

Locurilor cu puternică rezonanță istorică și culturală, care au găzduit edițiile de până acum, li se adaugă încă unul – Constanța – spațiu al confluențelor culturale, punct-cheie al itinerarului cultural românesc, promotor – în aceste zile – al conceptului de „românitate deschisă” (Adrian Marino).

Au trecut 2002 ani de când poetul latin Publius Ovidius Naso a ajuns la Tomis, considerat, la început, oraș al exilului, devenit, apoi, oraș al creației *Tristelor* și *Ponticelor*. După mai bine de două milenii, elevi și profesori din Bulgaria, Moldova, Serbia, Ucraina și România ne regăsim în aceste locuri încărcate de istorie, uniți într-o singură echipă – cea a iubitorilor și păstrătorilor de valori spirituale și materiale ale neamului de care aparținem.

Cele trei probe ale etapei internaționale oferă multiple posibilități fiecărui participant de a-și demonstra talentul, inspirația, buna capacitate de comunicare orală și scrisă, empatia, adaptabilitatea și flexibilitatea, spiritul de echipă. Și vom fi cu toții câștigători, elevi și profesori, participanți la o sărbătoare a spiritului literar românesc, îmbogățit an de an cu noi talente, ivite din rândurile voastre, dragi elevi.

Parafrazând-o pe Ana Blandiana, hai să vorbim despre țara din care venim – despre LIMBA ROMÂNĂ...

**Conf. univ. dr. Mariana NOREL,
Universitatea Transilvania din Brașov**

PREMII ȘI MENȚIUNI

E știut, marile premii revin, de regulă, unui număr restrâns de competitori. Sunt remarcați, firește, cei mai buni. Nu este o excepție în acest sens nici Olimpiada internațională de limbă, comunicare și literatură de la Constanța. Dar, cum se poate constata din paginile alăturate, organizatorii concursului au fost generoși, încurajând și apreciind efortul tuturor participanților la competiție. Astfel, concurenții au fost distinși cu premii, premii speciale, mențiuni și, obligatoriu, cu câte o minibibliotecă de carte românească. Publicăm lista completă a rezultatelor Olimpiadei, cu gândul că aici își vor regăsi peste ani numele viitori lingviști, literați, ziariști, profesori de română, aflați acum pe drumul afirmării intelectuale, titlul de învingători la concurs fiind de-a dreptul memorabil în destinul lor.

Nume și prenume	Cls	Unitatea de învățământ	Țara	Pct A	Pct B	Pct C	Pct final	Premiul
Dădălau Greta Raluca	7	Colegiul Național „George Coșbuc”, Cluj-Napoca	Rom./Cluj-Napoca	120	116	114	116.67	I
Câmpan Andreea	7	Școala cu clasele I-VIII nr. 3 „Mihai Eminescu”, Rădăuți, Suceava	Rom./Suceava	120	113	110	114.33	II+PS
Dumitrașcu Mihaela	7	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	100	92	102	98.00	III+PS
Celacu Veronica	7	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	100	84	103	95.67	M
Țurcanu Valeriu	7	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	100	75	108	94.33	M+PS
Pachkanu Mikhaela	7	Școala Medie Petrașivca, raionul Herța, regiunea Cernăuți, Ucraina	Ucraina	90	71	99	86.67	PS
Apetri Denys	7	Liceul raional Herța, regiunea Cernăuți, Ucraina	Ucraina	90	64	84	79.33	PS
Radu Ioana Crina	8	Colegiul Național Vocațional Slatina	Rom./Slatina	120	118	120	119.33	I+PS
Găvan Luana	8	Colegiul Național „Liviu Rebreanu”, Bistrița	Rom./Bistrița	120	116	120	118.67	II
Codreanu Narcisa	8	Școala Gimnazială „Nichita Stănescu”, Galați	Rom./Galați	120	108	115	114.33	III
Bârcă Odri	8	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	90	84	118	97.33	M

16 Limba ROMÂNĂ

Ciupercă Nichita	8	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	90	76	118	94.67	M
Cheptănaru Alexandrina	8	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	90	82	108	93.33	M
Lyutyk Maryna	8	Liceul Carapciu, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți, Ucraina	Ucraina	90	78	106	92.00	M
Rotaru Anna	8	Școala Medie Stroești, raionul Noua Suliță, regiunea Cernăuți, Ucraina	Ucraina	90	67	111	89.33	M+PS
Romaniuk Iryna	8	Școala Medie Stroești, raionul Noua Suliță, regiunea Cernăuți, Ucraina	Ucraina	90	69	106	87.50	PS
Toporivska Mykhaila	8	Gimnaziul nr. 6, Cernăuți, Ucraina	Ucraina	90	81	93	87.00	PS
Chirvas Mariana	8	Școala de cultură generală din satul Utconosovca, raionul Izmail, regiunea Odesa, Ucraina	Ucraina	90	75	95	86.67	PS
Valeria Oprea	8	Școala de cultură generală din satul Utconosovca, raionul Izmail, regiunea Odesa	Ucraina	90	64	96	83.33	PS
Kozma Andriy	8	Școala de cultură generală din satul Utconosovca, raionul Izmail, regiunea Odesa	Ucraina	90	67	89	82.00	PS
Marin Bianca-Maria	9	Colegiul sportiv „N. Comaneci”	România	120	115	120	118.33	I+PS
Paingu Doina	9	L.T. „Ion Creangă”	R. Moldova	115	103	116	111.33	II
Popușoi Tatiana	9	L.T. Holercani	R. Moldova	115	111	104	110.00	III+PS
Freteuchan Yuliia	9	Mihai Eminescu	Ucraina	90	100	112	100.67	M+PS
Micsa Andrei	9	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	99	110	99.67	M
Televca Cristina	9	Gimnaziul nr. 6	R. Moldova	115	101	82	99.33	M
Mohan Cristina	9	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	91	116	99.00	M+PS
Dafin Voin	9	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	101	102	97.67	M+PS
Dafin Voin	9	SC. Petrasca	Ucraina	90	90	112	97.33	M
Fortuz Sandra	9	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	91	108	96.33	M+PS
Muncian Nicoleta	9	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	75	114	93.00	M+PS
Marina Andreea	9	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	70	114	91.33	M+PS

Țăranu Sabinne Marie	10	Colegiul Național „Petru Rareș”, Suceava	Rom./Suceava	120	114	120	118.00	I+PS
Bănică N.D. Bianca- Andreea	10	Liceul Teoretic „Carol I Fetești”, Ialomița	Rom./Fetești	120	110	118	116.00	II+PS
Condrea Daria	10	Colegiul „C. Negruzzi”, Iași	Rom./Iași	120	110	118	116.00	II+PS
Mogâldea Cristina	10	Liceul Teoretic „Hyperion”, Chișinău	R. Moldova	115	93	108	105.33	III+PS
Talchiu Doina	10	Liceul Teoretic „E. Malcoci”, Croc-maz, Ștefan-Vodă	R. Moldova	115	81	120	105.33	III+PS
Gumenco Drăgălina	10	Liceul Teoretic „C. Stere”, Soroca	R. Moldova	115	90	98	101.00	M
Nicolina Unt	10	Școala medie cu predare în limba română din Utkonosovka, raionul Ismail, regiunea Odesa, Ucraina	Ucraina	90	89	110	96.33	M+PS
Trynta Aureliia	10	Școala Medie Stălinești, raionul Noua Suliță, regiunea Cernăuți, Ucraina	Ucraina		70	112	91.00	M+PS
Arnaut Maria	10	Școala medie cu predare în limba română din Utkonosovka (fosta Erdek-Burnu), raionul Ismail, regiunea Odesa	Ucraina	90	66	110	88.67	M+PS
Oprea Marius	10	Liceul „B. P. Bracă”	Serbia	90	61	114	88.33	M
Burla Todor	10	Școala Medie Petrașivca, raionul Herța, regiunea Cernăuți, Ucraina	Ucraina		61	112	86.50	PS
Glanda P. Ramona	10	Liceul „B. P. Bracă”	Serbia	90	73	96	86.33	PS
Olaru Alina	10	Școala Medie Gorbova, raionul Herța, regiunea Cernăuți, Ucraina	Ucraina		71	95	83.00	PS
Kalanča Violetta	10	Școala Medie Gorbova, raionul Herța, regiunea Cernăuți, Ucraina	Ucraina	60	71	114	81.67	PS
Comnoșan Eugen	10	Liceul „B. P. Bracă”	Serbia	90	71	83	81.33	PS
Druță Geanina	11	Liceul Teoretic „Spiru Haret”, Tecuci, Galați	Rom./Tecuci	120	116	120	118.67	I+PS

18 Limba ROMÂNĂ

Haimana Delia	11	Colegiul Național „Spiru Haret”, Târgu-Jiu	Rom./Târgu-Jiu	120	115	117	117.33	II
Leon Alexei	11	Colegiul Național „Mihai Eminescu”, Constanța	Rom./Constanța	120	116	116	117.33	II+PS
Bercea Ana Maria	11	Colegiul Național „I. L. Caragiale”, Ploiești, Prahova	Rom./Ploiești	120	111	108	113.00	III
Crai Alexandra	11	Colegiul Național „I. C. Brătianu”, Pitești, Argeș	Rom./Pitești	120	108	111	113.00	III
Miu Mădălina	11	Liceul Teoretic „George Călinescu”, Constanța	Rom./Constanța	120	103	116	113.00	III+PS
Cîrjă Mihai	11	Colegiul Național „Ștefan cel Mare”, Suceava	Rom./Suceava	120	114	105	113.00	III+PS
Fulga Aurelia	11	Liceul Teoretic „A. Russo” din Cojușna, Strășeni	R. Moldova	115	91	120	108.67	M
Davidic Daniela	11	Liceul Teoretic „Ștefan cel Mare”, Rezina	R. Moldova	115	102	99	105.33	M
Puiu Irina	11	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	90	116	105	103.67	M
Skumpija Marina	11	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	99	120	103.00	M+PS
Baba Mihaela	11	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	94	120	101.33	M+PS
Rakitovan Marina	11	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	86	120	98.67	M+PS
Getejanc Kristina	11	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	84	120	98.00	M+PS
Moldovan Lăcristioara	11	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	100	87	105	97.33	M
Gojka Aleksandra	11	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	80	120	96.67	M+PS
Muravschi Eugen	11	Liceul de Creativitate și Inventică „Prometeu”	R. Moldova	60	106	120	95.33	M+PS (O)
Brânză Cătălina	11	Liceul de Creativitate și Inventică „Prometeu”	R. Moldova	60	105	120	95.00	M
Cojocar Ana-Maria	11	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	90	90	100	93.33	M
Roșca Daniela	11	Liceul de Creativitate și Inventică „Prometeu”	R. Moldova	60	102	110	90.67	M
Demenescu Marciana	11	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	88	92	90.00	M+PS
Meici Iuliana	11	Liceul „B. P. Braca”	Serbia	90	83	94	89.00	PS+PS
Alexandru Ioana Sorina	12	Colegiul Național „Unirea”, Focșani, Vrancea	Rom./Focșani	120	107	119	115.33	I

Fulga Adelina	12	Colegiul Național „Grigore Ghica”, Dorohoi, Botoșani	Rom./Dorohoi	120	103	120	114.33	II+PS
Matus Adrian George	12	Colegiul Național „Mihai Eminescu”, Satu Mare	Rom./Satu Mare	120	108	115	114.33	II
Diaconu Denisa Mihaela	12	Liceul Teoretic „Carol I”, Fetești, Ialomița	Rom./Fetești	120	111	112	114.33	II
Burtan Laura	12	Liceul Teoretic „I. L. Caragiale”, București	Rom./București	120	105	115	113.33	III+PS
Toia Claudia	12	Colegiul Național „Gh. Vrânceanu”, Bacău	Rom./Bacău	120	110	110	113.33	III
Vâșcu Alexandru	12	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	111	98	120	109.67	M
Șaranuț Marina	12	Liceul Teoretic „D. Alighieri”, Chișinău	R. Moldova	115	94	105	104.67	M
Chirica Victoria	12	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	111	85	117.5	104.50	M+PS
Bulat Mihaela	12	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	111	95	105	103.67	M
Primac Anna	12	Liceul Teoretic „Evrika”, Râbnița, Transnistria	R. Moldova	115	94.5	100	103.17	M+PS
Strișca Natalia	12	Liceul Teoretic „Evrika”, Râbnița, Transnistria	R. Moldova	115	94	100	103.00	M
Frecăuțan Beatricea	12	Liceul Teoretic „L. Damian”, Râșcani	R. Moldova	115	103	90	102.67	M+PS
Olari Victoria	12	Liceul Teoretic „Evrika”, Râbnița, Transnistria	R. Moldova	115	93	100	102.67	M
Parlicov Marinela	12	Liceul Teoretic „Ion Creangă”, Chișinău	R. Moldova	115	84	108	102.33	M+PS
Grițco Elena	12	Liceul „Gheorghe Asachi”, Chișinău	R. Moldova	111	96.5	95	100.83	M
Leahu Cristina	12	Liceul Teoretic „Evrika”, Râbnița, Transnistria	R. Moldova	115	82	99	98.67	PS

Alexandru BANTOȘ.
MAREA NOASTRĂ. LA CONSTANȚA

Fregata „Regele Ferdinand”, prima dintre vasele Forțelor Navale Românești
racordate la standardele NATO

II Limba ROMÂNĂ

Marea moschee ridicată la 1910

Zori de zi la Constanța

Eminescu la țărmul mării

Bustul lui Eminescu a fost realizat în 1930 de către sculptorul Oscar Han

IV Limba ROMÂNĂ

SUB ASTĂ PIATRĂ ZACE OVIDIU, CÎNTĂREȚUL
IUBIRILOR GINGĂȘE, RĂPUS DE-AL SĂU TALENT.
O, TU, CE TRECI PE AICE, DAC-AI IUBIT VREODATĂ
TE ROAGĂ PENTRU DÎNSUL: SĂ-I FIE SOMNUL LIN!

Monumentul lui Ovidiu din fața Muzeului
de Istorie Națională și Arheologie

Edificiul Roman
cu Mozaic azi...

VI Limba ROMÂNĂ

Catedrala ortodoxă „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”

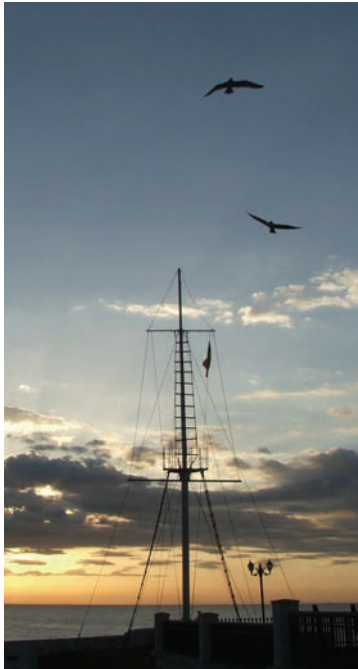
Lupa Capitolina, replică a originalului din Roma

În memoria celor
plecați pentru tot-
deauna în mare

Statul-major al Forțelor Navale

VIII Limba ROMÂNĂ

Peisaje matinale

Hotelul Palace, gazda olimpicilor

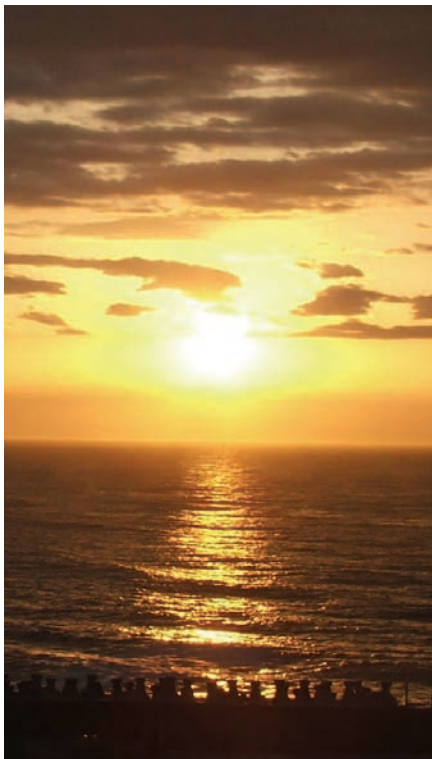

16.05.2010, ora 7,30. Prima victorie a elevilor din Utconosovca, Izmail, Ucraina: au sosit totuși la Olimpiadă, în pofida diverselor obstacole și bariere...

Elevii din regiunea Cernăuți, antrenați într-un exercițiu de recapitulare cu prof. Ludmila Rotaru. Și pentru ei drumul „de acasă acasă” a fost lung și umilitor...

X Limba ROMÂNĂ

Biserica „Sf. Mina” din Mangalia (ctitori și preoți Vasile și Sorin Cărlan)

Canalul „Dunăre-Marea Neagră”.
O construcție cu rezonanță contradictorie
în conștiința românilor

XII Limba ROMÂNĂ

Lacul Techirghiol

Portul Constanța

Nava-școală „Mircea”

O poză pe fundalul bricului „Mircea”

XIV Limba ROMÂNĂ

Fregata „Regina Maria”. O întâlnire cu marea și cu oamenii ce o domină

Echipe organizatorilor principali ai Olimpiadei la final de misiune

Gânduri, emoții la înmânarea premiilor

XVI Limba ROMÂNĂ

Ne unește limba română, pururi salvatoarea noastră...

CĂRȚILE LUMINEAZĂ – CUNOAȘTEREA ÎNCĂNTĂ

Sub acest generic s-a organizat la Chișinău în perioada 21-25 aprilie 2010 Salonul Internațional de Carte pentru Copii și Tineret. Ajunsă la cea de-a XIV-a ediție, această acțiune culturală își menține obiectivul de bază: promovarea și popularizarea cărții pentru copii și tineret. Salonul a devenit o motivație excelentă nu doar pentru editarea cărții destinate celor mai tineri cititori, dar și un model de afirmare a cărții naționale pentru copii, un îndemn și o susținere a acelora pentru care prosperitatea culturii și, implicit, a cărții pentru copii și tineret se identifică cu sensul unui destin cultural și vin la fiecare ediție cu noi valori ale scrisului literar.

De-a lungul anilor, Salonul a cunoscut o evoluție continuă, a acumulat experiență, care ne-au ajutat să promovăm cartea pentru copii nu numai la nivel național, dar și internațional. Astfel, Republica Moldova a obținut și statutul de membru al comitetului de organizare al Festivalului Internațional de Carte pentru Copii și Tineret din Coreea de Sud.

Timp de 14 ani, de când Republica Moldova, prin intermediul Secției Naționale IBBY, este membru al Consiliului Internațional al Cărții pentru Copii și Tineret pe lângă UNESCO, s-a învrednicit de 14 diplome de merit. La capitolul *Autor* au fost menționați scriitorii: Vasile Romanciuc, Arcadie Suceveanu, Aurel Scobioală, Claudia Partole; la compartimentul *Ilustrator* de carte pentru copii: Ion Severin, Sergiu Puică, Alexei Colâbneac, Violeta Diordiev; la secțiunea *Traducător* – Baca Deleanu. În acest an la Congresul Consiliului Internațional al Cărții pentru Copii și Tineret, ce va avea loc în Spania, Republicii Moldova i se vor decerna încă trei diplome: Ion Ha-

* În acest număr prezentăm mai multe volume lansate în cadrul Salonului Internațional de Carte pentru Copii și Tineret, 2010.

dârcă – *autor*; Serghei Samsonov – *ilustrator*; Ala Bujor – *traducător*. O dată la doi ani ilustratorii de carte pentru copii participă la cea mai prestigioasă expoziție de ilustrație de carte pentru copii în original, la Bratislava, Slovacia.

Ediția a XIV-a a Salonului, prin atmosfera preafrumoasei primăveri din acest an, a insuflat fiecărui vizitator dragostea de lectură, de cartea de valoare, atât de necesare pentru noile cuceriri în cunoaștere.

Cele peste 105 edituri din 9 țări au expus circa 10.000 de titluri de carte cu o diversitate sporită și o ținută grafică excelentă.

De asemenea, Salonul a inclus și expoziția de ilustrație de carte în original, au fost prezentate un număr record de cărți noi – peste 120 de titluri, printre care: cartea-surpriză *Melcii nu citesc ziare* de Ianoș Țurcanu, *Cel rătăcit* de Aurelian Silvestru, *Cizmele cocostârcului* de Aureliu Busuioc, *Coada iepurașului* de Nicolae Rusu (Editura Prut Internațional); *Artefact* de Ioan Mănescu (Editura *Princeps Magna*); *Lumea ca o poveste* de Arcadie Suceveanu, *Mari scriitori români* de Mihai Cimpoi (Editura Silvius Libris); *File de adio, Goangele Dădiței, Păunița sau pasărea din noi* de Victor Dumbrăveanu (Editura Bons Offices); *Copilul din colivie* de Claudia Partole (Editura Universul); *Hai să-ți spun...: 156 de răspunsuri date de mămici, tătici, bunici la întrebările celor mici* (Editura Epigraf); colecțiile „Descoperă lumea” și „Cele mai frumoase povești” (Editura Litera); *Copilul cu chip de înger* de Valentina Moșneaga-Mitrofan (Editura Dragodor); colecția „Cinci povești” (Editura Biblion); *Steaua poetului de dincolo de stele. Omagiu poetului Mihail Garaz* de Alexandra Cucu (Editura Pontos); *Pisoi mai mari, pisici mai mici și un castel cu cinci pitici* de Vasile Igna (Editura Limes, Cluj-Napoca, România).

În cadrul Salonului au avut loc lansări de carte la Casa Limbii Române: *Eminescu după Eminescu* de Adrian Dinu Rachieru (Editura Augusta, Timișoara, România), *Literatura pentru copii* de Diana Vrabie (Editura Integritas); la Biblioteca „B.-P. Hasdeu”: colecția „Biblioteca «Ion Creangă»”, *Tema pentru acasă* de Nicolae Dabija, *Elegiile fiului risipitor* de Valeriu Matei, *Poftiți, domnule Kafka* de Daniel Corbu (Editura Princeps Edit, Iași, România); la Biblioteca „Onisifor Ghibu”: *Scriitori și publiciști ieșeni contemporani: Dicționar 1945-2008* de Nicolae Busuioc (Editura Vasiliana, Iași, România), *Scânteia* de Ion Moscalu (Editura Danaster, Iași, România); la Liceul „Prometeu-Prim” au fost prezentate volumele: *Starețul Ambrozie de la Optima, Starețul Nectarie de la Optima*, traducere din limba rusă de dr. pt. Teoctist Caia (Editura Doxologia, Iași, România).

Un loc aparte în cadrul Salonului i-a revenit medalionului literar în memoria poetului Grigore Vieru cu genericul „Eu sunt poetu-acestui neam...”, unde s-au prezentat cele zece cărți apărute după moartea poetului, inclusiv: *Grigore Vieru – poetul* (Î.E.P. Știința), *Grigore Vieru – poetul arhetipurilor* de Mihai Cimpoi, *Grigore Vieru – pelerin pe drumuri nemțene* de Olguța Caia (Editura Princeps Edit, Iași), *Un discipol al lui Orfeu*, alcătuitor Raisa Vieru (Editura Prut Internațional) etc.

22 Limba ROMÂNĂ

Devenit deja manifestare culturală de înaltă ținută, Salonul s-a remarcat prin prestigiul și valoarea participanților, varietatea temelor ce-au prezentat interes pentru bibliotecari, profesori, scriitori, ilustratori de carte, editori. Astfel, s-au organizat mai multe întruniri profesionale: Simpozionul „Bibliotecile în area-lul cultural-informațional modern al copilului”, Atelierul „Competențe și certifi-cări – garanții ale dezvoltării domeniului info-documentar”, formatori Elena Leonte, Nicoleta Marinescu – evaluatori europeni, Conferința video Moldova – SUA, conferențieri Carol Legarreta, manager Servicii pentru public în Sistemul de biblioteci publice din statul Maryland, SUA, Peggy Hansen, bibliotecar Servi-cii pentru copii din același sistem de biblioteci.

La Ministerul Culturii a avut loc Masa rotundă „Cartea fără frontiere” cu partici-parea distribuitorilor de carte din Republica Moldova, România, Belarus, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Editorilor din Republica Moldova și România.

Și copiii au fost puși la încercare. Pentru ei s-a anunțat Concursul „Descope-ră povestea prin teatru”, în memoria Alexandrinei Rusu, redactor-șef al revistei „aMIC”. Scopul Concursului fiind promovarea și stimularea sensibilității artis-tice creative în rândul copiilor prin intermediul cărții și artei dramatice. Au partici-pat 70 de elevi cu 53 de piese, din 9 raioane ale republicii și din municipiul Chișinău.

Participanții au dramatizat o poveste populară sau o poveste a unui scriitor clasic ori contemporan. Majoritatea lucrărilor au fost bune și foarte bune, însă concursul rămâne a fi concurs – au câștigat cei mai buni. La Forumul copiilor, în cadrul Salonului, au fost premiați: Denis Răileanu (Bardar, Ialoveni) – premiul mare; Victoria Cușnir (Ialoveni) – premiul I; Cristina Palamarciuc (Florești) – premiul II; Irina Lupașcu (Ialoveni) – premiul III; Natalia Condrea (Ialoveni), Iuliana Nistor (Chișinău), Mihaela Plăcintă (Chișinău), Elena Vrabie (Hârbovăț, Anenii Noi) – premii speciale; Eugen Morcov (Cotova, Drochia) – premiul spe-cial al Uniunii Teatrale din Republica Moldova, încă 13 concurenți cu diferite mențiuni.

Și la această ediție a Salonului s-a păstrat frumoasa tradiție a cărții-surpriză pe care o primesc gratis preșcolarii și elevii claselor primare – vizitatori ai Salonului. Cartea-surpriză a fost *Melcii nu citesc ziare* de Ianoș Țurcanu, autor care la ediția precedentă a câștigat premiul mare „Cartea anului” pentru volumul *Un elefant în vagonul-restaurant*. Cartea-surpriză a intrat în 15.000 de familii grație susține-rii financiare a Ministerului Culturii, Primăriei municipiului Chișinău, Moldova Agroindbank, Editurii Prut Internațional, SRL Baștina-Radog și le mulțumesc pe această cale în numele tuturor copiilor, care au devenit posesori ai acestei cărți.

În acest context, vreau să mulțumesc organizatorilor, participanților, conduce-rii Direcției Generale Educație, Tineret și Sport, Direcției Cultură, Bibliotecii „B.-P. Hasdeu”, Bibliotecii „Onisifor Ghibu”, Bibliotecii Științifice ASEM, Casei Limbii Române, Liceului „Prometeu-Prim”, sponsorilor pentru susținere și înțe-legere, pentru lumina adusă copiilor prin carte.

Momentul culminant al Salonului l-a constituit decernarea premiilor. Premiul „Ion Creangă”, pentru întreaga activitate în domeniul cărții pentru copii, i-a revenit poetului Vasile Romanciuc, premiul pentru poezie „Grigore Vieru” l-a primit Vasile Igna (Cluj-Napoca, România), premiul „Igor Vieru” pentru întreaga activitate în domeniul ilustrației de carte pentru copii – Lică Sainciuc, premiul „Cartea anului” – lui Nicolae Rusu pentru volumul *Coada iepurașului*, premiul „Simpatia copiilor” – lui Arcadie Suceveanu pentru volumul *Lumea ca o poveste*, premiul „Cartea cognitivă” – Editurii Epigraf pentru *Hai să-ți spun...: 156 de răspunsuri date de mămici, tătici, bunici la întrebările celor mici*, premiul „Cartea de referință” – Editurii ARC pentru *Cea mai bună carte de întrebări și răspunsuri*, premiul „Cea mai reușită colecție de carte pentru copii” – Editurii Litera pentru colecția „Cele mai frumoase povești”, premiul „Cea mai reușită prezentare grafică a cărții” – lui Radu și Violetei Diordiev pentru *Un abecedar cum găsești mai rar de Silvia Ursache* (Editura Silvius Libris), premiul „Cea mai reușită ilustrație de carte în original” – Olgăi Cazacu pentru ilustrațiile la cartea *Melcii nu citesc ziare* de Ianoș Țurcanu (Editura Prut Internațional), premiul „Cea mai reușită traducere din cartea pentru copii” – 1. lui Iurie Grecov pentru traducerea în limba rusă a volumului *Mari scriitori români* de Mihai Cimpoi (Editura Silvius Libris) 2. Pr. Teoctist Caia pentru traducerea volumelor *Starețul Ambrozie de la Optima* și *Starețul Nectarie de la Optima* (Editura Doxologia, Iași).

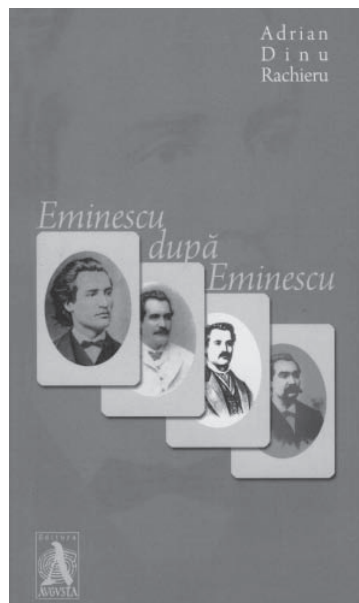
Premii speciale au fost înmânate de către Ministerul Culturii, Ministerul Educației, Primăria municipiului Chișinău, Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO, Biblioteca Națională pentru Copii „Ion Creangă”, Fondul literar din Moldova, Secția Națională IBBY, Biblioteca Municipală „B.-P. Hasdeu”, revista „Florile dalbe”, Fundația „Eco-Art”, Iași, Editura Pontos etc. În total au fost înmânate 43 de premii.

Claudia BALABAN,
Director General al Bibliotecii Naționale pentru Copii „Ion Creangă”,
Președinte al Secției Naționale a Consiliului Internațional
al Cărții pentru Copii și Tineret, organizatorul principal al Salonului

Theodor **UN BILANȚ** CODREANU **ÎN EMINESCOLOGIE**

Eminescianismul continuă să iradieze cultură în pofida incidenței doritorilor de a-l scoate pe Eminescu din ceea ce numim astăzi *centrul iradiant al canonului literar românesc*. Iar una dintre fețele eminescianismului este tocmai exegeza. Ea cunoaște o forță germinativă pe care puțini scriitori o au în diverse culturi naționale. Anual apar mii de scrieri în periodice și zeci de volume, fie ediții ale operei, fie studii de amploare monografică. La sfârșitul lui 2009, unul dintre aceste

volume a fost semnat de reputatul critic și istoric literar Adrian Dinu Rachieru: *Eminescu după Eminescu (Texte și contexte)* (Editura Augusta, Timișoara, 2009, 254 p.). La cei 60 de ani ai săi, împliniți în septembrie 2009, să facem și bilanțul celorlalte volume de autor: *Vocația sintezei. Eseuri asupra spiritualității românești* (Timișoara, Editura Facla, 1985), *Pe urmele lui Liviu Rebreanu* (București, 1986), *Cele două Români?* (Timișoara, 1993), *Scriitorul și umbra. Eseu despre proza lui Sorin Titel* (Timișoara, 1995), *Marin Preda. Omul utopic* (București, 1996), *Liviu Rebreanu. Utopia erotică* (Timișoara, 1997), *Elitism și postmodernism* (Chișinău, 1999), *Bătălia pentru Basarabia* (Timișoara, 2000), *Alternativa Marino* (Iași, 2002), *Biblioteca din iarbă* (publicistică, Timișoara, 2002), *Vina* (primul volum din trilogia romanescă *Legea conservării scaunului* – Timișoara, 2002), *Globalizare și cultură media* (Institutul European, Iași, 2003), *Nichita Stănescu – un idol fals?* (Prinsep Edit, Iași, 2006).

„Vocația sintezei”, sintagma din titlul apărut în 1985, i se potrivește foarte bine lui Adrian Dinu Rachieru, de formație sociolog. *Eminescu după Eminescu*, un titlu folosit și de o antologie de studii eminesciene, înainte de 1989, la unul dintre volumele colecției „Eminesciana” a Editurii Junimea din Iași, este o binevenită sinteză asupra stării actuale a eminescologiei, focalizându-se către principalele teme din ultimele decenii. Remarc de la bun început tonul echilibrat, cu o egală detașare față de autorii comentați, acuratețea limbajului critic, capacitatea de surprindere a ceea ce este esențial, încât cartea mi se pare a fi cea mai obiectivă imagine a modului cum este receptat Eminescu după 1989. O concentrare binevenită a ceea ce Constantin Cubleșan a încercat să facă în mai multe volume care au îmbrăcat forma unei veritabile istorii a eminescologiei. Nu e cazul cărții lui Adrian Dinu Rachieru. Autorul problematizează tematic starea în care se află raportarea noastră la Eminescu pe fondul crizei culturii actuale. Între encomiastică festivă și „demitizare” agresivă, calea de mijloc rămâne cea regală și, de fapt, aici trebuie găsit eminescianismul de fond al culturii românești, care asigură poetului calitatea de arheu al canonului literar românesc, cu extensie la întreg ansamblul culturii naționale. Nu întâmplător unul dintre motourile folosite pentru un capitol este cel al metaforei blagiene a copacului: „Eminescu este marele copac, din care toți ne tragem”. Firește, tocmai asemenea formulări „canonice” stârnesc aversiunea sanguinară a ultimilor „demitizanti”. Fiindcă pledoariile hiperapologetice ale unor veleitari sunt foarte ușor de ridiculizat. Cum ar fi, de pildă, inițiativa unor scriitori sau comentatori de a-l *canoniza* pe Eminescu de către Biserica Ortodoxă Română. Ne aflăm pe două paliere diferite ale realului și confuzia dintre ele devine păguboasă: *canonul literar* și *canonul religios*. În condițiile în care Eminescu este amenințat să fie detronat din centrul canonului literar românesc, mi se pare „suprarealist” să ignori faptul și să propui *canonizarea între sfinți* a poetului. Adevărul e că Eminescu rămâne „sfântul ghiersului românesc”, după memorabila spusă a lui Tudor Arghezi. Iar datoria scriitorilor este a de veghea asupra acestei canonicități laice, chiar dacă nu trebuie ignorată legătura plasmatică dintre cele două ordine ale realității. În esență, aceasta mi se pare și pledoaria fermă a cărții lui Adrian Dinu Rachieru, în condițiile în care voci critice de mare autoritate, precum cea a lui Nicolae Manolescu, din *Istoria critică a literaturii române*, devin prizoniere ale nefastei ideologii a „corectitudinii politice”, deși pretind contrariul, militând pe față pentru „istoricizarea” operei eminesciene, care „istoricizare” echivalează cu eliminarea din centrul canonului literar românesc. Aceasta este marea miză a culturii românești contemporane, iar Adrian Dinu Rachieru o susține cu măsură, cu bun simț și cu spirit critic (pentru detalii, a se vedea capitolul *M. Eminescu și canonul literar românesc*, p. 203-222).

Cartea este structurată în șapte capitole, cu tot atâtea teme ale eminescologiei, plus un *Argument* și o concluzie sub titlul *Eminescianism și eminescologie*. Mă voi raporta doar la câteva aspecte și la soluțiile propuse de autor. Chiar din primele pagini, invocând în sprijin diverși autori, Adrian Dinu Rachieru, recurgând la un limbaj uzitat în ultima vreme, concede că Eminescu este un *brand cultural popular*, chiar în pofida celor care consideră a fi vorba de unul „inventat” (Eugen Negrici, Ruxandra Cesereanu, Ioana Bot ș.a.). Este și un alt mod de a-i recunoaște centralitatea în canonul literar românesc. Iar cea mai bună dovadă o constituie necurma-

tele controversate în jurul personalității lui Eminescu. Din acest punct de vedere, și „denigratorii” confirmă indirect vitalitatea „mitului Eminescu”, așa cum, de altfel, a demonstrat și Al. Dobrescu în seria de trei volume dedicate temei. Altminteri, primul capitol vorbește despre „un război imagologic” în jurul lui Eminescu, de la studiul lui Alexandru Grama din 1891 și de la prima monografie realizată de Nicolae Petrașcu, în 1892, până la scandalul mediatic al „dilematicilor” sau la Istoria manolesciană, care pretind că de la ei începe a treia etapă importantă în istoria eminescologiei, celelalte fiind legate de numele lui Titu Maiorescu și al lui G. Călinescu (v. p. 48). O asemenea simplificare zeflemistă a istoriei eminescologiei ar avea haz dacă nu s-ar bizui pe o autosuficiență spirituală vecină cu ignoranța. În genere, contestatarii lui Eminescu au această izbitoare „calitate”: de a nu fi citit cele șaisprezece volume ale ediției naționale, nemaivorbind de totala ignoranță asupra sutelor de cărți care s-au scris despre opera împrișinatului. Desigur, se poate invoca dreptul „democratic” de a nu-l cita pe Eminescu (p. 24); nimeni nu poate pune la îndoială un asemenea drept la ignoranță. Altminteri, slavă Domnului, cum atrăgea atenția Nicolae Georgescu, statul român nu a „abuzat” nicicum de „brandul Eminescu” (v. p. 25) spre a crea vreo instituție specială pentru exercitarea profesiei de „eminescolog”, știința numită „eminescologie” neexistând ca atare, ci fiind preocuparea privată a unor pasionați. Așa se explică de ce, bunăoară, germanii au reușit să editeze, după toate rigorile editologiei, uriașa operă a lui Goethe, de 125 de volume, doar în 25 de ani, iar noi, românii, nu avem o ediție *ne varietur* nici după 118 ani de la cedarea către Academie a lăzii cu manuscrise, în 1902, în urma campaniei de presă declanșate de Matei Eminescu și de alții.

La întrebarea dacă Eminescu a fost sau nu „junimist”, Adrian Dinu Rachieru răspunde nuanțat, bazându-se pe vechea și mai noua bibliografie, cum ar fi, de pildă, cercetarea Iliei Gregori privind perioada berlineză din anii de formație intelectuală a poetului. Îl apropie de junimism nu doar faptul că a frecventat cenaclul Junimea, că a avut prieteni statornici printre junimiști, că a elaborat, alături de Titu Maiorescu, „teoria formelor fără fond”, că a avut o „formație” germană, „catalitică”, în sensul dat cuvântului de Lucian Blaga, dar și urmarea principiului *estetic* în poezie sau aderența la partidul conservator. În același timp, Eminescu trebuie considerat un „disident” între junimiști, „disidență” care s-a manifestat în toate aceste aspecte, culminând cu *independența* ideologică și politică, care i-a și adus scoaterea, devenită tragică, din publicistică și din viața civilă, în nefasta zi de 28 iunie 1883. Și aici, desigur, faptele sunt de nuanțat, fiindcă „disidență” poate fi numită mai degrabă acea „opozitie miluită”, atât de profitabilă, a aripii junimiste, în frunte cu Maiorescu, Petre P. Carp și Theodor Rosetti. În realitate, cel care a rămas fidel *conservatismului*, cu toate consecințele dramatice, a fost Eminescu. De aceea, eticheta de „reacționar”, venită dinspre liberalii „roșii”, n-a fost lipită pe fruntea lui Titu Maiorescu, ci pe a publicistului de la „Timpul”, etichetă cu o tradiție îndelungată, perpetuată până în zilele noastre. Numai că abia acum numele de „reacționar” s-a putut transforma în „renume”, în sensul recunoașterii unui merit capital pentru un intelectual. Gânditori români și străini, de prim-plan, remarcă importanța *geniului reacționar* pentru civilizație și cultură. Între ei, Virgil Nemoianu, Harold Bloom, Jean Sévillia, Antoine de Compagnon ș.a. Cel din urmă este autorul unor remarcabile cărți în care spiritul „reacționar”, considerat „antimodern”, este recunoscut la mari personalități

ca Joseph de Maistre, Baudelaire, T. S. Eliot, Marcel Proust, Paul Valéry sau Roland Barthes. De fapt, demonstrează Antoine de Compagnon, adevărata modernitate vine de la „reacționari” (cf. *Les Antimodernes. De Joseph de Maistre à Roland Barthes*, Gallimard, Paris, 2005). Ceea ce este absolut impresionant e că Eminescu însuși s-a autodefinit ca „reacționar” în accepția dată cuvântului de Virgil Nemoianu și de Antoine de Compagnon. Ce-i drept, corect în raționamente, Virgil Nemoianu cade în ideologie când vine vorba de Eminescu, conservând pentru poet sensul negativ al etichetei (vezi alte aspecte în capitolul *Despre „reacționarismul” eminescian*).

Strâns legată de „reacționarism” și de „modernitatea” antimodernilor este celebra teorie a *formelor fără fond*. Adrian Dinu Rachieru îi dedică al patrulea capitol sub titlul *Eminescu și teza „formelor goale”*. Dincolo de asemănările cu teoria maioreșciană, autorul subliniază și aspectele originale, distinctive de ale mentorului junimist. Eminescu are o complexă teorie a *influențelor*, apropiată de a lui Blaga, vorbind de influențe *benefice* și de altele *opresive, mutilatoare*. „Formele fără fond” se nasc din cele declarate „neopresive”, dar care se dovedesc *mutilatoare*, fiindcă încalcă *evoluția organică* a unei culturi și civilizații. De aceea, soluția lui Eminescu este apropiată de a *conservatorismului* englez: *forme vechi, dar spirit pururea nou*. Este și definiția profundă pe care o dă Eminescu modernității, foarte apropiată de a unui Antoine de Compagnon. Adrian Dinu Rachieru o compară cu aceea a lui Adrian Marino, a lui Etiemble sau a lui Constantin Schifirneț (p. 140, 153). Adrian Marino îi laudă, din acest punct de vedere, pe pașoptiști, intuind că aceștia urmau calea organică a modernizării. Aceeași laudă o are Eminescu pentru „sintele firi vizionare”, dar nu și Titu Maiorescu. Instructivă e și paralela teoriei eminesciene cu aceea a lui C. Rădulescu-Motru din *Cultura română și politicianismul* (1904, v. p. 145).

Capitolul al V-lea vorbește de *Chestiunea basarabeană*, fundamentală pentru gândirea politică eminesciană și familiară lui Adrian Dinu Rachieru, el însuși autor al unei cărți despre Basarabia. Cu siguranță, Eminescu a fost cel mai bun cunoscător al problemei și studiile și articolele sale în atare privință sunt de o actualitate stringentă. Atitudinea eminesciană poate fi esențializată chiar prin motoul reținut de Adrian Dinu Rachieru pentru capitol: „Am răsfoit cărți, ne-am folosit de munca altora, am adunat dovezi și am arătat că poporul român niciodată nu a renunțat la drepturile sale asupra Basarabiei și că, prin urmare, nici astăzi nu are dreptul de a renunța”. Că unii dintre politicienii noștri diletanți ar fi gata să renunțe astăzi de dragul intereselor rusești, așa cum au renunțat la nordul Bucovinei, la Herța și la județele basarabene sudice încorporate în Ucraina, nu ar mai fi de mirare. Adrian Dinu Rachieru subliniază și importanța pe care a avut-o și o mai are Eminescu pentru conservarea conștiinței naționale în Basarabia, alături de alt mare simbol, Ștefan cel Mare și Sfânt. El nu trece cu vederea nici atitudinea indiferentă a unei părți din intelighenția românească față de Basarabia, în frunte cu Nicolae Manolescu, cel care nu s-a ostenit să acorde vreun rând literaturii basarabene, pe care o expediază din vârful peniței la coșul cu maculatură din simplul motiv că nu a binevoit s-o citească.

Mă opresc aici cu aprecierile, deși fiecare capitol ar merita prezentări extinse. Am ținut doar să subliniez că Adrian Dinu Rachieru este nu doar un foarte bun cunoscător al lui Eminescu și al eminescologiei, dar și o conștiință responsabilă pentru destinul culturii și civilizației românești în condițiile încă foarte tulburi ale globalizării și ale integrării noastre europene.

Diana EMINESCU
VRABIE SAU BRANDINGUL DE NAȚIUNE**EMINESCU DUPĂ EMINESCU**
(TEXTE ȘI CONTEXTE) DE A. D. RACHIERU

După un neostenit drum cu escale prin universul lui Liviu Rebreanu, Sorin Titel, Marin Preda, Nichita Stănescu, criticul și istoricul literar Adrian Dinu Rachieru își propune, prin cea mai recentă carte a Domniei Sale, *Eminescu după Eminescu (texte și contexte)*, apărută la Editura Augusta, în 2009, o odisee a receptării critice a vieții și operei lui Eminescu, o subtilă replică celor împăcați cu imaginea unui Eminescu istovit, tocmai că ar fi „atât de studiat”, dosarul căruia nu ar mai avea ce releva și acceptând ideea unei „eminescologii blazate, neputincioase, în retragere muzeistică” (p. 13), după cum susține criticul.

Am trăit la prima lectură revelația con-viețuirii cu Eminescu, care se descoperă perpetuu altfel, devenind la fiecare lectură *un altul*, fiind el însuși un revelator al ființei, crescând, cum sugerează subtil Adrian Dinu Rachieru, *din el însuși*. În pofida tuturor speculațiilor, Eminescu este un mit, dar nu unul încremenit într-o admirație festivă, consfințit canonic și îngropat în trecut. Chiar supus *devenirii*, Eminescu rămâne, ne avertizează criticul, „un mit viu, nu o mistificare” (p. 34), nu un „mit edulcorat, rozaliu, genialoid” (Ruxandra Cesereanu).

Argumentul care escortează prezenta lucrare este unul dintre cele mai punctuale pretexte literare pe care mi-a fost dat să le citesc în ultima vreme: limpede, analitic și sintetic în același timp, menținând un ton detașat de polemicele existente și implicat totodată în această *idee de Eminescu*, reordonând într-o manieră interpretativă întreaga „poveste” a receptării lui. Pornind de la consemnarea receptării frivole a poetului, ca poet al codrului, criticul inventariază analitic și celelalte perspective din care s-a încercat perceperea abisalității eminesciene, amintind de vizionarismul poetului, de fiorul cosmogonic ce îl împinge spre absolut (Rosa del Conte), descoperind prin căutarea Ființei chiar *miezul ontologic* (Svetlana Paleologu-Matta). Calificând

dualismul eminescian ca „inexplicabil”, E. Lovinescu înregistrează o nouă etapă în odiseea receptării lui Eminescu, prin recuperarea prozei politice, care face să apară un *nou Eminescu*. Dezvăluirea postumelor amplifică acest proces de recuperare. Chiar dacă G. Ibrăileanu, și nu numai, se arată rezervat față de această „îmbogățire cu sila”, avem șansa să obținem „un Eminescu *întreg*, multiplicat prin exfoliere, neînțepenit în formula-standard”, cum afirmă Adrian Dinu Rachieru.

Înaintând cu precauție, criticul urmărește sacralizarea și demitizarea în același timp a poetului, solicitarea multdiscutatului „deceniu de tăcere” (E. Negrici), secundat de urgenta „decongelare a eminescologiei” (Gabriela Gavril), toate urmărite cu acribia unui ochi bine antrenat, ce vede în *ajungerea* la Eminescu o obligație morală. Adoptând neutralismul analitic, Adrian Dinu Rachieru sancționează opiniile demitizante, pornind de la gravele acuze aduse poetului de naționalism, reacționarism, xenofobie, antisemitism etc., deopotrivă cu cele festiviste, făcând să se îngroape opera poetului sub „lespedea superlativelor” (p. 14) și dând apă la moară celor alergici la clasici și statui. Discret îndepărtându-se de neutralismul calm, în segmentele vizând detractorii poetului, dar și adepții „jetului festivist”, discursul distinsului critic timișorean îmbracă tonalități severe: „Paradoxal, Eminescu trebuie apărat de români. Azi killerismul cultural pe care îl practică unii cu osârdie are tocmai o astfel de motivație” (p. 46), aplicând totodată termeni neumblați, care îi fac discursul inconfundabil: „eminescolatru”, „killerism”, „tehnolatrie” etc.

Propunând o „împrietenire” cu poetul pe motiv că „e al nostru”, „e în mâinile noastre”, citez, criticul ne propune în următorul capitol, „*Problema Eminescu*” – *un război imagologic*, o inedită abordare a funcționării *brand*-ului Eminescu, ivit din excepționalitatea operei, din destinul martiric, din șirul de scandaluri pe versantul operei etc. Concluzia la care ajunge de data aceasta criticul se desprinde din următorul fragment: „Eminescu rămâne, în continuare, o problemă a culturii române și angajează, în limbajul zilei de azi, «managementul de brand» [...]. Dacă un brand de succes este o bogăție națională, dacă *brandingul de națiune* joacă, imagologic, un rol copleșitor într-o lume tot mai concurențială, fenomenul de *rebrandare* este, și el, o realitate preocupantă, consolidând identitatea” (p. 53).

Vorbind despre anii formației poetului, în capitolul al doilea, autorul atrage atenția asupra faptului că exegeții ar trebui să mai studieze influența germană asupra lui Eminescu, îndemn schițat anterior și de Iliana Gregori, în 2002, în volumul *Studii literare. Eminescu la Berlin*.

În capitolul *Despre „reacționarismul” eminescian*, autorul abordează gazetăria lui Eminescu, pornind de la controversata sa activitate la „Timpul”. Trecând în revistă acuzele de care a beneficiat generos poetul, fiind catalogat și drept ziarist de naționalism fervent și de reacționarism xenofob, criticul ne îndeamnă la aprecierea ziaristului în contextul epocii sale, dar și în contextul României posttotalitare, care pendulează între autarhia naționalistă și retorica internaționalistă.

În dezbaterea problemei formelor fără fond (cap. *Eminescu și teza „formelor goale”*), criticul, plecând de la un articol semnat de Mihai Eminescu, cules în „Fân-

tâna Blanduziei”, care demarează demersul investigativ metodic, pornind de la miezul problemei și provocându-ne la o reflecție asupra paternității ideii formelor fără fond, invocând, printre altele, numele lui Ioan Maiorescu, care incrimina galomania. Autorul nu ezită însă în a-i atribui lui Titu Maiorescu „denumirea epistemică” și acea limpezire necesară a problemei efectelor „stricăcioase” ale in-vaziei formelor de împrumut.

Problematica basarabeană nu îi era deloc străină lui Eminescu-gazetarul, ne demonstrează autorul în capitolul *Chestiunea basarabeană*, pornind de la câteva excelente studii eminesciene: printre care *Basarabia*, un veritabil „memoriu politic”, după cum susținea D. Vatamaniuc. Subtila intuiție a spiritului eminescian releva de pe atunci ceea ce unii refuză să înțeleagă până în prezent, retrocedarea provinciei Basarabia fiind, scria poetul, „o chestiune de existență pentru poporul român”. În acest segment, autorul denotă o bună stăpânire a fenomenului receptării lui Eminescu în perioada moldovenismului sovietic. „Pentru spațiul basarabean eminescianismul a însemnat chiar românismul salvator”, opinează, pe bună dreptate, criticul.

Același ochi veghetor, aceeași înaintare socratică, acribios documentată, aceeași cumpănă dreaptă observăm și în capitolele *Romanul epistolar*, *Eminescu și cano-nul literar românesc*, *Eminescianism și eminescologie*. În ultimul, referindu-se la sfârșitul poetului, autorul lasă să se înțeleagă că „redeschiderea dosarului Eminescu devine obligatorie” (p. 252).

Denotând o excelentă cunoaștere a bibliografiei critice despre Eminescu, autorul face trimitere la cele mai pertinente și mai recente studii în materie de eminescologie (Const. Cubleșan, *Eminescu în comentarii critice*, 2008; Svetlana Paleologu Matta, *Eminescu și abisul ontologic*, 2007; Radu Mihai Crișan, *Eminescu interzis: gândirea politică*, 2008; Ioan Stanomir, *Tradiția ca profeție politică*, 2008; Nicolae Cărlan, *Mihai Eminescu în context bucovinean*, 2009; Iliana Gregori, *Știm noi cine a fost Eminescu? Fapte, enigme, ipoteze*, 2008; Nicolae Georgescu, *Eminescu și editorii săi*, 2000).

Îmbrăcată într-un stil dinamic, fluent, de o plasticitate inconfundabilă, lucrarea prezintă un imens efort documentaristic. O carte densă, obligatorie de acum încolo în bibliografia celor pentru care Eminescu iese dincolo de „confortul clișee-lor”, completând în mod substanțial exegeza eminesciană.

Viorica-Ela **PORNIND ÎN RELECTURA CARAMAN LUI EMINESCU...**

Volumul *Eminescu după Eminescu. Texte și contexte* semnat de Adrian Dinu Rachieru se înscrie, în mod fericit, în campania de instituționalizare a celui mai necuprins poet al românilor, în patrimoniul nostru cultural și vorbește despre autorul cărții, eminescologul timișorean, ca despre un critic cu metodă, care își propune să reapeze lucrurile (foarte tulburate mai ales în ultima vreme) în privința unui mare poet, dar devenit controversat, mai mult din rațiuni bizare, în sensul că mai noii literaturii se arată plictisiți de poezia lui Eminescu, afirmând că nu mai au ce descoperi în ea și că este chiar un factor al stagnării evoluției literare, în timp ce generații la rând de cititori și-au exprimat speranța că poate alții îl vor descoperi, îngenunchind în fața nețărâmurii spiritului eminescian.

Criticul Adrian Dinu Rachieru canalizează aceste controverse pe făgașul contextualizării poetului și creației sale, obținând soluții echilibrate în interpretarea lui Eminescu prin a combate idolatria de orice soi, care mortifică poezia eminesciană, dar deopotrivă și contestările, denigrările ranchiunoase, care, și ele, rămân în afara oricărei pertinente, dar în primul rând în afara criticii profesionale.

Metoda sociologică a contextualizării se dovedește a fi destul de eficientă. Alăturându-se lui Iulian Costache, Adrian Dinu Rachieru a aplicat-o acribios, dezgropând fondul pasiv al memorialului eminescian prin recontextualizare. Factura acestui demers socioliterar la care procedează autorul volumului *Eminescu după Eminescu* recuperează, printre altele, de exemplu, perioada berlineză. Unii eminescologi o consideră ne semnificativă, pentru că atunci poetul nu a avut o etapă prolifică de creație literară. O analiză contextuală însă indică faptul că de această fază interiorizată a acumulărilor se leagă indiscutabil opera eminesciană de mai târziu, fără însă a se fi cercetat până în prezent la modul serios influența germană, remarcată și de Dan Mănuță – o cale importantă pe care o deschide metoda lui Adrian Dinu Rachieru, ca în final aceasta să

32 Limba ROMÂNĂ

ducă la surprinderea unei imagini eminesciene dinamice și vii: „Eminescu n-a voit să fie prins”, „el devine”, așa cum afirma și Mircea Eliade: „Eminescu crește din el însuși”. Afirmații care anulează idolatriile și contestările neîntemeiate ale lui Eminescu.

În acest context, autorul liniștitoarei cărți *Eminescu după Eminescu* se dovedește a fi un critic cu optimism pertinent, exprimându-și nu speranța, dar convingerea metodică a faptului că „alte generații îl vor înțelege *altfel*”. Dar trebuie să recunoaștem un optimism pe care îl nutrește subconștient fiecare generație. Iată că metoda contextualizării descoperă și fondul pasiv al receptorilor! Ar trebui să ne întrebăm, de asemenea, dacă nu cumva unul care tocmai prin negația lui Eminescu face dovada neputinței frustrante de a-l recepta și valorifica! În fond, fiecare generație va transmite celelalte o explorare incompletă a poetului și deci înfinirea lui Eminescu.

Pornind în relectura poetului, volumul lui Adrian Dinu Rachieru lansează, mai mult sau mai puțin direct, și niște *prescripții* imperative. Iată unele dintre acestea:

- „Avem obligația de a *ajunge* la Eminescu”. Adică nu trebuie să ne lăsăm tentați de pretenția înțelegerii totale a lui Eminescu și nici de nerăbdarea superficială de a-l interpreta definitiv.
- Să *reinventăm* etalonul Eminescu prin relecturi proaspete, „urcând în text”, fără a ne mulțumi cu imaginea lui Eminescu pe care o datorăm altora. Elogierea abstractă este mortificare.
- Să ne opunem și demitizării care funcționează ca un nou mit. Pentru că demitizarea, ca efect al decontextualizării, nu-l aduce în actualitate pe Eminescu, ci îi face un deserviciu, furându-i și trecutul.
- Să respectăm dreptul lui Eminescu la o posteritate scutită de izul muzeal.

Și nu în ultimul rând:

- „Eminescu trebuie apărat de români”!

Aurelian **O LECȚIE A NEUITĂRII** SILVESTRU

În ochii mai multor prieteni care au citit romanul lui Nicolae Dabija *Tema pentru acasă* am descoperit lumina revelației, iar în ochii autorului – conștientizarea succesului. E drept că nu există succes care să nu ascundă în sine și ceva din tragedia crucificării. Romanul s-a născut dintr-o posibilă crucificare. Unul Dumnezeu știe ce s-ar fi întâmplat acolo jos, sub stânca de la Țăpova, dacă poetul care s-a prăbușit în hău ar fi făcut însă un pas greșit. Întunericul se pregătea deja „de sărbătoare”. Parcă văd cum forțele negre ar fi jubilat sub răstignirea lui. Noroc că mai există îngeri care ocrotesc talentele! Înfașurat în aripile lor, Nicolae nu s-a strivit de tot, ci, după cum mărturisește personal, a fost „teleportat” într-o dimensiune nouă a creației:

„– În acele clipe, de la fundul prăpastiei, am văzut ca în lumina unui reflector niște bărbați, femei și copii adunați în jurul meu, ca să-mi întindă mâna și să mă ridice din bezna în care mă prăbușisem”.

Acele ființe stranii l-au salvat și, totodată, l-au „obligat” să le dea ascultare și să aștearnă pe hârtie amintirile lor. Nu știu de unde s-au luat și ce reprezentau, dar le-am simțit și eu prezența, când m-am dus să-i fac o vizită la domiciliu.

Supportase mai multe operații și se afla pe patul de convalescență. Tras la față și cu cearcăne sub ochi, arăta ca un martir retras în sihăstrie. În spatele lui, pe perete, se vedea o icoană în lacrimi. Mi-am zis că putea fi de la umiditatea aerului. M-am așezat alături, să-l îmbărbătez, dar tot atunci mi-am dat seama că nu are nevoie de așa ceva. Era singur și totuși părea că tocmai se despărțise de o droaie de prieteni. Pe pat, pe masă, pe podea erau împrăștiate o mulțime de foi așternute cu scrisul lui mărunț și apăsător.

– Ce faci? l-am întrebat.

– Lucrez.

– În starea asta?

– Da... Scriu un roman... și am impresia că personajele plutesc în jurul meu. Aduc cu sine o mulțime de imagini

dintr-o lume dureroasă și necunoscută. Fără ele, aș cădea în depresie. Cu ele însă mă simt înaripat. Suferința mea dispare, când mă conectez la suferința lor...

Am plecat un pic contrariat de situație. Pentru mine, Nicolae Dabija a fost și va rămâne un poet, un mare poet. Nu Eminescu, un Nichita Stănescu sau un Grigore Vieru, ci unul aparte – unic și irepetabil – unul pe care și l-ar dori, cu siguranță, oricare dintre marile literaturi occidentale. Din acest punct de vedere, putea să se oprească și aici. Rar cine și-ar fi dorit mai mult. Dar, de când s-a înrolat ca „general” și ca „soldat” la săptămânalul „Literatura și Arta”, poetul a devenit un adevărat tribun al Basarabiei, cu sute de articole și zeci de volume de publicistică – din nou, suficient de multe și de serioase pentru o strălucită carieră literară. Dacă mai adăugăm aici și faptul că de foarte multe ori și-a ilustrat cărțile cu schițe și desene capabile să satisfacă până și orgoliul unor desenatori de profesie, atunci nu văd de ce era nevoie să meargă mai departe. Și nu oriunde, ci în pustiul prozei, presărat cu osemintele unor cutezători care, adesea, s-au crezut capabili să editeze romane de succes, dar nu au reușit să facă decât castele de nisip.

Creația e o chemare, un strigăt de luptă pe care e mai bine să nu-l auzi, dacă nu ești în stare să-l urmezi. Nicolae l-a auzit și l-a urmat...

Când mi-a dat un exemplar al romanului, am avut o ezitare, o neliniște: știind cât de inspirat este *poetul* Nicolae Dabija, mă temeam să nu rămân dezamăgit de *prozatorul* Nicolae Dabija.

Romanul modern are exigențele sale. El nu se poate naște dintr-o poezie sau din tânguiala mătușii Mărioara și vânzolelile lui moș Ion. Dacă nu vrem să ne exilăm de bună voie în găoacea unor subiecte demodate, nu trebuie să ne fie teamă de problemele general-umane. Un scriitor modern trebuie să fie interesant nu doar cititorului din Baraboi sau din Chișinău, ci și celui din Paris, din Tokio sau din Sydney. Se înșală amarnic scriitorul care crede că poate face un roman dintr-o beție de cuvinte. Astăzi cuvântul nu mai este un element de jonglerie în literatură. Devii celebru nu violând cuvintele, ci căsătorindu-te cu ele...

Cu aceste gânduri, m-am apropiat de filele romanului ca de un stol de fluturi răniți, gata să se risipească la prima neatenție a cititorului. Lectura însă m-a convins că prozatorul Nicolae Dabija a venit cu temele făcute. Romanul se aseamănă extrem de mult cu cel care l-a scris: profund și bătaios, dar, în același timp, sensibil și timid, cu sufletul ca o rană deschisă, pe care o poți face să sângereze doar atingând-o cu privirea.

Tema deportărilor, gulagul, închisorile siberiene au constituit subiectul a numeroase cărți, editate inclusiv în Basarabia. Exista riscul ca scriitorul să cadă în capcana imitării lor. Repetările – aceste cuiburi ascunse de mitralieră – l-ar fi răpus. Și atunci Nicolae Dabija a recurs la o poveste de iubire pe care a trecut-o prin calvarul suferinței, reușind un roman plin de emoții și filozofie, un roman din care ai ce învăța. Iubirea e singura virtute care ne ajută să rămânem oameni, ca și cum ne șoptesc buzele Mariei – tânăra cu ochii „ca cerul de peste brazi” care se duce în Siberia după Mihai Ulmu, convinsă că, fără dânsul, viața ei nu are rost.

Marile iubiri nu se caută. Ele se prăbușesc peste noi ca o avalanșă, făcându-ne să ne întrebăm: pentru ce trăim? Nu e greu să fii îndrăgostit. E greu să iubești și să

nu fii fericit. Pus în fața acestui sentiment, Mihai se lasă copleșit de măreția lui, de această iubire „ca un cutremur, ca o spaimă, ca o cădere într-o fântână adâncă sau ca o prăbușire în cer”. Totală. Fără rezerve. Fără discernământ...

Ea străbate ca o rază de lumină arhitectura întregului roman, iluminându-l din interior. Fără ea, fără această iubire, ne-am fi afundat în paginile unei cărți sumbre ca într-un ocean al disperării. Închisorile staliniste aveau un singur scop – să distrugă tot ce este omenesc în deținuți, să-i dezvețe a gândi, să-i îndepărteze de credință, să-i transforme în dobitoace bune de scos aur și cărbune din pământul veșnic înghețat.

În aceste condiții fiecare luptă în felul său pentru supraviețuire. Sunt foarte diferiți ca profesii și etnii și, chiar dacă majoritatea lor sunt intelectuali, au atitudini și mentalități contradictorii. Unii evadează în amintiri, alții – în credință, ceilalți – în subconștient sau în preocupări cotidiene.

Mihai Ulmu se salvează prin iubire. Maria, chiar și după ce este ucisă de o sentinelă, rămâne pentru el o călăuză. El poartă cu sine amintirile iubirii lor așa cum un ocaș poartă în permanență lanțurile după sine. El știe că fără amintiri, fără memorie omul e ca un pom smuls din pământ cu tot cu rădăcini. Ca să-l convingă și pe cititor de acest adevăr, autorul înfige cât mai adânc în inima lui acest vârful de lance, procedând aidoma lui Grigore Vieru care spunea: „Memoria e ca un ghem pe care nu mi-ar ajunge nici veșnicia ca să-l depăn până la capăt. Și, dacă m-aș trece eu, copilul meu ar vorbi mai departe ceea ce n-am reușit eu să rostesc într-o viață de om. Iar dacă n-ar reuși nici el – să fiți atenți la ce îngână ierburile din cimitire!”

Nicolae Dabija e un maestru al cuvântului, dar nu recurge la cuvinte ca să închege cu ele gânduri și idei. El, pur și simplu, te îmbracă în ele, te face să simți mirosul lor, să trăiești răceala sau căldura lor, să devii unul din suferinzii care luptă cu moartea albă din Siberia. În iadul de aici, zice autorul, e insuportabil de frig. Un frig „de sună oasele în tine, când lacrima pe care o slobozi – în drumul de la ochi și până la pământ – se preface în mărgea de sticlă, iar aerul devine palpabil, irrespirabil, din care cauză simți că te sufoci”. Citindu-l, ai impresia că fulgii înghețați te biciuiesc ca niște cioburi de sticlă, zdrelindu-ți carnea de pe suflet. Simți cum bezna albă te înghite de viu, te strivește și nu ai unde fugi de ea, pentru că moartea stă de strajă ca o sentinelă. E o lume a durerii. O lume fără margini, în care iadul e la el acasă – pretutindeni, atotbiruitor, omniprezent...

Cartea se citește ușor, cu sufletul la gură, chiar dacă pe alocuri jurnalistul o ia înaintea prozatorului și transformă anumite pagini în eseuri. Mihai Ulmu nu e singur la închisoarea Zarianka. Alături de el își duc crucea și o mulțime de infractori de drept comun, hoți și bandiți, soldați și temnicheri. Unii caută singurătatea. Alții – gloata. Cu toții însă vor să se spovedească. Scriitorul simte asta și devine confesorul lor. În nopțile polare, lungi cât veacul, când zăpezile acoperă barăcile până la acoperișuri, deținuții își aduc aminte că și ei cândva au avut parte de o altă viață, cu bune și rele, cu bucurii și decepții. În acele clipe, ei devin din nou oameni, așa cum au fost și cum se încăpăținează să rămână. Amintirile lor se transformă în descrieri ale unor tragedii umane individuale, care se înscriu în canavaua generală a romanului, dar, în esența lor, rămân eseuri separate, ca niște cărămizi frumoase, șlefuite ca un diamant, pe care autorul

le lasă împrăștiate în dezordine pe lângă piramida construită din iubirea lui Mihai și a Mariei.

Una din aceste „cărămizi” e și povestea părintelui Ioan Florenski – o lumânare ce tresare brusc, împrăștiind în jur stropi de lumină și făcând ca cerul, cu miile lui de stele, să coboare peste deținuții din baracă și să le amintească că și ei sunt oameni – oameni pe care Cel de Sus i-a făcut după chipul și asemănarea Sa și care, uneori, îngenuchează lângă ei și se roagă pentru mântuirea lor.

Firește, nu felul de a scrie, ci felul de a gândi decide valoarea unui scriitor, iar aceste „abateri lirice” de la subiect nu sunt descrieri artificiale, ci pagini de reflecții, pagini care te înfioară, te pun pe gânduri, te răvășesc. E lupta firească dintre poetul liric și prozatorul realist. Poetul, prin excelență, este un rebel, un visător. El poate fi nelimitat în fantezia sa și atât de permisiv cu personajele, încât să le descrie idealizat sau rupte din context. Nimeni nu va condamna un poet care transformă sublimul într-un impresionant foc de artificii. Un prozator însă pierde acest drept din momentul în care preferă credibilitatea în locul abundenței de metafore. Nicolae Dabija a intuit acest lucru și a păstrat echilibrul dintre „zburdălnicia” primăvărată a poetului și calmul așezat al prozatorului.

Spre finele cărții autorul se concentrează mai mult asupra lui Mircea, băiatul celor doi protagoniști, care intră cu teamă în această lume nouă, străină și amețitoare, dar promițătoare. Trenul îl duce spre casa părinților săi printre garduri de munți și perdele de arbori, cu lacuri „ca niște bucăți de cer așternute pe pământ”. Totul e necunoscut și emotiv. Neliniștea îi dă târcoale, dar se uită în ochii tatălui său și înțelege că nu e singurul care încearcă să treacă peste neuitare, să redescopere realitatea. Aici, autorul se transformă într-un psiholog subtil care pătrunde adânc în subconștientul lui Mihai și descrie foarte precis ceea ce simte el când nimerește din nou în sânul civilizației, în care are impresia că se sufocă de prea multă libertate. „Avea un sentiment straniu, ca și cum ar fi fost alcătuit din doi oameni nedespărțiți, dintre care unul mai era prizonier, cu cătușe la mâini și la picioare, iar celălalt, omul liber, era supraveghetorul acestuia”. Frigul ucigător al Siberiei rămăsese în urmă și totuși o parte din el se aciuase în sufletul lui Mihai, făcându-l să tresară ori de câte ori vedea un milițian sau un bărbat în uniformă militară. Trebuia să se comporte ca un om liber, trebuia să redevină ceea ce a fost și, chiar dacă libertatea se învață foarte greu, cititorul simte că va reuși. Fostul profesor de română sugerează că dictatura poate fi învinsă, dacă Omul din noi nu s-a lăsat învins de dictatură!

Romanul e o lecție întreruptă brutal de tancurile sovietice. După o lipsă cât o veșnicie, Mihai Ulmu revine acasă și, strigat de amintiri, intră în școala de unde a plecat, descoperind o clasă plină de elevi (acum maturizați) care așteaptă ca profesorul să reia de la capăt lecția întreruptă. Atunci, demult, în ziua când fusese arestat, elevii urmau să răspundă la întrebarea: „A fi om – o artă sau un destin?”. Și fiecare vine cu răspunsul său, vorbind deschis și sincer, de parcă și-ar ține sufletul în palme, dar toți împreună accentuează faptul că a fi Om este, în primul rând, o mare datorie. Era trecut de miezul nopții, iar ei nu se mai săturau de vorbă, știind că trebuie să rămână oameni și să facă lumea din jurul lor mai bună, mai frumoasă...

Incitant și tulburător, romanul lui Nicolae Dabija încearcă același lucru în sufletele noastre.

Mihai SEMĂNĂTORUL PAPUC DE LUMINĂ

GRIGORE VIERU, *POETUL*, volumul VI apărut în colecția „Academica”, 464 pagini. Coordonator al ediției: acad. Mihai Cimpoi. Chișinău, Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința, 2010

„Prin iarba verde de acasă, / cu lanțul de rouă la glezne”, poetul Grigore Vieru a pornit în cea mai lungă călătorie pe care a făcut-o vreodată în viața sa, călătoria fără întoarcere, lăsându-ne drept moștenire un nume scris pe o carte și exemplul strălucitor al unei vieți trăite în zbulucium până la ardere în numele identității de neam, de limbă și de țară.

Călător veșnic acum în stele, Grigore Vieru, „poetul cu trăsături de efigie romană”, cum l-a caracterizat exact bunul său prieten și confrate într-ale poeziei, Marin Sorescu, avea pe fața sa o aură tragică, în care se oglindeau durerile, suferințele și necazurile de care au avut parte basarabienii din plin, dar în același timp și idealurile de libertate și prosperitate ale acestora. Toate și-au găsit reflectare în poezia sa tragică în esența ei, dar și de o luminozitate dumnezeiască. Harul său divin a creat o poezie de mici cristale strălucitoare prin profunzimea și frumusețea lor, reunite trainic într-un „curcubeu de aur suspendat între două veșnicii”, cum spunea cu multă pătrundere același Marin Sorescu.

Volumul cu genericul *Grigore Vieru, poetul* apărut în februarie curent la Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința sub egida Academiei de Științe de la Chișinău, în prestigioasa colecție „Academica”, coordonator al volumului acad. Mihai Cimpoi, se circumscrie, dincolo de caracterul lui jubiliar fiind tipărit la împlinirea a 75 de ani din ziua nașterii poetului, dezideratului de înveșnicire, de cunoaștere mai profundă a acestui nume emblematic al literaturii și culturii românești din Basarabia, membru titular al Academiei Române, *doctor honoris causa* al Academiei de la Chișinău. După un sumar florilegiu de texte despre Grigore Vieru și dedicate poetului, publicate, în mare parte, la Chișinău, în revista „Limba Română”, „BiblioPolis”, „Literatura și Artă”,

dar și la Iași, în volumele *Taina care mă apără și Grigore Vieru în amintirile contemporanilor* (apărute la Editura Princeps Edit în 2008 și 2009), volumul de la Știința lărgeste oarecum cadrul, adunând la un loc aproape tot ce s-a scris mai valoros despre marele poet pe parcursul a peste 5 decenii de activitate literară, începând cu anul debutului în volum – 1957 – și până azi, fie sub formă de studiu critic, eseu despre opera poetică viereană, fie sub formă de evocări, medalioane, dedicații poetice, mărturii documentare etc. Cele patru mari compartimente ale cărții: *Studii, analize, interpretări; Referințe, evocări; Grigore Vieru prin el însăși și O viață de poet, în imagini* conturează pe deplin adevărata dimensiune a unei personalități de excepție în toate manifestările ei: autor al unei poezii lirice emoționante, eseist profund, cugetător în aforismele și interviurile sale, autor de literatură pentru copii, autor de texte pentru cântece etc. Compartimentul de *Studii, analize, interpretări*, de exemplu, cuprinde texte semnate de prestigioase nume precum Eugen Simion, Mihai Cimpoi, Nicolae Manolescu, Constantin Ciopraga, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Alexandru Zub, Dumitru Irimia, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Gheorghe Grigurcu, Alex. Ștefănescu, Romul Munteanu, Alexandru Cistelean, Adrian Dinu Rachieru ș.a. O contribuție aparte o constituie interpretările semnate de cercetătorii de la Institutul de Filologie al Academiei de Științe de la Chișinău, sub a cărui egidă a apărut volumul: Vasile Bahnaru, Alexandru Burlacu, Ana Bantoș, Ion Ciocanu, Nina Corcinschi ș.a. Compartimentul *Referințe, evocări* surprinde și emoționează prin textele semnate de Nichita Stănescu, Liviu Damian, Gheorghe Tomozei, Horia Zilieru, Ion Brad, Alexei Marinat, Vasile Vasilache, Spiridon Vangheli, Gheorghe Zamfir, Vasile Șeicaru ș.a. Din multitudinea dedicațiilor poetice adresate poetului cititorul va găsi aici o serie de texte răscolitoare semnate de cunoscuții poeți Adrian Păunescu, Nicolae Dabija, Adam Pušlojić, Radu Cârneli, Leonida Lari, Dumitru Matcovschi ș.a. Crezul poetic al lui Grigore Vieru, dimensiunea de Om al Cetății este reflectată pregnant într-o serie de texte poetice selectate din ampla lui creație și în cele două Testamente ale poetului publicate în volum. Compartimentul *Viața în imagini* prezintă manifestările publice ale activității poetului: acțiuni literare, simpozioane, congrese, întâlniri cu cititorul, prezentări de carte etc.

Păstrând și ocrotind numele poetului Grigore Vieru, studiindu-i și promovându-i opera, ne păstrăm, ne perpetuăm identitatea noastră de neam, de limbă și de țară.

Dumnezeu să ne ajute în toate bunele porniri și fapte omenești.

Nicolae **UN (ALT) PEREGRIN** TURTUREANU **LA CURȚILE DORULUI**

Un Grigore Vieru aproape legendar răsare și străluce din această carte a preotesei Olguța Caia, *Grigore Vieru / Pelerin pe drumuri nemțene* (Princeps Edit, 2010), scriere izvoară din prea-plinul adorației, când patetice, când sfioase, ca în fața unui idol. Personajul avea, într-adevăr, charisma unui misionar, emanând, succesiv, blândețea înțelepciunii și patima, ardoarea, tenacitatea celui pătruns de importanța misiei sale, ca și a adevărului pe care îl propăvăduia. Era, această descindere publică a lui Grigore Vieru, un fel de, cantemiresc vorbind, gâlceavă a înțeleptului cu lumea. O lume care îl aștepta, dornică să-i audă cuvântul, și o alta care îl blama, când nu-i pregătea chiar capcane, în care l-ar fi vrut prins definitiv. La distanță, îl văd ca pe un alt Avram Iancu, cântându-și durerea de a nu fi fost înțeles. Mai de aproape, ieșirea sa în agora, ca și vorbirea deseori oraculară, mi-l amintește pe Ioan Alexandru, care îl întâmpina cu îmbrățișarea (de) *frate!* chiar și pe acel ce îi era dușman. Dacă pentru autorul *Imnelor* apelativul *frate!* izvora (și) dintr-o pornire sapiențială, sugerând o „frăție” monahală, la Grigore Vieru era exprimată speranța regăsirii fratelui pierdut (de peste râu), a *rădăcinii de foc*, desprinsă, multă vreme, de vatra sacră, de matricea primordială. Spre deosebire de aceștia, un Nichita Stănescu te întâmpina cu formula: *bătrâne!*, dar semnificația adâncă era tot aceea, de *frate!* Se bucurau de această apelare, deopotrivă, prietenii, neprietenii, cunoscuții, necunoscuții. Nichita vorbea o altă limbă decât noi toți, o limbă a îngerilor și a necuvintelor, o limbă a neînțeleșurilor pline de-nțeleșuri. Ioan Alexandru parcă mereu oficia o slujbă, își asuma rolul unui preot fără lăcaș, pentru el orice piatră și orice zid devenea un altar, iar ascultătorii – oițe ce trebuiau îndrumate pe calea cea dreaptă. Dintre toți, singur Vieru vorbea limba pământenilor, chiar dacă se dedulcea și el cu metafore și parabole, dar mesajul lui subiacent era limpede ca lacrima. Nu o lacrimă a lui Eminescu, cum s-a văzut pe sine, ci o lacrimă a lui Vieru: pentru Țara pierdută, pentru copilăria trecută, pentru maica însingurată. Sunt tropi de o mare simplitate

și transparență, ca în poezia populară sau ca în „dimineața poeților” noștri. Unii strâmbă din nas sau chiar resping o astfel de poetică, acum, în epoca celor mai sofisticate, mai năstrușnice, dacă nu aberante combinații lexicale. Poate că, într-adevăr, poezia lui Vieru ne vine cu o jumătate de veac mai târziu. Dar Basarabiei însăși i-a trebuit o jumătate de veac ca să-și recapete vorbirea și scrierea de-acasă. Or, Vieru, prezența lui lirică și prezența lui orală, în spații publice, dau seamă tocmai de această reîntregire a ființei și a simțirii românești, după o fractură istorică.

În cei 20 de ani, cât i-a fost dat să viețuiască în relativă libertate și comuniune cu Patria-mamă, Grigore Vieru a peregrinat toate meleagurile românești, nu doar cele nemțene. Dar celelalte încă nu și-au găsit cronicarul care să-l evoce, să-l invoce. Fulgurații de gând și taină au apărut / apar peste tot, mai ales după trecerea sa „acolo unde nu-i întristare nici suspin”, dar nimeni încă n-a reușit să reconstituiască o prezență și un itinerar, așa cum o face preoteasa Olguța Caia. Strănepoată de Creangă din Pipirig fiind (pe un frate al dumneai îl cheamă pur și simplu Ion Creangă!), dimpreună cu părintele Teoctist, au făcut, din casa lor de pe Pometea, casă de oaspeți și muzeu, un fel de pol magnetic al Târgului Neamț, care-i atrage pe mai toți degustătorii de grai și suflet românesc. Poezia, cântul, rugăciunea, discuțiile aprinse despre istorie, politică și alte cele sunt, se pare, o moștenire de familie. Bunica autoarei povestea că, la părintele Gheorghe Creangă, veneau uneori, dimpreună cu autorul *Soacrei cu trei nurori*, Eminescu și Kogălniceanu: „Cei trei stăteau în salon iarna și făceau nopți albe când zăpada era cât gardul. Vara stăteau în livadă, unde făceau un foc înalt care lumina și purifica împrejur. Eminescu niciodată nu citea, doar recita și se uita spre cer de credeai că atunci compune poezia”. Dacă istoria literară pune sub semnul întrebării aceste întâlniri, preoteasa Olguța ne îndeamnă să le credem, întrucât „bunica mea, cea care a trăit viața pământeană ca o pregătire pentru cea veșnică, nu putea decât să spună adevărul”. Oricum, un pic de legendă nu strică.

În casa-muzeu din Pometea m-am dedulcit eu însumi de zeci de ori, în șezători diurne sau nocturne, cu scriitori și artiști veniți din toate zările. Dar n-am bănuțit nicio clipă că preoteasa, în interludiul dintre două sau nouă recitative, ne trece la un catastif, cu toate zicerile și contrazicerile noastre. Am rămas uimit acum, citindu-i cartea, să aflu o reconstituire aproape *live* a ceea ce s-a întâmplat și / sau s-a spus în urmă cu 5-10-15-20 de ani. Modalitatea de captare a cititorului e, ca să zic așa, istețată: autoarea nu evocă (în stilul *a fost odată ca niciodată...*), ci redă, ca un reporter aflat la fața locului, un eveniment ce se desfășoară sub ochii noștri, deși s-a petrecut acum (să zicem) 15 ani. Șezători literare, lansări de carte, concerte, nunți, botezuri, sfințiri (de biserici, de case, de oameni), venituri și reveniri „de acasă, acasă”, agape organizate sau întâmplătoare, cuvinte potrivite și cuvinte înălțătoare, toate sunt menite a ne conecta la un fapt de cultură, de minte, inimă și literatură, la care, mai întotdeauna, Grigore Vieru este protagonistul. Pe lângă el, ceilalți sunt ca un sobor bisericesc, după care vine alaiul credincioșilor. Și atât el, Vieru, cât și însoțitorii, vorbesc în pilde și în parabole, ca magii. Nu lipsește aforismul: „Birui-va nu țara cu cele mai multe tancuri, ci țara cu cel mai mult

Dumnezeu”, zice Vieru, care recunoaște, smerit, că s-a apropiat târziu de taina Bisericii, fiind aceasta una din tainele care îl apără. Și cealaltă taină, iubirea de patrie și de pământul străbun, i-a stimulat energiile, cum îi mărturisește, într-o convorbire premonitoare, lui Grigore Ilisei. Verbul său liric reverberează în toate spațiile în care ajunge, fie și din întâmplare. Pretutindeni este (era!) așteptat, știut, descoperit. O pană de mașină în preajma Pașcanilor adună spontan sătenii în jurul lui, iar el, Vieru, nu pregetă să le spună poezii sau să cânte împreună cu ei. Altă dată, într-un autobuz, vrea să le plătească biletele la toți călătorii. Orice ar zice cărcotași, de la Nichita Stănescu și Ioan Alexandru încoace, niciun poet român n-a avut o asemenea popularitate, o asemenea priză la public. Și o asemenea glorie. Pe care el însuși, în interviul pomenit (inserat în *Addenda* cărții), o amendează, cu luciditate: „Eu îmi știu locul. Îmi știu. Eu știu că nu sunt nici în Basarabia cel mai mare poet, cu atât mai puțin aici în Țară. Înaintea mea sunt atâția poeți! Eu vorbesc numai de generația mea, nu vorbesc de marii clasici. Stănescu, Sorescu, Ioan Alexandru. Extraordinari. Doar cei care au plecat la strămoși. Și cei care au rămas. Adrian Păunescu, Ana Blandiana. Eu știu lucrul acesta, că nu sunt primul, nu sunt al doilea, dar eu știu că nu sunt nici ultimul”.

Tot în *Addenda* cărții, Daniel Corbu relevă faptul, cunoscut de noi toți, că Grigore Vieru „nu vorbea niciodată scriitorii de rău, nu-i pizmuia, invidia fiindu-i un sentiment străin”.

În octombrie 2008, când își lansa, la Vânători-Neamț, *Taina care mă apără* și era copleșit de premii și onoruri, autoarea, Olguța Caia, i-a cerut îngăduința de a scrie despre popasurile lui nemțene. Poetul, bineînțeles că i-a dat-o, cu surâsul de taină ce îl aureola: „...ca să scrii mai ușor ar trebui să refacem traseele minunate, mi-ar prinde bine și mi-ar întări sănătatea”. Două luni mai târziu, la plecarea din Iași (după o *ultimă* lansare), îi mărturisea lui Daniel Corbu: „Frate Daniel, nu aș mai pleca de aici. Îmi e pur și simplu frică să mă întorc în Basarabia. Simt că acolo mi se pregătește ceva rău”. Că i s-a pregătit sau nu, cert rămâne doar fatalul accident de automobil. Astfel dispărea – parafrazându-l pe Goga – probabil ultimul poet cu țara-n glas.

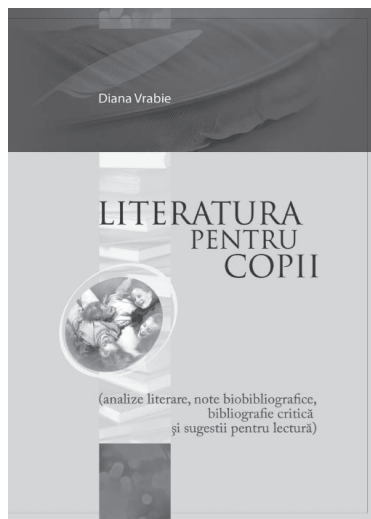
Adrian Dinu RACHIERU **LITERATURA PENTRU COPII – PARTE INTEGRANTĂ DIN LITERATURĂ**

*Când o carte este
plicticoasă, copiii cască
fără să se jeneze*

I. B. Singer

Apărut, recent, la Integritas, dorindu-se un instrument de lucru („ușor de aplicat”, zice autoarea), conținând analize literare și sugestii pentru lectură, note biobibliografice, dar și o utilă bibliografie critică, volumul *Literatura pentru copii* semnat de Diana Vrabie a devenit deja

un eveniment editorial. Dincolo de statutul controversat și apartenența mereu suspectată, repusă în discuție, știuta prețuire de care se bucură *literatura pentru copii* în Republica Moldova o îndreptătea pe universitara de la Bălți să porceadă la o asemenea întreprindere, încumetându-se la un demers care se anunța „fastidios”. Fiindcă opul Dianei Vrabie, încercând a elucida *specificul* (concept, tendințe, evoluție), nuanțându-l prin observații pertinente (de la hotarele „flotante” până la viziunea specială și efectele modelatoare), devine de neocolit, un reper pentru cei care vor ghida lecturile celor mici. Oricum, cu precizarea (esențială) că literatura pentru / despre copii face parte integrantă din literatură, chiar dacă Adrian Marino o expedia în paraliteratură. Or, cerințele artistice, notează ferm dna Vrabie, *sunt aceleași*. Iar cititorul-copil, oferindu-și această „gimnastică intelectuală”, află în galeria de personaje viitorii mari *prieteni*, cei care îl vor călăuzi, cu credincioșie, în viață. Fiindcă șirul eroilor ficționali, acei incorigibili justițiarilor altruști, ne-a fascinat pe toți. Cum „datorăm copiilor

cel mai mare respect” (spunea Terentius), e foarte bine că acest *noroc basarabean* e întreținut de scriitori bătându-se eroic pentru cauza literaturii. Și înțelegând că o literatură fără cititori e de neînchipuit. O carte necitită nu există!

Bineînțeles, literatura pentru copii are o istorie proprie, teme, capodoperele și subprodusele sale; dar *un copil citind*, în plină epocă iconocentrică, locuită de internauți și teleintellectuali, propune o imagine tonică, semn că interesul pentru lectură nu s-a stins. Iar cartea rămâne un „edificiu prestigios”, cum constatase de mulțișor V. Hugo. Asaltat azi, se știe, de teletropismul năucitor. Încât cei care ne îndrumă, învățându-ne să *binecitim*, dovedesc o frumoasă înverșunare, demnă de tenacitatea donquijotească. Acestora, volumul Dianei Vrabie le vine în ajutor propunând, riguros-selectiv, teme și nume de referință dintr-un seducător spațiu cultural. Identificate și asumate în circuitul valoric românesc, repunând astfel în drepturi și *Limba română*, acest – reamintim – personaj tragic al istoriei basarabene.

**Iulian COADĂ CĂLĂTOARE,
FILIP PROVOCATOARE**

Vorbeam în zilele Salonului Cărții pentru Copii (ce frumos cuvânt – *salon!* – pentru cartea copilului!) despre volumul Diane Vrăbie *Literatura pentru copii*, că s-a întâlnit fericit între *Istoria literaturii pentru copii și adolescenți* a regretatului Iuliu Rațiu și lucrarea editorială a distinsului poet și redactor Vasile Romanciuc. Iuliu Rațiu a descoperit pe ultima sută de metri literatura basarabeană pentru copii, anexând la superba *Istorie* o bibliografie cu scriitorii din Chișinău care scriu ori au scris pentru copii. Vasile Romanciuc a ridicat la altă demnitate literatura pentru copii, îngrijind colecții de cărți menite copiilor de diferite vârste, colecții deja notorii, care fac buna imagine a editurii *Prut Internațional*. Prin această contribuție cele mai importante și necesare cărți din literatura universală au devenit accesibile micilor cititori, iar alături de aceste modele valoroase cărțile autorilor noștri se citesc mai altfel, iar scriitorii înțeleg mai nuanțat contextul în care-și pun umărul alături de cei care duc temeinic această cruce.

Între scriitorii basarabeni pentru copii, cei care scriu proză scurtă sunt numărați pe degete. Consacrarea excepțională a lui Spiridon Vangheli a lansat, odată cu pornirea în lume a *Băiețelului din coliba albastră*, un model provocator, care ține cont de patronajul spiritual al bunelului de la Humulești, dar și de felul de a fi al copilului. Câteva ediții mai înainte am remarcat – s-a tras din toate tunurile! – revenirea lui Victor Prohin cu o carte de asemenea proză.

Anul acesta Cartea Anului a fost considerată *Coada iepurașului* de Nicolae Rusu.

Nicolae Rusu, cavalerul celei mai prestigioase mențiuni la ediția a XIV-a a Salonului Internațional de Carte pentru Copii și Tineret, aruncă punți în cruce, punți comunicante, tensionând creativ spațiile cele mai la îndemână, provocând uluitoare recitiri și mobilizări intertextuale în prozele sale scurte pentru copii...

Lecțiile de însușire a noțiunilor, cuvintelor, de înțelegere a legilor și regulilor din lumea *celor mari* au loc la tot pasul. Autorul face o paradă a posibilităților de *auzire a copilului*, care altfel nu crește, altfel nu cunoaște, decât descoperind Americi, decât mitraliind întrebări, cheițe de aur ale cunoașterii. Prospețimea asocierii a ceea ce relevă imediat copilul cu ceea ce a descoperit câteva zile mai înainte e frumusețea vânată subtil de Nicolae Rusu în celelalte subiecte, între care *Mazăre verde* e cu declarații de dragoste în parte pentru bunica, dar și pentru bibliotecare. Bunica îi cunoaște pe toți oamenii din sat – o colecție de caractere, de destine, între care e și destinul ei, iar bibliotecarele îi cunosc pe... toți scriitorii!

„Cât merg pe șosea, bunicăi nu-i tace gura nicio clipă. Dana, nepoțica ei, ascultă cât ascultă, apoi, foarte mirată, o întreabă:

– Bunico, dar cum de cunoști atâția oameni, despre care vorbești?

– Cum să nu-i cunosc, puică, dacă trăim în același sat?”

Dana se întoarce cu mămica în oraș, iar în autobuz continuă lecția de citire. „Mama scoate din geantă câteva cărți...

– Hai să citim, o îndeamnă mama, doar cunoști literele...

– La scâl-dat...

– Și e scrisă de Ion Creangă, adaugă mama și-i pune înainte o altă cărțulie.

– La ci-re-șe...

– Scrisă și ea de Ion Creangă, se bucură mama și mai scoate câteva cărți cu poze colorate.

– Dă-ni-lă Pre-pe-leac...

– Scrisă de același Ion Creangă.

– A-cul și ba-ro-sul...

–...de Ion Creangă.

– Ha-rap Alb...

– Scrisă de...

– Ion Creangă, se grăbește să răspundă fetița.

– Bravo, se bucură mama și deschide una dintre cărți să-i citească, însă Dana vede înaintea sa o sacoșă spânzurată de speteaza banchetei și se apucă să silabisească inscripția de pe un borcan.

– Ma-ză-re ver-de..., apoi adaugă cu însuflețire: scrisă de Ion Creangă.”

Mama Danei e bibliotecară și i-a spus ficei că-i cunoaște pe toți scriitorii.

„– Și-i știi pe toți, pe toți?! se miră Dana.

– Pe unii îi știu personal, pe alții îi cunosc prin cărțile lor, răspunde mamă-sa, obosită de atâtea întrebări.

Ochii Danei, ca două porumbrele, se aprind și ea se agață de cotul mamei.

– Mămico, dar scriitorii sunt mulți, mulți?

– Da, desigur.

– Dacă s-ar aduna împreună, ar face un sat?

46 Limba ROMÂNĂ

- Cred că da...
- Și satul ar fi mai mare decât al bunicăi?
- Nici mai mare, nici mai mic.
- Vai, mămică, mata ești ca bunica! Ea știe toți oamenii din sat..., iar mata îi știi pe toți scriitorii... Când am să cresc mare am să știu cât mama și cât bunica.
- Dar ai să reușești? e curioasă mama...
- Am să trăiesc la bunica și de la ea o să-i știu pe toți oamenii din sat. Iar după ce voi termina școala, voi lucra la bibliotecă, să-i știu pe toți scriitorii...”

Contextul inițiativ al celor zece proze scurte îi menține pe micii columbi între cărți, în jurul cărților, ca în jurul lumilor ori ca în fața porților întredeschise îmbietor spre he-he-he-e-e! ce lumi, iar aici plurilingvismul limbajului *micilor prinți* – jocul, revelația, poanta chiar – e utilizat cu delicatețe, cu măsură, cu încredere în destinatari. *Vântul român* e o bagatelă șolticoasă, pe care mi-ar plăcea să o recitesc, dar aici aș cita doar dialogul-cheie:

„- Tăticule, vântul citește „Capra cu trei iezi”! se bucură Corina, apoi face o constatare: vântul e român.

- De unde știi?...

- Dacă-mi citește cartea, înseamnă că înțelege limba. A vrut să citească și revista, dar a văzut că nu e scrisă în limba română și a închis-o la loc...”

Declanșarea lui Nicolae Rusu se produce în cele mai la îndemână spații, autorul învăluind și împlânzind cu uluiri și întrebări *copilărești* realitățile cele mai banale și mai știute din calea noastră. În asemenea stări de spirit înțelegem mai clar valența comunicantă a cărții destinată copilului și imensitatea Americilor care-și așteaptă... columbeii.

Titu **CĂRȚI ȘI AUTORI** **POPESCU DIN AFARA GRANIȚELOR**

Locuind în București, poetul Gheorghe Istrate a legat o relație de prietenie cu poetul și editorul Radu Bărbulescu, din München, cu ocazia unei vizite de acum câțiva ani, însoțit de prozatorul Alexandru Ecovoiu, în Germania. În urma revelației prilejuite de această vizită, prietenia spirituală dintre cei doi s-a statornicit, fiecare aducându-și ofranda la menținerea acesteia. Prin urmare, la Editura Radu Bărbulescu i-a apărut, în ediție bilingvă româno-germană, datorată editorului, poemul dramatic *Omul întrerupt* și câteva *Rituale*, specifice inspirației poetului. Tot editorul semnează un portret, în care își divulgă adevărul la observația lui Marian Popa că lirica poetului este intens emoțională, dar stăpânită de severitatea miturilor alese, de obscuritatea ritualică ancestrală.

Poemul dramatic *Omul întrerupt* vine să ilustreze mărturisirea autorului că, prin cărți, își alcătuiește „micul meu mausoleu”, care-l va perpetua prin obiectivarea în cuvinte. Se imaginează un dialog-mărturisire a unui Nenăscut, care cere o împlinire celestă a ciclului zămislirii, să poată să „umble pe sunet”, să-și proiecteze pe cer crucea lui „neîntâmpată și umedă”, să fie destinat a asculta doar imnuri. Poetul rescrie, așadar, din experiența maculantă a vieții, nevoia de puritate, care se manifestă încă amniotic. Cum apar Tatăl și Mama, ei se întorc, ascultându-l pe Nenăscut, din „stricăciunile vieții” și multele poteci ale lumii. Intervențiile lui Dumnezeu fixează punctul ascensional decisiv, ca și încurajarea imaculării, căci pregătește pentru Nenăscut înflorirea unui „izvor proaspăt”. În lumea Tatălui (și a Mamei) „plouă cu boabe de fier incandescent în cântarele sparte ale sortii” și plouă păcatele pe care Nenăscutul încă nu le știe, dar le presimte, căci umblă „din ou în ou o conversație a morții cu moartea”, urmând să i se pregătească „pedeapsa amăruie” de a veni pe lume. În dialogul imaginar, Mama, presată de neîmplinirile vieții, aspiră la imaculanța fiului nenăscut: „prin porțile umerilor tăi nenăscuți îmi car sacii cu moarte uscată”, iar Nenăscutul simte că, venind pe lume, se va „înnegri de prea multă lumină”. El va deveni un exilat din cer.

Deși adoptă aici forma dialogată a unui poem dramatic, formulările, care oscilează între numirea brutală a învățăturilor experienței vieții și obscuritatea sugestiilor presupusă de situația imaginară, scrisul este intens liric și poetic la nivelul formulărilor, trădând adevărata natură literară a autorului.

Rituale surprind câte un moment existențial pe care îl dezvoltă poetic. Aici metafora juxtapusă duce mai departe ecoul faptului constat. „Întreruperea” din titlul volumului se referă aici la suspendarea din curgere a unui moment existențial, pentru a-l completa pe spațiile lirice ale discursului istratian. Iată un exemplu din „ritualul” numit *Exorcism*: „o puzderie de singurătăți / cincisprezece diavoli ciulesc urechile / și zumzăie în grota somnului meu / ei vin pe brânci și împing pământul / zorii din fața nopții / ei umplu cu întuneric lumina”. Se vede clar aici cum ceea ce urmează după enunțul prim lărgeste orizontul, introducând și accentul valoric dorit de autor și dovedind că acceptă și așteaptă „pleiada nostalgiilor pure”.

Volumul *Omul întrerupt* vine să certifice o mai veche observație a subsemnatului, anume că „autorul este organic așa cum scrisul îl arată: de o rigoare centripetă, slujind lucrul bine făcut, exersat în migala scrisului împlinit, de o aristocratică delicatețe, elitar prin repugnarea maculturii, un virtuoz al solitudinii”.

Poetul Dan Dănilă, stabilit la Leonberg (Germania), și-a cristalizat creația în forme fixe, care îi dau un aer de incantație și melancolie, ceea ce am mai remarcat când am scris despre cărțile lui. Recentul volum, limitat la *50 de poeme* (Editura Timpul), atestă preferința lui pentru forma îngrijită, în care nu aduce noutăți față de ceea ce știam. El se mișcă lejer în cerințele unui tipar clasic, de o anume migală formală, de un anume meșteșugărie care constrânge. Dar nu la el, decât că rima fiindu-i adesea inspirată de cuvântul relaționat, obligându-l la noi stăpâniri lexicale, altfel ignorate.

De la prima poezie, *Poemul*, autorul își dezvăluie alter ego-ul prin scrierea versurilor: „Poemul e această prețioasă oglindă / Spre care se apleacă fratele meu mut”. Acest al doilea eu al său, din profunzimea sa, ia inițiativa mai departe, înflorându-se de atingerile exterioare. Reperetele inspirației dau, în răsfrângerea lor interioară, semnale de conștientizare. Presimțirea asteniei de primăvară alertează calculul vârstei („și îți iei rămas bun de la toate”), destinul aparte al poetului pune problema limbajului („albe coli de muțenie albă”), iar *semnele* pe care le primește creează o punte șubrezită înspre asaltul exteriorului („nimeni nu o să bage de seamă”). Starea de *Geniu pustiu* nu poate nici ea ieși din aceste determinări; prin urmare, „muri atât de tânăr ca să-i rămână / ceva mai multă veșnicie”.

Poezia lui Dan Dănilă se apropie de lamento-ul existențial, care pornește tot din starea aparte a poetului, al celui care – apropiindu-se aici de Nichita Stănescu – simte și „cea mai lentă mișcare: / respirația pietrei”. Chemarea spre esențial este de a pătrunde dincolo de profilul cunoscut al literelor, pentru a putea surprinde imagini pure, purtând semne estetizante („să bem doar apă de izvor strecurată prin harfe / de iarbă, lichidul acela purtat de o imagine veche / (o față desculță în zori cu ulciorul pe umăr), / să învățăm iar limba privighetorilor / și a pârâului care spune mereu aceeași poveste”). Întunericul și somnul se opun zărilor și elegiilor, cerșetorii „preafrumoșilor descreierați”.

Teama de asaltul rutinat al existenței cheamă amintiri, chiar dacă estompate, ca într-un album care ține captive pozele, și trăinicia experiențelor personale („As-

tăzi e o zi deosebită, azi / ne vom revedea precis, / eu, dezbrăcat de dorințe, / tu, într-o haină de vis”).

Pentru un om matur, confruntarea cu limita este firească, la fel pentru poet, care îi cântă ecourile duioase în poezie. Așa face și Dan Dănilă. Față de volumele lui anterioare, accentuarea riscurilor existențiale îl individualizează pe ultimul, fără însă a fi și o performanță în privința mijloacelor figurative, care nu provoacă epatare. Forma îngrijită adoptată lasă să se vadă cum versurile curg din necesitățile rimei, deci ele se alcătuiesc la un pretext formal și nu traduc o altă necesitate lăuntrică. Aceasta face ca ele să curgă cumva exterior, pentru a corespunde unui imediat orizont al așteptării. Un exemplu: „Irepetabile nopți, irepetabile zile, / timp mai gingaș ca rozul din zambile / în care sufletul își caută un port / pe unde să-și sărute trupul mort” etc. Ceea ce lasă să se vadă mai mult meșteșugul autorului decât inspirația poetului.

Obsesiile lirice polarizează în jurul *Timpului poeziei*, odată ce „apusul” îl molipsește pe eul poetic „de toate tăcerile”, lucrurile capătă noi dimensiuni: „un re-zumat ar putea fi surâsul, / viața e un reflex necondiționat / simțit din aproape în aproape, / aproape o poezie, dar invers citită”. Una dintre acestea, cea fundamentală, despre rostul scrierii, rămâne în rezolvare poetică, adică aproximativă și himerică („dar cum s-ajungă / scrisoarea epigonului ca noimă / acolo unde nici condorul nu cutează?”).

Romanul *Femeie, ia-o spre Vest!* (Editura Polidava, f.a.) de Ioana Geier este o confesiune narativizată într-un recital șocant. Stabilirea ei la Augsburg, în Germania, este rezultatul unui șir de fapte care își însămânțează ecoul în sufletul autoarei. Pentru o femeie, realitatea și implicațiile căsătoriei sunt importante și decisive, chiar dacă nu le înfruntă direct, dar le simte permanent, uneori cu discreție. Când are puterea să le revadă critic, evadează în scris.

Lucrurile mari sunt văzute în urmele lor mici, care alertează gingășia feminină, înfiorată chiar la ideea de rememorare. Sunt inventariate aspecte din anturajul familial, observând că multe dintre acestea „mie nu mi se potrivesc”. Cu acest mod de a vedea lucrurile, Ioana Geier intră în rândurile memorialiștilor literați ai exilului, un gen literar cultivat în general de bărbați, care se arată preocupați de teme „majore”, grave și serioase, ca reclusiunile abuzive și nedrepte din anii comunismului, duplicitatea profitabilă a eliberatorilor ocupanți, serviabilitatea față de ei a politicii interne și externe a țării noastre etc. Autoarea are curajul să intre în această categorie de reputație masculină fără să forțeze nota, ci totuși, prin înzestrările certe, să împingă lucrurile către o personalizare benefică a scrisului său, în primul rând prin felul cum își gândește rememorarea: reacțiile sufletești ale transplantului ei, prin căsătorie, în complexul atât de diferit al sosirii în Germania („Cu Johann mă ciondăneam în fiecare zi, pe nimicuri”). Înregistrează diferențele din spațiul proxim („Aici nu e rumoare ca în bisericile ortodoxe. Nu vorbesc femeile între ele despre familie, politică, serviciu, în timp ce se predică. Doar sunetele de orgă sparg liniștea totală, te înalță, te purifică”), în special comportamentale (cu cumnata ei, Lisa: „La ea trebuie să fie controlul, ea trebuie să fie informată tot timpul și pentru orice există comentarii împotriva mea. Eu nu trebuie decât să iau găleata în mână și să curăț podelele”). În contrapondere, este evocată viața din Țară, care își dezvăluie, pentru un suflet feminin, romanțiozi-

tățile, printre grijile și frustrările specifice. În schimb, textul memoriilor înregistrează cu durere stăpânită comportamentul crispăt al conaționalilor din Germania („La ortopedul român din Wertingen n-aș vrea să mai ajung niciodată cu fiica mea, n-aș suporta să mai văd fața aceea crispată. Ce-om fi căutat noi, românce, în cabinetul lui? părea că se întreabă. Hei, omule, sunt de-a ta, avem doar o patriemamă!”). Dar infirmități de caracter observă și acasă, cu aceeași imparțialitate care îi permite detașări compensatorii în lumea imaginară a prizării frumosului mic din viață. Sufletul i se oripilează și de ceea ce vede la televizor („Anul ăsta, apele au făcut prăpăd! Nu vreau să pierd știrile. Nu mă bucură să văd imagini cu câini și găini cocoțate pe garduri, oameni amărâți jeluindu-se la tot pasul”).

Totul se dezvoltă cumva centripet, adâncind personalitatea eului mărturisitor prin conștientizarea reacțiilor sale. Această conștientizare se întâmplă sub ochii lectorului, care participă la un proces spontan de clarificare. Dar de la o premisă existențială riscantă (ca să nu zic falsă), ca cea a căsătoriei cu un neamț, pentru venirea în Germania, deducțiile nu trec dincolo de reacțiile negative ale perplexității. Nu există spațiu sufletesc pentru altceva, reacțiile sunt unidirecționate. De aceea, cartea pierde din interes pe parcurs, experiențele repetându-se fără deosebiri semnificative. Chiar își înfrânge reacțiile sufletești: „Ce simt eu... nu mai contează”.

În prezentarea finală, Eugen Evu e circumspect, subliniind meritele cărții prin avantajele de conjunctură: „Scriind cartea aceasta cu o anume febrilitate confesivă, jurnalieră și fără acest telenovelism ce domină mediile occidentale, scriitoarea are schema stilistică a epicii de natură confesivă, cu instrumentele incisive ale unui sociolog fin analitic. Nu avem însă o carte a comerțului, a consumului fugar, de story cu palpit romantic...”. Curajul confesiunii stă în etalarea fără prejudecăți a feminismului deusolat, când mărturisirea devine imperativă. Scrierea secvențională a cărții contribuie la evidențierea dinamică a acestui curaj.

Sub titlul *Ante-scripum*, Viorica-Ela Caraman, redactor șef-adjunct al revistei „Limba Română”, ce apare la Chișinău, reunește o suită de eseuri și note de lectură, scrise inițial nu pentru a fi adunate între copertile unei cărți, deci se justifică disparitatea lor (care fac parte dintr-o „aventură a căutării”, cum se exprimă autoarea, în *Cuvântul-înainte* al cărții).

Această „căutare” are mai întâi în vedere clarificarea unor noțiuni și sintagme fundamentale pentru literatură, cum ar fi *Poezia ca valoare științifică*, titlu care poate trezi o anume rețineră. Se știe că, la noi, Mihail Dragomirescu a fost, în prima jumătate a sec. al XX-lea, cel mai îndârjit susținător al unei „științe a literaturii”, sub influența conceptului de „Literaturwissenschaft”, obstinație privită cu ironie încă de contemporanii esteticianului. Viorica-Ela Caraman nu dezvoltă apropierea metodologică a celor două concepte, ci ca o stare ontologică, adică două moduri de gândire a căror conexiune se află în originea lor și astfel pot fi corelate. Interacțiunea se vede îndeosebi în desfășurarea istorică a artei, fără însă a redefini esențial specificul fiecărei activități: catharsisul obținut metaforic și cel obținut științific. Cercetătoarea se oprește asupra „coincidenței” unor adevăruri pe care le „descoperă” deopotrivă știința și arta, cu precauția de a nu le confunda, deci în spiritul tradițional al adevărurilor disciplinare. Exemplul tutelar rămâne cel eminescian: „Totuși printre creațiile care ilustrează poeticul eminescian /.../ se află și meditațiile lirice în care eul poetic, apărținând lumilor

himerice, își pune probleme care vizează realitatea comună într-un mod cât se poate de surprinzător. Iar în rândul cititorilor poeziei eminesciene va fi încadrată cu motivație certă și categoria de oameni ai științelor exacte”, păstrând sublimitatea de bun-simț a geniului care a intuit adevăruri ce aveau să fie confirmate de descoperirile ulterioare din științele exacte.

Apoi, cercetătoarea se întreabă dacă *poezia cotidianului* este o *scriitură* sau un *limbaj poetic*? Dacă proza devine un atribut al *scriiturii*, și *poezia cotidianului* adoptă un fel de scriere „prozaică”, deci se procedează la o reevaluare a genurilor literare, întărită mai mult după experiența postmodernistă. Autoarea se întreabă, pe drept cuvânt, dacă poezia postmodernă reprezintă o regresie care pierde tocmai „starea poeziei”. Îi dăm dreptate, cu toate că formula interogativă poate produce o oarecare confuzie. Când detaliază, lucrurile se lămuresc: „Tentația imediatului, depoetizarea unor anumite toposuri poetice certificate de epoca modernă a poeziei, respirația discursiv-atonală a versului, lipsa unui sentiment special de creare / receptare a metaforei și, în general, absența ei sunt semnificative pentru poezia actuală”. Problema inspirației divine demult nu se mai pune, sub presiunea „științifică” a actualității. Dar se păstrează o delimitare categorică, aceea a autonomiei limbajului poetic „prin traversarea unor ipostaze prozaice aparent descalificative pentru identitatea liricului”. Ca și Alexandru Lungu, căruia îi este consacrat eseu ce urmează, cercetătoarea se întoarce la fundamentele artei, pe care asaltul modernității și al postmodernității le îmbogățește, dar fără a le diminua înțelesurile originare.

Reluând chestiunea prozaizării poeziei (o „estetică a banalului”), V.-E. Caraman îi descoperă o funcție inedită, aceea de „purificare a poeziei de convențional”, exact invers de cum ar lăsa să se vadă, la o primă înțelegere, apropierea celor doi termeni: prozaicul „constituie un contrapunct față de poeticitate, potențând-o pe aceasta din urmă”. Față de obișnuințele teoreticienilor, interpreta lucrează pe vers și pe termeni, atragerea teoriei spre concret inspirându-i întregului o vioiciune care stimulează adeviziunea lectorului. Autoarea trăiește simpatetic avantajul de a fi crezută *pe cuvânt* și în concluziile teoretizante: „Poezia aflându-se astfel la o vârstă în care înnoirea în sens clasic este aproape o imposibilitate, acum îi revine misiunea de a deconvenționaliza (tot prin inovare!). Or, de aici vine franchețea ei debordantă, cu o finalitate constructivă prin deconstrucție, și deci avantajul ei de fi și a nu fi crezută *pe cuvânt*”. Mai apoi, o preocupă îndeaproape „temporalitatea literară”.

Cu o aceeași apropiere înțelegătoare și jubilativă în fața măiestriei, comentează unele cărți, starea de atașament certificându-i capacitatea de înțelegere argumentată. Despre poezia Lilianeii Armașu, remarcă: „Metafora denotă o grandoare de nebănuț a firescului”, la Emil Cioran și Grigore Vieru sesizează „ imaginea cameleonică”, la Mihai Ursachi descoperă „adnotările riscurilor revoluției poeziei din modernitate” etc.

Ca și la scriitoarea Diana Vrabie din Chișinău, se poate aprecia la Viorica-Ela Caraman că „parcurge cu multă prudență un itinerar critic cu tradiții remarcabile”, fără precauții de „temeri” și „disconfort” când aplică solida sa armătură teoretică realității vii a literaturii, dând mereu un exemplu de confirmare prin practică. Cărțile viitoare ale ei sper să întărească această stare benefică, de o nobilă iubire pentru valoarea cuvântului scris.

Ioan MILICĂ **METAFORE ANIMALIERE ÎN PRESA SPORTIVĂ ACTUALĂ**

Moto: *Lui Adam i s-a dat, în Rai, dreptul de a numi animalele și de a le stăpâni. După izgonirea din Rai, lucrurile au luat o întorsătură cu totul neconvenabilă: animalitatea a început să dea nume oamenilor și să-i stăpânească.*

Andrei Pleșu

1. *Introducere.* În presa actuală, expresivitatea uzului lingvistic este determinată de relația *inovație – clișeu*. Specificul stilistic al presei românești, analizat în mai multe lucrări recente (Zafiu, 2001; Dumistrăcel, 2006; Gruică, 2006), este guvernat de metaforizare, mecanism de semnificare considerat „principala modalitate prin care apar în presă sensuri noi” (Stoichițoiu-Ichim, 2001, p. 63).

Nu este dificil de constatat că schimbările apărute în discursul public concomitent cu mutațiile socioculturale din ultimele două decenii¹ – oglindite, de altfel, în studii și articole având ca temă imaginarul românesc (Cesereanu, 2003; Pleșu, 2004; Zafiu, 2007) – au favorizat apariția unui bogat material lingvistic, a cărui descriere este, uneori, circumscrisă unei viziuni de tip maniheist². Văzut prin filtrul unei astfel de perspective, „păcatul” numit clișeu apare ca semn al „stricării” limbii literare și reprezintă „o caracteristică negativă a exprimării, conducând la formulări stereotipe, șterse, monotone” (Guțu Romalo, 2002, p. 206). „Iritante prin recurență”, dar având „avantajul accesibilității, al maximei comodități, manifestate deopotrivă în producerea și în receptarea textului” (Zafiu, 2001, p. 52), clișeele din presa actuală pot crea „condiții prielnice pentru apariția unei noi «limbi de lemn»” (Stoichițoiu-Ichim, 2001, p. 79). Alți cercetători adoptă un ton mai prudent și consideră că discursul jurnalistic de azi trebuie înțeles, prin analogie cu *moda*, ca „un joc între imuabil și efemer, între aventura novatoare și cumițenia tradiționalistă” (Gruică, 2006, p. 9). Având ca trăsătură distinctivă „marea sa receptivitate la inovația lingvistică, bună sau rea” (*idem*), limba presei

ilustrează acțiunea reglatoare a cadrului în care se produc mutațiile, dacă se ia ca reper relația *inovație – clișeu*, relație dinamică ce poate conduce la apariția unor schimbări lingvistice interesante.

Schimbarea lingvistică – afirmă Coșeriu (1997, p. 70) – „reprezintă difuzarea sau generalizarea unei inovații, adică implică, în mod necesar, o serie de adoptări succesive. Asta înseamnă că, în ultimă analiză, orice schimbare este la origine o *adoptare*”. Fără a comenta importanța și complexitatea viziunii coșeriene asupra acestei chestiuni de maxim interes pentru lingviști, se poate arăta că, în presa românească actuală, polaritatea *inovație – clișeu* reflectă, cel puțin în plan semantic, flexibilitatea și „fluiditatea” asocierilor purtătoare de înțeles, *deschiderile* și *închiderile de sens* fiind organizate de perpetua mișcare valvulară a adoptărilor, mișcare ce permite apariția de inovații numai în măsura în care obținează, prin clișeizare, alte posibilități. Așadar, ca *închidere de sens*, orice clișeu își are originea într-o inovație, tot așa cum *deschiderea de sens* reprezentată de inovație se dezvoltă prin depășirea clișeului.

Ca stereotip lingvistic, clișeul se apropie de „discursul repetat”³, în timp ce inovația apare ca produs al activității de comunicare numită „tehnică liberă”⁴. Se înțelege că separația conceptuală este strict metodologică, deoarece, în orice act lingvistic, „vorbirea este ca un fel de pictură cu colaj simultan, adică, în parte este tehnică actuală și în parte sunt bucăți de vorbire deja existente și duse, ca să zicem așa, de tradiție, în toate aceste expresii, locuțiuni fixe, în proverbe, citate ș.a.m.d.” (Coșeriu, 1992, p. 55).

Această perspectivă merită valorificată în analiza relației *inovație – clișeu*. Colaj între închideri și deschideri de sens, textul / discursul publicistic este expresia efortului de a transpune viața în enunțuri. Succesul sau eșecul comunicativ al acestui tip de act lingvistic se întemeiază pe legătura indisolubilă între emiter și receptare, dat fiind că *la raison d’être* a textului / discursului publicistic este de a transmite unui receptor ceea ce emițătorul știe despre lume. Conștiința existenței receptorului și orientarea mesajului către receptor îl pun pe emițător în fața a cel puțin două mari interogații: „ce să spun?” și „cum să spun?”. În timp ce soluția primei chestiuni se găsește, cel mai adesea, în evenimentele cotidiene (viața bate filmul, nu-i așa?), răspunsul la cea de-a doua întrebare se află în *stil*, adică în *valorificarea potențialului expresiv al semnelor limbii* pentru a transmite ceea ce emițătorul știe sau vrea să spună despre lume. Prin urmare, clișeul și inovația nu sunt decât produse (expresive) ale procesului de prelucrare a materiei numită limbă, proces la care participă, deopotrivă, emițătorul și receptorul.

Lucrarea de față are ca temă expresivitatea metaforică din mass-media românească, studiul fiind limitat la analiza metaforelor animaliere din presa sportivă⁵ actuală. Adoptând o celebră sintagmă darwiniană, s-ar putea aprecia că amploarea și frecvența acestor figuri demonstrează predilecția gazetarilor sportivi pentru reliefaarea unui imaginar al *luptei pentru supraviețuire*. Spectacolul confruntării dintre „specii” se sprijină pe o scenografie imagistică simplă, dar sugestivă. Aflutul de imagini numite generic *metafore animaliere* face parte din entropia infor-

mașională a gazetelor sportive de zi cu zi. Ca parte a sistemului mai amplu de rețele de semnificare, imaginarul animalier este doar una dintre oglinzile în care omul, „animalul metaforizant” (L. Blaga), își contemplă alteritatea. Nu întâmplător, într-o tabletă, intitulată *Zoologie*, veritabil exercițiu alegoric ferecat în haz de necaz, Andrei Pleșu (2004, p. 15) notează că animalitatea „se poartă”: „a identifica pe stradă, la televizor sau pe scena politică specii diferite de animalitate nu mai este (...) o operațiune ofensatoare, ci o modestă operă descriptivă. Iei notă, pur și simplu, de ambianță”.

În presa românească actuală, metafora animalieră este valorificată pentru a dezvolta efecte expresive antagonice. Conotațiile dominant meliorative din gazetele sportive contrastează cu semnificațiile peiorativ-pamfletare din textele social-politice. De altfel, politica și sportul sunt aspecte tematice dominante în paginile ziarelor. Acest melanj pestriț de politicieni și oameni „*de fotbal*” accentuează stridența unui univers cultural de bazar populat cu *panglicari*, *paraziți* și *secături*, pentru a-l cita pe gazetarul Eminescu. În urmă cu mai bine de un veac, acesta comenta că „presa nu-i cu mult mai mult decât o fabrică de fraze cu care fățarnicia omenească îmbracă interese străine de interesul adevărat al poporului” (Eminescu, 1998, p. 35).

Într-un alt fel de demers critic, Ruxandra Cesereanu (2004, p. 9) observă că metaforele animaliere produse în „fabrica de fraze” a presei formează unul din registrele de imaginar dominante în publicistica ultimilor o sută cincizeci de ani: „Cel de-al patrulea registru este acela de tip *bestiariu*, prin animalizarea adversarului; unii analiști folosesc, de altfel, termenul de zoopolitică, pentru a taxa spectacolele electorale din mass-media. (...) În cazul celui de-al patrulea registru intervine un element în plus, care teatralizează: ideea de circ, de menajerie ori grădină zoologică, locuită de o faună degradată, abjectă. Este o arcă a lui Noe maculată, dominată de animale și insecte care stârnesc repulsie. De oameni-viermi sau șobolani, de păduchi, ploșnițe sau căpușe. De bovine și porcine care au fost, cândva, oameni. Pentru a acorda acestui registru o contextualizare adecvată, injuriatorii propun, de asemenea, o spațializare anume: o fermă, junglă, ogradă unde aceste animale mișună, grohăie, se zvârcolesc. Și sunt arătate cu degetul de către cei rămași încă oameni, nemetamorfozați, adică.”

Fără a încerca o descriere exhaustivă a metaforizării în presa sportivă, ne propunem doar o schițare a configurațiilor stilistice dominante, având convingerea că un astfel de studiu poate contribui la ilustrarea tendințelor expresive actuale din publicistica românească. Materialul lingvistic selectat prin lectura edițiilor pentru internet a unor publicații românești a fost analizat urmărindu-se trei tipuri de creații lingvistice: 1) numele unor echipe 2) supranumele acestora și 3) poreclele unor sportivi. Ultima secțiune a lucrării are ca obiect de cercetare eficiența unor mijloace și strategii de dezvoltare a expresivității în textul jurnalistic.

2. *Arca lui Noe*. Se poate observa cu ușurință că denumirile echipelor sportive sunt, de multe ori, de sorginte metaforică. Denumiri precum *Real Madrid*, *Glasgow Rangers*, *Steaua București*, *Farul Constanța*, *Gloria Bistrița* etc. arată că elemen-

tul metaforizant impune seme ale nobleței, numele fiind considerat emblematic pentru mentalitatea echipei respective: *real* [+ regalitate], *ranger* [+ protecție], *stea* [+ strălucire], *far* [+ luminozitate], *glorie* [+ măreție]. Fenomen universal în lumea sportivă, alegerea unui nume metaforic pare să se întemeieze pe fundamente etice: sportul înobilează ființa umană, iar onoarea și spiritul competitiv, ca atribute cavalești, pot încununa aspirația spre glorie. Cu toate acestea, tradiția denominativă din lumea sportivă de pe cele două maluri ale Atlanticului este profund diferită. Dacă numele celor mai puternice cluburi de fotbal din Europa⁶ nu includ nicio metaforă animalieră, viața sportivă din S.U.A. este dominată de o „faună”⁷ foarte diversă. Pe emblemele celor mai cunoscute echipe americane este reprezentată o mare varietate animalieră, ca și cum locuitorii din Lumea Nouă ar fi fascinați de puterea ascunsă a vechilor semnificații totemice, dominante pe continentul nord-american înainte de sosirea lui „self-made man”. În consecință, în sporturile care necesită viteză, forță și agresivitate (baschet, fotbal american, hochei) câmpul denominativ dominant este cel al prădătorilor: velociraptori, urși, pantere, jaguari, coioți. În contrast cu această tendință, în întrecerile bazate pe îndemânare și agerime (baseball-ul, de exemplu), numele echipelor sunt asociate cu denumirile unor zburătoare agile, cu penaj frumos colorat: păsări cardinal, gaițe albastre, granguri etc.

De altfel, un editor sportiv american, Patrick Hruby (2001, p. 1), consideră că numele echipelor sportive din S.U.A. pot fi încadrate în cinci categorii denominative: 1) coloritul echipamentului; 2) industria, geografia și folclorul local; 3) triburile de amerindieni; 4) agresorii nautici și 5) animalele. Cu toate acestea, „din cele cinci [categorii – n.tr.], animalele se bucură de cea mai multă atenție. *Leii și Tigrii* au stăpânit jungla sportivă. În 1992, douăzeci și patru de echipe, din cele patru mari ligi sportive profesionale, aveau denumiri animaliere, creând o încrengătură zoologică stridentă de pești, zburătoare și fiare. *Viespile* (din Charlotte) bâzâiau. *Pinguinii* (din Pittsburg) se clătinau. *Delfinii* (din Miami) înotau cu *Rechinii* (din Sah Jose). Au apărut «împrumuturi» inter-ligi (*Tigrii și Bengalezii*), perechi părinte-pui (*Urși, Ursuleți*) și suficiente păsări pentru a umple un întreg ghid (*Ulii, Șoimi, Vulturi, Coțofene și Pițigoii*)” (Hruby, 2001, p. 1).

Popularitatea de care se bucură sporturile de echipă printre americani și televiziunea, la scară mondială, a unor competiții sportive internaționale au influențat, deocamdată marginal, perspectiva asupra denumirilor date echipelor sportive românești. Cei mai receptivi la influențe s-au dovedit jucătorii amatori, după cum o dovedesc numele unor echipe de baschet din Divizia de Onoare: *Vulturii Baia Mare, Fazanii București, Rechinii Timișoara, Scorpionii Timișoara, Ursuleții Timișoara* etc. Astfel de denumiri imită, cel mai probabil, numele echipelor americane de baschet și se „confruntă”, pe terenul limbii române, cu pompoasele, dar caraghioasele xenisme englezești: Napoca *Dolphins, Dark Wolves* Arad, *Sharks* Arad, *Tigers* Arad etc.

3. *Planeta animalelor*. O altă modalitate de accentuare a identității, la fel de importantă ca denumirea, este folosirea unei embleme. Semnul iconic devine complementar numelui și determină apariția unui supranume⁸ care, de regulă, apare

prin transpunerea lingvistică a imaginii de pe blazon. Semne cu motivare cultural-ionică, supranumele s-au impus în conștiința iubitorilor de sport și fac parte din vocabularul oricărui gazetar sportiv. Jucătorii echipei de fotbal FC Liverpool sunt supranumiți *cormoranii*, pentru că pasărea respectivă figurează pe blazonul echipei, FC Dinamo București este echipa *câinilor roșii*, *rechinii* sunt sportivii de la clubul Farul Constanța, *lupii* nu mai umblă prin pădure, ci fac parte din echipa Petrolul Ploiești, iar cei mai cunoscuți *lilieci* joacă fotbal în Spania, la FC Valencia. În cazul în care mai multe echipe au același supranume, diferențierea se realizează după naționalitate, după locul de proveniență sau după culorile echipamentului sportiv. Pentru a fi deosebiți de *lupii* portughezi din echipa națională de rugby, fotbaliștii români care joacă la formația Petrolul Ploiești sunt supranumiți *lupii galbeni*⁹, *leii din Bănie*¹⁰ (fotbaliștii de la clubul Universitatea Craiova) nu se confundă cu *leii* din formația Sporting Lisabona, iar membrii echipei naționale de rugby, supranumiți *urșii din Carpați* se bucură de o faimă mai mare decât a *urșilor portocalii*¹¹ din echipa de fotbal Ceahlăul Piatra Neamț. Prin extensie, supranumele atribuit echipei este utilizat și pentru a face referire la suporterii. Întrebuințate, aproape exclusiv, la plural, metaforicele supranume animaliere reflectă valoarea și prestigiul de care se bucură echipele. Necunoașterea acestor clișee semantice sau raportarea accidentală la semnificația denotativă transformă știrile sportive în surse involuntare de umor: „«Cocoșii» și «Pumele» dau startul Cupei Mondiale la Rugby” (www.antena3.ro/sport/), „Marius Nae și Florin Maxim au semnat cu «rechinii»”¹², „Forlan este dorit cu insistență de «lilieci»”¹³ etc.

Alteori, ambiguitatea de sens este valorificată stilistic pentru a da naștere unor efecte umoristice, generate prin valențele expresive ale discursului repetat, fie de tip cult, literar („Câinii păcăliți de vulpe”¹⁴ – subtitlu care evocă numele unei cunoscute povești scrise de Ion Creangă, *Ursul păcălit de vulpe*), fie de tip popular, paremiologic („«Câinii» latră, înfrângerile trec”¹⁵ – sintagmă inspirată, probabil, de proverbul „Apa trece, pietrele rămân”).

O a doua categorie de supranume este reprezentată de denumirile unor animale emblematice pentru biodiversitatea unei anumite regiuni. *Tigrii*¹⁶ coreeni din Asia, *elefanții*¹⁷ africani din Coasta de Fildeș, *leii neîmblânziți*¹⁸ din Camerun, *pumele*¹⁹ argentinieni, *cangurii*²⁰ australieni etc. sunt doar câteva dintre metaforele animaliere care, în presa sportivă, capătă statut de etnonime, dat fiind că aceste supranume se întrebuințează atunci când națiunile respective participă la marile competiții sportive pe echipe (fotbal, rugby, baschet etc.).

Un tip mai rar de metaforizare se manifestă prin apariția supranumelor care, în mod obișnuit, sunt nume de animale mitice. Fără a fi simboluri culturale specifice unor popoare, ci, mai degrabă, clișee rezultate din convenții jurnalistice, metaforele de acest tip au o circulație restrânsă. De pildă, sensul figurat al cuvântului *cerber* („paznic neînduplecat”) este folosit, prin extindere semantică, pentru a lăuda eficiența unui portar sau apărător²¹, înțelesul termenului *centaur* („ființă imaginară, jumătate om, jumătate cal”) a fost lărgit metaforic pentru a-i include și pe motocicliști²², iar *dragonii*²³ nu mai sunt monștri, ci fotbaliști la FC Porto.

4. *Blazoane zoonimice*. Rolul emblematic al numelor și supranumelor metaforice demonstrează că, în competițiile sportive, identitatea de grup este esențială pentru promovarea unui ansamblu mai larg de valori împărtășite, sau, dimpotrivă, respinse – prin violență lingvistică sau comportamentală – de susținătorii unor echipe. Dezvoltarea tehnologiilor moderne de informare în masă a condus la răspândirea acestui tip de modele onomasiologice, care, în mod paradoxal, devin reprezentative și sunt larg acceptate tocmai pentru că reflectă particularul, culoarea locală, individualitatea culturală a unor comunități. În plan individual, acestui proces de expansiune a supranumelor sportive îi corespunde apariția poreclelor. Presa sportivă joacă un rol central în impunerea poreclelor date sportivilor, știut fiind că, de multe ori, jurnaliștii sunt cei care născocesc porecele. De exemplu, în lumea boxului, agresivitatea, forța și vitalitatea sunt trăsături care determină analogia cu ferocitatea unor animale de talie mare sau medie. Din acest punct de vedere, mulți boxeri au porecle sugestive: *Pitbull-ul*²⁴, *Pantera*²⁵, *Leopardul*²⁶ etc. Aceleași trăsături au favorizat răspândirea unor porecle asemănătoare și printre fotbaliști (jucători și antrenori): *Fiara*²⁷, *Dulăul*²⁸, *Pantera (neagră)*²⁹ etc. Alteori, agilitatea și viteza de reacție sunt caracteristicile pe care se bazează faima și porecla unui sportiv: *Cobra*³⁰, *Pisica*³¹, *Veverița*³² etc. Acestor porecle li se adaugă asocierile glumețe inspirate de înfățișarea sau de personalitatea sportivilor (*Corbul*³³, *Cocoșul*³⁴, *Curcanul*³⁵ etc.), precum și de personajele popularizate prin anumite produse media (filme, benzi desenate și desene animate): *Omul Păianjen*³⁶, *Pantera Roz*³⁷. Prezența unor astfel de porecle în textul jurnalistic dovedește pătrunderea oralității în limba scrisă și impunerea colocvialității ca registru dominant în presa sportivă.

5. *Fabule și fabulații*. Una dintre trăsăturile stilistice ale publicisticii sportive este „retorica ornării” (Zafiu, 2001, p. 123). De cele mai multe ori, mijloacele de semnificare sunt orientate de o componentă imagistică dominantă, adică de un nucleu în jurul căruia se organizează o rețea de nuanțări adiacente. De pildă, un titlu precum „Măgarul din turma lui Becali”³⁸ pune în lumină atitudinea ironică a jurnalistului față de comportamentul unuia dintre conducătorii clubului FC Steaua București. Realizată prin filtrul imaginarului animalier, semnificația conotativă de tip peiorativ își are originea într-una din poreclele atribuite lui Gigi Becali (*Oierul*). În consecință, înțelegerea textului se sprijină pe un eșafodaj metaforic de tip analogic: *oierul* este patronul, *turma* este echipa, iar *măgarul* este, în viziunea jurnalistului, fostul manager general al clubului, Mihai Stoica, care se face vinovat de violență comportamentală. În alte texte, analogia determină *convergența* între corelațiile metaforice: „În fotbalul românesc se pregătește o mișcare-surpriză, care nu vine nici dinspre *turma* lui Becali, nici de la *canisa* performantă a lui Borcea.”³⁹. Alegerea termenului *turmă* pentru a denumi echipa patronată de *oier* este relaționată cu analogia metaforică *canisă – echipă*, corelația semantică implicită [*câini (roșii) – canisă*] fiind motivată de supranumele jucătorilor din formația FC Dinamo București. Există însă și texte în care șablonul imagistic apare ca efect al clișeizării: „Inutili la începuturile istoriei acestui sport, deveniți «cavalerii în negru» mai târziu, arbitrii au ajuns niște *cameleoni* fără de care

nu se poate disputa niciun meci⁴⁰. Uzura la care a fost supus sensul figurat al cuvântului *cameleon* a generat apariția clișeului semantic și o mică familie lexicală răspândită, cu precădere, în publicistică – *a (se) cameleoniza, cameleonizare, cameleonism, cameleonist, cameleonic* – aspect ce demonstrează importanța funcțional expresivă a derivării, percepută, probabil, ca procedeu formativ de evitare a clișeelor.

În unele cazuri, comoditatea de a folosi clișeul metaforic animalier reflectă fragilitatea gândirii manifestată prin enunțuri de un original umor involuntar: „Într-o lume a fotbalului plină de *șacali* și *hiene*, maestrul Emerich Ienei a fost întotdeauna un exemplu⁴¹. Firește că intenția laudativă a autorului este onorabilă, însă convergențele semantice din enunț îl recomandă pe „maestrul Emerich Ienei” ca exponent al șacalilor și hienelor, nicidecum un exemplu opus celui înfierat prin clișeele animaliere.

Interferența între politică și sport oferă jurnaliștilor posibilitatea de a valorifica potențialul conotativ al semnificației prin *schimbare metaforică* (engl. *metaphorical shift*). Un subtitlu de tipul „Bursucul e în opoziție⁴² atrage interesul tocmai prin trecerea de la jargonul sportiv (*Bursucul* – porecla antrenorului Dan Petrescu) la vocabularul politic (*a fi în opoziție*). Un alt titlu, „*Guzganul roș-albastru*”⁴³ își are originea expresivă într-un pamflet de succes: „Este un *guzgan rozaliu*, alb în cap de câtă brânză de furat a-nfulecat. Răspunde la un nume de ființă umană, Viorel, numele de familie fiind cunoscut ca substantiv comun: hrebenciucul⁴⁴. Devenită rapid poreclă a personajului menționat, sintagma *guzgan rozaliu* este prelucrată „cromatic” în titlul menționat, pentru a evidenția, în mod ironic, preferințele fotbalistice ale politicianului: „Atât PSD-istul Hrebenciuc, cât și PRM-istul Dragomir merg pe mâna Stelei⁴⁵. Un mecanism similar determină expresivitatea titlului „Behăituri vămuite ieftin”. Ludicul iese în evidență numai dacă cititorul face legătura între verbul *a vămui* („a lua vamă”), termen specializat semantic pentru a denumi un anumit tip de reglementare administrativă, și „Vamă”, porecla malițioasă atribuită fostului președinte al clubului FC Rapid București: „Dinu Gheorghe a fost amendat doar cu 700 euro pentru dirijarea corului de „behehe” de la Rapid⁴⁶. Pasionații de fotbal vor fi înțeles imediat ce *războinic al luminii* a fost ținta „behăiturilor”, chiar înainte de a fi terminat lectura articolului.

Ca procedeu generat prin substituție (Grupul μ, 1974, p. 205), *alegoria* își are originea într-o mutație semantică, dar este considerată o figură de gândire: „Chiar dacă la nivelul inferior alegoria, parabola și fabula se compun din metasememe, la un nivel superior ele sunt metalogisme” (*idem*). În strânsă legătură cu această observație se poate observa că alegoria este – întrebuițând termenii propuși de M. Riffaterre (1971) – o unitate stilistică formată dintr-un segment lingvistic mai amplu, adică un *macrocontext* în interiorul căruia se realizează o unitate de semnificare bazată pe relații între componente mai mici, numite *microcontexte*. Într-o secvență precum „Primul examen al serii l-a dat publicul și l-a luat cu notă maximă. 50.000 de oameni au părut unul singur, o *dihanie sentimentală și iubitoare, urlând din 50.000 de piepturi*, în așteptarea Ligii adevărate, cea de dincolo

de preliminariei”⁴⁷, corespondențele semantice conferă textului caracter alegoric. Imaginea rezultată este construită gradat. În timp ce paralelismul sinonimic *public – dihanie* impune registrul animalier, analogia metonimică *oameni – piepturi* pune în lumină paroxismul afectiv, introdus, de altfel, prin epitele adjectivale (*sentimentală și iubitoare*) care determină substantivul *dihanie*. Cu ajutorul epitelor și al metonimiei, imaginara bestie cu 50.000 de piepturi este profund umanizată pentru a se sugera atașamentul necondiționat al suporterilor față de echipa favorită. O astfel de structurare ilustrează relevanța expresivă a adiacențelor în raport cu nucleul imagistic.

O altă modalitate dominantă de valorificare a resurselor expresive ale registrului imagistic animalier este *interferența* cu alte câmpuri asociative, bine reprezentate în presa sportivă românească: *confruntarea armată, vânătoreea, reprezentanța scenică* etc. Co-prezența, în plan sintagmatic, a termenilor aparținând unor câmpuri neînrudite, conferă scrierilor sportive caracter de mozaic. Ca manifestare textuală a opțiunilor gazetarului, interferența câmpului animalier cu alte câmpuri lexicale pune în lumină fantezia jurnalistului animat de dorința de a relata întâmplările într-o manieră cât mai sugestivă. Într-un fragment de tipul „Același Stancu a fost invitat spre poarta adversă, a acceptat pe loc și a predat geometrie cu un trasor la păianjen”⁴⁸, interferența între câmpuri determină specificul stilistic al textului. Introdus prin intermediul *semanticii politeții* (*a fost invitat spre poartă, a acceptat pe loc*), jocul de fotbal devine o simbolică *lecție* (*a predat geometrie*) de atac (*trasor*) asupra porții adverse (*păianjen*). Imaginea pe care cititorul și-o formează despre partidă este atent construită: atacantul pare un profesor ce acceptă politicos invitația de a le da adversarilor o lecție fulgerătoare și letală. În contextul amintit, semnificația figurată, dar specializată, în limbajul sportiv, a termenului *păianjen* („colțul de sus al porții de la unele jocuri sportive”, cf. www.dexonline.ro) asigură convergența metaforică a ansamblului și conturează imaginea defnitorie a textului sportiv: atacantul pare un țintaș iscusit care ochește și nimerește minusculul păianjen. Acest tip de imagine este recurent în presa sportivă actuală, după cum o dovedește relatarea unui alt meci de fotbal: „Predescu «torpilează» de pe dreapta o minge spre centrul careului, «Zaha» trece ca nevăzut pe lângă Goian și Baci, iar bistrițeanul catapultează mingea la păianjen”⁴⁹.

Într-un alt text, termenul *păianjen* devine nucleul stilistico-semantic al caracterizării unui fost mare jucător: „Bălan era tipul jucătorului harnic, tenace, un mic *păianjen* care se agăța de orice minge ca de propria casă”⁵⁰. Sinonimia stilistică *jucător – păianjen* determină concretizarea unei valori semantice conotative care se deosebește de sensul specializat al cuvântului în discuție și scoate în evidență una dintre cele mai facile modalități prin care jurnalistul încearcă să-i impună cititorului o viziune fabulatorie asupra realității. Cu alte cuvinte, metaforele animaliere sunt manifestări lingvistice ale subiectivității jurnalistului și „transformă textul în fabulă” (Zafiu, 2001, p. 57). Se întărește, astfel, observația că, în interiorul stilului publicistic, presa sportivă are o individualitate bine conturată sub aspect imagistic.

BIBLIOGRAFIE

1. Ruxandra Cesereanu, *Imaginarul violent al românilor*, Editura Humanitas, București, 2003.
2. Eugeniu Coșeriu, *Prelegeri și conferințe în Anuar de lingvistică și istorie literară*, Tomul XXXIII, 1992-1993, Editura Academiei Române, Iași, 1992.
3. Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Editura ARC, Chișinău, 2000.
4. Stelian Dumistrăcel, *Limbajul publicistic*, Institutul European, Iași, 2006.
5. Mihai Eminescu, *Opere politice*, vol. II, Editura Timpul, Iași, 1998.
6. G. Gruică, *Moda lingvistică 2007. Norma, uzul și abuzul*, Editura Paralela 45, Pitești, 2006.
7. Grupul μ, *Retorică generală*, Editura Univers, București, 1974.
8. Patrick Hruby, *Endangered Species*, „The Washington Times”, 2 iunie 2001.
9. Andrei Pleșu, *Obscenitatea publică*, Editura Humanitas, București, 2004.
10. Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, Editura Humanitas, București, 2003.
11. Teodor Oancă, *Probleme controversate în cercetarea onomastică românească*, Editura Scri-sul românesc, Craiova, 1996.
12. Michael Riffaterre, *Essais de stylistique structurale*, traductions par Daniel Delas, Flam-marion, Paris, 1971.
13. Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, crea-tivitate*, Editura All, București, 2001.
14. Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Creativitate lexicală în româna actuală*, Editura Universității din București, 2006.
15. Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București, 2001.
16. Rodica Zafiu, *Limba și politică*, Editura Universității din București, 2007.

NOTE

¹ Comentând asupra acestui aspect, Valeria Guțu Romalo (2005, p. 245) observă că „un rol determinant revine ponderii pe care o capătă în societatea modernă actuală mass-media, care sub aspect lingvistic, prin varietatea formelor sale de manifestare, prin larga audiență pe care o are, devine *modelul* principal de exprimare, dislocând exemplul tradițional al cărturarului, al scriitorului, al omului cultivat”.

² Pentru o analiză a acestui fenomen, vezi Stoichițoiu-Ichim (2006, p. 357-372).

³ „discursul repetat (...) cuprinde tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică sub formă de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment, lung sau scurt a «ceea ce s-a spus deja»” (Coșeriu, 2000, p. 258-259).

⁴ „Tehnica liberă cuprinde elementele constitutive ale limbii și regulile «actuale» cu privire la modificarea și combinarea lor, adică «cuvintele», instrumentele și procedeele lexicale și gramaticale” (Coșeriu, 2000, p. 258).

⁵ Exemplele sunt preluate din edițiile pentru internet ale unor cotidiane sportive românești de mare tiraj, *Gazeta Sporturilor* (www.gsp.ro) și *Prosport* (www.prosport.ro), faptele de limbă ilustrative fiind comparate cu uzul lingvistic din alte publicații românești, centrale sau regionale („*Cotidianul*”, „*Evenimentul Zilei*”, „*Ziua*” etc.).

⁶ *Real Madrid* (Spania), *FC Barcelona* (Spania), *Juventus Torino* (Italia), *Manchester United* (Anglia), *A.C. Milan* (Italia), *Chelsea* (Anglia), *Internazionale Milano* (Italia), *Bayern Mun-*

chen (Germania), Arsenal (Anglia), Liverpool (Anglia), Lyon (Franța), A. S. Roma (Italia), Newcastle United (Anglia), Schalke 04 (Germania), Tottenham Hotspur (Anglia), Hamburger SV (Germania), Manchester City (Anglia), Glasgow Rangers (Scoția), West Ham United (Anglia), Benfica Lisabona (Portugalia). Clasamentul a fost realizat ținându-se cont de veniturile anuale realizate de cluburi în perioada 2006-2007. Pentru detalii, vezi http://en.wikipedia.org/wiki/Deloitte_Football_Money_League#Full_listing

⁷ Echipele enumerate apar în calendarul întrecerilor sportive organizate de: 1) Asociația Națională de Baschet (NBA): *Toronto Raptors* (Velociraptorii din Toronto), *Chicago Bulls* (Taurii din Chicago), *Atlanta Hawks* (Ulii din Atlanta); 2) Liga Națională de Fotbal (NFL): *Baltimore Ravens* (Corbii din Baltimore), *Chicago Bears* (Urșii din Chicago), *Atlanta Falcons* (Șoimii din Atlanta), *Carolina Panthers* (Panterele din Carolina), *Jacksonville Jaguars* (Jaguarii din Jacksonville), *Miami Dolphins* (Delfinii din Miami), *Philadelphia Eagles* (Vulturii din Philadelphia); 3) Marea Ligă de Baseball (MLB): St. Louis Cardinals (Cardinalii din St. Louis), Detroit Tigers (Tigrii din Detroit), Toronto Bluejays (Gaițele Albastre din Toronto), Baltimore Orioles (Grangurii din Baltimore) și 4) Liga Națională de Hochei (NHL): *Florida Panthers* (Panterele din Florida), *Nashville Predators* (Prădătorii din Nashville), *Phoenix Coyotes* (Coțoii din Phoenix), *San Jose Sharks* (Rechinii din San Jose).

⁸ Pentru problema distincției între poreclă și supranume, vezi Oancă (1996, p. 10-18). Autorul respectiv este de opinie că porecele „sunt acele nume complementare care au caracter motivat și afectiv și ilustrează particularități fizice, psihice, lingvistice, geografice (etc.) (de obicei defecte) sau întâmplări memorabile din viața purtătorului lor, având la bază, de cele mai multe ori, o metaforă creată mai ales din și pentru amuzament” (p. 12), în timp ce supranumele „este numele complementar atribuit unei persoane care, prin preluarea lui de către colateralii acesteia sau descendenți funcționează ca nume de familie neoficializat (...)”. În categoria supranumelor mai intră numele etnice, numele date după titluri, ranguri sau profesii, după starea socială, originea locală etc., într-un cuvânt *apelative denominative*” (*idem*).

⁹ „(...) *lupii galbeni* dau piept cu «cavalerii» bănațeni conduși de Gheorghe Hagi”, „Cotidianul”, 7 decembrie 2005, autor Florin Dobre; www.cotidianul.ro.

¹⁰ „*Leii* din Bănie au început deja să viseze la Craiova Maxima”, „Gândul”, 30 iulie 2007, autor Ionuț Părvulescu; www.gandul.info. Supranumele de *lei* este motivat de blazonul echipei.

¹¹ „(...) *urșii portocalii* ai lui Gheorghe Pinalti Stefan au luat spășiți calea spre poalele Pietricicăi”, „Gândul”, 8 august 2006, autor Gabriela Doboș, articolul *Poli Iași, victorie la limită în derbiul Moldovei, cu Ceahlăul*; www.gandul.info.

¹² „Telegraf de Constanța”, 10 august 2006, autor Ionuț Coman; www.telegrafonline.ro.

¹³ „Prosport”, 28 mai 2007, autor Vlad Economu; www.prosport.ro

¹⁴ „Cotidianul”, 14 aprilie 2006, autor Florin Dobre, articolul „Derby cu beneficii colaterale”; www.cotidianul.ro.

¹⁵ „Cotidianul”, 26 iulie 2005, autor Ciprian Păslaru; www.cotidianul.ro

¹⁶ „Kim Pyung Seok, noul antrenor al *tigrilor* vrea să deuteze în forță”, „Ziua”, nr. 1217, 25 iunie 1998; www.ziua.ro.

¹⁷ „De asemenea, mamele celor 23 de *elefanți* care alcătuiesc lotul Coastei de Fildes au ținut să își manifeste susținerea în mod activ”, „Cotidianul”, 17 iunie 2006, autor Alexandra Bădicioiu, articolul *Mondialul prin ochi de femeie*; www.cotidianul.ro.

¹⁸ „*Leii neîmblânziți* au utilizat un echipament neregulamentar cu ocazia Cupei Africii pe Națiuni (CAN) – ediția 2004, desfășurată în Tunisia”, „Evenimentul”, 19 aprilie 2004, articolul *Seleționata Camerunului sancționată de FIFA*, ediția electronică: www.evenimentul.ro.

¹⁹ „Bombă la Mondialele de rugby: *pumele* argentiniene au învins *cocoșul galic!*”, „Gazeta Sporturilor”, 8 septembrie 2007; www.gsp.ro.

²⁰ „Australia caută primul gol la Mondiale cu antrenorul care acum patru ani a robotizat fotbalul corean”, „Cotidianul”, 9 mai 2006, autor Daniel Spătaru, articolul *Cangurii mecanici*; www.cotidianul.ro.

- ²¹ „Luminița Huțupan demonstrează în defensivă că este cel mai valoros *cerber* de până acum al competiției”, cotidianul „Ziua”, 13 decembrie 2005, autor Tiberiu Rist, articolul *La un pas de semifinalele Mondialelor*; www.ziua.ro.
- ²² „Mai sunt doar două zile până la reînceperea sezonului competițional al Campionatului Mondial de motociclism viteză, *centaurii* revenind pe pistă după o pauză de cinci săptămâni”, „Ziua”, 20 august 1999, autor THL; www.ziua.ro.
- ²³ „Dar un meci rămâne doar un meci și nu durează decât 90 de minute, iar apoi toți pleacă acasă”, a adăugat antrenorul care a câștigat, cu Porto, Cupa UEFA (2003), Liga Campionilor (2004) și două titluri de campion al Portugaliei (2003, 2004), în doi ani de excepție pentru *dragoni*, „Prosport”, 28 decembrie 2006, articolul *Murinho speră să fie bine primit la Porto*; www.prosport.ro.
- ²⁴ „În sfârșit, *Pitbullul* a «mușcat»”, „Crai nou”, nr. 4462, 18 iunie 2007, autor Cristian Marcu, articol despre boxerul Ionuț Atodiresei; www.crainou.ro.
- ²⁵ „Sorin *Pantera* Tănăsie a cucerit titlul european”, „Prosport”, 30 septembrie 2007, autor Alexandru Enciu, articolul *Pantera de aur*; www.prosport.ro
- ²⁶ „Mister K.O. atacă *Leopardul*”, „Cotidianul”, 17 mai 2006, autor Mirela Băescu, articol despre meciul dintre boxerul român Lucian Bute și pugilistul congolez Lolenga Mock; www.cotidianul.ro.
- ²⁷ „*Fiara* Lăcătuș a format însă prefixul 666, iar demonii în alb și roșu au început să-i chinuie pe oamenii lui Uhrin”, „Gazeta Sporturilor”, 2 septembrie 2007, autor Valentin Șchiopu, articolul *Ce nebunie!*; www.gsp.ro.
- ²⁸ „Poreclit *Dulăul*, mijlocașul Cristian Todea (...)”, „Gazeta Sporturilor”, 27 iunie 2007, autor Dan Brie, articolul *Herr Direktor*; „Viorel Hizo a gesticulat nervos mai tot timpul (...)”. La faza din minutul 47, *Dulăul* n-a mai suportat”, „Gazeta Sporturilor”, 11 august 2007, autor Eduard Apostol, articolul *Exil scurt*; www.gsp.ro.
- ²⁹ „Două minute mai târziu, *Pantera* Semedo a prins aripi pe banda dreaptă”, „Gazeta Sporturilor”, 27 iunie 2007, autor Valentin Șchiopu, articolul *Coridă cu Trap*; www.gsp.ro.
- ³⁰ „Adrian Ilie va fi noul manager general la Steaua”, „Prosport”, 30 mai 2007, autor Dorinel Artene, articolul *Cobra se întoarce!*; www.prosport.ro.
- ³¹ „Bogdan Lobonț a plecat în vacanță la Firenze (...)”. *Pisica* va reveni în țară săptămâna viitoare”, „Gazeta Sporturilor”, 8 iunie 2007, articolul *Spartani în Italia*; www.gsp.ro.
- ³² „«Eu sunt bine pregătită», a declarat cea cunoscută sub numele de ring *Veverița*”, „Prosport”, 19 martie 2007, articolul *Daniela David luptă pentru titlul european*; www.prosport.ro.
- ³³ „*Corbul*, cum i se mai zice dinamovistului, e un tip mai tăcut, retras”, „Gazeta Sporturilor”, 27 mai 2007, autor necunoscut, articolul *În pat cu Dănciulescu*; www.gsp.ro.
- ³⁴ „Este poreclit *Cocoșul* datorită frizurii sale rebele. Este Ștefan Radu”, „Gazeta Sporturilor”, 13 iulie 2007, autor Eduard Apostol, articolul *Motivați-ne!*; www.gsp.ro.
- ³⁵ „(...) antrenorul Florin Cioroianu va sta cu sabia deasupra capului la partida cu CFR Cluj (...)”. *Curcanul* ar putea fi dat afară”, „Gazeta Sporturilor”, 10 august 2007, autor Marius Chițu, articolul *În pericol*; www.gsp.ro.
- ³⁶ „Informația angajării lui Walter Zenga la Dinamo a fost postată și pe site-ul personal al tehnicianului, dar și pe cel oficial al lui Inter Milano, formația la care cel poreclit *Omul Păianjen* a cunoscut gloria”, „Gazeta Sporturilor”, 6 septembrie 2007, autor Ioana Mihalcea, articolul *Grupele Ligii*; www.gsp.ro.
- ³⁷ „Portarul Daniel Tudor s-a înțeles cu UTA pentru încă doi ani. (...) a explicat portarul, poreclit *Pantera Roz*”, „Gazeta Sporturilor”, 5 iunie 2007, autor Radu Romanescu, articolul *Reîncărcat*; www.gsp.ro.
- ³⁸ „Cotidianul”, 27 iulie 2006, autor Roxana Maha; www.cotidianul.ro.
- ³⁹ „Cotidianul”, 22 iunie 2007, autor Ovidiu Drăgan, articolul *Nețoiu duce Urziceniul pe înălțimile Venus*; www.cotidianul.ro.

⁴⁰ „Cotidianul”, 30 iunie 2006, autor Viorel Dobran, articolul *Vânzători de pantofi*; www.cotidianul.ro.

⁴¹ autor N. M. Tut, <http://www.fcsteaua.ro/index/section/articles/article/2077>.

⁴² „Cotidianul”, 22 iunie 2007, autor Ovidiu Drăgan, articolul *Nețoiu duce Urziceniul pe înălțimile Venus*; www.cotidianul.ro.

⁴³ „Cotidianul”, 6 aprilie 2006, autor Ovidiu Drăgan; www.cotidianul.ro.

⁴⁴ „Adevărul”, 21 martie 2005, autor Cristian Tudor Popescu, editorialul *Atacul guzganului rozaliu*, www.adevarulonline.ro.

⁴⁵ „Cotidianul”, 6 aprilie 2006, autor Ovidiu Drăgan; www.cotidianul.ro.

⁴⁶ „Cotidianul”, 1 iunie 2006, autor V.D.; www.cotidianul.ro.

⁴⁷ „Gazeta Sporturilor”, 29 august 2007, autor Alin Buzărin, articolul *Trei Doamne, și toate trei!*; www.gsp.ro.

⁴⁸ „Gazeta Sporturilor”, 18 august 2007, autor Alexandru Răduca, articolul *K.O.*; www.gsp.ro.

⁴⁹ „Prosport”, 14 aprilie 2007, autor Cristian Cucolaș, articolul *Steaua „fuge” de ligă*; www.prosport.ro.

⁵⁰ „Prosport”, 28 septembrie 2007, autor Florin Caramavrov, articolul *Jurnalist din fost mare fotbalist*; www.prosport.ro.

Cristinel MUNTEANU **OBSERVAȚII ȘI SUGESTII PRIVIND
TRADUCEREA UNOR POEZII
ENGLEZEȘTI CU FORMĂ FIXĂ**

1. SONETE SHAKESPEARIENE

1.0. Comunicarea noastră se referă, în primul rând, la o traducere (integrală) recentă a sonetelor lui William Shakespeare, aparținându-i unei doamne profesoare de limba engleză din Brăila, Gabriela Constanda¹, dar vom atrage în discuție și exemple din alte două versiuni, cea a lui Ion Frunzetti (o selecție de 81 de sonete)² și cea a lui Gheorghe Tomozei (integrală)³. Deși ar fi interesant să se examineze toate versiunile parțiale sau integrale ale sonetelor Marelui Will, nu ne-am propus acest lucru aici. Deocamdată, ne vom mulțumi să facem câteva observații asupra tălmăcirilor mai sus-amintite și unele sugestii pentru o viitoare transpunere românească mai adecvată.

1.1. O traducere bună a sonetelor lui Shakespeare reprezintă un act de cultură, la fel ca traducerea *Iliadei* sau a *Bibliei*, de pildă. Dar cum ar arăta o astfel de traducere? În principiu, este necesar să fie așa cum este cultura în esența ei, adică, cu vorbele lui Eugeniu Coșeriu, „identificând onticul cu deonticul”; așa cum trebuie să fie și nu cum se constată empiric, pe alocuri. Însă ce înseamnă acest „a fi cum trebuie” în cazul unei traduceri? De la cei vechi ne-au parvenit unele recomandări utile, de altfel foarte actuale.

1.1.1. Astfel, Sfântul Ieronim, cel care ne-a lăsat varianta latinească a *Bibliei*, *Vulgata*, declara: „Eu nu numai că o mărturisesc, dar chiar o afirm cu voce tare că, în traducerea grecilor, cu excepția Sfintelor Scripturi, unde și ordinea cuvintelor reprezintă o taină [*ubi et ordo verborum mysterium est*, n. – C.M.], am transpus nu cuvânt cu cuvânt, ci sens cu sens [*non verbum e verbo, sed sensum de sensu transtulisse*, n. – C.M.]”⁴. Sfântul Ieronim își propunea, așadar, să traducă nu semnificația fiecărui cuvânt, ci înțelesul global al textului. Ne întrebăm totuși dacă nu ar merita mai mult respect și ordinea cuvintelor dintr-un poem scris de Shakespeare, nu doar din *Biblie*.

1.1.2. Mai aproape de noi, Martin Luther, realizatorul versiunii fondatoare a *Bibliei* în limba germană, afirma despre traducerea poeziei biblice: „Cine vrea să vorbească în germană, nu trebuie să folosească stilul ebraic. Ci, mai degrabă, trebuie să aibă grijă ca – odată ce l-a înțeles pe autorul evreu – să se concentreze asupra sensului textului, întrebându-se «Ce spun (cum se exprimă) germanii într-o astfel de situație?». Odată ce are cuvintele germane care vor servi scopului său, să lase deoparte cuvintele ebraice și să exprime în chip liber înțelesul *în cea mai bună germană pe care o cunoaște* [s. – C.M.]⁵. Pornind de aici, ne putem întreba care este *cea mai bună română* pentru exprimarea sensului din sonetele shakespeariene.

1.1.3. Este evident că există două tipuri de traducere: cea poetică, preocupată să transmită sensul general al textului original / original și care constituie, la rândul-i, un nou act de creație în limba în care se traduce și cea filologică (sau exegetică), exactă, care urmărește, cu ajutorul comentariilor, al notelor explicative, să rămână cât mai aproape de original⁶. Până în prezent nu avem în cultura noastră decât o singură traducere cu adevărat filologică a sonetelor lui Shakespeare, și aceea parțială, aparținându-i lui Andrei Ion Deleanu care se ocupă doar de ultimele 28 de sonete (CXXVII-CLIV), dedicate Doamnei Brune⁷. În schimb, înregistrăm mai multe versiuni integrale sau parțiale ieșite de sub condeiul unor angliști sau scriitori (chiar poeți) renumiți, precum Leon Levițchi, Dan Grigorescu, Mihail Sebastian, Petre Solomon, Ion Frunzetti, Gheorghe Tomozei etc. Preocuparea lor merge către respectarea rigorilor formale / prozodice ale sonetului (poezie cu formă fixă) și a conținutului global al acestor poeme. Soluția pe care o vom propune dorește să împace ambele tipuri de traducere. Credem că astfel atât Shakespeare, cât și cultura noastră, ar avea mai mult de câștigat. Se poate ajunge la o traducere și fidelă, și frumoasă, deși, desigur, absolutul nu poate fi atins⁸. Oricum, pentru o asemenea întreprindere, se cuvine să ținem seama de mai multe aspecte, pe care le vom menționa în continuare. Printre ele, ar trebui să avem în vedere și conceptele de *corectitudine* și *adecvare*, luate în sens coșerian.

1.1.4. Eugeniu Coșeriu distinge în limbaj, pe de o parte, trei niveluri: unul *universal* (nivel al desemnării), altul *istoric* (nivel al semnificației) și altul *individual* (nivel al sensului), de vreme ce „limbajul este o activitate umană *universală* care se realizează *în mod individual*, dar totdeauna conform unor tehnici *istoric* determinate («limbi»)»⁹. Fiecărui nivel îi corespunde un tip de *competență* (o *tehnică* sau o *dynamis* [concept aristotelic] ori un *saber*, un „știut”) pe baza căreia se realizează *activitatea* (*enérgeia* [tot concept aristotelic]) lingvistică. La nivel universal, *competența elocuțională*, ca tehnică, înseamnă „a ști să vorbești în general”, la nivel individual, prin *competență expresivă* se înțelege cunoașterea cu privire la elaborarea „discursurilor”, în timp ce, la nivel istoric, *competența idiomatice* este constituită de „limba în calitate de cunoaștere tradițională a unei comunități”¹⁰. În cadrul competenței, E. Coșeriu deosebește și trei tipuri de norme corespunzătoare celor trei niveluri: la nivel universal – *congruența*, dată de regulile generale ale gândirii, precum și de cele legate de vorbirea în general și cunoașterea lumii, la nivel istoric – *corectitudinea*, dată de sistemul de tradiții ale vorbirii dintr-o

comunitate, la nivel individual – *adecvarea* (sau *tò prépon*), dată de cunoașterea care se referă la „a vorbi în situații determinate și cu privire la anumite lucruri, cu anumiți interlocutori”¹¹. Adică, altfel se vorbește cu un copil, altfel ne adresăm unei femei sau unei persoane în vârstă etc. De asemenea, există tot felul de tradiții ale textului (despre cum se scrie un sonet, un *haiku*, o scrisoare de condoleanțe etc.) care țin tot de *saber expresivo*¹². Trebuie precizat, totodată, că E. Coșeriu face deosebire între corectitudinea idiomatică și *exemplaritate* (aceasta din urmă referindu-se la normele limbii literare / exemplare).

1.2. Se susține, de obicei, că o traducere poetică reprezintă o creație în limba în care textul este *actualizat*. Dar *a actualiza* înseamnă a transpune în limba actuală? Depinde de ce se înțelege prin *limbă actuală*. Într-un articol redactat de regretata Mioara Avram, se preciza că *limba actuală*, ca termen, are două accepții: în sens larg, este aceeași cu limba contemporană (fază care, în cazul românei, începe de la 1918) iar, în sens strict, ar constitui doar o subdiviziune a ei, limitată aproximativ la ultimul deceniu. Se aprecia, totodată, că, în ultima accepție, „perioada în cauză este prea scurtă pentru a se putea înregistra modificări semnificative; mai curând se observă tendințe”¹³. O astfel de tendință ar fi și neologizarea masivă. Este însă adecvat să utilizezi limba română actuală într-o traducere poetică din Shakespeare, în speță din sonetele sale? Am spune că nu, și credem că exemplele următoare, din versiunea Gabrielei Constanda, vorbesc de la sine.

1.2.1. Fragmentul „How much more praise deserved thy beauty’s use / If thou couldst answer «This fair child of mine / Shall sum my count, and make my old excuse», / Proving his beauty by succession thine” (Sonnet II) este redat de către Gabriela Constanda prin: „Cu cât mai multă laud-ar avea / Farmecul tău, dac-ai putea să spui: / Copilul e bilanțul, scuza mea / Și-ar demonstra-o frumusețea lui”¹⁴. Neologisme cum sunt *bilanț*, *scuză*, *a demonstra* nu au ce căuta într-o astfel de traducere; se știe că neologismele diminuează „căldura” lirică, ce are nevoie de termeni „intimi” pentru a fi exprimată. Nu este obligatoriu să fii specialist pentru a simți aceste lucruri, e suficient să ai simț estetic (sau acea *cognitio clara confusa*, de care vorbea Leibniz). Să se examineze și alte exemple, semnate de aceeași traducătoare, în care neologismele „zgârie urechea”¹⁵: „Lo, in the orient when the gracious light / Lifts up his burning head, each under eye / Doth homage to his new-appearing sight, / Serving with looks his sacred majesty” (VII) – „Te uită-n răsărit lumina când / Înălță arzătoru-i cap, priviri / *Omagiază* soarele-apărând / În *sacră majestate*, străluciri”; „She carved thee for her seal, and meant thereby / Thou shouldst print more, not let that copy die.” (XI) – „Sigiliul ei ești tu și ești menit / *Copia*-i s-o *multiplaci*, *infini*”; e de mirare că în acest ultim exemplu nu a fost folosit chiar termenul *a printa*, un anglicism recent în limba noastră, de vreme ce în original apare verbul *to print*. Să se observe că, în general, traducătoarea a păstrat termenii englezești (sau derivatele acestora, chiar dacă se schimbă categoria lexico-gramaticală), pe motiv că există și în românește (*excuse* – *scuză*, *homage* (subst.) – *a omagia* (vb.), *sacred majesty* – *sacră majestate*, *copy* – *copie*), ignorând faptul că în limba engleză din vremea lui Shakespeare respectivii termeni nu erau simțiți ca fiind atât de recenți. Exemplele se pot ușor înmulți, dar

scopul nostru a fost să prezentăm doar o mostră și nu un inventar exhaustiv de greșeli / inadecvări.

Totuși vom mai adăuga și cea mai gravă (în opinia noastră) situație întâlnită: „When I consider every thing that grows / Holds in perfection but a little moment, / That this huge stage presenteth naught but shows / Whereon the stars in secret influence comment” (XV) – „Când văd că tot ce crește-n jurul meu / și e perfect o clipă doar durează, / Că viața noastră nu-i decât un *show* [sic!] / Ce stelele-n *secret* îl regizează”. Întrebuințarea barbarismului *show* (probabil, conducându-se după același principiu: pentru că în originalul englezesc există verbul *to show!*) în transpunerea românească este impardonabilă.

1.2.2. Conform viziunii coșeriene, deplina funcționalitate a limbajului se manifestă în limbajul poetic – și prin *poezie* Coșeriu înțelege *literatura în general, ca artă* –, toate celelalte așa-zise stiluri funcționale fiind, de fapt, reduceri ale acestei deplinătăți funcționale a limbii. Tot astfel, limbajul curent (înțeles ca limbaj „normal”) se prezintă ca o deviere față de totalitatea limbajului. În schimb, limba marilor scriitori coincide, practic, cu limba istorică (națională), ca realizare a posibilităților / virtualităților deja date în aceasta¹⁶. Din această perspectivă, nu vom greși identificând (nu neapărat cantitativ) limba română cu limba lui Eminescu. Cu siguranță, nu vom greși nici dacă vom susține că vocabularul (sau inventarul de cuvinte) utilizat de Eminescu în poeziile sale este nu doar suficient, ci, mai ales, indicat pentru transpunerea sonetelor shakespeariene în românește. În cele 2155 de versuri ale *Sonetelor*, cu 17520 de cuvinte, sunt 3239 de termeni¹⁷, mai puțini decât cei numărați (e adevărat, într-un corpus mai mare de texte poetice) la Eminescu (aproximativ 5000 de unități lexicale). Răspundem astfel la întrebarea referitoare la cea mai bună limbă română ce ar servi exprimării acestor poeme. Mai mult decât atât, am putea adăuga că, raportându-ne la evoluția celor două limbi, engleza și româna, se poate spune că cei doi creatori sunt „contemporani”, ambii situându-se cam pe la începutul perioadei moderne din cele două idiomuri¹⁸. Bineînțeles că nu se poate realiza o echivalare perfectă între cele două inventare de termeni deținute de cei doi mari scriitori, dar în linii mari este posibil (și de dorit) să se facă.

1.3. Un alt aspect asupra căruia dorim să ne oprim este constituit de inadvertențele (îndepărtările) pe care le prezintă versiunile românești în raport cu originalul lui Shakespeare. Iată doar câteva situații:

[a] Întrebuințarea eufemismelor. Uneori traducătorii români dau dovadă de pudibonderie, diminuând forța versului original. De pildă, să se compare următoarele transpuneri ale fragmentului „*For where is she so fair whose unearned womb / Disdains the tillage of thy husbandry? / Or who is he so fond will be the tomb / Of his self-love to stop posterity?*” (Sonnet III), unde descoperim o vivace metaforă a actului procreării: „Căci unde-i zâna, *pântecul fecior* / Al căreia nu-ți cere volnic brazdă?” (I. Frunzetti); „Unde-i frumoasa *stea neprihănită* / ce nu s-ar vrea de plugul tău arată?” (Gh. Tomozei); „Căci unde-i ea, cu *pântec nenuntit*, / Ce-o să refuze plugăritul tău?” (Gabriela Constanda)¹⁹.

[b] Inventarea metaforelor acolo unde acestea nu există. Să se compare fragmentul „So long as men can breathe or eyes can see, / So long lives this, and this gives life to thee” (XVIII) cu traducerea lui Gh. Tomozei: „Cât oamenii privesc și cât respiră / Trăiești și tu *în cântu-nchis în liră*”. De altfel, în această privință, Tomozei este greu de egalat.

[c] Transformarea comparațiilor în metafore. De la Quintilian încoace se tot afirmă că o metaforă este o comparație prescurtată. Cercetările moderne susțin contrariul: de fapt, comparația este o metaforă dezvoltată. Așadar, imaginile lui Shakespeare sunt, de regulă, mai explicite: „How sweet and lovely dost thou make the shame / Which, *like a canker in the fragrant rose*” (XCV) – „Ce dulce știi să-ți faci nerușinarea! / (*vierme mișcându-se în crisalizi*)” (Tomozei). Acolo unde expresivitatea lui Shakespeare nu este rodul specificului limbii engleze (în cazul expresiilor idiomatice, de exemplu), este recomandabil ca imaginile să fie traduse fidel, pentru că și ele conferă originalitate, prin ineditul lor.

Se pot semnala și alte inadecvări (variația sinonimică, bunăoară, atunci când nu se află în original, deși este adevărat că o regulă a sonetului – probabil a celui italian, nu a celui englezesc – ar fi să nu se repete nici un cuvânt cu sens lexical deplin), dar toate vor fi puse pe seama constrângerilor prozodice.

1.4. Și totuși inadecvările pomenite rezultă dintr-un sacrificiu pe care trebuie să-l facă traducătorii români, întrucât există o diferență cantitativă semnificativă între cuvintele întrebuițate de Shakespeare și cele din transpunerile autohtone. Limba lui Shakespeare conține foarte mulți termeni monosilabici, care nu pot fi redați prin echivalenți monosilabici, deoarece limba română nu-i are. Cuvântul *love* (o silabă) va fi tălmăcit prin *dragoste* sau *iubire* (3 silabe), *shame* (o silabă) va fi tradus prin *rușine* (3 silabe) și exemplele pot continua. O simplă statistică ar demonstra că se pierde astfel, prin trecerea de la engleză la română, foarte multe semnificate categoriale²⁰, chiar și pentru un singur sonet. Ceea ce pentru poezia românească, prin versurile lui Arghezi („În câmp, în dâmb, în râpi și-n pisc, / Viu când mă urc, și trist când iar mă isc” – *Psalm*; toate cuvintele sunt monosilabice) trecea drept o performanță sau o probă a măiestriei, la Shakespeare este normalitate, întrucât cuvintele din fondul principal (cele mai multe, de origine germanică) sunt, de regulă, foarte scurte (vezi, de pildă, versurile deja citate la 1.3.[b]). Soluția ar putea veni dinspre formula lui Vasile Voiculescu care, în *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară*, lungeste versul la 13-14 silabe, folosind alexandrinul²¹, chiar dacă în tradiția românească a sonetului se cultivă endecasilabul (iambic). Este o variantă mai „încăpătoare” pentru conținutul sonetelor shakespeareiene, care se apropie de lungimea versurilor libere (de 15-16 silabe, cel mai frecvent) ce apar în tălmăcirea lui A. I. Deleanu.

1.5. Argumentele pe care le-am adus în această lucrare privind vocabularul ce ar trebui utilizat (luându-l ca reper pe Eminescu), precum și lungimea versului (pornind de la intuiția remarcabilă a lui V. Voiculescu), au urmărit să proiecteze o opțiune personală / o propunere de traducere a sonetelor lui Shakespeare. Dincolo de acestea, rămân criticile la adresa întrebuițării fără discernământ a neologismelor într-o atare traducere²².

2. LIMERICK-URI

2.1. Limerick-ul este o poezie ocazională, cu formă fixă, având de obicei cinci versuri rimate după schema *aabbc* sau *aabba* (există însă și alte variante). Se spune că ar fi apărut abia în sec. al XVIII-lea în orașul irlandez Limerick, dar, în realitate, acest tip de poezie este mult mai vechi. A fost popularizat în secolul al XIX-lea, mai ales de poetul umorist Edward Lear în a sa *Book of Nonsense* (1846)²³.

2.2. Prezentăm, în cele ce urmează, câteva limerick-uri în traducere proprie, cu scopul de a evidenția câteva particularități ce țin de trecerea unui text de la limba engleză la limba română. Evident că sunt necesare o serie de compromisuri. O traducere frumoasă nu este întotdeauna și fidelă, iar reciproca este și ea valabilă. Pentru a reda jocurile de cuvinte, traducătorul trebuie să caute alte soluții valabile pentru cititorul român. Este și cazul aliterațiilor sau al jocurilor de cuvinte ce trebuie păstrate, nu doar al respectării prozodiei fixe.

[a] „*There was an Old Man of Nepaul, / From his horse had a terrible fall; / But, though split quite in two, by some very strong glue, / They mended that man of Nepaul*” (Edward Lear)²⁴.

„Odat-un bătrân din Nepal / Căzuse cumplit de pe cal. / Deși spart ca un ou, l-au făcut iarăși nou, / L-au lipit pe-acel om din Nepal.”

Variante: „~ Dar, deși rupt în trei, cu un foarte bun clei, / Ei l-au dres pe-acel om din Nepal”. „~ Dar, deși despicat, l-au și reparat / C-un clei zdravăn pe-ăl om din Nepal”. „~ C-un clei bun pe-acel om din Nepal” (C.M.).

[b] „*There was a young fellow named Hall, / Who fell in the spring in the fall. / 'T would have been a sad thing / Had he died in the spring. / But he didn't – he died in the fall.*” (W.S. Gilbert).

„Era un flăcău numit Hall / Ce căzu primăvara-ntr-un ghiol. / Ar fi fost un mare păcat / În pârâu să se fi înecat. / Însă nu – a murit într-un ghiol” (C.M.).

Această versiune, deși mai apropiată de sensul originalului, nu redă și ambiguitatea polisemiei suprapuse în cazul cuvintelor *spring* și *fall*. În această privință, mai reușită este varianta următoare, unde este speculată polisemia cuvintelor *cuptor* și *frunzar* (care denumesc și luni ale anului în registrul popular).

„Era un flăcău, Coridor, / Ce căzu în frunzar în cuptor. / Ar fi fost vai și-amar / De murea în frunzar. / Însă nu – muri în cuptor” (C.M.).

[c] „*There was an Old Man of Dundee, / Who frequented the top of a tree; / When disturbed by the crows, he abruptly arose. / And exclaimed, «I'll return to Dundee»*” (E. Lear)²⁵.

„Stătea un bătrân din Dundee / Cocoțat într-un pom zi de zi, / Când, de ciori deranjat, s-a sculat imediat / Exclamând: «Mă-ntorc în Dundee!»”.

[d] „*There was an Old Man of Bohemia, / Whose daughter was christened Euphemia; / Till one day, to his grief, she married a thief; / Which grieved that Old Man of Bohemia*” (E. Lear).

„Era un bătrân din Boemia / C-o fiică botezată Eufemia / Din păcate, ca soț, ea-și alese un hoț, / Mâhnind pe-acel om din Boemia” (C.M.)²⁶. Tălmăcirea noastră surprinde și rima interioară din versul nr. 3.

[e] „A fly and a flea in a flue / Were imprisoned, so what could they do? / Said the fly, «Let us flee!» / «Let us fly!» said the flea. / So they flew through a flaw in the flue” (Carolyn Wells).

„Un purec plăpând și-o ploșniță-n plasă / Fură închiși, deci pe unde să iasă? / Purecul spuse: «Hai să sărim!» / Ploșnița spuse: «Hai s-o roim!» / Și-o roiră prin ruptura din plasă” (C.M.).

Este imposibil de redat perfect în română aliterațiile (și în aceleași sunete!) din originalul englezesc. Cu toate acestea, există mijloace prin care imperfecțiunile pot fi estompate, chiar dacă anumiți termeni nu-și păstrează semnificația originară ori sunt înlocuiți.

3. CONCLUZII TRANZITORII

Dificultatea formulării unor principii clare în ceea ce privește traducerea textelor literare (mai ales atunci când respectivele texte sunt poezii cu formă fixă), ține de statutul paradoxal (ori „dublul statut”) al traducerii literare în general, întrucât aceasta ține atât de *știință* (și există o disciplină numită *traductologie*), cât și de *artă* (și nu doar în sensul grecescului *téchne*, care însemna și „artă”, dar și „meșteșug” sau „știință nejustificată”²⁷). Știința cere obiectivitate absolută, adică să lași obiectul să apară în lumina sa proprie: „să spui lucrurile așa cum sunt” (Platon). În schimb, în artă, subiectul creator (artistul) se absolutizează pe sine însuși, considerând că arta se face sau trebuie să se facă numai așa cum procedează el.

NOTE

¹ Traducerea a fost publicată foileton (câte 10 sonete per număr) în două reviste brăilene de cultură, „Dunărea” (începând cu nr. 2, 1999) și „Florile Dunării” (începând cu nr. 1 din 2001, încheindu-se în nr. 10 din 2004).

² Shakespeare, *Sonete*, în românește de Ion Frunzetti (București, Editura Tineretului, 1964).

³ William Shakespeare, *Sonnets – Sonete*, versiune românească de Gheorghe Tomozei, Târgoviște, Editura Pandora-M, 1996; în realitate, versiunea lui Tomozei a apărut, într-o primă ediție, cu două decenii înainte. Pentru original, am consultat *The Complete Works of William Shakespeare*, Wordsworth Editions Ltd, 1996.

⁴ Eugen Munteanu, Lucia Gabriela Munteanu, *Aeterna latinitas. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Iași, Editura Polirom, 1996, p. 79.

⁵ Apud Pr. Prof. dr. Vasile Mihoc, *Labor omnia. Sfânta Scriptură în versiunea Bartolomeu Valeriu Anania, în Logos Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2001, p. 106. Cf. și Eugenio Coseriu, *Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción* [1976], p. 237 (vezi bibliografia).

⁶ Și traducerea unui text non-artistic poate pune probleme, fiind uneori mai mult sau mai puțin exegetică. Astfel, Coșeriu semnalează că în cea mai bună ediție engleză a operelor lui

Aristotel, termenul grecesc *tragélaphos* (*ad litteram*, „șap-cerb”), prezent în *Despre interpretare*, a fost redat prin *mermaid* „sirenă”, respectându-se sensul, adică „un tip de animal sau de ființă mitologică”, căci Stagiritul dorea să se refere la ceva imaginar tocmai pentru a demonstra că limbajul este, întâi de toate, semantic (*lógos semantikós*), deci anterior distincției dintre adevăr și neadevăr, dintre existență și non existență. Din punct de vedere filologic, traducerea prin *mermaid* nu permite întoarcerea la izvor (cum se întâmplă în versiunea latinească, unde cuvântul *tragélaphos* a fost tradus literal prin *hircocervus*), fiind, în consecință, o greșeală (Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 62). Eroarea este cu atât mai mare în traducerea lui Mircea Florian (*Organon*, I, București, 1957, p. 208), care utilizează doar termenul *cerb*, distrugând prin aceasta exemplul lui Aristotel. Greșeala nu mai apare în traducerea ulterioară a lui Constantin Noica.

⁷ Andrei Ion Deleanu, *Doamna Brună din Sonete* (*The Dark Lady of the Sonnets*), versiune românească adnotată la 28 din sonetele lui William Shakespeare, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

⁸ În general, se spune că funcționează și aici legea compensației, adică, în transpunere, unele pasaje sunt redată foarte bine, iar altele sunt mai puțin izbutite.

⁹ Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, Editura ARC, 2000, p. 233.

¹⁰ *Ibid.*, p. 236.

¹¹ Eugeniu Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII, 1992-1993, Seria A. Lingvistică, Iași, 1994, p. 36.

¹² *Ibid.*, p. 36-37.

¹³ În Marius Sala [coord.], *Enciclopedia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001, p. 19.

¹⁴ Evidențierile ne aparțin.

¹⁵ Nu ne vom referi aici și la numeroasele stângăcii ce țin de prozodie, atunci când versurile din versiunea doamnei profesoare Constanda „șchiopătează”. În acest sens, oferim un singur exemplu: „Ca dragul meu să n-ajungă cum sunt, / Zdrobit și zdrențuit de timp hain, / Secat de sânge, cu părul căruț / Și riduri mii, când cerul lui senin / În noaptea senectuții-i prăvălit / Și frumuseți cărora rege e / Pălesc, sau dispărut-au la zenit, / Comoara-i toată risipindu-se, / Pentru așa un timp mă oțlesc, / C-a vârstei blestemate rea plăsea, / Cât timp oameni trăiesc și-și amintesc, / Viața, nu frumusețea să i-o ia. / În negru-mi vers de-a pururi încrustat, / Frumos și tânăr fi-va ne-ncetat.” (LXIII).

¹⁶ Eugeniu Coșeriu, *Teze despre tema «Limba și poezie»* (traducere din limba spaniolă de Dorel Finaru, din volumul *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Editorial Gredos, 1991), în „România literară”, anul XXVIII, 1995, nr. 41, p. 11.

¹⁷ Cf. Deleanu, *op. cit.*, p. 9. Statistica îi aparține lui Marvin Spewack, care a publicat în 1970 o lucrare masivă (în 6 volume!) cu concordanțele din operele lui Shakespeare.

¹⁸ Începutul englezei moderne este plasat pe la 1500, iar al limbii române, pe la 1850.

¹⁹ Varianta noastră era „Căci unde-i cea cu pântec nearat / Disprețuindu-ți plugăritul blând? / Și-ndrăgostit de sine ce bărbat / Și-ar lua cu el urmașii în mormânt?” (vezi Cristinel Munteanu, *Traducerile – oglinzi mincinoase*, în „Akademia”, Galați, 2000, nr. 3, p. 14-16). Oricum, deși ne-am îndeletnicit, prin anii de studenție, cu traducerea selectivă a vreo 40 de sonete shakespeariene, astăzi am încerca să le traducem altfel.

²⁰ În terminologia lui Coșeriu, semnificatele categoriale sunt cele patru părți de vorbire existente în toate limbile Pământului: substantivul, adjectivul, verbul și adverbul.

²¹ De altfel, sonetul franțuzesc utilizează alexandrinul de 12 silabe, propriu limbii franceze. Alexandrinul românesc are 13-14 silabe.

²² Nu doar în cazul Gabrielei Constanda. Și alți traducători „păcătuiesc” la fel, chiar dacă nu atât de des.

²³ J. A. Cuddon, *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory* [fourth edition], Penguin Books, 1999, p. 458-462.

²⁴ „Era un moș în Nepal / Ce crunt căzu de pe cal. / Deși-n două despicat, / Se văzu iar reparat / Cu lipici viu din Nepal”, în Edward Lear, *Rime fără noimă*, antologie și traducere de Constantin Abăluță și Ștefan Stoenescu, București, Editura Albatros, 1973, p. 55.

²⁵ „Era un ins în vârstă din Karnak / Ce frecventa vârful unui copac. / Fiind dernajat de ciori / Se sălta de subțiori / Strigând: «Mă voi întoarce în Karnak!»” (Lear, *op. cit.*, p. 64).

²⁶ „Avea un moșulică din Boemia / O fată botezată Euphemia. / Dar spre-a lui mâhnire / Luă un hoț drept mire, / Mâhnindu-l rău pe moșul din Boemia” (Lear, *op. cit.*, p. 58).

²⁷ De aceea, traducătorii buni nici nu au nevoie de prea multă teorie, intuind cum trebuie făcută o bună traducere. În orice caz, traducerea ține de lingvistica textului (după cum a arătat-o E. Coșeriu).

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Eugeniu Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII, 1992-1993, Seria A. Lingvistică, Iași, 1994.
2. Eugeniu Coseriu, „Teze despre tema «Limba și poezie»” (traducere din limba spaniolă de Dorel Finaru), în „România literară”, anul XXVIII (1995), nr. 41, p. 11.
3. Eugenio Coseriu, *Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción* [1976], în Coseriu, Eugenio, *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Editorial Gredos, 1991, p. 214-239.
4. Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*, interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
5. Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, Editura ARC, 2000.
6. J. A. Cuddon, *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory* (fourth edition, Penguin Books, 1999).
7. Andrei Ion Deleanu, *Doamna Brună din Sonete (The Dark Lady of the Sonnets)*, versiune românească adnotată la 28 din sonetele lui William Shakespeare, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.
8. Edward Lear, *Rime fără noimă*, antologie și traducere de Constantin Abăluță și Ștefan Stoenescu, București, Editura Albatros, 1973.
9. Cristinel Munteanu, „Corectitudine și adecvare în versiunile românești ale sonetelor shakespeareene”, în volumul *LIMBA ROMÂNĂ AZI. Lucrările Conferinței Naționale de Filologie „Limba română azi”, Iași – Chișinău, 3-7 noiembrie 2006* (Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2007), p. 449-456.
10. Marius Sala [coord.], *Enciclopedia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
11. *** *Topsy-Turvy World. English Humour in Verse*, Moscow, Progress Publishers, 1974.

Cristinel DESPRE „VIRTUȚILE STILISTICE” MUNTEANU ALE TEXTULUI JURNALISTIC

0. Titlul studiului nostru este o trimitere transparentă la un capitol din cartea lui Sorin Preda, *Tehnici de redactare în presa scrisă*¹, capitol intitulat chiar *Virtuțile stilistice ale textului jurnalistic*. În pofida caracterului de manual (sau de curs universitar) al respectivei cărți, este de remarcat faptul că aici se încearcă pentru prima oară (după cunoștințele noastre) *in extenso* și într-un capitol aparte, în literatura românească de specialitate, determinarea unui specific al textului jurnalistic din perspectiva acestor „virtuți stilistice”. În cele ce urmează ne propunem: [1] să trecem în revistă „virtuțile stilistice” identificate atât de Sorin Preda, cât și de unii precursori ai acestuia; [2] să dovedim dacă (și în ce măsură) „virtuțile stilistice” pe care le recomandă S. Preda sunt, într-adevăr, virtuți stilistice – ca atare, vom apela la retorică (la cea clasică) și la lingvistică. Chestiunea în sine nu este doar didactică (ținând de o disciplină preocupată de predarea tehnicilor de redactare în presa scrisă) sau numai terminologică, ci chiar științifică, atâta timp cât știința este încă înțeleasă conform vechiului concept grecesc *epistème*, adică „o activitate care stabilește însuși adevărul lucrurilor, și nu o simplă organizare practică și convențională lipsită de sens real”².

1. În cartea amintită, la începutul capitolului menționat, Sorin Preda enumeră următoarele virtuți: *claritatea, concizia, credibilitatea, lizibilitatea, coerența, fluența, adecvarea* (după acestea adaugă și un „etc.”, lăsând, așadar, impresia că lista poate continua), după care trece la discutarea acestora într-o anumită ordine: [a] *lizibilitatea* (ușurința cu care înțelegem un text); [b] *claritatea* (care seamănă, dar nu se confundă cu lizibilitatea, întrucât aceasta din urmă este o noțiune mult mai largă, obținută printr-un cumul de procedee³); [c] *credibilitatea* – calitatea textului de a fi veridic (cerând coerență pe toate planurile: semantic, gramatical, logic argumentativ), fiind „un efect, și nu un scop în sine”⁴; [d] *concizia* – a vorbi mult în cât mai puține cuvinte; [e] *fluența* („ruda săracă a virtuților stilistice”, „strâns le-

gată de credibilitate²⁵). Dintre cele inventariate la început, se observă că S. Preda nu se mai referă la *adecvare*, iar *coerența* este inclusă în credibilitate. La nevoie, unele virtuți pot fi suprimate: „Dacă ne gândim că textul jurnalistic se adresează unui cititor-țintă obosit și grăbit, devine limpede că scriitura de presă trebuie să fie simplă, clară și incitantă²⁶”.

Într-o altă carte⁷, *Jurnalismul cultural și de opinie*, Sorin Preda, abordând „tableta de autor”, afirmă că despre aceasta se crede că este „un text în care *exigențele jurnalistice* [s. – C.M.] obișnuite (claritate, concizie, actualitate etc.) pot fi suspendate fără nicio reținere. Această libertate este discutabilă²⁸”. O pagină mai departe, în legătură cu eseu, se precizează: „Mai libere și mai îngăduitoare, *exigențele stilistice* [s. – C.M.] sunt aceleași pentru orice gen de opinie: claritate, concizie, credibilitate. Dintre toate, decisivă rămâne *claritatea* [s.a.]²⁹”. La pagina următoare, tot la eseu, este adăugată și *actualitatea*: „Pentru ca acest tip de articol să fie găzduit de presă, trebuie ca eseuul respectiv să acopere măcar o singură *cerință jurnalistică* [s. – C.M.] majoră – indirect, în subsidiar, *textul trebuie să trimită la o problemă de actualitate* [s.a.]³⁰”.

1.1. Probabil că în lucrările lui Sorin Preda își vor fi găsit un ecou și recomandările lui David Randall, din celebrul său manual (tradus la noi – într-o primă ediție la Polirom – încă din 1998), *Jurnalisticul universal* – în special cap. 14, intitulat *Stilul jurnalistic*. Importantă ni se pare o afirmație (asupra căreia vom reveni ulterior) din incipitul capitolului respectiv: „Toate scrierile de calitate au unele lucruri în comun. Sunt clare, ușor de citit, folosesc un limbaj proaspăt, stimulează și distrează cititorul. Aceste lucruri sunt tot atât de valabile pentru un articol de ziar bine scris, ca și pentru un roman bun. *Și sunt valabile indiferent de limba în care scrieți* [s. – C.M.]³¹”. Totodată, specialistul britanic – gazetar cu exercițiul scrisului – consideră că, pe lângă modul în care atenția cititorului poate fi captată imediat și apoi întreținută de-a lungul articolului, mai sunt necesare „alte șase *cerințe* [s. – C.M.]: claritatea, prospețimea limbajului, onestitatea, precizia, adecvarea și eficiența³²”. Din celelalte pagini deducem că eficiența ar fi un fel de concizie sau chiar concizia, că adecvarea se mai numește și *armonizare*, adică „potrivirea dintre stilul, tonul și ritmul articolului și subiectul acestuia³³”, că onestitatea presupune credibilitate și obiectivitate și că „prospețimea limbajului” este echivalentă cu utilizarea unui „limbaj viu”.

Problema virtuților stilistice este atinsă în treacăt (în vol. *Stilistica presei* – 2003) și de universitarul bucureștean Victor Vișinescu, care nu se oprește asupra lor deloc, apreciind doar că, în cazul *știrii* (care stă la baza tuturor genurilor gazetărești), „virtuțile” acesteia, aproape intacte de-a lungul vremii, sunt: *concrețețea, exactitatea, noutatea, concizia, sobrietatea și stereotipia compozițională*³⁴. Concrețețea se referă, pesemne, la obiectivitate, noutatea este, desigur, chiar actualitatea, dar „stereotipia compozițională” nu este o virtute stilistică, întrucât ține de organizarea articolului de presă, făcând trimitere, mai degrabă, la conceptul de *lead*³⁵.

Tot fără a dezvolta chestiunea, inventariind trăsăturile presei din prima jumătate a secolului al XX-lea, Luminița Roșca precizează: „Se impun principiile limbajului

jurnalistic (*acuratețea, accesibilitatea, adecvarea stilistică, claritatea, credibilitatea*) și se fixează limbajul tehnic al profesiei¹⁶ – cu observația că se vorbește despre „limbajul jurnalistic” și nu despre textul jurnalistic.

Un adevărat precursor în această privință (în literatura noastră de specialitate) trebuie socotit marele gazetar interbelic Pamfil Șeicaru, în a cărui carte, *Istoria presei* (încheiată în 1954 și publicată postum abia în 2007, la Editura Paralela 45) descoperim interesante observații legate de stilul gazetăresc, care „implică arta de a spune mult în puține cuvinte; un talent sintetic, servit de o cultură enciclopedică de nespecialist, arta de clasificare a faptelor, o vioiciune critică și un sigur instinct de orientare în confuzia actualității”¹⁷. Din suita caracterizărilor lui Șeicaru, mai selectăm câteva foarte actuale: „Ușurința concisă a expresiei dă o comunicativitate ideilor, decizia de a lua o atitudine dă accentul convingerii, arta de a epuiza subiectul în minimum de spațiu înlesnește legătura cu cititorul”¹⁸. Pamfil Șeicaru are și intuiția noțiunii de „lizibilitate” (fără a o numi ca atare): „Vocabularul folosit nu trebuie să fie excesiv de tehnic, cuvintele din convorbirea curentă pot fi transformate prin îndemânarea de a le mână, traducând cea mai subtilă idee pe înțelesul oricui”¹⁹.

De altfel, pe linia recuperărilor, Pamfil Șeicaru își exprimă entuziasmul față de o „admirabilă lecție de stil și compoziție gazetărescă” dată de unul dintre cei mai mari jurnaliști ai Franței, Louis Veuillot (1813-1883), care a definit „condițiile literare” ale gazetarului: „Talentul jurnalistului constă în promptitudine, concizie și, înainte de toate, claritate”²⁰. În opinia lui Veuillot, gazetarul nu trebuie să caute elocința, părere împărtășită și de Șeicaru („totdeauna se impune o frână retorică”²¹), iar, ulterior, pe cont propriu, și de Sorin Preda: „Cele trei defecte ale expresivității jurnalistice sunt: *poncifele, retorismul și emfaza* (abuz de elemente și figuri stilistice)”²².

Dar, înaintea tuturor, la 1690, pornind de la Cicero, Lucian din Samosata și Quintilian, Tobias Peucer (autorul primei teze de doctorat din lume dedicate jurnalismului, *De relationibus novellis*)²³ a vorbit, explicit și implicit, de necesitatea respectării aceluiași virtuți stilistice pe care le recomandă și actualele manuale referitoare la tehnicile de redactare a textului jurnalistic: *claritatea, concizia, fluentența, corectitudinea, precizia* și chiar *lizibilitatea*. Redăm, ca dovadă, doar un fragment din paragraful XXII al disertației sale: „*Lexis*-ul – exprimarea sau stilul – știrilor nu trebuie să fie nici retoric, nici poetic, fiindcă stilul retoric îl îndepărtează pe cititorul dornic de știri, iar cel poetic îl răscolește și nici nu expune suficient de clar evenimentul. De fapt, povestitorul, ca să încânte, vrea să fie imediat înțeles. Cf. Cicero, *Despre orator*, cartea a II-a. El ajunge la acest rezultat dacă folosește un limbaj în parte curat, în parte clar și succint. Cicero recomandă acest lucru în lucrarea sa *Brutus*: «În istorie, spune el, nimic nu este mai dulce decât concizia clară și corectă». Așadar, trebuie evitate cuvintele neclare și o topică încâlcită. Asupra acestui lucru atrage atenția și Lucian în *Cum trebuie scrisă istoria* [...]”²⁴.

1.2. Deși practica jurnalistică respinge elocința specifică retoricii, se observă că instrumentarul utilizat în teorie a fost preluat și din retorică. Lucrul acesta

este firesc atunci când se vorbește despre facerea textului și, atâta timp cât o exigență a cercetării o constituie tocmai principiul tradiției, suntem datori să recuperăm intuițiile bune – uneori extraordinare – ale precursorilor. În acest sens, este cazul să reamintim că pentru grecii antici retorica (*téchne retoriké*) reprezenta studiul limbajului determinat de situație și de elementele ce o compun, adică vorbitorii și interlocutorii, circumstanțele vorbirii și obiectul despre care se vorbește. Justificarea o găsim și la Aristotel (*Retorica*, I, 3, 1358 b): „Căci discursul este format din trei elemente, și anume: cel care vorbește, subiectul despre care el vorbește și cel căruia el îi vorbește, iar scopul se referă la acesta din urmă, vreau să spun auditoriul”. Așadar, *retorica* era cea care se ocupa de nivelul textelor sau al discursurilor, pe câtă vreme gramatica era preocupată de tot ceea ce nu ținea de situațiile concrete ale vorbirii: formarea pluralului, a timpurilor verbale, a genurilor, a cazurilor etc. Retorica tradițională totuși s-a concentrat mai mult pe obiectul discursului. Fiind normativă, stabilea principiile sau tehnica (*téchné*) elaborării discursurilor (în funcție de gen: deliberativ, judiciar, demonstrativ / epidictic).

O retorică a discursului / textului jurnalistic [precizare: discursul este activitatea, iar textul este produsul, vezi *infra*] a stat și în atenția profesorilor / cercetătorilor, având ca obiect jurnalismul. Se remarcă, astfel, păstrarea unei legături între *téchne retoriké* și *tehnicile de redactare în presa scrisă*. Și nu doar cu referire la chestiunea virtuților stilistice, pe care le vom readuce în atenție așa cum le vedeau anticii.

Notă: Calitățile generale (*claritatea, proprietatea, precizia, corectitudinea și puritatea*) și cele particulare (*oralitatea, simplitatea, naturalețea, retorismul, finețea, umorul, ironia, concizia* etc.) ale stilului, ca mărci ale unei exprimări cultivate, se învață la școală și sunt predate și la universitate, la facultățile de profil (unde le regăsim în diverse cursuri, având ca obiect tehnicile de comunicare sau de redactare). Într-un manual de limba română de liceu, publicat de Editura Corint, se afirmă că virtuțile / calitățile stilului au fost dezvoltate de lingvistica modernă [sic!], după ce anticii precizaseră doar câteva dintre ele. În realitate, lucrurile se prezintă în felul următor: Theophrastus (la sfârșitul sec. IV î.Hr.) identificase puritatea, corectitudinea, claritatea, proprietatea și ornamentația; Dionysius din Halicarnas (la sfârșitul sec. I î.Hr.) lărgise această listă. Apogeul este atins în tratatul despre tipurile de stil, aparținându-i lui Hermogenes din Tarsus (sec. II d.Hr.), unde descoperim 20 de astfel de calități (numite „tipuri de stil”), 7 principale și 13 secundare (derivate din cele principale): **fortă** (deinotēs), ce reiese din celelalte 6 principale; **claritatea** (saphēneia), dată de *puritate* (katharotēs) și *distincție* (eukrineia); **grandoarea** (megethos), conferită de *solemnitate* (semnotēs), *asprime* (trachytēs), *vehemență* (sphodrotēs), *strălucire* (lamprotēs), *înflorire* (akmē), *abundență* (peribolē); **frumusețea** (kallos); **rapiditatea** (gorgotēs); **caracterul** (ēthos), constând, la rândul-i, în *simplitate* (apheleia), *armonie* [sau *dulceață*] (glykytēs), *subtilitate* (drimytēs), *modestie* (epieikeia); **sinceritatea** (alētheia), în care se include și *indignarea* (barytēs). Retorul grec discută fiecare tip sau subtip în termenii diverselor elemente ce compun vorbirea: gândul sau conținutul (*ennoia*), abordarea (*methodos*), pe care o identifică în cele din urmă cu figurile de

gândire, și stilul (*lexis*), ce privește dicția, figurile discursului, clausulele, ordinea cuvintelor, cadența și ritmul. El reușește, în acest mod, să realizeze un aparat de analiză – structuralist *avant la lettre* – foarte eficient pentru studiul și construcția discursurilor²⁵.

De virtuți se ocupase și Aristotel, care, atât în *Retorica* (III, 2, 1404 a), cât și în *Poetica* (22, 1458 a), puse accentul pe *claritate*. Pe aceeași linie, Quintilian afirma: „calitățile stilului sunt trei: corectitudinea [26], claritatea, frumusețea (căci calitatea esențială – proprietatea – cei mai mulți o includ în frumusețe)” (*Institutio oratoria*, I, 5)²⁷. Mai semnalăm faptul că Aristotel intuise, pe cât se pare, și conceptul modern de „lizibilitate”. Vorbind despre continuitatea stilului, el preciza: „Or eu numesc *perioadă* o frază care are un început și un sfârșit prin ea însăși, precum și o întindere [este] ușor de cuprins dintr-o privire. O astfel de formă este plăcută și ușor de înțeles. [...] ușor de înțeles, întrucât poate fi reținută în memorie cu ușurință” (*Retorica*, III, 9, 1409 a-b). Evident că lui Aristotel nu i-a scăpat nici noțiunea de „adecvare” (dacă nu cumva chiar el a inventat-o), pe care o numea *potrivire* (gr. *tò prépon*) și care se referea la necesitatea ca stilul să fie „proporționat cu subiectele propuse”, dar și cu interlocutorii (*Retorica*, III, 7, 1408 a-b). Concizia le era cunoscută anticilor (fiind tratată și de Aristotel, și de Quintilian).

2. Pentru a stabili care dintre „virtuțile stilistice” inventariate în dreptul textului jurnalistic sunt într-adevăr stilistice, trebuie să apelăm la lingvistică (cu regretul că spațiul alocat nu ne permite să dezvoltăm ideile de mai jos). Cea mai bine fundamentată și mai coerentă teorie lingvistică îi aparține savantului român Eugeniu Coșeriu (1921-2002)²⁸. De altfel, lingvistica textului pe care o dezvoltă își are rădăcinile în vechea retorică²⁹.

În concepția sa (articulată pe gândirea lui W. von Humboldt), limbajul este, în esență, o *activitate productivă*. În cazul activităților productive (o știm încă de la Aristotel), se deosebesc trei aspecte: activitatea ca atare (*enérgeia*), competența sau tehnica (*dýnamis*), adică „a ști să faci”, și produsul (*érgon*). *Enérgeia* este, din principiu, anterioară oricărei tehnici (*dýnamis*), fiind creativitatea însăși. Limbajul este *enérgeia*, funcționând în baza unei tehnici învățate, dar, tocmai pentru că este o activitate creatoare, depășește, adesea, tehnica învățată. Lingvistul român distinge în limbaj trei niveluri: unul *universal*, altul *istoric* și altul *individual*, întrucât „limbajul este o activitate umană *universală* care se realizează *în mod individual*, dar totdeauna conform unor tehnici *istoric* determinate („limbi”)³⁰.

Schema coșeriană a reprezentării limbajului

puncte de vedere niveluri	<i>enérgeia</i> activitate	<i>dýnamis</i> competență	<i>érgon</i> produs
universal	vorbire în general	competență elocutională	totalitatea „vorbitului”
istoric	limba concretă	competență idiomatică	(limba abstractă)
individual	discurs	competență expresivă	„text”

Sursa: Eugeniu Coșeriu, *Leții de lingvistică generală*, p. 237.

În consecință, limbajul, în totalitatea sa, îmbrățișează toate aceste aspecte redade în tabelul alăturat, aspecte care se prezintă simultan într-un text / discurs / act de comunicare, căci ceea ce se vorbește este întotdeauna o limbă (româna, engleza etc.) și se vorbește întotdeauna numai în discursuri. Atragem atenția, totodată, că *a distinge* nu înseamnă „a separa”: obiectele se separă, iar noțiunile se disting. Nu putem separa ziua de noapte (pentru că alcătuiesc un continuum), dar putem distinge ziua de noapte. Știința are nevoie de distincții, deoarece „a cunoaște înseamnă a distinge” (Benedetto Croce), sau, după cum postula un cărturar medieval (contemporan cu Abelard), Gilbert de la Porrée, „ori de câte ori întâlnim o dificultate rațională, trebuie să facem o distincție”.

În cadrul „competenței”, E. Coșeriu distinge și trei tipuri de norme corespunzătoare celor trei niveluri: la nivel universal – *congruența*, dată de regulile generale ale gândirii, precum și de cele legate de vorbirea în general și cunoașterea lumii, la nivel istoric – *corectitudinea*, dată de sistemul de tradiții ale vorbirii dintr-o comunitate (a ști să vorbești o limbă), la nivel individual – *adecvarea* (sau *tò prépon*), dată de cunoașterea care se referă la comunicarea în anumite situații sau privind elaborarea discursurilor / textelor. Norma adecvării le poate suspenda pe celelalte două, iar cea a corectitudinii pe cea a congruenței.

3. Revenind la subiectul discuției, constatăm că terminologia nu este unitară. Sorin Preda întrebuițează, pentru aceeași noțiune, termenii „exigențe jurnalistice”, „virtuți stilistice / exigențe stilistice”, „cerințe jurnalistice”. David Randall le numește „cerințe” (cf. trad. lui Al. B. Ulmanu), Pamfil Șeicaru – „condiții literare”, Luminița Roșca, „principii”, iar Victor Vișinescu le consideră pur și simplu „virtuți”. La școală se predau unele dintre noțiunile în cauză drept „calități (generale și particulare) ale stilului”. De vreme ce nu toate aceste norme sunt propriu-zis stilistice, propunem să fie numite doar „exigențe ale [producerii] textului jurnalist”.

În acest sens, cu referire la redactarea știrilor, o observație cu consecințe profitabile ar fi aceea că, spre cinstea lor, anticii făceau distincție între calitățile stilului și calitățile narațiunii (chiar dacă uneori purtau același nume, cf. Quintilian, *Arta oratorică*, IV, 2, 31-65).

Ținând seama de distincțiile coșeriene mai sus înfățișate, vom observa, la rigoare, că:

[a] Doar *claritatea*³¹, *concizia*, *lizibilitatea*, *fluența* și *precizia* (sau „exactitatea”, dacă V. Vișinescu a gândit-o întocmai așa) sunt exigențe / virtuți stilistice. În schimb, *adecvarea* reprezintă norma generală a nivelului (individual), căreia i se subordonează celelalte deja menționate.

[b] *Corectitudinea* ține de un alt nivel (cel istoric), fiind norma limbii istorice (bunăoară, a limbii române), limbă ce cunoaște varietate internă (din punct de vedere spațial, sociocultural, stilistic). Norma limbii literare (adică a limbii comune, situată deasupra diferențelor dialectale, sociale etc.) se numește „exemplaritate”. La aceasta se referă specialiștii când recomandă o exprimare corectă.

[c] Exigențe precum *actualitatea*, *credibilitatea*, *obiectivitatea* țin de norma congruenței (la nivel universal), adică de cunoașterea lucrurilor, de experiența pe care o avem în legătură cu lumea în care trăim. În funcție de ceea ce știm, vom judeca o știre ca fiind actuală, credibilă, iar o relatare ca fiind obiectivă (căci a fi obiectiv, după Platon, înseamnă „să spui lucrurile așa cum sunt”). Credibilitatea sau *verosimilul* (= „în conformitate cu așteptarea noastră”) caracterizează și textele literaturii artistice, adică limbajul poetic (*logos poietikós*, la Aristotel), dar acesta nu este interesat de distincția dintre adevăr și fals sau dintre existență și non-existență (prezente în *logos apophantikós*, limbaj propriu științei). În schimb, limbajul publicistic ține de *logos pragmatikós* (concept aristotelic, de asemenea)³².

4. În concluzie, vom spune că limbajul (verbalizat, cf. lat. *verbum* „cuvânt”) este cel care structurează realitatea și prin intermediul căruia cunoaștem lumea. De aceea, este normal să aflăm „informațiile” din texte sau discursuri, însă avem datoria să deosebim ceea ce aparține fiecărui nivel al limbajului și, implicit, fiecărui tip de competență. David Randall are dreptate când susține că „cerințele” recomandate „sunt valabile indiferent de limba în care scrieți” (v. *supra*). Într-adevăr, cu excepția corectitudinii (idiomatică prin excelență), toate celelalte exigențe se aplică fie vorbirii în general (*actualitatea*, *credibilitatea*, *obiectivitatea*)³³, fie unui anumit tip de text alcătuit în baza unei tradiții (cel jurnalistic, bunăoară), virtuțile stilistice autentice încadrându-se în competența expresivă.

Cele consemnate de noi aici – niște „însemnări” – nu au nicidecum pretenția exhaustivității, fiind susceptibile de dezvoltări ulterioare. Deși apreciem ca binevenită inițiativa unor specialiști de a justifica specificul textului jurnalistic pornind de la virtuțile stilistice, să luăm aminte la faptul că discursurile, ca fapte omenеști intenționale, nu se pot defini prin structura lor [expresivă] (ce constituie *cauza* lor *materială* – este și cazul acestor virtuți stilistice), ci numai prin *cauza finală*, determinantă în activitățile umane. În cultură, structura trebuie să fie întotdeauna în acord cu finalitatea și nu invers³⁴.

Ca atare, încheiem cu următorul exemplu: Pentru a demonstra că regulile elaborării unei știri se întâlnesc și în literatură, Coșeriu făcea trimitere la un umorist italian care a aplicat celebrele întrebări („pentagonul interogativ” al jurnaliștilor) la primele trei versuri din *Divina Commedia* a lui Dante: „Nel mezzo del camin di nostra vita” (Când?), „mi ritrovoi per una selva oscura” (Cine? [pers. I] + Ce? + Unde?), „ché la diritta via era smaritta” (De ce?)³⁵.

NOTE

¹ Editura Polirom, Iași, 2006, p. 43-60.

² Coșeriu, *Lingvistică antropologică*, p. 94.

³ Pentru mai multe informații asupra lizibilității, vezi Severin & Tankard, *Perspective*, p. 130-150.

⁴ Preda, *op. cit.*, p. 49.

⁵ *Ibid.*, p. 53.

⁶ *Ibid.*, p. 54.

⁷ Apărută tot la Polirom și tot în 2006.

⁸ Preda, *op. cit.*, p. 43.

⁹ *Ibid.*, p. 44.

¹⁰ *Ibid.*, p. 45.

¹¹ David Randall, *Jurnalul universal* (ediția a II-a), Editura Polirom, Iași, 2007, p. 231 – în traducerea lui Al. Brăduț Ulmanu.

¹² *Ibid.*, p. 233.

¹³ *Ibid.*, p. 249.

¹⁴ Vișinescu, *Stilistica*, p. 166.

¹⁵ Aspect foarte clar exprimat de Tobias Peucer (*De relationibus...*, XX-XXII), care deosebea *oikonomia de lexis*.

¹⁶ Roșca, *Producția*, p. 43.

¹⁷ Șeicaru, *Istoria presei*, p. 138.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Apud* Șeicaru, *op. cit.*, p. 139.

²¹ *Ibid.*, p. 141.

²² Preda, *Tehnici*, p. 54.

²³ Tobias Peucer (1660?-1696), un tânăr medic originar din Görlitz (Lusația de Sus – Germania), și-a făcut studiile de medicină, de teologie și de filozofie la Universitatea din Leipzig, luându-și, în 1690, două doctorate – unul în jurnalism (la catedra de filozofie) și altul în medicină. Poliglot erudit, a tradus din olandeză tratatele unor somități medicale ale vremii, precum Blankart și Solingen. Se cunosc foarte puține amănunte despre viața sa.

²⁴ Vezi Peucer, *De relationibus*, p. 101.

²⁵ Vezi Hermogenes, *Style*.

²⁶ În această privință, vezi Aristotel: „Principiul stilului este faptul de a vorbi corect grecește” (*Retorica*, III, 5, 1407 a).

²⁷ Vezi, de asemenea (*ibid.*, VIII, 2, 22): „Pentru mine, prima calitate este claritatea, proprietatea termenilor, ordinea lor normală, fraza nu prea extinsă: nimic să nu lipsească, nimic să nu prisosească”. Tot Quintilian era de părere că „prima calitate [a stilului] este aceea de a fi lipsit de defecte” (*ibid.*, VIII, 3, 41).

²⁸ Numai că puțini specialiști români știu asta, preferându-i în continuare pe Saussure și pe Chomsky, deși Coșeriu – ca teoretician – le este superior. „Nimeni nu-i profet în țara lui” este, din păcate, o afirmație valabilă și în acest caz.

²⁹ Vezi Coseriu, *Lingüística del texto*, p. 91-92.

³⁰ Coșeriu, *Lecții*, p. 233.

³¹ Pentru justa caracterizare a clarității, vezi Coseriu, *Competencia*, p. 249. Dacă ea se referă la limpezimea gândirii, atunci ține de norma congruenței.

³² La Aristotel (în *Peri hermenias*) se spune că, la origine, tot limbajul semnifică ceva – este *logos semantikos*. Prin determinări ulterioare se ajunge la *logos apophantikos*, *logos poietikos* și *logos pragmatikos*.

³³ Cf. și maximele conversaționale ale lui H.P. Grice.

³⁴ Coseriu, *Información*, p. 91. Pentru aplicarea cauzelor aristotelice la problema limbajului, vezi Coșeriu, *Lingvistica*, p. 90 și *Sincronie*, p. 176-177.

³⁵ Coseriu, *Competencia*, p. 185.

BIBLIOGRAFIE

1. Aristotel, *Poetica* (traducere de C. Balmuș), Editura Științifică, București, 1957 [= Aristotel, *Poetica*].
2. Aristotel, *Retorica* (traducere de Maria-Cristina Andrieș), Editura Iri, București, 2004 [= Aristotel, *Retorica*].
3. Eugenio Coseriu, *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*, Editorial Gredos, Madrid, 1992 [= Coseriu, *Competencia*].
4. Eugenio Coseriu, *Información y literatura*, în Eugenio Coseriu, Óscar Loureda Lamas, *Lenguaje y discurso*, EUNSA, Pamplona, 2006, p. 85-99 [= Coseriu, *Información*].
5. Eugenio Coseriu, *Lingüística del texto. Introducción a la hermenéutica del sentido* (Edición, anotación y estudio previo de Óscar Loureda Lamas), Arco / Libros, S.L., Madrid, 2007 [= Coseriu, *Lingüística del texto*].
6. Eugeniu Coșeriu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii*, cu o prefață de Silviu Berejan și un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Editura Știința, Chișinău, 1994 [= Coșeriu, *Lingvistică antropologică*].
7. Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală* (interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu), Editura Fundației Culturale Române, București, 1996 [= Coșeriu, *Lingvistica*].
8. Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, Editura Enciclopedică, București, 1997 [= Coșeriu, *Sincronie*].
9. Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală* (traducere din limba spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcilă), Editura ARC, Chișinău, 2000 [= Coșeriu, *Lecții*].
10. Hermogenes, *On Types of Style* (translated by Cecil W. Wooten), The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1987 [= Hermogenes, *Style*].
11. Tobias Peucer, *De relationibus novellis / Despre relatările jurnalistice* [Leipzig, 1690 – prima teză de doctorat din lume dedicată jurnalismului], prologul editorului, studiu introductiv și postfață de Cristinel Munteanu, text latin stabilit, versiune românească și note de Cristian Bejan (ediție bilingvă), Editura Independența Economică, Pitești, 2008 [= Peucer, *De relationibus*].
12. Sorin Preda, *Tehnici de redactare în presa scrisă*, Editura Polirom, Iași, 2006 [= Preda, *Tehnici*].
13. Sorin Preda, *Jurnalismul cultural și de opinie*, Editura Polirom, Iași, 2006 [= Preda, *Jurnalismul*].
14. M. Fabius Quintilianus, *Arta oratorică* (traducere de Maria Hetco), vol. I-III, Editura Minerva, București, 1974 [= Quintilian, *Arta oratorică*].
15. David Randall, *Jurnalismul universal* (ediția a II-a), Editura Polirom, Iași, 2007 [= Randall, *Jurnalismul*].
16. Luminița Roșca, *Producția textului jurnalistice*, Editura Polirom, Iași, 2004 [= Roșca, *Producția*].
17. Werner J. Severin, Jr. Tankard, W. James, *Perspective asupra teoriilor comunicării de masă. Originile, metodele și utilizarea lor în mass media*, Editura Polirom, Iași, 2004 [= Severin & Tankard, *Perspective*].
18. Pamfil Șeicaru, *Istoria presei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007 [= Șeicaru, *Istoria presei*].
19. Victor Vișinescu, *Stilistica presei*, Editura Victor, București, 2003 [= Vișinescu, *Stilistica*].

Nicolae **REPREZENTĂRI
GEORGESCU SCRIPTURALE
EMINESCIENE**

În textul de față nu ne interesează *Cum plăsmuia Eminescu* (D. Caracostea), ci cum așternea el pe hârtie o creație în sistemul de reprezentări scripturale al vremii sale. Vă propun, stimați cititori, o relectură filologică a poemului eminescian *De-or trece anii*, pretabil discuției într-o revistă pentru că este scurt. Nu operăm transcrierea în sistemul ortografic actual, cerând de la lingviști îngăduința ca poezia, ea cel puțin, să rămână a autorului, adică în sistemul grafic în care a fost fixată cu scop de către autor.

Acest poem a fost publicat prima oară de Titu Maiorescu în *Ediția Princeps* (decembrie 1883; voi folosi pentru ea sigla *P1*, iar pentru edițiile următoare ale lui Maiorescu siglele *P2*, *P3... P11*) și reluat, apoi, în „Convorbiri literare” din februarie 1884 (sigla: *CL*), considerându-se îndeobște că revista îl reia după ediție (deși redacția nu anunță acest lucru în vreo notă, cum făcuse, de pildă, cu *Luceafărul* în august 1883, specificând: „După Almanachul Societății România Jună”). Redau textul din „Convorbiri literare”, urmând să-l compar cu *Ediția Princeps* și alte ediții.

DE-O TRECE ANII...

De-or trece anii cum trecură,
Ea tot mai mult imi va plăcè
Pentru că 'n toat' a ei făptură
E-un „nu știu cum” ș'un „nu știu ce”.

M'a fărmeecat cu vr'o scântee
Din clipa 'n care ne vëzum?
Deși nu e decât femee,
E totuș altfel nu „știu cum”.

Deaceea una-mi este mie
De ar vorbi, de ar tăcè;
Dac' al ei glas e armonie,
E și 'n tăcere-i „nu știu ce”.

Astfel robit de-aceeași jale
 Petrec mereu același drum....
 În taina farmecelor sale
 E-un „nu știu ce” ș’un „nu știu cum”.

Mai întâi titlul: dezacord în „Convorbiri literare”, dar în *Ediția Princeps* e chiar greșit: *De-ori trece anii...*, ca și în primul vers (în Sumar însă corect: *De-or trece anii*). În versul 2, *P1* are *im va plăcè* – și este posibil ca *i*-ul lipsă din *îmi* (nu exista semnul separat *î*, se nota *i*) să fi fost dus de tipograf un vers mai sus, la *ori*. Dar atenție: greșeala de aici persistă până la *P4*, în timp ce greșeala din versul 1 a fost îndreptată încă de la *P2*. Nu sunt sigur însă că în *CL* titlul este greșit: *De-o trece anii* poate fi expresie. Poezia urmează, pe de altă parte, în grupajul din revistă, imediat după poemul *Peste vârfuri trece luna...* și poate că tot tipograful (al revistei, de data aceasta) a comis prelungirea singularului.

Trecem. Mai importantă este virgula după versul 2, pusă în *P1* și păstrată în toate edițiile, inclusiv la Ibrăileanu (1936) care a consultat „Convorbirile” și a văzut sigur că acolo lipsește. Dar sunt nuanțe (sensuri) diferite. Virgula cere pază și înțelesul logic: *tot mai mult, pentru că*, explică acest comparativ. Numai că poezia nu oferă, mai jos, o cauză logică, spune că nu se știe de ce, că e ceva inefabil. Fără virgulă, ca în *CL*, se citește legat: *îmi va plăcè pentrucă*. Și iată cum apar complicațiile. *P1-P11* au virgulă și scriu mai departe în două cuvinte: *Pentru că* (astfel preiau Ioan Scurtu și G. Bogdan-Duică), în timp ce „Convorbirile” nu pun virgulă și scriu legat *Pentrucă*. Sunt două sisteme. Ibrăileanu combină: virgulă, dar urmează cu forma legată, C. Botez la fel, Perpersicius merge neted după Maiorescu (virgulă și formă dezlegată). Noi... cu cine votăm?! Repet: nu e vorba de reguli ortografice aici, dacă trebuie scris *pentru că* sau *pentrucă*, deoarece Eminescu are ambele forme și le folosește... cum vrea el. Eliminăm, așadar, cauzalitatea explicită, apăsată, și păstrăm ca în *CL*, înțelegând, în plus, că acest comparativ „îmi va plăcè” se referă la trecerea anilor, nu la intensitatea iubirii (plăcerii), așadar: nu îmi va plăcea din ce în ce mai mult cu fiecare an care trece (cum vrea virgula maioreșciană combinată cu forma disjunctă *pentru că*) – ci *tot* se va accentua în rostire, dând sensul „totuși” și rezultând o stare pe loc a sentimentului, un același al iubirii în luptă cu trecerea anilor („mai mult”, adică pentru fiecare an se adaugă ceva, încât trecerea să fie compensată, timpul să stea în loc).

Interesant este apostroful al doilea din versul 3. Cum se vede, în revistă este larg (cu spațiu; compară cu *vrò* din versul 5, unde apostroful e strâns, fără spațiu sau blank). Astfel rămâne până la Ibrăileanu, care îl înlocuiește cu trăsura de unire: *’n toat-a ei făptură*. Perpersicius, în 1939, strânge apostroful: *’n toat’a ei făptură*, iar în 1972 pune convenita cratimă (apostroful s-a scos din scrierea limbii române prin reforma din 1953 și s-a înlocuit prin cratimă). Simțul limbii ne spune că spațiul scurt între cuvinte cere accentuarea termenului *făptură*. Spațiul larg cere însă accentuarea cuvântului *toată*, și iarăși vedem sistemul: după ce mai sus dorea accent în rostire pe *tot*, acum îl reia pe termenul din aceeași familie de cuvinte. (De aceea *tot* mai mult, pentru că în *toată* făptura ei; glosează pe sensul din *Cu*

mâne zilele-ți adaogi: timpul este continuu, același, un tot, dar și ființa umană are în sine totul, este de asemenea un tot).

Este fără dubii că în „Convorbiri literare” se publică un text cu organizarea sistemică a pauzelor și ortografiei, că nimic nu este întâmplător sau lăsat la voia (la-titudinea) redactorilor, cum se zice. Diferențele dintre acesta și textul din *Ediția Princeps* arată că au fost surse diferite: Maiorescu a avut la îndemână un manuscris, „Convorbirile” au avut alt manuscris. Consecvența regulilor în revistă arată că ea a respectat manuscrisul, în timp ce inconsecvența Maiorescu arată că acesta a lucrat pe text.

Pentru versul 5 edițiile Maiorescu preiau: *M'au fermecat* în loc de *M'a fărmeecat* (devenit *M'a fermecat* în celelalte ediții), și aceste comparații aduc o oarecare lămurire. Mai întâi, fonetismul este obișnuit la Eminescu și chiar în poemul anterior din „Convorbiri literare” găsim: *De ce taci, când fărmeacă / Inima-mi spre tine 'ntorn?* (iarăși: peste tot devine *fermeacă*; Eminescu folosește ambele forme). Apoi însă observăm că forma cu *-ă* creează aliterație: *M'a-făr-* și ține accentul simbolic la începutul versului. Or, prin proteza vocalică: *M'au fer-* Titu Maiorescu obține același efect, păstrarea accentului la început de vers. Soluțiile fiind echivalente, este posibil ca ligatura *M'au-fer-* să-i aparțină tot lui Eminescu.

Versul lipsește din numeroasele ciorne și versiuni anterioare publicării (din manuscrise), dar să ne aducem aminte cum crea Eminescu, din amintirile lui Ioan Slavici: „În primăvara anului 1883 însă el a început să se îndărătnicească și nu mai eram nici eu tot cel de mai nainte. (...) Obiceiul lui era că citea cu glas tare ceea ce îi plăcea, mai ales poeziile, și făcea multă gălăgie când scria, se plimba, declama, bătea cu pumnul în masă, era oarecum în harță cu lumea la care se adresa. Îi băteam în perete; el stingea lumânarea și se liniștea, dar era de rea-credință și nu se culca. Peste câțva timp, când credea c-am adormit, aprindea din nou lampa și iar începea să bodogănească. Mă sculam atunci, mă duceam la el și-l rugam să mă lase să dorm. (...) acesta a fost pentru mine primul semn al bolii de nervi ce-l cuprinsese”. Nu vom lua, de aici, observațiile medicale, ci modul de lucru însuși: cum vedem, poetul experimenta retorica versului, rostea cu voce tare, bătea tactul (nu cum dorește Slavici: „bătea cu pumnul în masă”, ca pentru un furios...), studia așternerea pe hârtie a cutărei sau cutărei forme, analiza îndelung poezia în acest an greu când își definitivă ediția.

Edițiile curente (după Perpessicius) pierd muzicalitatea (*M-a fer-me-cat* nici nu se poate rosti / recita elegant în românește, este aproape cacofonic).

Tot în versul 5, Maiorescu are *vò* pentru *vrò* și înțelegem că evită *r*-ul pentru a nu-i atrage un accent secundar și deci pentru a proteja încă o dată începutul versului. Vom vedea imediat de ce. În versul 6 toate edițiile păstrează apostroful larg (mai puțin edițiile cratimatic actuale) – indicație de citire / recitare sacadată, balansată, iar în versul 7 numai Titu Maiorescu, numai în primele 3 ediții, are: *De și nu e de cât femeie*, care este forma din manuscrisul 2261,81 v (databil 1882-1883). Este scris pentru a se recita silabic, sacadat. Titu Maiorescu nu putea, tocmai el, angajat în reformarea scrierii limbii române, să pună astfel, neapărat

el a respectat manuscrisul (sau i-a scăpat corectura *de și* pentru *deși*, *de cât* pentru *decât*, pe care o va face la ediția a patra). „Convorbirile” au respectat însă și ele manuscrisul lor, cu *deși*, *decât*. Formele conjuncte din „Convorbiri” indică ulterioritatea manuscrisului (variantei) pentru revistă: problemele de ritm sunt rezolvate în versurile anterioare, mai ales prin clauzula *M'a-făr-me-cat*, dar și prin formele fără iotacism *scân-te-e*, *fe-me-e*, / *E-to-tuș-alt-fel* (remarcă de trei ori -e plin), iar aici se creează serie de bisilabice.

La versul 8 sunt iarăși diferențe: Titu Maiorescu are: *E totuși altfel, nu știu cum*, iar „Convorbirile”: *E totuș altfel nu „știu cum”*. Edițiile curente au: *E totuși altfel, „nu știu cum”*. Cine și de ce mută ghilimelele în revistă, de ce nu le pune de loc Maiorescu? E greșeală? Cred că aici „cineva” vrea să evite suprapunerea peste expresia „a fi nu știu cum”, cu conotații privind insanitatea, vezi „e cam așa”, „e cam nu știu cum” etc. Deasupra se putea spune că în făptura *Ei* e un nu știu ce și un nu știu cum, dar a se exprima direct despre cineva că „e nu știu cum” duce la asemenea conotații. Astfel, schimbarea ghilimelelor se explică, dar de ce nu păstrează și Maiorescu la fel? Mai mult, criticul pune acea virgulă care apozitează *altfel* prin *nu știu cum*, atenuând acel „e nu știu cum”, dar nu anulându-l. Ibrăileanu păstrează identic, dar, atenție, într-un studiu separat de ediția sa dă de înțeles că a văzut textul „Convorbirilor”: „Așa, de pildă, ca să dau numai un singur exemplu, ar fi publicat Eminescu *De-or trece anii*, poezia aceea cu «nu știu ce» și nu «știu cum», perfectă ca formă, dar care nu e tocmai faimoasă, ca gen?”. Reținerile sale estetice interesează mai puțin – când vedem cum citează – și cum editează. În fond, dacă ar fi atenționat, făcea știință; în felul acesta naște doar susceptibilitate. Eminescu ar fi publicat sigur *De-or trece anii*, dovadă că ea se află în redactări diferite în „Convorbiri literare” și în *Ediția Princeps* (dar... dovada că îl preocupa intens o constituie numărul mare de variante anterioare, rămase în manuscrise). Aici, niciunul dintre manuscrise nu are ghilimele, dar asta nu înseamnă decât că manuscrisul cu ghilimele nu s-a păstrat. Dacă acceptăm ideea că a vrut să fugă de expresia de limbă, trebuie să ne imaginăm că cele două forme, *CL* și *P1*, sunt echivalente: se iese din capcană fie mutând semnele citării, fie apozitând cu virgulă și eliminându-le definitiv. Simetria (scrisă) a poemului cere însă aceste citări în fiecare strofă, deci *CL* ar fi ultima decizie.

Mai avem o discordanță semnificativă la versurile 9-10, pe care Titu Maiorescu le preia în primele trei ediții: *De aceea, una-mi este mie / De-ar vorbi, de-ar tăce*, exact invers decât în *CL* (*Deaceea, de ar, de ar*). Este exemplu de cratimă care nu creează forme conjuncte, ci indică citirea / recitarea silabică. Eminescu are, în finalul *Satirei II* (dar și în alte poeme, grafii din „Convorbiri”): *teamă-mi e ca nu cum-va; Laudele lor de sigur măr măhni peste măsură* forme analitice, dezlegate, indicând accente retorice (puternice). În *De-or trece anii...* pot fi, și acestea, forme anterioare, voite tot de poet, echivalente cu cele din „Convorbiri”.

N-avem multe lucruri de spus în chip de concluzie. G. Călinescu notează, în ediția sa la *Poeziile* lui Mihai Eminescu, în nota editorială, că respectă normele academice pentru că și I. L. Caragiale le-a respectat la bătrânețe și pentru că este mai mult ca sigur că Eminescu, dacă ar fi trăit, le-ar fi acceptat și respectat.

Argumentul este liniștitor, dar nu ține cont de realitate. Desigur, Eminescu ar fi acceptat și respectat normele academice de la 1904, pentru simplul motiv că le acceptă și le respectă pe cele de la 1881 și de dinainte de această dată. Una este însă sistemul ca atare, și alta este inovația proprie, în sistem, a lui Eminescu. Felul cum face ligaturile, cum organizează disjuncturile și conjuncțiile între cuvinte, cum plasează accentele, cum pune sau elimină virgula – acestea nu deranjează sistemul, îl completează. Acestea trebuie păstrate. Un sistem normativ este general, nu poate și nu trebuie să intre în amănunte, în intimitatea textului, mai ales a celui poetic. Altfel, se ajunge, cum s-a și ajuns, la poezia ternă, plată, la scrierea netedă, trasă la rindea, a poeziei clasice, împotriva voinței autorilor, împotriva firii limbii în general.

În altă ordine de idei, acest tip de analiză filologică lămurește condiția lui Eminescu în vara lui 1883, în preziua scoaterii sale din viața civilă. Se demonstrează că poetul și-a administrat bine opera, făcând completările și arhitectura volumului pe care i-l va edita Titu Maiorescu în iarnă. El a organizat volumul, el a făcut un grupaj cu poeziile noi pentru „Familia” și alt grupaj, mai amplu, pentru „Convorbiri literare”. Diferențele sistemice dintre tipărituri atestă aceasta din plin.

UN ACCENT UITAT

...Noi nu zicem că se învață limba română după clasici, dar susținem că astfel ea se înțelege mai bine. Nu numai limba vorbită ca atare, ci și modalitatea de scriere a ei: literatura clasică oferă, și aici, soluții. Iată, de pildă, accentul. Notarea lui în scris, mai ales atunci când este semnificativ, respectă tocmai principiul fonetic al scrierii, adică acel imperativ: „Să scriem cum vorbim”. Se știe foarte bine că în limba română accentul este mobil (variabil), normativele mai noi acceptă cu lejeritate chiar dubletele accentuale (*edítor* și *editór* etc.), dar se trece mult prea ușor peste foarte numeroasele cazuri când sensul cuvântului diferă în funcție de accent. Abia dacă pentru *cópii* / *copíi* mai vedem notată diferența în scris (pentru că este flagrantă!) – în rest, se lasă textul fără diacritice, la discreția cititorului. E drept, marii scriitori fac uneori jocuri de cuvinte pe baza accentului nenotat. Marin Preda spune, undeva, despre un personaj că rostește numele lui *Stalin* cum ar zice „Mărin”: neputând scrie cu accent, autorul îl sugerează dând alt cuvânt cu o singură accentuare. În altă parte ne spune că tânărul Nicolae Moromete rostea cuvântul *umanism* rupt în două și cu accent prelung pe *u*: vrea să facă un joc de cuvinte cult pe titlul operei lui Thomas Morus, *Utopia* (care vine din *ou*, *ouk*, negație în limba greacă, și *topos*, loc: sensul este „locul care nu există” – așa cum umanismul pentru tânărul fiu al lui Moromete e ceva care nu există...). Acestea sunt posibilitățile / disponibilitățile artistului de a folosi sistemul de scriere care i se dă. Pe vremea când se prezenta mai insistent Titu Maiorescu în școală, noi știam că titlul studiului său critic *În lături*, deși nu este accentuat grafic, se citește, după voința autorului, cu accent pe *u*. Tot prin anii '60 ai secolului trecut (anii „Moromeților”) Romulus Vulpescu a publicat, în revista „Limba română” a Institutului de Lingvistică al Academiei Române, o listă întreagă, un adevărat dicțio-

nar, de cuvinte românești cu sensuri diferite după accent – desigur, cu scopul de a atrage atenția lingviștilor asupra necesității introducerii semnului grafic ca atare în scriere. Demersul n-a avut ecou; dicționarul lui Romulus Vulpescu ar merita republicat ca probă de muncă sisifică atât la propriu, cât și la figurat.

Există cel puțin un domeniu unde accentele ar trebui să fie obligatorii: acela al numelor proprii (de oameni, dar și de locuri, ape etc.). În București, de pildă, toată lumea zice Mânăstirea Cașin, dar la Onești, unde mi-am făcut liceul, se zice Râul Cășin. Dl Valentin Talpalaru îmi aduce aminte, în acest context pe care-l dezbatem la o șezătoare literară din jurul Galaților, de numele lui Calistrat Hogaș: deși autorul însuși, în timpul vieții, atrăgea atenția că-l cheamă *Hogăș* numele venind de la hogaș, făgaș, totuși s-a instaurat definitiv accentul celălalt, *Hógaș* (aici funcționând, poate, și ritmul întregii sintagme, cu necesitatea cezurii după trisilabicul *Ca-li-strát* înaintea de bisilabicul Hogaș; compară cu un eventual Hogașu, cu -u final silabic, unde accentul ar fi aproape obligatoriu, natural, pe -a). O întâmplare lingvistică mai veche mă face să insist. Aveam oarece ore la Târgoviște, împreună cu alți profesori, și ne transporta un tânăr cu mașina instituției. Invariabil, pe la kilometrul 60, comentam – desigur, și ca să ne treacă timpul – tăblița indicatoare de pe marginea șoselei: „Matraca 3 km”. A doua sau a treia oară când am trecut pe lângă ea, un distins profesor de franceză ne-a spus că avem de-a face cu o foarte curioasă asemănare cu franțuzescul „matraque”, cuvânt de substrat, probabil galic, cu sensul „bătă, ciomag, ghioagă” – iată ce aproape suntem de francezi, chiar și prin toponimie. Timpul a trecut, informația s-a așternut în memorie. Peste vreun an mi s-a întâmplat să fiu în altă alcătuire pe același drum, și pe lângă indicativul spre Matraca să ni se oprească mașina (o pană de... țigări, cred, lângă un chioșc). Profitând de ocazie, am întrebat un localnic dacă e departe acest sat, Matraca. El nu m-a înțeles, a trebuit să repet arătându-i și indicatorul. „- A, *Matracă!*? – Nu, nu e departe, vreo 3 kilometri – a răspuns el privind același indicator”. Ce să-l mai întreb eu de ciomag, bătă, ghioagă, dacă au cumva și vreun termen apropiat de *matraque!* Omul mi-a atras atenția că se accentuează altfel, numele satului Matraca din județul Dâmbovița intrând în serie accentuală cu macara, tulsama, ciulama etc. În acest sens, *Matracà* nu mai are legătură cu ciomagul galic, ci mai degrabă vine de la *matracúcă*, *matracúc*, *matracà*. Este vorba de un derivat de la vechea *mătrăgună*, pusă în legătură încă de Hasdeu cu spaniolul *mandragora*.

Ce face totuși omul de știință sau simplul pasionat de etimologii și similitudini în asemenea cazuri? Accentul grafic era necesar pentru clarificări. Mă gândesc la un străin: cum citește el Vâlcea, de pildă? Rămâne de discutat dacă e cazul să folosim un singur fel de accent – cel ascuțit, să zicem – sau două, eventual toate cele trei accente uzuale în greacă sau franceză. Una este însă a fi „en embaras de choix” și alta e să nu alegi nimic pur și simplu, pentru că nu-ți vine în minte să alegi... Pus între două clăi de fân și neștiind pe care s-o aleagă, măgarul lui Buridan riscă să moară de inaniție, dar fără nicio clăie!

Cred că ajung atâtea exemple ca să am dreptul să revin la Eminescu în căutarea accentelor. Încep discuția cu unul care mă preocupă de mai mulți ani. Este vorba de versul 84 din *Epigonii*. În edițiile de astăzi, după Perpessicius, contextul este

acesta (v. 82-84): „Voi urmați cu răpejune cugetările regine, / Când plutind pe aripi sânte printre stelele senine, / Pe-a lor urme luminoase voi asemenea mergéți”. Acest accent ascuțit pe *mergéți* îmi dă dureri de cap, ca să zic așa (am rămas cu imaginea bătei de la Matraca în minte...). Până în 1939, când apare ediția Perpessicius, edițiile anterioare (cele 11 ediții Maiorescu, edițiile G. Bogdan-Duică, G. Ibrăileanu, G. Călinescu, C. Botez etc.) aveau *mergeți*, prezentul cu accent pe finală în rimă cu *îngheț* din v. 81. Tot fără accent apare textul și în „Convorbiri literare”, 15 august 1870, prima tipărire a poemului. Perpessicius citește însă o ciornă manuscris a lui Eminescu, cea din mss. 2257,84 (de fapt, un elaborat aproape definitiv al poemului), pe care o dă și în facsimil, iar la comentarii notează: „Așa cum se poate deduce din context, unde celelalte verbe sunt la imperfect, și cum se poate observa și din clișeu de la pag. 34, *plutéți*, *mergéți* sunt imperfecte și reprezintă două izbutite cazuri de rime vizuale” (I, p. 296, nota). Manuscrisul facsimilat are „Pe-a lor urme luminoase voi asemenea *plutéți* *mergéți*” (șters *plutéți*), iar vocala accentuată notează, în scrierea limbii române tradiționale, diftongul, deci: *luminoase*, *pluteați*, *mergeați*. La ediția a doua a sa (*Opere alese*, 1966; eu consult ediția din 1973) Perpessicius păstrează la fel, și explică în notă: „...ca și două versuri mai sus: *Voi urmați cu repejune*. Aceste trei verbe sunt, cum și logica cere, imperfecte. Pronunție dialectală (cu *e* deschis în locul diftongului *ea*: *plutéți*, *mergéți* oferă două perfecte rime vizuale (*îngheț-mergéți*)” (p. 279).

Nu știu pe cine poate convinge această argumentație, dar textul a înghețat astfel după Perpessicius, și la D. Murărașu, și la Petru Creția (Ediția MLR – și ediția Alexandru Spânu scoasă la Minerva, în 2003, colecția BPT, care reia identic ediția MLR), și la Dumitru Irimia (toate trei edițiile). Un accent uitat, într-un sistem ortografic în care accentul nu-și are loc, *id est*, este refuzat cu obstinație... Uitat și neexplicat. Numai ediția lui Petru Zugun (2002) are curajul unui imperfect apăsător: *mergeați* (vol. II, p.77). De ce nu mă convinge, aici, nici chiar Perpessicius? Mai întâi pentru că nu pot accepta rima „îngheț-mergeați” la Eminescu, indiferent cât de deschis s-ar citi diftongul. Apoi, ce fel de rimă vizuală ar fi aceasta? Adică, vezi *marea de îngheț* și suprapui peste ea *mergereea*, ca un fel de lunecare / patinare? Dar e vorba de o plutire printre stele și cugetări... Nu mă convinge, apoi, pentru că Perpessicius emendează un text eminescian antum tipărit, după forme de manuscris, metodă pe care el însuși a criticat-o mult la Ioan Scurtu (care schimba cuvinte din textul tipărit cu altele, din manuscrise, motivând că e mai frumos etc.). Orice manuscris eminescian este anterior ultimei forme, cea pentru tipar, și în orice variantă, versiune, ciornă etc. autorul are dreptul să experimenteze forme, punctuație etc. Ultima sa voință este însă în textul tipărit; eventualele observații, de pildă, că redactorii au intervenit le faci pe acest text. Și, desigur, Perpessicius nu spune nici cum este în „Convorbiri literare”, la Titu Maiorescu etc., adică la editorii de dinaintea sa. (În acest sens, discuția pe manuscrise este ca o inspectare a unei schelării dezafectate: evident că, dacă rămânem acolo, trebuie să comparăm accentele în limba vorbită: *a pluti*, verb de conjugarea a IV-a, face pers. a II-a plural la indicativ *voi plutiți* și la imperfect *voi pluteați*, iar *a merge*, conjugarea a III-a, *mergeți* / *mergeați*, cu observația că paradigma tinde să se regularizeze la accentul pe temă: *voi méréți*, dar se folosea, desigur, așa cum se folosește și astăzi, și accentuarea *voi mergéți*; oricum, e mai simplu să discutăm licența poetică *mergéți* decât să intrăm

în complicate probleme de concordanță a timpurilor: când autorul accentuează egal *plutéți*, *mergéți* în fluxul scrierii, se poate gândi la imperfecte, dar când, apoi, taie *plutéți*, se gândește sigur doar la păstrarea accentului în aceeași poziție pentru verbul celălalt, cel selectat. Repetăm: acestea sunt discuții printre schele dezafectate, sunt forme anterioare publicării.)

Cred, mai degrabă, că Perpessicius emendează după un alt context eminescian, versurile 246 și 250 din *Strigoii*, unde, pentru rimă (și sens), textul din „Convorbiri literare” este așa: „Miroase-adormitoare văzduhul îl îngreun’ /.../ Când gurile ’nsetate în sărutări se ’mpréun’”. Titu Maiorescu nu este de acord, aici, cu revista și preia fără accente, schimbând termeni, schimbând ritmul și chiar sensul: „Miroase-adormitoare văzduhul îl îngreun /.../ Când gurile ’nsetate ’n sărutări se ’mpreun’”. (În toate edițiile sale se păstrează astfel, forțând accentele pentru eventuala recitare: *’n sărútări se ’mpreún’* – sens vulgar, poate chiar licențios, de care autorul tocmai voia să scape prin elegantele sale accente.) Având un asemenea accent pe finală chiar la Eminescu, Perpessicius se consideră îndreptățit să uzeze de procedeu. Trebuia, poate, să ne atenționeze.

Mai este însă un motiv pentru care nu mă pot lăsa convins de această emendație de text: virgula după versul 83. Textul în „Convorbiri literare” este acesta:

82. *Voi urmați cu răpejune cugetările regine,*

83. *Când plutind pe aripi sânte pîntre stelele senine*

84. *Pe-a lor urme luminoase voi asmene mergeți.*

„Convorbirile” au virgulă, cum vedem, doar după versul 82, cealaltă virgulă (după *senine*, v. 83) apare la Titu Maiorescu și se păstrează în toate edițiile, până azi (inclusiv la Perpessicius, care de cele mai multe ori preia inertial punctuația din edițiile anterioare, fără a o discuta – uneori, e drept, căutând consensul editorilor anteriori, dar la fel: îți dai seama că este un consens doar comparând edițiile între ele, nu se specifică asta nicăieri). Sensul în „Convorbiri” e limpede: (voi) *plutind mergeți*, gerunziul ține acțiunea într-un prezent continuu, în care este atras și *urmați* de mai sus; abia întrerupând mișcarea prin virgulă, acest *mergeți* rămâne oarecum suspendat și intervine suspiciunea că ar putea fi un imperfect. Nu este cazul, punctuația rezolvă totul.

Ale cui sunt, apoi, *urmele* – ale stelelor sau ale cugetărilor? Cu virgulă, textul se leagă peste versul 83, deci voi urmați cugetările și asemene mergeți pe urmele lor luminoase. Virgula maioreșciană ajută, aici, înțelesul – dar cu ce preț? Acțiunile următoare sunt concomitente fără virgulă (*plutind mergeți: mergeți plutind*) și de vin, despărțite de virgulă, succesive ori în coordonare cauzală (*plutiți și mergeți; pentru că plutiți mergeți* etc.). Cât despre lumină, imediat mai jos vine explicația: „Cu-a ei candelă de aur palida înțelepciune / Cu zâmbirea ei regală, ca o stea ce nu apune / Lumină a vieții voastre drum de rose semănat”.

Iată un alt accent eminescian, trecut din „Convorbiri” în toate edițiile, scos abia de C. Botez și, desigur, și de Perpessicius, încă din 1939, pe motiv – desigur! – că imperfectul se înțelege și fără accent grav pe finală; poate de aici s-a inspirat acesta pentru *mergéți* de mai sus, dar este ciudat cum n-a pus în 1939 accentul grav:

mergēți respectă manuscrisul, cum se vede și din facsimil; dar se poate deduce că pe vremea lui Eminescu imperfectul se accentua cu *accent grav*, iar diftongarea cu *accent ascuțit*, or, în *mergēți* din manuscris sunt ambele situații: imperfect exprimat prin diftong; cred că e mult mai cuminte să considerăm, în această ciornă manuscrisă, că accentul ascuțit marchează numai accentul în rostire, poetul nu putea fi atent la două lucruri odată în graba scrisului. Menținând forma în 1966, editorul va fi trebuit să pună accentul ascuțit, ca să nu mai complice lucrurile... Maiorescu are și aici virgulă după *nu apune* – păstrată conștiincios de editori –, făcând apozitie (înțelepciunea palidă este stea ce nu apune). Sensul este că această stea *lumină* drumul vieții voastre, ea este agentul. Luminile de mai sus (*pe-a lor urme luminoase*, ale cugetărilor) sunt date, așadar, de candela de aur a palidei înțelepciunii. Palida – nu poate fi decât un joc de cuvinte pe numele zeiței înțelepciunii, *Pallas Athena* (genitiv grecesc: *Pallados*; *Palladium*, la Vergilius, este statuia zeiței pentru troieni) combinat cu latinescul *pallidus*, -a, -um (galben la față, înfricoșat, etc.). Manuscrisul 2257,72 are *pallidă înțelepciunea*, cu -ll- și dacă ar fi să îmbunătățim, l-am restitui formei definitive.

Revenind, și aici avem imperfect, de data aceasta accentuat în revistă și în edițiile vechi. Eminescu mai folosește însă, pe lângă imperfectele obișnuite ale limbii, și unul al dummerii, ca de exemplu în *Luceafărul*, vorbirea lui Demiurg: „Tu *vreai* un om să te socioți...” (cu sensul: tu vroiei / voiai de mult să te socioți om, acum îmi dau seama; forma este refuzată de ediții, dar prezența ei în „Almanahul România jună” este suficient indiciu că a dorit-o autorul însuși). În *Epigonii* avem forme cu acest regim în versuri ca acestea, de pildă: „Și deaceea scrisa voastră eră sântă și frumoasă / Căci din minți eră gândită, căci din inimi eră scoasă, / Inimi mari, tinere încă, deși voi sunteți bătrâni”. Formele actuale, terne (adică netede, fără accent) dau valoare conclusivă: „Și, de-aceea, scrisa voastră era sântă și frumoasă...” (am pus virgule ca să se înțeleagă sensul actual). Accentele eminesciene repetate și forma legată dau însă, în textul original, sensul urmărit de noi, acel imperfect al dummerii: autorul își dă seama acum, scriind, de cauză, el accentuează în cursul vorbirii *era* mai puternic decât *sântă, gândită, scoasă*. Avem numeroase alte exemple unde imperfectul nu este accentuat grafic de către Eminescu, precum în *Rugăciunea unui dac*: „Pe când nu era moarte...” etc.; se poate replica însă că *Rugăciunea unui dac* a fost tipărită în 1879, iar *Epigonii* în 1870, cu 9 ani mai devreme. Ne putem referi la *Venere și Madonă*, tot din 1870, v. 35: „O fercioar’ a cărei suflet era sânt ca rugăciunea”. Să se compare: *scrisa voastră eră sântă – a cărui suflet era sânt ca rugăciunea*: prima oară se accentuează puternic sub ritm *era*, accent etic, a doua oară se accentuează *sânt*, calitatea sufletului interesând și deci imperfectul nu mai este accentuat grafic. O eventuală convertire în sistemul grafic actual trebuie să sublinieze cu alt corp de litere întregul cuvânt (Eminescu însuși vorbește, în cazul accentului etic, de sublinierea cuvântului care-l implică). Dar găsim chiar în *Epigonii* un imperfect neaccentuat, în v. 90: „Ochiul vostru vedea ’n lume de icoane un palat”. Aici, ca și în *Rugăciunea unui dac*, ca și în *Venere și Madonă*, imperfectul nu e sub ritm, de aceea nu se accentuează grafic.

Iar observația care se impune este că acest „voi” din *Epigonii* este de față, prezent. Nu se referă doar la înaintașii în viață (Alecsandri, Helliade), ci este o concluzie generală:

toți înaintașii sunt numiți, arătați în prezent, cu acest imperfect gramatical care arată dumerirea. Care este, atunci, impedimentul ca în pasajul de la care am plecat să vedem două prezente, cum e în „Convorbiri literare”, în locul celor două imperfecte bănuite de către ediții? Voi urmați acum, în prezent, cugetările regine – și voi mergeți acum, în prezent, pe urmele lor. Se evocă zborul pe aripi sante pinte stelele senine. Cu atât mai mult: este vorba de sufletul nemuritor, intrat în cosmosul înțelepciunii, în zbor continuu prin lumea ideilor, a cugetărilor. Aceste „inimi mari” fac două lucruri în același timp: urmează preceptele zeiței înțelepciunii – și merg pe urmele acestor precepte, adică le caută cu răpejune și le urmăresc, le pun în practică, să zicem. Arta poetică a înaintașilor este mai limpede explicată pe cazul Costache Negruzzi: „...șterge colbul de pe cronică bătrâne (...) Moaie pana în coloarea unor vremi de mult trecute / Zugrăvește din nou iarăși pânzele posomorâte / Ce-arătau faptele crude...”. Repetarea este, aici, importantă. În poemul anterior, *Venere și Madonă* (C.L., 15 aprilie 1870), Rafael prelua de pe statuile vechi din Roma chipul zeiței Venus și îl transforma, cu meșteșugul artei sale, în Madona, adăuga, adică, diadema de stele, raiul creștin etc. la un chip păgân. Tot astfel poetul face dintr-o femeie pierdută o sfântă. Dându-și seama că a comis o impietate, readuce sfânta creată prin artă la condiția bacantei. Mai mult: înțelege că poate să schimbe din nou situația. Un asemenea creator este un epigon, un „apostat” care schimbă binele în rău și răul în bine când vrea, care se poate schimba pe sine însuși etc. Arta (pictura, poezia) poate aceste lucruri, iar autorul are o responsabilitate imensă. Spre deosebire de *Venere și Madonă*, în *Epigonii* Costache Negruzzi coboară în timp, dar nu schimbă nimic: „zugrăvește din nou iarăși pânzele posomorâte”. Este un aparent pleonasm; de fapt, *iarăși* trebuie înțeles „iarăși pânzele posomorâte”, tot aceleași pânze, iar așa. Înaintașii nu schimbă, doar învie trecutul așa cum a fost, ei procedează prin *eponimie*: fac de două ori în aparență același lucru, merg prin timpul scurs și-l aduc, identic cu sine, în prezent, reînvie ceea ce pare mort, dar nu-i schimbă esența. Ei, cu toții, caută cugetarea – și merg în cugetare, nu doar o numesc, definesc, înfățișează etc. Este diferența dintre existență și afirmație: scrisa voastră *eră* sântă etc. – oamenii de azi „Numesc sânt, frumos și bine ce nimic nu însemnează”. Idealul *kalos kai agathos kai dikaios* este sau doar se afirmă, doar se numește fără a însemna ceva în interior.

Tot oamenii din ziua de astăzi, epigonii, mai afirmă ceva: „Privim reci la lumea asta – vă numim visionari”. În context actual, *vizionar* este o calitate deosebită a geniului; Domnul Profesor Florea Fugariu, căruia i-am adus în mai multe rânduri mulțumiri ce nu vor fi însă niciodată de ajuns, îmi atrage atenția că în vremea lui Eminescu termenul avea conotații magice, negative, păstrate până în secolul al XX-lea, dacă e să cităm numai definiția Dicționarului Candrea din 1931 la termenul *vizionar*: „care crede că are vedenii, care are idei ciudate, extravagante”. Pentru epigoni, înaintașii sunt doar niște „ciudați”. Abia acest poem îi reabilitează, într-o expresie memorabilă: „Rămâneți dară cu bine sante firi vizionare”. Poți pune, aici, virgula vocativului (cum fac edițiile, împotriva „Convorbirilor literare”)? Cel mai cuminte e să lași fără virgulă, în regim de complement direct (sau nume predicativ): rămâneți așa cum sunteți. Iar textul are nevoie de explicație – și pentru sensul cuvintelor, și pentru forma lor și chiar pentru punctuația ori semnele diacritice folosite inițial. Mai înainte de toate însă, pentru a rămâne așa cum este.

Vladimir ZAGAEVSCHI ACCIDENTE FONETICE ÎN PROZA EMINESCIANĂ

Perioada de timp în care a intrat în literatură și a activat M. Eminescu se caracterizează prin lipsa unui statut obligatoriu al limbii literare moderne, cu normele ei rigide, acestea aflându-se abia într-un stadiu de conturare / concretizare a lor, de precizare și fixare. În același timp, după cum arată Al. Rosetti, Luceafărul poeziei noastre a activat într-o epocă de mari frământări lingvistice, când limba literară cu stilurile ei diferite era tulburată de diverse și opuse, unul altuia, curente: latinismul în Ardeal, „pumnismul” în Bucovina, „italienismul” în Țara Românească și Moldova (Al. Rosetti, 1955, p. 33-58). În asemenea împrejurări, spre deosebire de alți scriitori ai timpului, care au recurs în scrierile lor la neologisme, Eminescu a reușit să pună în circulație „limba vechilor cazanii” (Al. Mateevici), „limba veche și-nțeleaptă”, s-a sprijinit în operele sale pe limba populară. I. Iordan menționa pe bună dreptate că Eminescu „a făcut apel, fără nicio rezervă, la limba veche, la graiurile regionale..., la vorbirea familiară și populară”, utilizând în scrierile sale limba română în „toate variantele ei cronologice, teritoriale și sociale, alegând din ele ceea ce talentul său, ajutat de un foarte fin simț lingvistic, îi spunea că exprimă adevărul” (I. Iordan, 1956, p. 521). Profesorul Dumitru Irimia, referindu-se la limbajul poetic, concluzionează: „depășind net, prin opera sa, pașii făcuți în același sens de înaintași, Eminescu smulge cel dintâi limbajul poeziei dintre limitele închise ale limbii literare..., aduce forme abandonate de limba literară, dar conservate în limba vorbită sau în textele vechi” (D. Irimia, 1979, p. 452).

Ar mai fi de adăugat, că elemente arhaice, regionale și populare foloseau în operele lor și alți scriitori ai timpului, dar o făceau intenționat, urmărind anumite scopuri sau efecte stilistice. Eminescu însă le considera un complex organizat de elemente cu drepturi egale în ce privește utilizarea lor de către vorbitori, dar și de către scriitori (I. Iordan, 1955, p. 522).

În proză, ca și în poezie, Eminescu folosește cuvinte și forme originare / rudimentare, forme intermediare în evoluție, regionale, familiare, populare. Rareori, pe una și aceeași pagină, chiar în una și aceeași frază (!), pot fi întâlnite forme în două variante: una dialectală și alta din limba exemplară.

În cele ce urmează ne propunem să evidențiem o serie de particularități ale limbajului prozei eminesciene, ce țin de domeniul fonetic, de fenomenele fonetice accidentale: asimilarea, disimilarea, rotacismul, proteza, afereza, metateza, sin-copa, apocopa.

Asimilarea. 1. Asimilarea vocalică totală regresivă

M. Eminescu folosește forme fonetice tip **ă-á > a-á**: (nu) *calcáse* (FF, 13)¹; *fațar-nic* (C, 75); *încarcáse* (LA, 67); *îmbracat* (SD, 28); *înălțatele* (aripi) (SD, 52); (se) *înălța* (SD, 54); (care) *lasa* (C, 100); (nu) *lasa* (SD, 35); (un) *magár* / (un) *magári* (LA, 71); *matásă* (C, 83); *sarác* (SD, 27); *zapádă* / *zapáda* (C, 101, 102). Asemenea forme fonetice se întâlnesc și în primele monumente literare din sec. al XVI-lea (Densusianu, 1961, p. 69), dar și azi în graiurile moldovenești din zona nord-estică (*Tratat*, p. 211-212; vezi și: *ALR I* 1: h. 136 „vătámă”; *ALM I* 1: h.h. 147 „bărbat”, 148 „măgar”, 149 „mărar”, 150 „mășcat”).

Fenomenul în graiuri a fost discutat de S. Pușcariu, R. Todoran, Al. Graur și I. Jordan (*Tratat*, p. 211-212, p. 238). Se întâlnesc, mai rar, și forme neasimilate: (se) *depărta* (C, 83); *fărmăcat* (C, 101); (un) *măgari* (LA, 71); (așa) *număra* (ea) (LA, 68); *sărac* / *săracul* (SD, 27, 33) și forma hipercorectă *bălaur* (GP, 160).

În unele cuvinte, literare, normate, cum ar fi: *a blestema*, *blestem*, *nisip*, *pereche*, *perete*, *rotund*, *a speria*, *speriat*, au fost fixate fonetisme originare, neasimilate, caracteristice graiurilor moldovenești. Ex.: (un) *blăstám* (FF, 18); (niște) *blăstámății* (C, 75) (lat. *blastimare*); (volburele de) *năsip*, (răscolindu-se) *năsipul*, (pe) *năsipul* (încă fierbinte), (se culcă în) *năsip*, (din) *năsip*, *năsipul* (pustiei) (FF, 18, 19, 20³, 21) (sl. *насыпь*); *păréche* (LA, 66; C, 73) (lat. *paricula*); *păréte*, cu toate formele de număr și caz (SD, 26, 29², 31, 33²-40, 43, 45²-46, 47, 49, 60, 61, 62²; C, 73², 74: *cai verzi pe păréți*, 79², 83, 90, 98²) (lat. *parietem*); (*bărbia*) *rătúndă* (C, 77); *rătunzită* (SD, 64) (lat. *retundus*, -a, -um); *spăriétului* (portar) (C, 75); (se uita) *spăriós* (SD, 48) (lat. *expavorare*). Alături de formele originare, neasimilate au fost atestate și forme asimilate, literare: *nisipul* (cel fierbinte), (un) *nisip* (de diamant), *nisipul* (pustiului) (FF, 13), (*bărbie*) *rotunzită* (C, 74); (*bărbia* se) *rotunzește* / (se) *rotunzeá* (C, 92).

2. Asimilare vocalică totală progresivă

Forma verbală *a mulțami* (din *La mulți ani!* > *a mulți ani* > *a mulțami* > dialect. *a mânțăn'i*), originară, neasimilată, caracteristică graiurilor de tip moldovenesc, este cea preferată în proza eminesciană, prezentându-se în diferite forme gramaticale (forme temporale, forme participiale adjectivizate sau adverbializate) (FF, 15², 16; SD, 50; C, 74, 86, 92, 99). Forma *a mulțumi*, asimilată, literară, normată, caracteristică graiurilor de tip muntenesc, a fost întâlnită o singură dată: *îți mulțumesc* (GP, 183).

3. *Asimilarea consonantică parțială regresivă în contact*

Adjectivul *subțire* (lat. *subtilis*) a fost atestat la Eminescu în forma lui disimilată, așa ca în limba vorbită: (cu buzele) *suțiri* (și roze) (GP, 116).

Disimilarea. 1. *Disimilare consonantică totală progresivă la distanță (armonică):*
 $r - r > r - \#$

În cuvântul *fereastră* (lat. *fenestra*, -ae) Eminescu folosește, de preferință, forma lui disimilată *fereastă* (pl. *ferește*), formă specifică graiurilor teritoriale.

În cele trei proze antume mai mari (*Făt-Frumos din lacrimă*, *Sărmanul Dionis și Cezara*) am întâlnit substantivul *fereastră*, la diferite forme de număr și caz, de 47 de ori, dintre care 30 de cazuri în formă disimilată. Cele două variante, originară literară (*fereastră*) și disimilată dialectală (*fereastă*), pot fi atestate pe aceeași pagină (vezi: FF, 20; SD, 29, 49; C, 73) sau chiar, mai mult, în aceeași frază. Ex.: „În zidul lung și nalt al monăstirei, privit din grădină, se văd *ferești* cu gratii negre, ca *ferestrele* de chilii părăsite” [...] (C, 73). În poezia *Cugetările Sărmanului Dionis* Eminescu pune forma disimilată regională *fereastă* în rimă cu cuvântul *creastă*:

„Un regat pentru-o țigară s-împlu norii de zăpadă / Cu himere!... Dar de unde? Scârțâie de vânt *fereasta*, / În pod meună motanii – la curcani vână-i *creasta* / Și cu pasuri melancolici meditănd împlă-n ogradă”, iar în poezia *Pe aceeași ulicioară...* poetul încrucișează în rimă forma de plural *ferești* cu forma verbală *ivești*: „Pe aceeași ulicioară / bate luna în *ferești* / numai tu de după gratii / Veșnic nu te mai *ivești!*”

2. *Disimilare consonantică parțială regresivă la distanță: r - r > l - r*

În limba literară, normată, formele morfologice ale verbului *a tulbura*, ale substantivului verbal *tulburare* (lat. *turbulare*) și ale adjectivului *tulbure* (lat. *turbulus*), sub aspect fonetic, sunt niște forme disimilate, conform formulei din subtitlu. În toate cele șapte proze eminesciene, supuse cercetării noastre, au fost atestate numai forme originare, dialectale, nedisimilate (*a tulbura*, *tulburare*, *turbure*: $r - r > r - r$) (vezi: FF, 6, 18, 20, 22, 22²; SD, 40, 49, 62; C, 77, 84, 90; GP, 113, 122, 129-133, 136, 138², 144, 147-149, 151, 152³, 166², 167, 181², 182², 185; în LA, TN, PI – niciun exemplu).

Aducem câteva exemple: „ochii *se tulburară*” (GP, 130); „dar cine știa că inima ei o să aibă asemenea *tulburări*” (C, 84); „făclia arunca o lumină *turbure*, roșie, galbenă și somnoroasă” (SD, 40); „florile triste și *turburi* se-nălbiră ca mărgăritarul cel strălucit” (FF, 22). Varianta originară poate fi întâlnită la Eminescu și în poezie: „Dar ș-acum *turburând* stele pe-ale Nilului lungi unde” (*Egipetul*).

După aceeași schemă ($r - r > l - r$) putem urmări și schimbarea în variante prin disimilare a substantivului *ulcior*, atestat doar în proza *Cezara* de trei ori, la aceeași pagină: *ulcior* (de două ori), variantă normată, literară, disimilată, și *urcior* (lat. *urceolus*), variantă originară, dialectală, nedisimilată (C, 98): „un *ulcior* cu apă”; „mirosind apă din *ulcior*”; „nu rămâne decât *urciorul* de lut”.

3. Disimilare consonantică totală regresivă în contact (diferențiere)

Verbul *a rupe*, în diverse forme morfologice, a fost întâlnit în proza eminesciană, cu excepția unui singur caz (SD, 58), doar în varianta sa originară: *a rumpe* (lat. *rumpere*), formă fonetică nedisimilată, regională (SD, 59; GP, 142, 148², 178², 189² – 8 cazuri). Această variantă a fost atestată și în poezie: „Ș-aceluia, Părinte, să-i dai coroană scumpă / Ce-o să anunțe câinii, ca inima-mi s-o *rumpă*” (*Rugăciunea unui dac*). Limba literară, exemplară legiferează varianta disimilată *a rupe*.

Rotacismul. Fenomenul apare în forma de G.D. a pronumelui indefinit *nimă-nui* (lat. *neminis*), deci forma rotacizată este *nimăruui*, fixată în proza eminesciană (SD, 61, 70; C, 100), dar și în poezie: „Și mi-s dragă mie însămi, pentru că-i sînt dragă lui – / Gură tu! învață minte, nu mă spune *nimăruui*” (*Călin*); „Astfel trece și viața-mi, / Dar o floare-n valu-i nu e, / Nici nu spun ca tine doru-mi / *Nimăruie, nimăruie*” (*Ce șoptești atât de tainic*). Totuși, un singur exemplu: *nimă-nui*, varianta originară, nerotacizată, am fixat în proza *Avatarii faraonului Tlă* (p. 235).

Proteza. Eminescu folosește în proza literară, în egală măsură, forma verbului *a coborî* (v. sl. *nozopъ*), originară, literară, neprotezată (GP, 124, 167, 169, 174), și varianta *a (se) scoborî*, regională, protezată (FF, 20; GP, 124, 165, 185, 187). Este de menționat că la aceeași pagină se întâlnesc ambele variante: „Și iată ce-am visat. De sus, sus, din acele stânci mișcătoare, ce lumea li zice nori, vedeam o rază *coborându-se* tocmai asupra mea. Și pe rază *se scobora* o femeie îmbrăcată într-o haină lungă și albă... era maica mea” (GP, 124).

Sunt atestate și alte cuvinte protezate, de circulație regională: „mă *acațăr* în hainele rupte” (TN, 195; literar: *a cățara*; et. discutabilă, complicată prin contaminări de cuvinte); „în apa în care *s-acufundau*” (GP, 185; literar: *a se cufunda* < lat. *confundare*). În poezie Eminescu folosește și alte cuvinte regionale protezate: „Din a valurilor sfadă prorociri se *aridic*” (în rimă cu *antic*) (*Egipetul*); „Și cununi de flori uscate fâșâiesc *amirosind*” (în rimă cu *sfârâind*) (*Înger și demon*); „Să nu cumva să *se-amăsoare*” (în rimă cu *soare*) (*Fata în grădina de aur*) ș.a.

Afereza. În proza eminesciană se întâlnesc și cuvinte aferezate, cu nuanțe regionale: „În momentul acela acoperemântul prinse foc, grinzile începură a trosni, *mestecându-se* cu flacăra...” (GP, 165; literar: *a amesteca* < lat. *ammixticare*), alături de varianta literară *a amesteca* (GP, 166, 167); „Aici pașii noștri deveniră mai grei, urcarea mai *nevoioasă*” (GP, 178; literar: *anevoie* < *a + nevoie* < bulg. *неволя*); „ieșiră repede din mănăstire, spre *a-și stâmpăra* graba mersului abia în drumul mare” (C, 75; literar: *a-și astâmpăra* < lat. + **ex-temperare*); „numai eu stau cu ochii *țintiți*” (TN, 198; literar: *a-și aținti* < *a + țintă* < v. sl. *цента*); „El... s-a îmbrăcat în *trențe*” (GP, 183; literar: *zdrențe* < cf. sl. *сѣдрати* „a ju-pui”); dar și: „vro doi cerșitori *zdrențuiți*” (GP, 148); „Deodată-n *tuneric* luciră doi înfricoșați” (GP, 173; literar: *întuneric* < lat. *internebricare / in + tenebricus* „întunecat”).

Din necesități de versificație (păstrarea ritmului) Eminescu recurge la afereză și în poezie: „M-or *coperi* cu drag / Aduceri aminte” (*Nu voi mormânt bogat*).

Metateza. Cuvântul *văvăună* (et. nec.) a fost fixat în proza eminesciană în forma *găvăună*, variantă regională moldovnească, metatezată (SD, 33). Fenomenul poate fi înregistrat și în poezie: *găvăună* în rimă cu *întruna* și *totuna* (v. *Cugetările sărmanului Dionis*). Eminescu folosește, de asemenea, forma *crășmă* (bulg. *кръчма*, s-cr. *крчма*), originară, nemetatezată, dialectală, varianta literară fiind cea metatezată: *cârciumă*. Ex.: „Dintr-o *crășmă* deschisă s-auzea o vioară schingiuită” (SD, 26).

Apocopa. Apocopa apare la M. Eminescu în sintagma *vină-coa* [ce], atât în proză (SD, 33), cât și în poezie: „*Vino-ncoa* să stăm de vorbă, unice amic și ornice, / De-ar fi'n lume-un sat de mâțe, zău! Că-n el te-aș pune vornic” (*Cugetările sărmanului Dionis*).

Sincopa. M. Eminescu utilizează forme sincopate ale cuvintelor ca în graiurile moldovenești, unde vorbitorul tinde spre o închidere a vocalelor neaccentuate, spre o reducere a lor până la imperceptibil, conform legii economiei efortului verbal. Fenomenul a fost atestat atât în proză: „*Fărmăturile* acelu bulgăre se numesc imperii” (SD, 50); „n-ar fi putut decât să *sfarme* de gelozie opera sa” (GP, 137; literar: *a sfărâma* < din *fărâmă* < alb. *thërrime*), cât și în poezie: „Sfârmați din *dărmătore* gigantice piramide” (*Împărat și proletar*); „*A frumșeții* haruri goale, ce simțirile-i adună...”; „Tu-ți arzi ochii și *frumșeța*...” (*Călin*).

În concluzie putem spune că Mihai Eminescu, în proza literară, de altfel ca și în poezie, rămâne a fi un neîntrecut maestru al cuvântului, care a știut să selecteze cu mult talent și să pună în circulație un întreg arsenal de mijloace lingvistice, care cuprind în sine într-un tot „limba vechilor cazanii” (Al. Mateevici) sau, cum spunea însuși Eminescu, „limba veche și-nțeleaptă” (*Scrisoarea II*) și limba pe „care-o cântă pe la vatra lor țaranii” (Al. Mateevici).

BIBLIOGRAFIE

1. Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II, secolul al XVI-lea, ediție îngrijită de J. Byck, București, 1961, 456 p.
2. Iorgu Iordan, *Observații cu privire la limba poeziilor lui Eminescu*, în *Studii eminesciene* (75 de ani de la moartea poetului), București, 1956, p. 519-532.
3. Dumitru Irimia, *Limba poetică eminesciană*, Iași, 1979, 472 p.
4. Alexandru Rosetti, *Limba poeziilor lui Mihail Eminescu*, în Al. Rosetti, *Studii lingvistice*, București, 1955, p. 33-58.
5. *Tratat de dialectologie românească*, coordonator: dr. V. Rusu, Craiova, 1984, 858 p. + 177 hărți.

* * *

1. *Dicționar explicativ al limbii române*, București, 1975, 1050 p.
2. *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, 1989, 696 p.

3. *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, redactori: N. Raevschi, M. Gabinschi, Chișinău, 1978, 680 p.

* * *

1. M. Eminescu, *Opere alese*, vol. I, ediție îngrijită și prefațată de Perpessicius, București, 1964, LVIII + 422 p.

2. M. Eminescu, *Poezii*, ediție îngrijită de Perpessicius, ediția a II-a, București, 1960, XXIV + 668 p.

3. M. Eminescu, *Proză literară*, ediție îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu, cu un studiu introductiv de Eugen Simion, București, 1964, LXXXII + 398 p.

ABREVIERI

FF – *Făt-Frumos din lacrimă*

SD – *Sărmanul Dionis*

LA – *La aniversară*

C – *Cezara*

GP – *Geniu pustiu*

TN – *Toma Nour în ghețurile siberiene*

PI – *Povestea indică*

NOTE

¹ Materialul faptic a fost extras din următoarele proze: *Făt-Frumos din lacrimă* (abreviat: FF), *Sărmanul Dionis* (SD), *La aniversară* (LA), *Cezara* (C), *Geniu pustiu* (GP), *Toma Nour în ghețurile siberiene* (TN), *Povestea indică* (PI), publicate în ediția: M. Eminescu, *Proză literară*, Ediție îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu, București, 1964, 398 p. Abrevierile din paranteze indică opera respectivă și pagina.

Mioara **ÎNALT** – STRUCTURI DISCURSIVE KOZAK **NOMINALE ÎN POEZIA EMINESCIANĂ**

În imaginarul eminescian adjectivul „înalt” conotează o semantică a înălțării, specifică ființei umane, dar și ființei lumii. „Înaltul” este nu doar linia ascensiunii verticale a înfinirii, ci și expresia abstractă a speranței: „înaltul” contrazice pesimismul eminescian.

Cuvântul – semn lingvistic central în funcționarea limbii – generează, în lirica eminesciană, asocieri și determinări inedite, poezia fiind un sistem de semne și un text lingvistic în egală măsură. Funcția poetică este cea care declanșează o stare de spirit specială în procesul de decodificare a mesajului lingvistic-artistic conținut în poem. Adjectivul – element central în desfășurarea discursului lingvistic – conține în sine, în solidaritatea sens – expresie, direcțiile principale de organizare sintactică a textului poetic.

Determinarea este „interpretarea lingvistică a raportului dintre subiectul vorbitor și *obiectul* denumit de substantiv, din perspectiva cunoașterii în interiorul relației clasă – constituenți. [...] Determinarea are mai ales conținut sintactic; dezvoltarea unor funcții sintactice echivalează cu ieșirea substantivului din condiția lexicală”¹.

A. Construcții cu (1) **determinativ antepus:**

- a) „Și se-ncheagă prin **naltele**² dome” (*Eco*);
- b) „Ce departe e pământul și ce **nalți** trunchii pădurii” (*Memento mori*);
- c) „Iar de pragu-i sunt unite **nalte** scări de negre stânci” (*Memento mori*);
- d) „Dar el cade – și s-așază ale mării **nalte** unde” (*Memento mori*);
- e) „Peri din ceru-i rece, zbură din **nalte**-i loc” (*Povestea*).

* Toate sublinierile ne aparțin – M.K.

În inversiune (topica subiectivă), adjectivul calificativ „înalt”, folosit și cu forma „nalt”, generează un lirism ascensional și gestionează o poetică a înfinirii – verticalitate ilimitată: „naltele dome”, „ce nalți trunchii” (un superlativ absolut), „nalte scări”, „nalte unde”, „naltu-i loc”. Între pământ și înălțimea trunchiurilor pădurii se conturează o axă verticală: „Ce departe e pământul și ce *nalți trunchii* pădurii” (*Memento mori*). Natura imaginarului romantic are „înălțimea” veșniciei – ilimitarea, înfinirea, în vreme ce pământul ține de perisabil. Ascensiunea se creează prin parcurgerea unor trepte – „nalte scări de negre stânci” (*Memento mori*) ce par a duce în vecie, creându-se, astfel, o deschidere spre alte universuri. Re-așezarea sau ordinea se face prin căderea valurilor mării – „s-așază ale mării *nalte unde*” (*Memento mori*), creându-se aici o relație de antinomie: „s-așază” (jos) „nalte unde” (de sus) – un spațiu „ondolant”. E interferarea celor două planuri: orizontal și vertical, expresie a dinamicii universului. În dezvoltarea semnificației poetice, epitetul exprimat prin adjectiv (atribut adjectival) cu regentul substantival „loc” – „naltu-i loc” (*Povestea*), are conotația „locului de sus”, „locul venit din cer”, de unde entitatea neînsuflețită aspiră la „murire”. „Naltu(-i) loc” este expresia poetică a „infinutului și înfinirii” eminesciene (cf. Noica).

B. Construcții cu (2) determinative antepuse:

- a) „Și surâzând vom adormi sub **înaltul**, *vechiul salcâm*” (*Sara pe deal*);
- b) „Acolo în fundul mării, în **înalte-albastre hale**” (*Memento mori*);
- c) „Cu câtă inspirație eu, cu cât **înalt ceresc avânt**” ([*Din când în când*]);
- d) „Gândiri de-o *nobilă*, **naltă răscoală**” (*Demonism*);
- e) „Frunza deasă smălțuiește **nalta**, *verdea boltitură*” (*Memento mori*).

Epitete antepuse în dublă determinare, „înaltul, vechiul” (*Sara pe deal*), cu regentul circumstanțial de loc „salcâm”, poartă semnificația arhăicului, a unei lumi originare, în care ființa își găsește împlinirea prin iubire. Antepuse, adjectivele „înaltul, vechiul” preiau articolul substantivului „salcâm”, conferind expresivitate prin numirea unui *anume salcâm*, conotație a arborelui sacru. *Adormirea* este aici intrarea în starea de vis, ca prelungire a fericirii depline prin iubire, a ființei. *Înaltul* se găsește în abis – „Acolo în fundul mării, în *înalte-albastre hale*” (*Memento mori*) sau în vegetalul romantic: „Frunza deasă smălțuiește *nalta*, *verdea boltitură*” (*Memento mori*).

„Avântul” romantic e sinonimul zborului, prin prezența adjectivului „ceresc”. „Inspirarea” e de natură divină: „Cu câtă inspirație eu, cu cât *înalt ceresc avânt*” ([*Din când în când*]). Dubla determinare adjectivală sporește „de înțelesuri” semnificația poetică.

În versul „Gândiri de-o *nobilă*, **naltă răscoală**” (*Demonism*) întâlnim solidaritatea paradoxală între atributele adjectivale „nobilă” și „naltă” și substantivul regent „răscoală”. În cadrul construcției nominale bimembre cele două epitete conduc, dincolo de asocierea opozantă, înspre gândul înalt al schimbării în bine; perioadele revoluționare, schimbările profunde sunt elemente ce compun imaginarul romantic. „Răscoală” pare să aibă ca referință un omonim: „frământarea” – frunte (de poet) „bătută de gânduri”.

C. Construcții cu (3) determinative antepuse:

- a) „Și din ce în ce mai *mândre*, mai **înalte**, mai *frumoase* / Sunt pădurile antice” (*Memento mori*);
- b) „Dar mai *puternic*, mai **nalt**, mai *dulce* / Îi pare legea de a iubi” (*Filozofia copilei*);
- c) „Preced pe *mândrul*, [**naltul**], *frumosul Viitor*” (*Mureșanu. Tablou dramatic*).

„Când epitetul funcționează ca nume predicativ, verbul *a fi* mediază descoperirea estetică a unor însușiri [...] cu rol activ în organizarea semnificației poetice.”³ Gradația realizată prin construcția „din ce în ce” (având gradul de intensitate de superioritate progresivă⁴) surprinde, în momente succesive, prin tripla determinare antepusă, frumusețea naturii antice. Nume predicative, cele trei adjective epitete așază natura în mit: „Și din ce în ce mai *mândre*, mai *înalte*, mai *frumoase* / Sunt pădurile antice” (*Memento mori*). Interpus între alte două epitete (adjective calificative precum: „*mândre*” – „*frumoase*”; „*puternic* – *dulce*”), „*înalt*”, nearticulat sau articulat, propune o ascensiune a devenirii: dinspre trăsătura individual-umană spre atributul vag-universal, dinspre uman spre cosmic. „*Înaltul*” este nu doar linia ascensiunii verticale a înfinirii, ci și expresia abstractă a speranței: „*înaltul*” contrazice pesimismul eminescian.

D. Construcții cu (1) determinant postpus:

- a) „Și în nori și-n ceruri **nalte**?” (*Floare albastră*);
- b) „Și să-mi ră sai din marea de suferinți, **înaltă**, / Ca marmura eternă ieșită de sub daltă – [să-mi răsari tu, femeie]” (*Gelozie*);
- c) „Sub bolta **cea înaltă** a unei vechi biserici” (*Strigoii*);
- d) „Munții **înalți** la cer străbat, se vede” ([*În căutarea Șeherezadei*]);
- e) „Poarta **naltă** de la templul unde secolii se torc” (*Memento mori*);
- f) „Paltenii **nalți** și bătrânii stejari și brazii cei vecinici” (*Mitologicele*);
- g) „Cu de flori straturi **înalte** ca oaze zâmbitoare” (*Memento mori*).

„Cerurile nalte” (*Floare albastră*) sunt cele ale gândirii în care ființa se poate pierde prin „cufundare”. Elementul predicativ suplimentar „să-mi ră sai din marea de suferinți *înaltă*” numește triumful prin suferință. Metafora „marea de suferinți” concentrează în nucleul semantic iubirea generatoare de suferință, iar suferința, formă de purificare ce aduce, mai apoi, detașarea: „Și să-mi ră sai din marea de suferinți, *înaltă*, / Ca marmura eternă ieșită de sub daltă” – [să-mi răsari tu, femeie] (*Gelozie*). În topică obiectivă adjectivul „*înalt*” oferă revelații sugestive în construcțiile „Munții *înalți* la cer străbat” [*În căutarea Șeherezadei*] – natura, prin tendința ascensională, se îndreaptă către cosmic – sau „Poarta *naltă* de la templul unde secolii se torc” (*Memento mori*), numind în semnificația poetică cerescul, loc sacru unde timpul se măsoară într-o altă dimensiune. Peisajul paradisiac cu straturi de flori „ca oaze zâmbitoare” alcătuiește spațialitatea descriptivului romantic, așezat în ireal: „Cu de flori straturi *înalte* ca oaze zâmbitoare” (*Memento mori*).

E. Construcții cu (2) determinative postpuse:

- „Zgomotul creștea ca marea *turburată* și **înaltă**” (*Scrisoarea III*);
- „Un trup **înalt** și *mlădier*” (*Diana*);
- „Te-ai dus, te-ai dus din lume, o! geniu **nalt** și *mare*” (*La mormântul lui Aron Pumnul*);
- „Lângă teiul **nalt** și *vechi*” (*Făt-Frumos din tei*);
- „Văzut-am o copilă *dulce-înaltă*” (*Odin și poetul*).

Dubla determinare prin epitetetele „turburată” și „înaltă” introduce în semantica epitetului ideea de personificare susținută în expresie și prin comparația „zgomotul [luptei] ...ca marea *turburată* și *înaltă*”, care devine factor activ în conturarea semnificației poetice. Ambele epitete, „*turburată* și *înaltă*”, sunt legate solidar de regentul substantiv „marea”, articulat enclitic, așezat într-o topică obiectivă: „Zgomotul creștea ca marea *turburată* și *înaltă*” (*Scrisoarea III*).

Construcția „geniu *nalt* și *mare*” (*La mormântul lui Aron Pumnul*), prin dubla determinare adjectivală, circumscrie personalitatea ființei însemnate, a cărei moarte este adânc deplânsă. Frumusețea romantică are atributele delicatetei și iarăși ale „unduiosului” (linie „ondolantă”): „Un trup *înalt* și *mlădier*” (*Diana*).

F. Construcții cu (3) determinative postpuse:

- „Iar talia-i **naltă**, *gingașă*, *subțire*” (*O călărire în zori*);
- „Cu ochi *căpriei*, **nalți** *mândri* ca arborii de fag” (*Când crivățul cu iarna*);
- „Iară munții **nalți** și *negri*, *înțelepți* de bătrânețe” ([*Peisaj*]).

Aceeași frumusețe diafană se regăsește în versul „Iar talia-i **naltă**, *gingașă*, *subțire*” (*O călărire în zori*), unde tripla determinare adjectivală circumscrie frumusețea unui imaginar sensibil. „Cu ochi *căpriei*, **nalți** *mândri* ca arborii de fag” (*Când crivățul cu iarna*) – privirea e spiritualizată; „ochii nalți” e sintagma echivalentă gândului înalt; epitetul cromatic „*căpriei*” numește adâncimea privirii „*mândre*”. Semeția privirii, *naltă* și *mândră* „ca arborii de fag”, realizează prin comparație topica obiectivă. Semeția adânc-demonică a munților – „munții **nalți** și *negri*” [*Peisaj*] – e asociată în imaginarul romantic înțelepciunii. „Bătrânețea” e sinonimă cu „înțelepciunea”, structura propunând o prelungire semantică a determinantului nominal, iar „munții” oferă perspectiva profunzimii materiale a ființei lumii. Natura stă sub semnul începuturilor.

G. Construcții cu (4) determinative postpuse;

- „Într-o limbă *aspră* / Și *veche* – însă *clară* și **înaltă**” (*Odin și poetul*);
- „Flori [...] sclipesc *tainice* în soare / Unele-*albe*, **nalte**, *fragezi*, ca argintul de ninsoare” (*Egipetul*).

Conjuncția adversativă „însă” lămurește semnificația poetică: limba este „*aspră* și *veche*”, „însă *clară* și *înaltă*” (*Odin și poetul*), întrucât tocmai „vechimea” îi conferă spirit înalt. „Limba” e cuvântul începuturilor: „La început a fost Cuvântul...”, așezat în taina lumii. În tainică sclipire stau florile, într-un peisaj miracol: „Flori

[...] sclipesc *tainice* în soare / Unele-*albe, nalte, fragezi*, ca argintul de ninsoare” (*Egipetul*). Construcția cu element predicativ suplimentar – „sclipesc tainice” – angajează în imaginarul romantic misterul vegetalului, umanizat aici prin epitetul „tainic”. Epitetele „albe, nalte, fragezi” completează semnificația poetică prin conotația semantică a purității, verticalității, prospețimii și candorii vegetalului.

H. Construcții cu determinative ante- și postpuse (mixte):

- a) „Se apropie-*argintoasă umbra nalt*-a unui înger” (*Înger și demon*);
- b) „Tot mai **nalți trunchii** pădurii *ca stâlpi mari și suri se urcă*” (*Memento mori*);
- c) „Prin întuneric văd **înalte** / *Chipuri de sfinți p-iconostas*” (*Vis*).

În structura „Se apropie-*argintoasă umbra nalt*-a unui înger” (*Înger și demon*), elementul predicativ suplimentar „se apropie-*argintoasă*” definește întregul ansamblu al imaginii poetice, prin chipul angelic, materializând „*umbra nalt*-a unui înger”. Imaginea serafică încărcată de strălucire spirituală, „argintoasă”, e completată de hierofania tandră a verticalității – „umbra naltă”. Determinarea ante- și postpusă regentului substantival „umbra” (cu morfemul determinării hotărâte) – „*argintoasă umbra nalt*-a unui înger” sporește expresivitatea imaginii poetice, desprinse dintr-un imaginar al sacralității. În imaginea nocturn-onirică răzbat „*înalte/ Chipuri de sfinți p-iconostas*” (*Vis*), iar epitetul substantival „de sfinți” motivează apariția nocturnă, prin puterea de a ieși din întuneric prin sacralitate, revelată celui ce cunoaște misterul înalt.

În versul: „Tot mai **nalți trunchii** pădurii *ca stâlpi mari și suri se urcă*” (*Memento mori*), prin stilistica elementului predicativ suplimentar al lexemului „nalți”, se remarcă nu doar parcursul ascensional al „trunchilor” (regent nominal), ci, în special, se relevă gradăția ascensiunii marcată prin asocierea procesuală a verbului „se urcă”.

Notă. E aceeași imagine graduală prezentă și în versul din grupajul D/ b: Și [tu] să-mi răsai din marea de suferinți, **înaltă**, / Ca marmura eternă ieșită de sub daltă – [să-mi răsari *tu, femeie*] (*Gelozie*) – „răsărire”, ivirea ca „înălțime” e gradată, progresivă.

NOTE

¹ D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 54.

² Lexemul „înalt” cu formele paradigmatiche „nalt”, „înaltul”, „înaltele” etc. din grupajele A, B ocupă poziția sintactică de atribut adjectival, cu excepția sintagmelor A/ b; C/ a, b, unde are funcția sintactică de nume predicativ, iar în sintagmele de la punctele D/ b și H/ b are funcția de element predicativ suplimentar: „trunchii se urcă **mai înalți**”.

³ D. Irimia, *Limba poetică eminesciană*, Editura Junimea, Iași, 1979, p. 272.

⁴ D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 90.

BIBLIOGRAFIE

1. D. Irimia, *Limba poetică eminesciană*, Editura Junimea, Iași, 1979.
2. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 2000.
3. C. Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, Editura Humanitas, București, 1992.
4. E. Papu, *Despre stiluri*, Editura Eminescu, București, 1986.
5. A. Rosetti, *Limba poeziilor lui Eminescu*, ESPLA, București, 1956.

Ioan **FEMEIA
MÂNĂSCURTĂ CARE-A FOST ODATĂ (I)**

În lumea aceasta, deocamdată dragă nouă, cum a fost și altora, lucrurile și întâmplările se află într-o tainică legătură, pe care nu încerc s-o descifrez, iar mai exact evit riscul de a fi considerat nebun sau doar naiv. Așadar, întâmplarea a făcut ca redactorul unui ziar să-mi propună să scriu săptămânal, pentru publicația pe care cu onoare o conducea la acea oră, tot ce mi-ar fi trăsnet prin cap. Adevărat este că în regiunea în care Domnia Sa bănuia că trăsnește nici nu scăpăra măcar. Recunosc acest lucru, deoarece publicația cu pricina și-a dat obștescul sfârșit și acum ar fi cam târziu să-l acuzăm de lipsă de discernământ în alegerea autorilor... Oferta trebuia onorată, așa că mi-am propus să-mi lansez facultățile mintale în căutarea unui subiect în stare să-mi asigure eternitatea de-o clipă în paginile ziarului.

Întâmplarea, iarăși, a făcut ca un amic să mă prindă de nasture și să-mi spună o istorie. Sincer vorbind, este o istorie banală, pe care am tot ezitat să v-o povestesc, deoarece cam fiecare bărbat ajuns la o anumită vârstă are în memorie sau în fantezie mai multe dulci și răscolitoare întâmplări de felul celei ce urmează. Uneori este mult mai profitabil ca lumea să te considere un bun visător de bazaconii, nu și scriitor de ele. Din acest punct de vedere, sunt ferm convins că partea cea mai durabilă a creației mele o constituie povestirile nescrise, fapt care mă îndreptățește să expun doar subiectul. Uneori, când mă plimb prin bibliotecă, îmi dau seama că majoritatea cărților nu trebuiau scrise și mă las mângâiat de un gând tainic că într-o viitoare istorie (deschisă) a literaturii s-ar putea să fiu încorporat în pleiada autorilor importanți de povestiri nescrise.

Ideea cu povestirile nescrise mi-a venit din America, de unde am primit un *Război și pace*, căruia-i mai zice și *Война и мир*, al autorului L. N. Tolstoi, de numai patru pagini, format mic, pe care le-am citit cu plăcere în doar câteva minute. Pe scurt, în acest roman, cunoscut în lumea întreagă, eroina principală, Ana Karenina, începe un război deosebit de sângeros pentru a face pace... Da, cred că am luat-o razna

sau, poate, americanii au încurcat ceva, după cum li-i năravul... Totuși, dacă-i s-o spunem pe șleau, războaiele, oricât de sângeroase, au ca țintă (sau în cătarea armei, cum vă place) pacea și urmăresc instaurarea păcii, inclusiv a celei mondiale. Nu se știe însă de ce, lucrul acesta nu prea reușește. Asta între altele...

Istoria noastră este importantă, aproape măreață, nu prin evenimentele ce au alcătuit-o, ci tocmai prin lipsa acestor evenimente. Într-o dramă trebuie să existe cel puțin doi protagoniști, doi figuranți care se consumă, se istovesc în confruntări de sentimente și pasiuni. Am putea spune că și în istoria noastră există acest duet, dar într-un mod foarte bizar și neașteptat pentru epoca noastră. Sigur, ceea ce urmează ar putea constitui subiectul unei povestiri de dragoste în stare să stoarcă lacrimi din toți ochii odinioară frumoși și strălucitori, neuitând că pentru mâine toate zilele de dinainte se numesc odinioară. Zic așa și mă gândesc că ratez încă o dată șansa de a scrie o povestire pe gustul generațiilor viitoare care, bănuiesc, vor învăța să citească orice scriitură de la final spre început, cititul acesta fiind o reconstituire firească a unui destin de om normal. Oricum, metoda practică curent în literatură nu mi se pare interesantă și edificatoare în cazul dat. În alt caz – da, ar putea fi chiar foarte productivă. De exemplu, autorul anunță moartea eroului în prima pagină, după care, pe parcursul altor cinci sute optzeci și șase de pagini, narează cu mai mult sau mai puțin talent toate evenimentele care, în în-lănțuirea lor și secundate de destinul implacabil, au provocat tragedia din prima pagină. Este ca și cum ai scoate mortul din mormânt și l-ai trimite la plimbare sau l-ai fixa într-o crâșmă plină de mușterii. Îmi pare rău, dar trebuie să repet că nu e cazul nostru. În această povestire, de fapt, nu ne interesează decât deznodământul, care și el nu este decât un final intermediar, în sensul că până la finalul propriu-zis ar putea să intervină niște elemente latino-americe desuete și capabile să transforme drama noastră într-o farsă. (Ceva cu un băiat și o fată care s-au despărțit la douăzeci de ani, iar după asta fiecare a umblat de capul lui; el, fiind tată a opt copii pe care nu-i cunoaște, află cu încântare că unul a fost zămislit cu fata cea de douăzeci de ani, pe care a întâlnit-o acum, peste șaptezeci și cinci de ani, la azilul de bătrâni. Habar n-am de unde știa câți copii are, dacă până și faptul existenței primului îi este comunicat de mămica acestuia abia peste trei sferturi de veac. Fără nicio trimitere la originea noastră comună, trebuie să constat că americanii ăștia latini sunt uneori mult mai zăpăciți decât noi.)

Dar să revenim la subiectul acestei nescrise de mine povestiri, din care am zis că ne interesează doar năucitorul final. Deci, în tinerețea lui zbuciumată (păi, da, cum ar putea să fie altfel!), amicul a avut o relație, o iubire trecătoare care demarează spectaculos într-o seară și își termină cursa într-o dimineață sau pe sub amiază... Depinde și de temperamentul gagiceii, și de multe altele, pe care-i mai bine să le trecem sub tăcere, pentru a nu sfida bunele moravuri.

Acum simt că trebuie să schimb registrul, deoarece dragostea, chiar una pasageră și străină, poartă în sine misterul zilelor de primăvară, în care șansa și neșansa mugurului de a deveni floare sunt egale. Ideea este să vă fac să simțiți că am călcat deja pe fâgașul liric, deși înțeleg, cu toată tristețea unor neîmpliniri sentimentale de altădată, că fâgașul nu duce prea departe și că această povestire nescrisă, scrisă

fiind, trebuia explorată de la alt capăt. Asta-i situația însă și trebuie s-o acceptăm ca atare. Să urmărim, așadar, puținele întâmplări pe care a reușit să le acumuleze această iubire, deoarece restul nu va fi decât o constatare a neîntâmplării unor relații ce păreau foarte promițătoare.

Din bine cunoscute pricini neputând face acest lucru acasă, amicul s-a dat cu capul de pereții biroului și și-a amintit că în prima seară au dansat într-o biserică ce avea la ora respectivă statut revoluționar (alias bolșevik) de cămin cultural al mediciniștilor. Sfinții de pe pereții lăcașului fuseseră dați cu var numai până la jumătate, așa că dezmațul era vegheat totuși de ceilalți, la care bidineaua nu ajunsese. În lumina agitată a reflectoarelor, stafiile celor care dansau kazaciok se amestecau halucinant cu siluetele sfinților și heruvimilor și poate cu umbrele enoriașilor ce îl căutaseră pe Domnul sub bolta bisericii...

Trebuie să recunosc, dacă-i să dau o notă, că n-a fost un debut tocmai strălucit. Și mai trebuie să spun că, deși nu sunt un tip complexat sau superstițios, chestia cu dansatul în biserică mi se pare aducătoare de nenoroc, în istoria cunoscută existând multe exemple în acest sens. Deși depinde cum privești lucrurile. Unul, din profunde convingeri ateiste, dar mai mult pentru o sticlă de votcă rusească, se cățăraseră, odinioară, și dăduse jos crucea de pe biserică. Ei, da, nu există votcă rea, există votcă puțină... Nu există femei urâte, ci... (vezi mai sus). Mai încoace, când sfântul lăcaș revenise la menirea primordială, ateistul nostru umbla cu două scânduri legate în cruce, pretinzând că ar fi chiar crucea pe care, odinioară, o dăduse jos de pe biserică. Unica lui revendicare era o sticlă de votcă, după care crucea, tot cu mânuța lui, ar fi fost reinstalată la locul știut. Autoritățile creștine și democratice au considerat că două sticle de tărie contra unei singure cruci ar fi o exagerare și insul s-a mistuit cu tot cu cruce într-o negură în care marfa și serviciile lui or fi având căutare.

Următoarea scenă însă vine să confirme că amicul meu și prietena lui erau tineri normali, adică niște nebuni frumoși și zăluzi, cărora intuiția le spune că orice împlinire se produce la marginea prăpăstiei. Cel puțin, acolo unde suprafața plană a planetei se fracturează și devine brusc verticală, sentimentele capătă măreție și dorința de zbor devine irezistibilă. Deși este nițel teatrală, scena îmi place. Imaginați-vă: într-un miez de noapte, în Valea Morilor, băiatul și fata au escaladat „roata dracului”... Și încă ce roată! O ruină care devenise inpracticabilă din cauza vechimii și nu mai era păzită de nimeni. Oricine dorea să-și frângă gâtul, n-avea decât s-o facă fără asistenți și bocitoare. Cred că în leagănele acelei instalații ciclopice, pe timpurile când aceasta funcționa și motoarele ei purtau tinerii peste coroanele copacilor, au fost făcute multe declarații de dragoste. Nu mi-am putut imagina însă că cineva ar putea să urce în miez de noapte pe fiarele ruginite la ametețitoarea înălțime pentru a...

Ei bine, amicul nu era îndrăgostit.

Bănuiesc însă că în noaptea adâncă, între pământ și stele, zbura un înger singuratic care a văzut singurătățile lor crispate pe metalul rece și s-a simțit obligat să le transmită ceva din căldura lumilor din care venea.

Iată că ușor-ușor ne apropiem de finalul acestei povestiri cu neîntâmplante întâmplări. N-a mai rămas decât un singur pas, dar pe care ezit să-l fac, de teamă că

deziluzia Domniilor Voastre ar putea fi cumplită și, prin urmare, ucigătoare pentru autor. Oricum, încerc să salvez aparențele și vă reamintesc că am declarat din start că istoriile de felul acesteia demarează spectaculos într-o seară și își termină cursa într-o dimineață sau pe după-amiază. Îmi pare rău, dar nu pot schimba nicio literă în această afirmație.

Fiți atenți! În dimineața zilei aceleia colegii cu care amicul împărțea camera de cămin au plecat la cursuri, iar el a rămas să-și împlinească somnul. Și în somnul cela profund și transpirat după o noapte nedormită a venit fecioara și i-a adus o cafea. A, nu era un vis, venise cu adevărat...

După un timp ne-am despărțit, explică amicul, nici nu știu de ce, nu-mi amintesc și nici n-are importanță, știu că n-a fost ceva urât, a fost o despărțire ca atâtea altele. Cred că nici n-am mai văzut-o, deși era și ea studentă la universitate. Târziu, cineva mi-a șoptit că fata plecase definitiv de la facultate și uitarea a intrat în vigorile ei. Cred că uitarea ar fi durat cât o viață de om, dacă n-o întâlneam zilele trecute. După aproape treizeci de ani de uitare, am avut senzația că m-am prăbușit în sine. Doamne, ce hău insondabil, și nicio luminiță în preajmă...

Aici trebuie să facem o pauză, pentru că așa cer legile genului abordat. La drept vorbind, avusesem eu chiar de la bun început o bănuială că însăși scrierea povestirii se va transforma într-o dramă. Fiind publicată în foileton, de obicei la distanță de o săptămână, finalul pe care-l anunțasem năucitor, dar pe care nu-l cunoșteam, se tot îndepărta. La un moment dat, apare un tip morocănos sau doar supărat și mă ia la rost că nu-i frumos să-mi bat joc de propriul cititor. Am înțeles că cititorul este chiar persoana din fața mea și am admis că mai greșesc și eu uneori, dar că, de fapt, îmi iubesc cititorii, în general, și pe Domnia Sa, în particular, ceea ce a părut să-l calmeze întrucâtva. Bine, a zis, mie, cel puțin, îmi poți spune cu ce se termină povestea? Amicul ăsta, al tău, ce face cu tipa? Că tot trebuie să se întâmple ceva?... Se iubesc iarăși, înțelege că a iubit-o toată viața, divorțează de nevastă-sa, o omoară, află că astălaltă, cu care s-a dat în scrânciob, a fost până mai ieri soția unui boșorog de milionar căruia i-a făcut prohodul și acum este putredă de bogată?... De ce naiba mă chinui, mi-am pierdut până și somnul, spune odată cu ce se termină, dacă tot pretinzi că nici nu este o povestire, ci doar subiectul unei povestiri!

Tirada aceasta m-a impresionat atât de puternic și a picat atât de savuros în gâttelej orgoliului meu, încât n-am pregetat să-l invit în aceeași clipă într-un local în care se adunau scriitori, ziariști și fete, toți decepționați de prestația puterilor din timpurile mai mult sau deloc cunoscute. Acolo i-am explicat pe îndelete tainele scrisului și l-am inițiat cu binișorul că până a termina de scris o povestire, chiar și una nescrisă, este prematur s-o povestești cuiva și că tocmai din acest motiv sunt autorul a nenumărate povestiri nescrise. Pe măsură ce-i debitam toate acestea, insul devenea tot mai blând și de la o vreme am observat că ori se teme de mine, ori mă respectă nemărginit. Drept că și domnișoara care servea la masă era foarte sprintenă și era suficient ca privirea mea să alunece întâmplător în direcția ei și paharele se umpleau parcă de la sine. În consecință, insul a consimțit să fie răbdător, urmând să aștepte finalul la timpul potrivit. Subiectul însă continua să-l preocupe și m-a întrebat dacă nu găsesc nicio asemănare între eroina mea și fata

ce-și plimba grațiile prin local. I-am explicat răbdător că pe asta, pe eroina mea, n-o cunosc și am certitudinea că nici nu-mi este scris s-o cunosc. Cititorul meu însă era atât de insistent, încât de la o vreme am început să cred că fata ceea de acum treizeci de ani a hotărât să ridice nițel vălul și a trimis-o pe fiica sau pe nepoata ei sub văzul nostru dornic de adevăruri nepermise. Firește, acest detaliu ar fi dat profunzime subiectului meu și ar fi fost un argument forte într-o mai veche dispută despre caracterul continuu al timpului.

Am renunțat la acest detaliu a doua zi, deoarece publicarea în foileton nu este productivă și uneori provoacă dispute mult mai înverșunate decât cele cu unitatea dintre timp și spațiu.

O doamnă divorțată, după ce a citit ceea ce reușisem să aștern pe hârtie din această povestire nescrisă, a strâmbat din năsuc și a zis că era mai bine să-mi fi găsit o ocupație mai nobilă, în sensul că unui bărbat care se vrea serios nu-i stă nici bine și nici spor la autoritate nu are dacă este preocupat de astfel de fleacuri. În primul rând, trebuie să fim de acord că neprețuita doamnă are dreptate. Lumea e plină de probleme, iar noi dăm în treier nimicurile și scuturăm niște imagine treante rămase din rufele de acum treizeci de ani... Sunt gata însă să merg și mai departe și să declar până și în fața unui tribunal internațional că femeile au întotdeauna dreptate când se pronunță asupra unui subiect legat de iubirea dintre un bărbat, oarecare, și o femeie, alta decât ea.

Fiindcă tot veni vorba, recunosc că, în clipa în care mi s-ar cere părerea, aș declara univoc că cea mai cuminte femeie din toată istoria omenirii a fost Eva, ea, Eva, firește, și cu Adam constituind cuplul ideal. În contextul dat nu mă interesează nici măcar păcatul original, deoarece, oricum, cineva trebuia să-l comită. Adam era unicul bărbat abordabil și Eva n-a avut nevoie de discernământul de care trebuie să dea dovadă până și cea mai amărâtă femeie din zilele noastre suprapopulate cu indivizi care de care mai *haiosi*. Pentru Eva era absolut clar cine este ursitul ei, trăind fericită alături de el până la adânci bătrânețe. În epoca contemporană treaba asta este total lipsită de perspectivă și din cauza aceasta istoriile de iubire au devenit o adevărată molimă. Intuiția îmi spune că, în lipsă de alte candidaturi, amicul meu și prietena lui aveau toate șansele să devină o pereche ideală. Chiar dacă ar fi apărut în relațiile lor niște disensiuni, erau condamnați să se întoarcă unul în brațele altuia. Și evenimentul nu s-ar fi produs peste treizeci de ani, de exemplu, ci mult mai curând. Dar ce spun eu! Peste treizeci de ani revenirile sunt posibile doar în filmele în care dragostea poate fi reluată de oriunde îți trăsnește prin cap, peste treizeci sau peste șaptezeci și cinci de ani. Deși...

De fapt, contradicțiile care se iscă uneori între sexele opuse (de ce „opuse”?) nu țin de esență, ci de niște nuanțe cu totul neînsemnate, iar nenumăratele drame și tragedii descrise cu atâta lux de amănunte din nu mai știu ce antichitate până în prezent nu demonstrează decât faptul că omul are o necesitate genetică de a se da în spectacol.

Firește, dacă numitele conflicte sunt șecspirizate (de la Shakespeare), ele devin nemuritoare, în sensul că moartea celor doi copii îndrăgostiți, Romeo și Julieta,

este asistată de mai multe secole de milioane de oameni, pe care, cu toată bunăvoința care mă caracterizează, îi bănuiesc de sadism.

Ca să nu fiu învinuit de nu mai știu ce păcate, explic: un coleg de-al meu zicea că a fost la douăzeci și nouă de spectacole cu Romeo și Julieta, montate la teatre diferite, după care a mai vizionat și unsprezece filme cu același subiect. Ajunsese, ca să zicem așa, expert în materie și putea să-ți vorbească ceasuri întregi în care spectacol sau în care film bieții copii mor mai frumos. (Doamne ferește!) Domnule, zicea el după vizionarea unui film semnat de un regizor englez, în patria lui Shakespeare Romeo și Julieta nu mai știu să moară. N-am remarcat nici urmă de entuziasm în fața morții, aștia, Romeo și Julieta englezilor, mor în silă, doar pentru că așa i-a programat autorul... Italienii, în schimb, au făcut o bombonică de film, să-ți lingi degetele, nu alta. Până să moară, eroii se chinuiesc suficient, ca să-ți dea lacrimile, chiar dacă ești un nesimțit. Sunt sigur că, dacă ar fi fost să vadă filmul, Romeo și Julieta ar fi murit mult mai elegant și mai veridic, am în vedere, pe timpurile lui Shakespeare... Sud-americanii (ce nație o mai fi și asta?) au făcut un film în care eroii mor pe parcursul a șase episoade. Dacă erau deștepți, puteau întinde moartea și în zece sau douăsprezece episoade...

Ultima frază, într-un chip neînțeles, îmi readuce în memorie dialogul purtat de doi cheflii, dintre care unul avea studii superioare, iar celălalt era și mai beat. Întâmplarea se consuma într-un an când printre stelele noastre își plimba coada o cometă hoinară.

Cetățeanul care nu avusese acces la înalte școli a declarat că fenomenul atunci vizibil pe cer este un semn de la Dumnezeu.

– Am cincizeci de ani, zicea el, și n-am mai apucat așa ceva. Sigur că-i un semn de la Dumnezeu. Poate că prevestește sfârșitul lumii. Nu întâmplător vaca mea a rămas anul acesta stearpă...

Ăst cu studii superioare s-a apucat să-i vorbească despre corpuri cerești, perioade de revoluție și alte prostii.

Tipul fără studii era însă foarte încăpățânat și o ținea una și bună: dacă nu, minunea lui Dumnezeu!

Ăstălalt, ca să fie convingător, îi explică amănunțit ce face cometa și că urmează să apară la orizontul Pământului peste alți o mie șase sute șaiszeci și opt de ani, după care adăugă:

– Ai să vezi!

– Cum să văd, peste atâta amar de ani? se minună tipul încăpățânat și chiar că avea dreptate să se minuneze.

– Asta te privește, răspunse calm savantul inferiorului său spiritual.

Să revenim la istoria noastră, nu însă înainte de a face unele precizări. Sigur, dacă era să scriu o poveste de dragoste, făceam pe dracu-n patru ca fiece femeie să se recunoască în eroina principală și lacrimile care urmau să se prelingă pe obraji eroinei ar fi fost și lacrimile cititoarei mele. Sau invers. În istorie există și cazuri mai

speciale, pe care le voi aborda cu altă ocazie. Nu rezist însă tentației și vă reamintesc că scriitorul Tolstoi Lev Nicolaevici zicea că Ana Karenina este el însuși, iar Flobert se identifica, par exemple, cu madame Bovary. Bănuiesc că și asta nu-i decât un truc prin care se urmărea atragerea cât mai multor femei în mrejele lecturii, acestea bănuind că ar fi vorba de niște perversități sau de ceva asemănător...

Iată o istorioară în care rolul principal îl joacă amicul N. Dacă i-am zis N, nu înseamnă că este agent secret sau constructor de rachete, ci că nu vreau să-i divulg numele. Are omul familie, amantă, fete de măritat și alte necazuri. Istorioara însă pare instructivă și arată cât de eficiente sunt metodele netradiționale în orice treabă serioasă. Sigur că nu este o istorie de dragoste, așa cum o înțelegem noi în contextul dat, dar, oricum, este o poveste și iată v-o spun.

În tinerețea noastră zbuciumată din îndepărtatele timpuri ale stagnării mulți și-au consacrat anii cei mai frumoși luptei cu religia și au ajuns mai apoi oameni de stat și academicieni, ceea ce nu mi se pare de mirare. După cum se știe, Dumnezeu are domiciliu stabil în ceruri și nu poate coborî oricând pe Pământ ca să tragă cuvenita pereche de palme fiștecărui târâie-brâu sau flecar. În felul acesta se crea impresia că tinerii atești obțin victorie după victorie.

Dar nu asta ne interesează, ci faptul că amicul N s-a angajat absolut întâmplător în lupta contra religiei, dar s-a comportat bărbătește și pe alocuri chiar eroid. N-a știut însă să tragă foloase din fapta sa, nici să facă din ea un bun al maselor largi. Drept confirmare, n-a devenit om de stat, academician sau măcar activist de partid.

S-o luăm însă de la început. Într-o seară amicul N se duse la *bortă*... Mda, trebuie să vă explic ce-i aceea bortă. În zilele noastre democratice celor care vor să-și scarpine limba sau doar să facă scandal li s-au pus la dispoziție mai multe râpe și piețe, unele aflate chiar în centru, așa că zurbagiii și alte elemente declasate tulbură mereu ordinea publică. Pe timpurile grele și nedemocratice însă treaba asta cu scărpinatul limbii se făcea în bortă. Borta de obicei era un subsol în care se adăposteau pictorii destrăbălați care nu voiau să înțeleagă că numai realismul socialist îi poate scoate în rândul oamenilor normali.

Ah! Ce timpuri...

Când mergea un suprarrealist pe stradă, din urma lui veneau numai puțin doi realiști în civil. Iar dacă la bortă se adunau trei inși, puteai fi sigur că minimum unul dintre ei este preocupat în exclusivitate de securitatea statului.

Acum, dacă știți ce înseamnă bortă, trebuie să vă spun că în seara cu pricina amicul N s-a dus la pictorul relativ destrăbălat Z, dar nu la cel care credeți voi, ci la Z care în realitate este P, dar îl vom numi Z ca nimeni să nu priceapă despre cine este vorba. De menționat, că de astă dată la Z nu erau trei inși, ci șase – vă dați seama! – așa că statul putea să doarmă liniștit, deoarece dinspre bortă nu-l amenința nici un pericol.

Situația fiind clară, amicul N se plictisi brusc și în următoarele trei sferturi de oră dădu semne de viață numai la vederea paharului plin. Și fiindcă acesta – am în vedere paharul – se umplea cu o frecvență uluitoare, și semnele de viață erau cât se poate de viguroase.

Ar mai fi de spus că relativ destrăbălatul pictor Z tocmai lucra la un film cu un popă sturlubatic și avea în borta numită atelier recuzita necesară pentru a-l popi până și pe un țap. Văzând odăjdiile, amicul N își uită plictiseala, deveni chiar inspirat și dori numaidecât să afle dacă n-o fi având vocație de preot. Și să știți că avea! De cum își puse sfintele veșminte, începu a vorbi în dodii și a cânta la psalmi de mai mare dragul. Lăuda în special viața fericită, viitorul luminos, proslăvindu-l pe înțeleptul și nemuritorul pe atunci conducător al țării și punându-i pe toți să pupe sfânta cruce. Circ, nu alta!

Tăman când veselia era în toi, în bortă coborâră două îngerite pe nume Lili și Mimi (ambele cu accent pe ultimul i), iar mai exact – Leolea și Mașa. De fapt, numai îngeritele lipseau, așa că părintele N se dezlănțui ca un leu aflat în călduri. La un moment dat avu fericita idee s-o spovedească pe preacuvioasa Lili. Probabil, ca să aibă cu ce-o împărtăși, înșfăcă de pe masă o sticloanță cu vin, pe care o băgă în buzunarul pantalonilor, săltând poalele veșmintelor bisericești.

Deoarece subsolurile, după cum am arătat mai sus, au în ele ceva necurat, amicul N o pofti pe îngerita afară. Pentru a crea condiții optime pentru spovedanie, își strecură o mână pe talia ei sau poate doar cu vreo șchioapă-două mai jos. La acest semn îngerita Lili îi dezvălui că este fecioară, fapt care îl dezamăgi întrucâtva pe amicul N, dar numai atât ca să-și aprindă o țigară. Îngerita bătu din aripi, cerând și ea tabacioc, după care îi destăinuî că îl iubește cu patimă încă din fașă. Faptul acesta, nu se știe de ce, îl întristă pe amicul N și îl făcu să-și amintească de sticloanța cu vin pentru împărtășanie. Trase câteva înghițituri, golind sticloanța pe trei sferturi, și, firește, îi dădu și ființei de alături. Pătimașa fecioară i se lipi recunoscatoare de piept și îl anunță că, de fapt, nu era tocmai fecioară, adică era, dar nu categoric și nu iremediabil, ca altele, deoarece fusese violată de un cretin care, firește, o lăsase îngreunată și fugise ca un porc de câine ce era, dar că ea însăși... Ei, și așa mai departe.

Amicul N, când mai auzi și această noutate, se mâhni grozav și observă că în realitatea noastră socialistă de pe atunci se petrec anumite evenimente interesante. O parte din populația civilă a orașului, uitând că n-are învoire să se adune în grupuri mai mari de trei persoane, se oprise din mișcare și-și exprima în fel și chip entuziasmul. Unii scuipau, alții înjurau, iar ceilalți se distrau râzând. Un grup nu prea numeros, alcătuit din două femei, trei bărbați și o babă chioară, ridica ocări la adresa fețelor bisericești, care le corup pe tinerele neștiutoare, și a religiei, în general. Atunci N își uită mahna și deveni curios, încercând să înțeleagă cu mintea lui de popă făcut ce eveniment burzuluise poporul nostru pașnic și unde se află obiectul spre care ținteau sentimentele contradictorii ale mulțimii ateiste. După o scurtă investigație, descoperi că numitul obiect era chiar el și-și săltă a nedumerire un umăr, făcând să se bălăbănească crucea masivă de la gât. Aici amicul N înțelese dintr-o dată mai multe lucruri: că dăduse involuntar o lovitură zdrobitoare religiei din preajma borții, că în lupta aceasta nu va avea nimic de câștigat și că trebuie să se retragă de pe câmpul de luptă cât îi lucru cu cinste.

– Intră, flico, în bortă, grăi amicul N către îngerita Leolea, să ne cătăm de cele sfinte.

Cam atât. Pe atunci, ca și acum, îngerile erau jumulte după o metodă foarte veche.

Totuși, pentru bunii și credincioșii mei cititori, trebuie să recunosc că nici eu însumi nu înțeleg de ce am băgat această snoavă într-o poveste de dragoste cu un final anunțat uluitor...

Ceea ce urmează, deși n-are nicio legătură cu subiectul nostru, arată că dragostea poate veni pe căi ascunse și își vedește existența în chipurile cele mai neașteptate, așa că merită efortul să dați dovadă de cât mai multă fantezie. Sigur, unii ar putea să presupună că-i vorba de o dereglare psihică mai rar întâlnită, de o țicneală sau de mania de a fi mai altfel decât alții. Eu însă înclin să cred că viitorul și trecutul stau tot timpul împreună, într-un loc numit prezent, în care întâmplările de odinioară și cele ce vor fi să urmeze își dau întâlnire...

În seara ceea, adică într-o seară oarecare, m-am întâlnit cu Scriitorul. Majuscula nu este întâmplătoare, dar nici nu spune mare lucru, deoarece vizează nu atât splendoarea operei, cât vârsta matusalemică, dar... (mare pauză de gândire) ...o vârstă matusalemică virtuală. Oricum, avusesem la un moment dat năstrușnica idee că personajul biblic de 962 de ani era un june necopt în comparație cu patriarhul literaturii aborigene. O să încerc să explic de unde s-a luat această tâmpenie în capul meu.

Fiind și eu la o vârstă cu amintiri...

Ah, ce greu îmi vine să vă explic un lucru atât de simplu! Orice copilărie își este suficientă și nu are pe durata ei decât înțelegerea de a fi aici și acum. Trecutul este ca umbra care se ține de tine, dar pe care n-o observi, deoarece în măreția zilei – și orice zi din copilărie este măreață! – nu înseamnă nimic în comparație cu o libelulă. Viitorul? Viitorul nu înseamnă în copilărie decât răsăritul soarelui, iar soarele oricum este obligat să răsară... Abia după ce alternarea răsăriturilor și apusurilor devine o evidență, ne trezim între trecutul cu amintiri și viitorul cu vise tot mai puține.

N-aș putea spune ce vise îl căutau pe Scriitorul nostru din viitor. Poate că el în general anulase viitorul și se culcase în gura trecutului, știind că acesta nu-l va scuipa de pe limbă. Prezentul era clar, în sensul că se consuma de decenii (alții zic că de veacuri) în unul și același loc, cu aceeași țigară de împrumut și cu același etern însetat pahar. În tagma celor care își câștigă votca și pâinea cu penița sunt răspândiți grafomanii. Ei bine, Scriitorul nostru se încadra în categoria mitomanilor. Avea, firește, un mit personal, palpitant, dar greu de verificat, care într-un mod ciudat și, totodată, firesc se împletea cu nenumăratele mituri ale lumii. Dacă îl ascultai mai mult timp, rămâneai cu impresia că Herodot însuși îi povestise despre Atlantida, iar Ulysse o luase razna la îndemnul Scriitorului ș.a.m.d. Dacă tot țineți să vă satisfaceți curiozitatea, n-aveți decât să mergeți la *Cadavrul Vesel*, pentru că este tocmai localul unde l-am întâlnit și eu acum treizeci de ani și alaltăieri.

– Scrii o poveste de dragoste, nespălatule, zise Scriitorul.

Apropo, acest „nespălatule” era apelativul generalizat pe care îl folosea Scriitorul în relațiile cu ceilalți mușterii, indiferent dacă fusese sau nu cu ei la baie. Gura lumii zice că un proaspăt debutant, disperat de faptul că fusese avansat nemeritat la gradul de „nespălat”, venise într-o zi cu un lighean cu apă și își spălase îndelung

picioarele și alte părți ale corpului în fața Scriitorului, gândind el, în mintea lui neocaptă de debutant, că ar putea să-i impună expertului în igienă o nouă concepție estetică. Ca să nu lungim vorba, constat că lumea este plină de naivi.

– Ba nu, i-am răspuns, este mai mult un subiect, căruia i-am pierdut logica desfășurării. Cred că pe undeva o să-i pun un punct mare și o să-l leg de gard.

– Poveștile de dragoste nu pot avea logică. Ți-o spun în cunoștință de cauză. Sau poate că au o logică proprie, inaccesibilă celui care le scrie. Am înțeles acest lucru încă acum patruzeci și nouă de ani și am renunțat la scris. Ai cele mai nobile intenții, te ambiționezi să apropii oamenii de divinitate, dar până la urmă tot rahat iese.

– Ați putea să mai încercați.

– Categorie, nu!

– Vreți să spuneți că despre asta poți scrie doar la o anumită vârstă?

– Nu, altceva este la mijloc, mult mai trist.

– Vă dor, ca să zicem așa, amintirile?

– Da, asta e... Dar nu-i vorba de amintirea unor relații, de regretul unor neîmpliniri, ci de ceva mult mai adânc și răscolitor.

– O dragoste nefericită, care v-a marcat?

– A, ar fi prea simplu! În tinerețe am scris câteva povestiri de dragoste, inspirate, cum s-ar spune, din propria experiență. Cea care urma să-mi servească drept prototip era de obicei una dintre iubitele mele, toate tinere, frumoase, cu picioarele crescând din umeri, cu ochii albaștri sau negri, în care sclipesc promisiunile cele mai generoase... Totul mergea bine, la o anumită vârstă subiectele de acest fel sunt foarte productive. Naiba știe însă cum se făcea, dar în final iubita murea...

– Într-o povestire se întâmplă orice... Autorul este cel care decide: poate să omoare un erou, dar poate să-l învie din morți, chiar dacă așa ceva i s-a întâmplat numai lui Lazăr și numai cu ajutorul lui Iisus... Până și cel mai naiv cititor știe că majoritatea întâmplărilor descrise într-un roman sau într-o povestire țin de domeniul imaginarului.

– Nu, murea cu adevărat. Murea iubita mea care servise drept prototip. Cu mici deosebiri, murea în circumstanțe identice cu cele descrise în povestire.

– Simplă coincidență... Autorul este liber să imagineze orice.

– Dacă ajungi la două, la trei și la patru cazuri, coincidențele se prefac în blestem.

– Sunteți superstițios?

– Nu cred, dar pentru orice eventualitate am evitat să mai provoc destinul. I-am lăsat pe oameni să-și trăiască viața în legea lor. Și am înțeles că dragostea poate avea și o altă împlinire decât cea cu care ne-am obișnuit în această lume și pe care o credem unica valabilă.

(Va urma.)

Emil **UN OASPETE VRABIE BINEVENIT**

Alexandru Sturza se afla de mai bine de o săptămână la moșia surorii sale, la Manzâri. În calitate de fondator al Societății agricole a Noii Rusii, împreună cu cumnatul său, el organiza aici o expoziție-iarmaroc. Târgul avea drept scop să demonstreze boierilor din Basarabia și din câteva regiuni sudice ale Rusiei succesele gospodăriei-model de la Manzâri.

Soții Edling aveau cu ce se mândri pe bună dreptate. În vreo cincisprezece ani ei prefăcuseră pământurile, acoperite de ierburi înalte de stepă, într-o oază de belșug și într-o sursă de venituri mari.

Ca bun gospodar ce era, moșierul Alexandru Sturza, proprietar de pământuri alături de Manzâri – la Ocna, aplica aceleași metode de gospodărire: munca liberă și bine retribuită, dezvoltarea ramurilor rentabile ale agriculturii. Se ocupa mai ales cu creșterea oilor pentru lâna fină, cultiva cereale și practica vieritul.

În zilele de pregătire a iarmarocului Alexandru Scarlatovici, cum îi ziceau aici, împreună cu doi specialiști de la statistica din Tighina, făceau calcule, desenau diagrame, care ilustrau succesele obținute în primii ani de gospodărire a boierilor Edling. Deodată ocupațiile lor fuseseră întrerupte de sunetele zurgălăilor unei trăsuri din care ieși un tânăr prezentabil. Sturza îl recunoscuse – era studentul său de odinioară Mihail Kogălniceanu.

– Vai, ce oaspete! De ce n-ai venit, dragul meu, la deschiderea Societății noastre de istorie și antichități, că te-am invitat?

– N-am avut posibilități, domnule profesor, răspunse tânărul istoric.

Fragment din romanul istoric recent *Soarta unui emigrant*, despre renumitul scriitor-teolog, savant și diplomat din prima jumătate a sec. al XIX-lea Alexandru Scarlat Sturza.

– Ei, profesor..., spuse zâmbind Sturza. N-am lucrat ca profesor. V-am predat și eu un ciclu de prelegeri de religie și morală, ca să vă fac un bine.

– Atunci sunteți un bun pedagog. Prelegerile dumneavoastră le port și acum în minte și în inimă.

– Hai, lasă. Vino mai bine să te îmbrățișez.

Îi plăcea lui Sturza acest fost student al său, dolofan și energic, isteț la minte, plin de curiozitate.

– Bunul meu învățător! Am venit la dumneata cu mai multe treburi. Dar să le luăm pe rând. Mai întâi vreau să vă fac un mic cadou: două cărți de-ale mele. Prima se numește *Istoria Valahiei, Moldovei și voloșilor transdunăreni. Vol. I*. E o viziune a mea a istoriei naționale. Dacă vă amintiți, în 1837, v-am citit fragmente din ea. Mă încurajați atunci cu cuvinte de laudă. Păi, iată, am editat-o.

– *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, citi pe copertă Alexandru Sturza cu un elegant accent franțuzesc. Mulțumesc. Am s-o studiez cu plăcere.

– Iar aceasta e o revistă de istorie, pe care am de gând s-o editez pe parcursul anilor. Se numește „Arhiva românească”. Aici sunt publicate documente, articole care vor servi, mă gândesc, ca bază științifică a istoriei noastre.

– Ești de laudă, dragă Mihaile! Faci lucruri bune. Îți mulțumesc pentru cadouri.

– Domnule tainic-consilier! Vreau să vă mai spun că n-am venit la Odesa pe ascuns, ci cu acte în regulă. Sunt semnate de consulul Rusiei de la Iași. Scopul călătoriei – să mă folosesc de apele mării.

– Facem să fie bine, dragul meu. Te vei odihni la vila mea „Azil” de pe malul mării. Luăm masa acum?

– Nu. Am servit câte ceva în drum.

– Atunci haide să-ți arăt mai întâi gospodăria surorii mele, localitatea. Să vezi cu ce ne mândrim și noi aici, la Manzâri.

Spunându-le celor doi specialiști de la Tighina ce mai au de făcut, Alexandru Sturza se urcă cu musafirul binevenit într-un faieton și porniră pe întinsurile moșiei.

Văzând hergheliile de cai, turmele de oi, cirezile de vaci, pământurile bine lucrate de viță de vie, de cereale, Mihail Kogălniceanu făcu îngândurat:

– De ce n-am avea pretutindeni așa gospodărie? Țara Moldovei ar avea atunci o economie mai puternică și n-am depinde de alte țări.

Au intrat apoi în pădure. O adevărată gură de rai cu copaci seculari de diferite specii, cu luminișuri, cu ciripit de păsări... Fiind singuri, tânărul Kogălniceanu se destăinui:

– Excelență, v-am spus că am venit cu acte în regulă, dar vreau să știți că sunt urmărit de „ohrancă”. Nu le plac muscalilor, pentru că de mai multe ori am ieșit împotriva protectoratului rus, instituit de Regulamentul Organic, și am apărat autonomia țării mele de orice amestec al unei puteri străine. Așa că vă rog, domnule tainic consilier de stat, să mă luați sub ocrotirea dumneavoastră, aflându-mă aici, la Odesa.

– Mă voi strădui, promise Sturza. Mâine, la serbare, neapărat va fi vreun turnător-doi. Eu am să te dau drept nepotul meu de la nordul Basarabiei. Dar la Odesa, la vila mea, nimeni n-o să te deranjeze.

Pe Kogălniceanu îl impresionară și noile construcții din sat: conacul soților Edling – o casă frumoasă cu două etaje, biserica, înălțată pe banii Ruxandei și ai lui Alexandru, un mic spital, școala sătească.

– Iată, la școală am să-ți prezint un om deosebit, făcu nu știu cum cu tristețe Alexandru Sturza. E vorba de Ion a lui Ion Măzărache. E fecior de boier, de prin părțile Bălților. Tatăl său l-a dat la învățătură la universitatea din Viena, căci era deștept, se trăgea la carte. A învățat acolo filozofia și retorica. A rămas să predea la universitate, dar rătăcindu-se prin bodegile orașului, a prins gustul băutului și mai departe nu s-a putut menține în serviciu.

Strămutându-se cu traiul la Sankt Petersburg, trista lui poveste continuă. De la universitate, unde se angajase, a fost concediat peste jumătate de an. Sora mea Ruxanda l-a întâlnit pe Măzărache în cabinetul Excelenței Sale, fostului Ministru al Învățământului Golițan, cerând un serviciu. Ruxandei i s-a făcut milă de compatriotul nostru, de soție și de cei șase copii ai lui și l-a adus la Manzâri. L-a numit econom și învățător la școală. Dar vorba poporului: pielea rea și răpănoasă, ori o bate, ori o lasă. Știi ce a făcut el cu vreo trei luni în urmă? Îl trimite soră-mea la Odesa să încheie un contract cu un grec-comerciant. Îl îmbracă într-un surtuc nou-nouț și drum bun! Nefericitul nostru Măzărache, după ce-și făcuse treaba, se întâlnește cu alți nenorociți de la Odesa și rămase gol-goluț, fără documente și fără bani. A ajuns la Manzâri când pe jos, când cu căruța, ca vai de dansul. Știi cum îl numesc eu? Un deștept-prost. E paradoxal, dar așa e. Un retor vestit, un om cu multă știință de carte, dar dând dovadă de atâta lipsă de voință, de lipsă de disciplină – nu-și poate stăpâni viciul nicicum. Păi nu-i un deștept-prost?

Kogălniceanu zâmbi amar.

Pe Ion Măzărache l-au găsit într-o clasă, fiind înconjurat de vreo douăzeci de moldovănași. El făcea și lecții, și repetiții pentru serbarea de a doua zi. Explica copiilor cum se pronunță unele consoane, îi pune pe fiecare în parte să le rotească. Au cântat în cor câteva cântece religioase și populare. Le ieșea bine. Apoi un băiețuș a declamat un psalm din *Psaltirea* în versuri a mitropolitului Dosoftei: „Limbile să salte / Cu cântece nalte / Să strige'n tărie / Glas de bucurie. / Lăudând pre Domnul / Să cânte tot omul. / Domnul iaste tare, / Iaste'mpărat mare / Preste tot pământul / Și-și țâne cuvântul. / Supusu-ne-au gloate / Și limbile toate / De ni-s supt picioare / Limbi de pre supt soare. / Alesu-ș-au șie / Parte de moșie /

Țara cea dorită / Care-i giuruită / Lui Iacov iubitul, / Ce-i țâne cuvântul. / Mila să-și arate / Cea de bunătate / Spre noi, ticăloșii, / Precum ne spun moșii”.

A declamat poezia frumos, cu inimă, cu intonație. Au aplaudat nu numai copiii, dar și boierul Sturza, și oaspetele Kogălniceanu.

După lecție au schimbat câteva vorbe și literatul de la Iași a înțeles că Măzărache e un bărbat cărturar, talentat.

Seara, înainte de cină, Alexandru Sturza își pofți oaspetele în odaia sa. Întrebă ce se mai face peste Prut, la Iași. Mihail Kogălniceanu îi spuse că se așteaptă schimbări spre bine: la mulți boieri, cărturari s-a trezit sentimentul național, vor unirea cu Valahia, sunt nemulțumiți de protectoratul rus.

– Deși sunteți veri drepți cu domnitorul nostru Mihail Sturza, zise oaspetele, dar am să vă spun adevărul: multă lume nu-i mulțumită cum conduce el țara. Vreo sută de boieri au fugit peste hotare.

– Nu-i bine, tinere, zise gânditor consilierul Sturza. Emigrarea totdeauna numai slăbește națiunea.

– Pe de o parte Mihail Sturza pare a fi aspru, pe de alta – se vede o teamă ne-maipomenită față de consulul rus de la Iași, continuă Kogălniceanu. Deseori nu înțelegi, cine-i adevăratul stăpân: domnitorul sau consulul. Mai repede ultimul.

– Protectoratul asupra Principatelor, zise Sturza, e un instrument de dominație absolută a rușilor. Știu despre aceasta, dragă Mihaile. Eu până nu demult idealizam tot ce făcea conducerea Rusiei. Dar acum vreo zece ani mi-am revăzut părerile. M-am convins că Imperiul Rus umblă cu amăgeli, folosește religia în scopuri politice, vrea noi și noi stăpâniri. M-am convins de asta după schimbările spre rău în Basarabia. Și nu numai. Iată aici, în această lucrare, am descris tendințele negative pe care le-am observat. Cartea se va numi *Mențiuni despre Rusia*. E scrisă în limba franceză și e destinată în fond cititorilor din Europa. Dacă nu ești contra, o să-ți citesc numai o pagină-două din ea. E vorba despre situația din Basarabia.

Sturza luă de pe masă un teanc de hârtii, găsi pagina respectivă și citi: „Ne pare rău că în zilele noastre Rusia a ajuns la momentul critic, pe care tocmai l-am semnalat. A centraliza, a rusifica, a șterge din ce în ce mai mult toate nuanțele locale – acesta e astăzi scopul principal ce preocupă guvernul. Or, noua direcție prezice Rusiei încetarea oricărei expansiuni durabile, este posibilă chiar o retrogradare a tendinței sale de acaparare. Desigur, decizia de a se extinde în continuare trebuie să fie considerată ca un rezultat recomandabil pentru Rusia; dar face oare să riște ea să piardă niște achiziții sancționate de timp? Nu-i oare o iluzie să tinzi la o asemănare cu centrul Rusiei a unor provincii eterogene, atâta timp cât această asimilare nu poate să rezulte dintr-un exemplu molipsitor și din seducția bunei stări? Mai întâi instruiți poporul cuceritor și faceți-l mai fericit decât provinciile cucerite și atunci veți constata că asimilarea popoarelor se face de la sine, ce-i drept încet, dar fără efort. Iată de ce, atâta timp cât se

schimbă ordinea firească a prozelitismului politic, vor exista nemulțumiți și nerecunoscători.

Aproape că n-am putea, în sens de extindere, să găsim modele mai convenabile, decât cele reprezentate de romanii înșiși. Acest popor cuceritor și conservator, al cărui spadă fu emblema și vulturul, semnul de unire, subjugă națiuni din lumea cunoscută, unele după altele, dar fără a le lichida. Ei au asociat zeii acestora *dii minorum gentium* (zeii gîntei minore) cultului zeilor care locuiau în Capitoliu, lăsau neatins orașele cucerite, instituțiile lor municipale și distribuiau comunelor pe care vroiau să le favorizeze prerogativa inerentă de titlu de cetățean roman ș.a.m.d.

...Rușii din interiorul imperiului și o mulțime de străini de toate națiile curg puhoi în Basarabia. Ei se stabilesc cu miile, fiindcă regiunea Bugeacului e încă necultivată și nepopulată, pe când restul provinciei posedă un sol fertil, păduri virgine, susține relații comerciale cu Austria și Turcia și, în plus, are niște tradiții ale meșteșugarilor proprii libertății poporului...” Observi, Mihaile, cum mă exprim: „curg puhoi”. Acesta-i purul adevăr. E o treabă murdară, special dirijată de guvern. Ea va aduce mult rău basarabenilor.

Mihail Kogălniceanu ascultă cu atenție, apoi zise:

– Acesta-i un document istoric, dascăle. Aceste pagini sunt nu numai ca un imbold pentru meditație, ci și o chemare la acțiune. Mă gândesc, iată, la sărbătoarea de mâine. O să vorbiți numai în rusește. În limba noastră o să răsune doar frumoasa poezie a lui Dosoftei și vreo două cântece.

– Așa-i, confirmă savantul Sturza. Altfel nu se poate. Acestea-s regulile jocului... impuse de stăpânitori.

– Vă înstrăinați de națiunea noastră, de limba română, cum îi zice Dosoftei și mulți-mulți alții.

– Nu toți. Pe Alexandru Sturza nu-l înstrăinezi. Nici pe Măzărache.

– Da. Vă rog să-l invitați la cină, dacă se poate, și pe domnul Măzărache.

La cină oaspetele binevenit a fost prezentat stăpânilor casei – surorii și cumnatului. A fost recomandat ca istoric, literat, avocat și aghiotant al domnitorului.

– Pentru noi e oaspete de la Iași, încheia Alexandru prezentarea, pentru ceilalți e nepotul meu. Așa se cuvine.

Seara a trecut vesel, cu glume, cu multă muzică. Ruxanda le-a cântat la pian, la chitară, instrument pe care-l deprinsese a mânuși cu virtuozitate încă de pe timpul când era domnișoară de onoare la Curte.

În orele de răgaz Alexandru Sturza prefera anecdotele. Astăzi povesti o istorie hazlie, auzită de la un gospodar de pe moșia sa. Acest țăran zicea că vorba „M-am săturat ca de hrean” pornește din ograda lui. Într-o primăvară cam ploioasă hreanul mai că se întinse pe jumătate de grădină. Îl smulgeau azi, îl smulgeau mâine, dar el după o ploaie se prindea la loc și mai verde, și mai frumos se făcea. „Ptui, m-am săturat de hreanul acesta”, spuneau toți ai casei.

Într-o zi trece pe lângă gospodăria lor un consătean din altă mahala. Îi vede pe bieții cultivatori de hrean, tot smulgându-l, și întrebă bâlbindu-se, cum era de felul lui: „B-bade I-ion, n-nu m-mi-i da și m-mie c-câteva r-rădăcini să a-am și eu h-hrean.” Îți dau, măi Vasile, îți dau și mai mult, răspunse Ion.

Spre toamnă se întâlnesc iară. Ion îl întreabă pe Vasile: „S-a mai prins hreanul acela?”. Vasile face a lehamite din mână și zice: „L-am sădit în vie, și s-sa lățit p-peste tot. A-acuma și v-vinul pute a h-hrean”.

Și mai vesel se făcu, când veni profesorul de retorică Ion Măzărache. Acesta își aminti cum îi ajută pe unii copii să combată dificultățile în vorbire.

Un băiețaș zice: „Nu pot rosti corect cifrele «sase», «sapte»”. Îl sfătui în glumă: „Numește-le opt. Ești cipeleag și de aceea nu le poți rosti. Și nu te rușina de aceasta, căci această boală, să-i zicem, nu se lecuiește. Celelalte cuvinte rostește-le corect”. Altul se jeluie: „Numele Zola nu-l rostesc bine”. „Da tu nu-i zi Jora, dar spune numele deplin – Gheorghe și ieși din încurcătură. Tot așa și cu «Sasa» în loc de Sașa. Rostește numele deplin – Alexandru”.

Pe Kogălniceanu îl impresionară cunoștințele lui Măzărache în arta oratorică. Știa foarte bine istoria retoricii, aplicarea logicii în vorbire, argumentarea, compoziția discursului. „Nepotul” lui Sturza îl rugă pe Măzărache să nu bea. Dacă se va ține de cuvânt, i-a promis să-l angajeze la Academia Mihăileană din Iași, care peste un an-doi trebuia să fie inaugurată.

...A doua zi la Manzâri era zarvă mare. În câteva ceaine se prepara carnea pentru jumări, în altele – mămăliga. În frigări se coceau berbecuți, purceluși, păsări de casă. Pe după amiază se adunaseră toți oaspeții. Veniseră peste două sute de trăsurii. Unii boieri își luaseră și boieroaicele, ba chiar și copiii.

Ieși din casă, ca să deschidă expoziția-iarmaroc, și contesa Ruxanda Edling-Sturza. Îmbrăcată într-o rochie maro deschis, cusută pe talie, cu zâmbetul pe buze, ea semăna cu o împărăteasă. O mulțime de bărbați și femei din Manzâri așteptau s-o vadă coborând pe trepte. În semn de mare stimă pentru schimbările ce le făcuse ea în sat, băștinașii așterneau în calea ei covoare, i se închinau până la pământ. Pentru oaspetele de la Iași, precum și ceilalți musafiri, scena era emoționantă.

Boierilor invitați li s-a prezentat mai întâi expoziția. Multe de toate! Struguri de diferite soiuri, grâmezii de lână fină, grâne. Mierea străvezie era turnată în vase de ceramică. Erau aduse și animale: oi, cai de rasă, vaci de prăsilă.

Prezentarea expoziției era făcută de Ion Măzărache, îmbrăcat într-un costum de gală:

– Domnilor, atrageți atenția și la aceste culturi, care poate vi se par neînsemnate: bostanul, măceșul, scorțișoara, călina. Sămânța de bostan e foarte întrebată în Europa. Ea se folosește pentru extragerea uleiurilor, dar și în scopuri medicinale. Măceșul, de asemenea, este exportat de boierii Edling peste hotare și aduce un bun venit.

Măzărache vorbea frumos, convingător. Tot el îi oferi cuvântul unui lucrător de la statistica din Tighina. Acesta făcu o caracteristică generală a gospodăriei-model de la Manzâri. Își demonstra tezele cu cifre seci, dar interesante:

– Frumoasa moșie de la Manzâri se află la 36 de verste de la Tighina, într-o zonă cu o climă blândă. Dispune de 16 mii de desetine proprietate privată și 20 de mii de desetine luate în arendă. Se cultivă mălai, mazăre, secară, grâu de toamnă, hrișcă, ovăs și cartofi. Fânețurile din gospodărie ocupă 5 mii de desetine, de pe care se obțin 260 mii de puduri de fân.

Turma de oi numără 35 de mii de capete, în fond, de rasă saxonă. Lâna fină se vinde la fața locului, la Manzâri, câte 60 de ruble pudul. Se întreține o cireadă de 250 de vaci, alta – de 250 de capre, 400 de boi, tot atâția cai, care sunt crescuți atât pentru munci, cât și pentru vânzare.

Via se cultivă pe 18 desetine. Vinul e folosit doar pentru necesitățile casnice. Livada are 650 de pomi fructiferi. Sectorul silvic se întinde pe 96 de desetine de pământ, iar alături de pădurea bătrână în fiecare an se sădesc copaci, arbuști și plante medicinale. În gospodărie mai sunt 120 de stupi de albine. Moșia de la Manzâri e unica în Basarabia, unde se practică plantarea arborilor și au grijă de împădurire.⁴

– Cheia succeselor, a rezultatelor bune în gospodărie, stimați oaspeți, accentuă boierul Sturza, constă mai cu seamă în remunerarea bună a muncitorilor.

În toiul serbării apărură și copiii de la școală. Ei au prezentat un frumos concert, au dăruit buchete de flori familiei Edling, lui Alexandru Sturza și „nepotului” Mihail Kogălniceanu.

Iarmarocul s-a sfârșit cu un bogat și vesel ospăț. S-au încheiat mai multe contracte, au fost cumpărate zeci de puduri de semințe, puieti, animale de rasă. Au fost, de asemenea, colectați bani pentru a edita o revistă de specialitate a Societății agricole din sudul Rusiei.

...Peste o săptămână Alexandru Sturza îl găsi pe tânărul Kogălniceanu la „Azilul” său plin de bucurie, entuziasmat:

– Vă mulțumesc din inimă, dascăle, pentru ospitalitatea dumneavoastră. Aveți nu o vilă, ci un paradis. Aici și soarele-i mai blând decât oriunde.

Sturza zâmbi.

– Păi, am avut bani și am făcut, zise el. Învăță, „nepoate”, să îmbini talentul tău cu arta de a face bani. Eu într-o lucrare de a mea scriu că există trei surse oneste de a câștiga o para: capitalul bancar, munca fizică și cea intelectuală. Aceasta-i bogăția tuturor, a întregului popor. Folosește-le pe care le poți. Căci într-o societate așezată trebuie să fie, în fond, oameni bogați și mai puțin bogați. Desigur, există și o parte nu prea mare de nefericiți, dar ei trebuie ajutați.

– Idei bune, dar greu de realizat. Eu, de exemplu, sunt gata să vă urmez sfaturile și să câștig bani. Vreau să editez, cu permisiunea dumneavoastră, prelegerile Ex-

120 Limba ROMÂNĂ

celenței Voastre despre religie și morală. Le intitulăm *Învățăături religioase, morale și istorice*. N-ați fi contra?

– Ba chiar m-aș bucura, răspunse Sturza.

– Eu, Excelență, nu numai mă odihnesc bine, continuă Kogălniceanu, dar și lucrez cu spor. Am luat cunoștință de materialele pe care mi le-ați pus la dispoziție, despre istoria Moldovei și am văzut că Societatea de la Odesa a adunat documente de valoare... De ieri am început să copii prelegerile dumneavoastră. Mă conving o dată în plus că sunt de mare folos. Le voi edita în limba franceză, precum sunt scrise.

– Mihaile, tu pe Filaret Scriban îl cunoști?

– Nu prea, dar am auzit de el. E rectorul seminarului teologic de lângă Iași, de la Socola. E un cărturar cunoscut la noi.

– Din câte știu, zise Sturza, e și un traducător bun. Găsește-l, te rog, și roagă-l din partea mea să traducă *Învățăturile*, prelegerile mele, în limba românească. Dacă n-am avut norocul s-o cunosc bine, să-mi scriu lucrările în limba neamului Sturzeștilor, atunci să fie măcar tălmăcite temeinic. Așa-i soarta unor emigranți... adăugă cu tristețe savantul.

– Bine, Excelență, o să-ți îndeplinesc neapărat dorința.

Dispoziția lui Kogălniceanu era nespus de bună. Se bronzase, își refăcuse puterile aici, la Odesa. Dar sosise și ziua despărțirii. Sturza hotărî să-și petreacă oaspetele până la Reni, până la hotar. Tainicul consilier de stat își îmbrățișă, în sfârșit, „nepotul”, îl sărută și-i dădu niște bani de drum, căci punga aghiotantului Kogălniceanu se cam subțiasse.

NOTE

¹ Datele statistice sunt veridice. Ele sunt citate din broșura unui pasionat cercetător al ținutului natal, a învățătorului C. Kravenco, *Manzâri*, Odesa, 1994, p. 27.

Tatiana **ȘCOALA NAȚIONALĂ:
FISTICANU RECUPERAREA DESTINULUI
EUROPEAN**

**CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ
IN HONOREM NICOLAE MĂTCAȘ**

Ne ridicăm deasupra celor care ne insultă iertându-i.

Napoléon Bonaparte

Mult deasupra celor care după 1994 i-au întors spatele, lăsându-l de izbeliște, fără loc de muncă și de trai, silindu-l astfel să se autoexileze – din fericire, tot Acasă –, Nicolae Mătcaș revine acasă, purtându-și senin și demn plinătatea celor 70 de ani ai zbuciumatei sale vieți.

Momentul este mai mult decât așteptat de intelectualitatea basarabeană, dar și de clasa politică de la Chișinău, care au acum șansa de a se reabilita în fața lingvistului, savantului și omului de stat Nicolae Mătcaș. Conferința „Școala națională: recuperarea destinului european”, organizată de Ministerul Educației din Republica Moldova, Casa Limbii Române „Nichita Stănescu” din Chișinău și revista „Limba Română” (desfășurată la 30 aprilie curent la Palatul Republicii), este astfel un omagiu adus primului ministru al științei și învățământului din istoria Republicii Moldova (1990-1994), profesorului și marelui luptător pentru valorile noastre naționale: limba română, grafie latină, școală românească și deci europeană.

În deschiderea Conferinței, Leonid Bujor, ministrul Educației, a prezentat audienței, într-o amplă comunicare, principalele aspecte ale activității dlui N. Mătcaș. Evident, au fost punctate mai ales realizările în domeniul învățământului din perioada când omagiatul a ocupat funcția de ministru. Printre acestea trebuie menționate: „organizarea învățământului preuniversitar în trei etape de școlarizare: primar, gimnazial și liceal; sincronizarea programelor școlare cu cele din țară, în special la disciplinele Limba și literatura română și Istoria românilor; introducerea sistemului decimal de apreciere a

Aspecte de la Conferință

cunoștințelor; demararea procesului de atestare a cadrelor didactice, în corelare cu cel european; susținerea învățământului privat ca alternativă pentru cel public” etc.

Tot ministrul Mătcaș a inițiat o frumoasă și fructuoasă colaborare cu ministerul de resort din România (pe atunci Ministerul Educației și Cercetării), reușind să asigure cu manuale și suport didactic adiacent școlile din Republica Moldova.

Pe aceeași cale a fost înlesnită plecarea tinerilor basarabeni la studii în România, „astfel că promotorii schimbărilor de azi sunt, într-un fel, produsul frumoaselor sale intenții”. Dl L. Bujor a ținut să sublinieze că obiectivele și realizările actualului Minister al Educației „derivă dintr-un fundamental sistem de valori educaționale încetățenit aici de ilustrul om de știință, ministrul Nicolae Mătcaș”, fapt pentru care îi suntem cu toții recunoscători.

Invitat de onoare al Conferinței, Președintele interimar al Republicii Moldova, Președinte al Parlamentului Republicii Moldova dl M. Ghimpu și-a exprimat bucuria de a participa la manifestarea dedicată dlui Mătcaș, precum și plăcerea de a vorbi despre un om „la a cărui biografie nu trebuie să adaugi nimic de la tine”. Președintele interimar a mai declarat că N. Mătcaș este, fără îndoială, alături de N. Costin, I. Dumeniuk, Gr. Vieru ș.a., parte a aceluia nucleu care, printr-o forță imensă, „au reasezat neamul nostru în matca lăsată pentru noi de Dumnezeu”, au reformat învățământul național, recuperând și celelalte însemne ale romanității și românității noastre.

Intervenția președintelui a culminat cu citirea decretului privind conferirea dlui Nicolae Mătcaș a celei mai prestigioase distincții de stat – Ordinul Republicii.

Încă o prezență meritorie la Conferință a fost Excelența Sa Ambasadorul României în Republica Moldova dl Marius Lazurcă. În cuvântul său omagial dl ambasador s-a referit la două coordonate esențiale pentru integrarea europeană a Republicii Moldova, care se dovedesc a fi prioritare și în extraordinarul parcurs biografic al profesorului N. Mătcaș – educația și limba. „În primul rând, educația are un rol mai nobil, mai important decât acela de a ne furniza simple deprinderi tehnice, simple cunoștințe profesionale, de a ne adapta la mediul social în care suntem chemați să funcționăm. Educația este un exercițiu al ființei noastre morale, nu al simplei noastre inteligențe”, „iar limba este unul dintre instrumentele cele mai importante ale integrării europene a Republicii Moldova. Să ne întrebăm, așadar, cu toții dacă acest instrument ar fi atât de puternic astăzi fără contribuția profesorului N. Mătcaș”.

Sărbătoritul a fost felicitat și de viceprim-ministrul Ion Negrei care a remarcat prodigioasa activitate a savantului N. Mătcaș, valorificată în multiple realizări și opere dăruite cu generozitate tuturor, atât celor îndrăgostiți de miracolul limbii materne, cât și de întreaga spiritualitate românească.

„Un triumf al dreptății” – așa a fost apreciată întâlnirea pe care o consemnăm aici de către Alexandru Bantoș, directorul Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”, redactorul-șef al revistei „Limba Română”. „În urmă cu un an nimeni nu și-ar fi imaginat că un lingvist ce și-a legat viața de soarta limbii române, unul dintre autorii legislației lingvistice și unul dintre cei mai perseverenți și curajoși deschizători de drumuri în asumarea identității noastre românești, va fi sărbătorit într-o asemenea atmosferă înălțătoare. Această acțiune caracterizează mentalitatea reprezentanților noii puteri de la Chișinău care nu au frică, așa cum sublinia zilele trecute președintele Traian Băsescu, de adevărul istoric. Or, întreaga sa carieră profesională Nicolae Mătcaș și-a consacrat-o descătușării conștiinței naționale a moldovenilor din stânga Prutului pentru că anume Domnia Sa a fost cel care a deschis tinerilor perspectiva de a face carte bună în instituțiile de învățământ din România, precum și din alte țări occidentale”. Dintre multiplele merite ale marelui om de știință și de stat N. Mătcaș, Alexandru Bantoș l-a subliniat pe acela de ctitor al revistei de știință și cultură „Limba Română”. „Ca și regretatul profesor, lingvist, om de știință Ion Dumeniuk, primul redactor-șef al revistei «Limba Română», Nicolae Mătcaș, ministru al științei și învățământului la 1991, anul fondării revistei, și-a legat destinul de această tribună spirituală, având menirea, inclusiv prin titlatură, să promoveze adevărul despre noi”, fiind „invariabil, la bine și la greu, alături de mine și de cei care îngrijesc revista «Limba Română»”.

Caracterul solemn al acțiunii a fost susținut și de un gest onorabil din partea Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova – acad. Mihai Cimpoi i-a înmănat omagiatului legitimația de membru de onoare al U.S.M., ca semn de înaltă apreciere (și) a poetului N. Mătcaș, „primul mare întârziat în poezie”, după cum îl numea Gh. Vodă. (Menționăm că Nicolae Mătcaș este membru al Uniunii Scriitorilor din România.)

Lucrările Conferinței au continuat prin luările de cuvânt ale participanților: colegi de breaslă, tovarăși de luptă și de idei, discipoli, prieteni, consăteni. Fiecare dintre ei și-a exprimat admirația și recunoștința pentru munca de o viață a profesorului

N. Mătcaș. Prin comunicarea sa „Școala – scena primordială a societății”, I. Ungureanu, ex-ministru al Culturii Republicii Moldova, a accentuat, încă o dată, rolul imens pe care l-a avut ministrul Mătcaș în dezvoltarea și deschiderea către valorile europene a învățământului din Republica Moldova. Mina-Maria Rusu (prof. dr. Inspector General al Direcției Generale Educație, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, București) a vorbit despre „Limba română – spațiu al identității culturale”. Cunoscutul cercetător, dr. hab. în filologie Ion Ciocanu ne îndeamnă, prin comunicarea sa „Perseverența și rezistența lingvistului Mătcaș”, să fim mai atenți la starea actuală a limbii române și să urmăm exemplul înaintașilor noștri spre a îmbunătăți „situația catastrofală a limbii române de la noi”. Vlad Pohlă (lingvist, publicist, scriitor, redactor-șef al revistei „BiblioPolis”) a relevat vocația de poet a lingvistului Nicolae Mătcaș, remarcând neapărat și faptul că „manualele scrise de I. Dumeniuk și N. Mătcaș au constituit o adevărată mană cerească în perioada când pe Alexandru Graur nu-l puteai citi decât la Biblioteca Națională”. Prof. dr. Petru Butuc (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”) a adus în discuție „Principiile lingvistice în scrierile lui Nicolae Mătcaș”, subliniind justetea și valoarea principiilor logico-semantice la analiza faptelor de morfologie și sintaxă. De la Crihana Veche, satul de baștină al savantului, a venit primarul Rodica Cucureanu, care i-a conferit distinsului consătean titlul de „Cetățean de Onoare”.

Încă un moment-cheie al întâlnirii și o frumoasă surpriză pentru sărbătorit a fost lansarea volumului *N. Mătcaș. Calvarul limbii române din Basarabia* (selecție, coordonare și prefață de Alexandru Bantoș), apărut recent în Colecția Biblioteca revistei „Limba Română”, și a nr. 3-4 al revistei „Limba Română”, dedicate omagiatului. „Volumul *Calvarul limbii române din Basarabia* repune în circuit o importantă parte dintre textele publicate în anii 1987-2010 de către Nicolae Mătcaș, reputat lingvist, profesor, om de cultură și de stat. Participant activ la mișcarea de eliberare națională a românilor basarabeni, unul dintre autorii legislației lingvistice din Republica Moldova, Nicolae Mătcaș se înscrie în rândul personalităților cu cea mai valoroasă contribuție la elucidarea și impunerea adevărului privind identitatea noastră etnolingvistică. Articolele, comunicările, studiile incluse în acest volum scot în relief caracterul, competența și perseverența cetățeanului și omului de știință Nicolae Mătcaș, care, de-a lungul a două decenii, s-a aflat în epicentrul dezbaterilor privind denumirea corectă a limbii vorbite de populația majoritară din Republica Moldova și a etnonimului utilizat pentru definirea apartenenței naționale a acesteia.

Cronică a unei acerbe și îndelungate confruntări cu cei ce au transformat Prutul în graniță, cartea de față reprezintă o vie și convingătoare mărturie că dreptatea este de partea noastră și că pentru ea trebuie să milităm neîntrerupt cu argumentele ce ilustrează fără drept de tăgadă genealogia noastră cu rădăcini adânci în istoria comună a tuturor românilor” (Al. Bantoș).

„Avocat incoruptibil al limbii române”, „un român ancestral printre noi”, „purtător de lumină și adevăr”, „ultima noastră redută”, „personalitate puternică”, „dârș și perseverent” – așa îl apreciază prietenii, colegii, discipolii pe marele lingvist, savant și patriot Nicolae Mătcaș. Cuminte, modest, tandru, senin – am mai adăuga noi. Oștean din marea „Oaste Națională” care este Limba Română (Gr. Vieru) se știe Domnia Sa.

Mina-Maria **LIMBA ROMÂNĂ –
RUSU SPAȚIU AL IDENTITĂȚII
CULTURALE**

Între spațiile vitale în care ne construim existența lumească, limba se distinge ca loc al dezmarginirii, invocând, prin atributele ei fundamentale, vocația omului de a-și afirma libertatea. Dacă geografia impune granițe, dacă istoria le alterează și le modifică evenimential, limba deține taina care consfințește libertatea spirituală. Oriunde în lume și-ar trăi timpul ființa noastră, spațiul limbii în care ne-am născut construiește libertatea de a fi ceea ce adâncul istoric al nației noastre ne-a înscris în ADN-ul poporului căruia îi aparținem. Românismul lingvistic este zestrea pe care am moștenit-o de la Facerea noastră ca popor și, oricâte evenimente și voințe istorice s-au perindat prin destinul nostru, limba nu ne-au ucis-o, ci, dimpotrivă, au înnobilit-o prin suferință și jertfă.

Vorbind despre destin, ne putem raporta la coordonatele definitorii ale românului, ca expresie a frământărilor și marilor dureri istorice, cu voie sau fără voie, cu știință sau din neștiință, dar, cu siguranță, ca semn al îndârjirii dorinței de a nu fi excluși din istorie. Dacă deseori zăbrelele au îngădit libertatea ființei, niciodată spiritul nu s-a lăsat încătușat în temnița pierzaniei. Niciodată libertatea spiritului nu a suferit de vreun zbor frânt; și asta pentru că au existat, în decursul destinului nostru, personalități care, cu vocație mesianică, au avut puterea de a ocroti darul omenesc cel mai de preț, limba, și prin ea, cultura și identitatea noastră ca popor.

În peregrinările sale prin spațiul geografic al lumii, românul a purtat cu sine patria de cuvinte, iar călătoriile acestea prin alte țări au consfințit, prin comparație, personalitatea limbii și culturii naționale. Astfel, în patria lui Shakespeare sau a lui Pușkin, a lui Diderot, Goethe, Leopardi sau Cervantes, limba și cultura românească n-au pălit în strălucire, ci au primit confirmarea propriei valori, a locului bine definit în cultura universală. În acest mod, prin raportare la alte culturi, am dobândit certitudinea unei existențe în armonie cu tot ceea ce definește spiritul universal.

În niciun caz, prin comparație cu marile culturi ale lumii, cu limbile de circulație internațională, limba și cultura românească nu pot avea sentimentul unui destin caduc. Prin relația cu limbile romanice, dar și cu cele slave și germanice, limba noastră confirmă spiritul integrator, filiația și interacțiunea, fenomene care definesc limpede locul acesteia între limbile europene. La 1 ianuarie 2007, moment istoric marcant pentru destinul nostru identitar, limba română a devenit limbă oficială a Uniunii Europene. Momentul nu este doar o certificare a deciziei de integrare a României în spațiul comunitar european, ci reprezintă șansa de a putea comunica în limba română, fără frontiere convențional stabilite din punct de vedere geografic. Este un moment pe care conștiința colectivă îl va păstra înscris în destinul poporului român ca pe o deschidere a puterii cuvântului, cu toate virtuțile sale de a modifica, în mod creator, comportamente și mentalități. Am îndrăzni să numim momentul 1 ianuarie 2007 dezmărginirea ființei noastre lingvistice și culturale, certificarea unei renașteri hotărâte istoric și cu atât mai valoroase, pentru afirmarea demnității românismului în spațiul european.

Suntem, istoric vorbind, la trei ani de la această renaștere identitară și avem datoria de a trece în revistă etapele noului nostru destin în spațiul european. Libertatea românului de a circula fără frontiere în țările U.E. a adus cu sine experiențe spirituale care transcend existența fizică a ființei. Concetățenii noștri au putut parcurge nu doar spațiile geografice ale altor țări, ci și pe cele spirituale, descoperind astfel rădăcinile comune în plan cultural și lingvistic, aspirațiile comune; în genere, au descoperit sensurile plurale pe care le are libertatea în spațiul democrației.

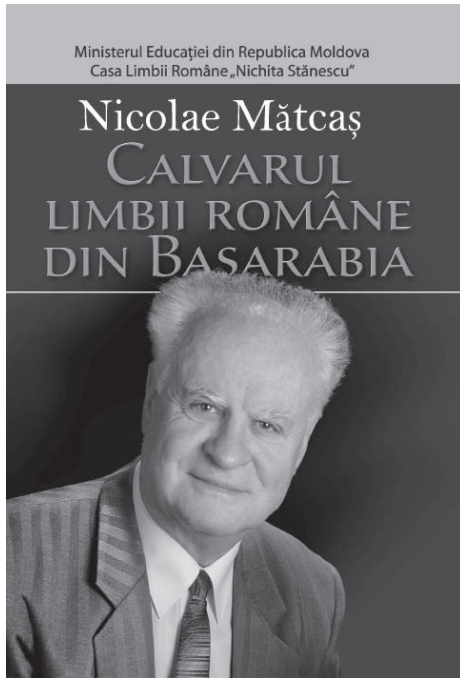
Într-un spațiu al libertății și al respectului pentru valorile celuilalt, românul a putut înțelege faptul că a comunica lingvistic și social înseamnă a dobândi conștiința apartenenței la o comunitate. Definirea acestui concept înseamnă acum, pentru România, o reevaluare a destinului istoric asumat și o reconfigurare a acestuia pentru perspectivele care urmează. Așadar, într-un spațiu comunitar european, în care limba română și valorile culturale proprii sunt respectate, se cuvine să le redefinim, având ca reper spațiul destinului nostru spiritual.

Dincoace sau dincolo de Prut, limba română numește la fel sentimentele fundamentale: iubire, dragoste, frățietate. Și la fel definește țara, casa, familia. *Dincolo* sau *dincoace* sunt adverbe care se raportează doar la un reper spațial de ordin geografic, Prutul, nu și la unul spiritual. Râul acesta nu desparte, ci unește pe dincolo cu dincoace, într-un adverb de loc al prezentului istoric pe care îl trăim, adverbul *AICI*. Constatăm cu luciditate și încântare că noua semantică a lui *AICI* îi unește pe toți cei de-o limbă și de-un nume, redefinind spațiul spiritual al poporului român, cu toate durerile sale existențiale și, deopotrivă, cu toate împlinirile istorice. Poate că ar fi oportun ca, în plan semantic, să redefinim, prin contaminare contextuală, adverbul *AICI*. Am obține o deschidere cu nenumărate sensuri, unele reperabile în contextul istoric, altele posibile ca aspirație, la fel de importante pentru perspectiva integratoare lingvistică și culturală. Preferăm ca, în acest moment, să acceptăm doar valoarea spațială a acestui adverb, cu certitudinea că, în viitorul apropiat, conotațiile sale vor constitui și o perspectivă

temporală și modală, pentru ca, în final, toate cele trei să se regăsească în redefinirea substantivului propriu, România. Raționamentul acesta este susținut de fapte concrete ale destinului nostru lingvistic și cultural de până acum. Spre exemplu, Guvernul României și Ministerul Educației din România îi au în vedere nu doar pe românii care, geografic vorbind, locuiesc în țara-mamă, ci și pe românii de pretutindeni, adică pe toți cei care viețuiesc în spațiul limbii și culturii românești, deși geografic, locuiesc în alte spații. Este vorba, prin urmare, despre toți românii, cei născuți în patria limbii române, cum spunea Nichita Stănescu. Această atitudine este justificată nu doar din perspectivă patetică, subiectivă, ci, în primul rând, din perspectiva destinului spiritual, coroborat cu dimensiunea istorică a existenței. Avem, așadar, certitudinea unei percepții clare asupra destinului lingvistic și cultural al nației. Patria de cuvinte și patria geografică converg, dar nu se identifică. Important este că adverbului *AICI*, care spațial fixează o patrie geografică, i se adaugă adverbul *PRETUTINDENI*, mult mai cuprinzător și care acum, mai mult ca oricând, construiește mediul democratic și liber al patriei române.

De pretutindeni, spiritul românesc își adună esența identitară, în limba și cultura fără frontiere, devenind, tocmai prin dezmarginire, un spirit universal al unei nații cu un destin istoric frământat. Dacă timpul și vremurile de odinioară au redus la tăcere sensurile libertății, istoria recentă a țării-mamă a creat noua configurație a limbii și culturii naționale. Într-un spațiu al deschiderii, cuvintele nu mai trebuie traduse pentru ca simpla lor rostire să genereze sentimente. Identitatea românului este acum o realitate istoric acceptată, care implică libertatea cuvântului românesc, a tradițiilor și a culturii românești.

De pretutindeni, ca adverb, capătă conotații atributive esențiale, prin raportare la pluralul **români**. Dar aceste conotații, atât de râvnite existențial, nu s-ar fi putut construi dacă marile personalități, despre care am pomenit la începutul acestor gânduri, nu ar fi osândit, cu vocația unor mucenici, în lupta cu vremurile. Contemporan cu noi, domnul Nicolae Mățaș este una dintre personalitățile care au lucrat cu migală și cu răbdarea întemnițatului pe viață la strălucirea limbii române și a identității culturale a românului, de oriunde în lumea mare ar fi el trăitor. Onorantă ipostază a comunității, a noastră, ca oameni de litere și ca personalități

Noul volum al omagiatului

cu putere decizională în domeniu!

Când modelele sunt lângă noi, imediata lor vecinătate cu destinele noastre este contaminantă spre împlinirea aspirațiilor comune. Este extrem de important faptul că personalitatea lingvistului și omului de stat Nicolae Mătcaș nu a generat atitudini mimetice, ci a declanșat mecanisme creatoare care s-au străduit, și încă o mai fac, să ducă la desăvârșire lucrarea Domniei Sale. Prin propriul destin, a făcut ca *dincoace* și *dincolo* de Prut să configureze un AICI în care românismul să-și afirme identitatea. Și tot Domnia Sa a construit, din conștiința meșterului lucrător la edificiul omenescului din ființa noastră, configurația articulată a *românilor de pretutindeni*, oferindu-le găzduire generoasă în spațiul limbii și culturii românești. Dincolo de argumentele științifice pertinente și girate de competența Domniei Sale ca lingvist reputat, domnul Nicolae Mătcaș a oferit modelul propriu de existență spirituală neprihănită de compromisuri, ci autoritară și liberă. A descătușat spirite timorate, cu eleganța și distincția decidentului cu personalitate științifică marcantă, și le-a oferit darul libertății, pe care el însuși, cu altruism, și l-a jertfit.

Dacă astăzi în limba lui Eminescu *iubim*, *îndrăgim* și *ne înfrățim dincoace* și *dincolo* de Prut e și pentru că, zăbrelit de vremuri potrivnice, Nicolae Mătcaș a viețuit în Casa Limbii Române de la Chișinău, alături de Alexandru Bantoș și de alte personalități cu destine tulburate de timpul istoric.

Dacă astăzi la Chișinău, *dincolo* și *dincoace* de Prut, construiesc personalitatea românească în paginile revistei „Limba Română” e și pentru că Nicolae Mătcaș a scris în paginile acesteia necenzurate. E un nume predestinat pentru matca limbii române! Extrem de important este însă că, AICI, din perspectiva limbii și culturii românești, înseamnă acum libertatea ființei de a spune *Tatăl Nostru* în cuvintele limbii în care ne-am născut și, mai ales, că Dumnezeu ascultă și ne înțelege ruga. Extrapolând, limba română a devenit limba sacră a comuniunii cu divinitatea și spațiu liber în care patria de cuvinte se construiește deopotrivă pe pământ și în ceruri.

Înaintea altor popoare, iată, românii de pretutindeni au verificat afirmația lui Malraux: „Secolul XXI ori va fi religios, ori nu va fi”. Acum, împreună și din dragoste pentru aproapele lor, cu ochii îndreptați a rugă spre ceruri, românii constată că iubirea de neam și țară este o religie și, prin urmare, este șansa de a rămâne în istorie, neprihăniți de răutăți și înnobițați prin suferință și jertfă.

Andrei **DOAR O SINGURĂ VORBĂ** **STRÂMBEANU PENTRU NICOLAE MĂTCAȘ**

Stimate domnule Nicolae Mătcaș, faptul că sunteți sărbătorit în una din cele mai elegante și, de ce nu, cele mai oficiale săli ale Palatului Republicii, în prezența domnului Mihai Ghimpu, Președinte al Parlamentului și Președinte interimar al Republicii Moldova, în prezența Excelenței Sale Ambasadorului României la Chișinău, domnul Marius Lazurcă, a înalților reprezentanți ai Guvernului, a actualilor și foștilor deputați, miniștri, oaspeți importanți din București, academicieni, scriitori, cadre didactice, ziariști, intelectuali și simpli admiratori ai talentelor cu care v-a înzestrat Dumnezeu, – cât face doar fondarea revistei „Limba Română”, cunoscută astăzi în tot arealul românesc și în străinătate – mă scutește de nevoia de a evalua încă o dată meritele dumneavoastră ca filolog, poet și, mai ales, ca prim reformator al învățământului în anii deșteptării noastre naționale, pe când erați ministru al învățământului (1990-1994), merite despre care au vorbit aici atât de frumos și documentat antevorbitorii mei.

Decorarea dumneavoastră cu Ordinul Republicii de către președintele Mihai Ghimpu vine ca un act de dreptate pentru toate realizările și suferințele de care ați avut parte în viață. Felicitări!

Discursul meu, de fapt, se vrea a fi o replică la cele afirmate aici despre o altă personalitate de excepție, ex-ministrul culturii, Ion Ungureanu, care, cică, *a dat dovadă de mult curaj și patriotism, ca vorbitor pe la mitingurile de pe Piața Marii Adunări Naționale.*

Adevărat, aparițiile dlui Ion Ungureanu au fost și sunt până astăzi memorabile. Dar, scuzați, *pe la mitingurile de pe Piața Marii Adunări Naționale* au mai luat cuvântul și alți actori de teatru sau actori politici, ca să-i numesc așa, dar pe majoritatea din ei noi i-am uitat. Mai corect, le-am uitat discursurile. Se întâmplă asta din cauza trecerii timpului? Nu! Că altfel de ce am ține minte unele vorbe spuse încă pe timpurile biblice? Importă ce spune și, mai presus, cine spune.

Or, Ion Ungureanu, înainte *de a da dovadă de mult curaj și patriotism* la tribună, vă amintesc, a creat, la Chișinău,

în pofida înghețului comunist, a absurdităților comuniste, a cenzurii impuse de comuniști și a cenzurii din noi, zic, a creat un adevărat teatru românesc, „Luceafărul”, care în anii de tristă amintire devenise unica noastră biserică națională, unde mergeam să ne împărtășim și să ne curățim de păcate.

Pentru acest românism nepermis, Ion Ungureanu a fost alungat din teatru, a fost nevoit să părăsească republica, dar nu a renunțat niciodată la convingerile sale. A rămas Ungureanu și în exil, la Moscova, la Teatrul Armatei, un teatru desconsiderat de „inteligenția” rusă: a făcut spectacole de triumf din piesele facile, radiofonice, filosovietice ale lui Ion Druță și a fost declarat de revista rusească „Teatr” *unul din primii cinci mari regizori sovietici*. Iată din ce cauză aparițiile acestui om la tribună sunt memorabile. Or, a da dovadă de curaj și patriotism *cu permisiune de la poliție*, vorba lui Caragiale, înseamnă să fii un demagog.

Spun astea fiindcă, observ, a devenit o obsesie pentru unii, fie la microfon, fie în presă, moda de a se ocupa în prezent de trecutul lor. O mai spun și pentru că, știu, există nenumărați oameni care preferă anonimatul, deși au făcut fapte patriotice, au ținut și continuă să țină la identitatea lor românească. Acești oameni merită tot respectul nostru.

Un exemplu. Un văr de al meu mi-a arătat odată, pe timpurile sovietice, o chitanță pe care o păstra ca pe o scumpă relicvă. Fiind cu serviciul militar într-o unitate de blindate, undeva pe cursul de jos al Volgăi, într-o zi de vară toridă, era atât de însetat, încât, la un moment dat, i s-a arătat, ca un miraj, satul natal, Fântâna Albă și fântâna lui Colea Carp, vecinul nostru, de unde luăm apă și până azi.

– Credeam că înnebunesc. Văd case oblonite cu albastru, prispe de lut, cerdacuri de lemn, garduri, beciuri de piatră, pomi, flori – totul ca la Fântâna... Am sărit din mașina blindată, urmat de alți soldați și am cucerit imediat o fântână... dar mai întâi o femeie, căruia i-am luat din mână căldarea cu apă și i-am băut-o toată. Nu trece mult și mă pomenesc înconjurat de mai multe femei, toate cu copii în brațe sau ținute de mână. Credeam că alergaseră ca să mă certe. Femeile însă îndemneau copiii să-mi spună, în limba noastră, cum îi cheamă, că sunt și ei moldoveni ca mine. Probabil, atunci când i-am luat femeii căldarea cu apă, am zis că mor de sete, sau altceva, tot în limba noastră. În fine, toți am fost invitați în casă, am fost ospătați cu drag. A venit să mă vadă preotul din sat, un moldovean. Am cântat cântece vechi cu lacrimi de bucurie.

La despărțire oamenii mi s-au plâns că nu au cărți de povești pentru copii. Eu le-am promis cărți. Și ne-am despărțit cu lacrimi...

Imediat i-am scris soției, care, știi, este învățătoare, și ea le-a trimis mai multe pachete de cărți românești. Uite, am păstrat una din acele chitanțe. Poate vorbești cu cineva de sus, să aibă grijă de frații noștri împrăștiți prin lume. S-ar bucura, cum ne-am bucurat noi, soldații, de apă și de primirea care ni s-a făcut în acel sat moldovenesc de lângă Volga.

Vărul meu a decedat la Fântâna Albă, Dumnezeu să-l ierte, până a deveni noi independenți, până să înceapă la noi comercializarea patriotismului. Eu cred că gestul său – trimiterea cărților, păstrarea chitanței cu pricina, bucuria și mândria de a fi întâlnit moldoveni de ai noștri departe de țara noastră – constituie un act patriotic, chiar dacă microfoanele *de la mitingurile de pe Piața Marii Adunări Naționale* n-au auzit de el.

Dragă Domnule Mătcaș, încă o dată felicitări!

Mihai **OMAGIU LA BAȘTINĂ** **CUCEREAVÂI**

La 4 mai curent septuagenarul Nicolae Mătcaș a fost omagiat la baștină – în satul natal Crihana Veche din raionul Cahul. Aici, la Liceul „Mihai Eminescu”, elevii, profesorii, consătenii, rudele și colegii de clasă l-au întâmpinat cu pâine, sare și buchete de flori.

În sala festivă a liceului cuvinte frumoase i-au adresat omagiatului Nina Fazlî, directoarea liceului, Alexandra Bunghez, director adjunct la școala auxiliară din localitate, Pavel Lazăr, profesor de istorie, Elena Zgârcibaba-Bogdan, dr. în filologie, Universitatea de Stat „B.-P. Hasdeu” din Cahul, Gheorghe Mândru, șef Direcție Cultură, Cahul,

La Crihana Veche

Zinaida Chiosa și Constantin Popa, colegi de clasă, ș.a. Vorbitorii și sărbătoritul și-au amintit de anii de școală, de foștii lor profesori. Consătenii au menționat faptul că N. Mătcaș provine dintr-o familie de oameni gospodari, unde din fragedă copilărie i-a fost altoită dragostea de muncă. Și-au amintit că în ograda tatălui Gheorghe Mătcaș era o curățenie exemplară, chiar și strada era măturată cu mătura de casă.

– Avem cu cine ne mândri! Nasc și la Crihana oameni!, – parafrazând clasicul, – a spus audienței profesorul Pavel Lazăr.

La manifestare au fost expuse standuri cu lucrări editate de omagiat sau dedicate Domniei Sale. Bibliotecara Maria Cudlenco de la Biblioteca Publică Crihana Veche a prezentat publicului cartea „Nicolae Mătcaș. Biobibliografie”, 128 p., Chișinău, 2010 (vorbitoarea fiind chiar autoarea și alcătuitoarea ediției).

Alexandru Bantoș, directorul Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”, redactor-șef al revistei „Limba Română”, și Ana Bantoș, dr. în filologie (Institutul de Filologie al A.Ș.M.), prezenți la Crihana Veche, au lansat și aici cărțile *Nicolae Mătcaș. Calvarul Limbii Române din Basarabia* (selecție, coordonare și prefață de Alexandru Bantoș), apărută de curând în Colecția Biblioteca revistei „Limba Română”, *Clopotul amintirilor durute: Nicolae Mătcaș la 70 de ani* (ediție îngrijită de profesorul Dionisie Lica) și nr. 3-4 al revistei „Limba Română”, dedicate omagiatului, făcând și o donație din acestea bibliotecii liceului.

Rodica Cucereanu, primarul comunei, i-a înmânat lui Nicolae Mătcaș Diploma de Cetățean de Onoare al satului Crihana Veche, fapt salutat călduros de către cei prezenți în sală.

Din partea liceului și a școlii internat omagiatului i-au fost oferite câteva piese de artizanat confecționate de elevi și o icoană cu chipul Sfântului Nicolae.

Elevii Liceului „Mihai Eminescu” au interpretat și un buchet de melodii populare, au recitat din versurile poetului Nicolae Mătcaș.

Adrian Dinu **MITOLOGIE
RACHIERU ȘI POEZIE (I)*.
CAZUL NICHITA**

Biografia poetului e opera lui.

Nichita Stănescu

Ieșind din perioada „uliciană” (cum singur mărturisea), când – semnând o cronică a debuturilor la „Adevărul literar și artistic” (seria C. Stănescu / Cristian Tudor Popescu) – încerca, din „obligații evaluative”, să identifice vocile noi, Daniel Cristea-Enache purcede, aflăm, la revizitarea clasicilor. Fiindcă un volum anunțat, în pregătire, *Lyrica magna*, este o relectură („explicativă”) a jocului poetic stănescian; or, Nichita, exploatând cu virtuozitate, la limită, resursele limbajului, a produs, prin *11 elegii*, un volum „de vârf”, incomparabil – zice (încă) tânărul critic – „minunate elegii abstracte”. E important că Stănescu interesează și că, recitit acum, își dezvăluie – prin grila unui critic, și el „de vârf” – inteligibilitatea, aventura semnificării, aproximarea sensului etc., dinamitând, se știe, logica lineară. S-a risipit, ne întrebăm, ceața mitului? Poate fi „citit” Nichita doar textual, uitând folclorul scriitoricesc, abandonând percepția contextuală? În fine, noile valuri de cititori, cu „gusturi” de ultimă oră, îl coboară de pe soclu (cum îndeamnă, cu tenacitate, „revizionistii”) sau e văzut, în continuare, cu accente imnice și rezonanță empatică drept cel mai important poet postbelic de la noi, revoluționând limbajul? Iată, așadar, câteva motive (temeinice, credem) de a repune în discuție *cazul Nichita*, dincolo de gloria oralității și „rumoarea” canonică.

Apărată cu cerbicie ori vehement contestată, icoana lui Nichita Stănescu, un clasic în timpul vieții, seducător și prin „risipirile” lui, cu un teribil succes la public (succes cumva paradoxal dacă ne gândim că lirica sa abstractă, transpersonală, chiar ermetică nu se oferea unor lecturi lesnicioase), se bucură, în fine, de un tratament editorial adecvat.

* În numărul viitor: *Cazul Labiș*.

Ne gândim, firește, și la o recentă antologie, alcătuită de Ion Mircea, echipată cu un binevenit studiu critic al aceluiași. Cum poetul (un „timpan armonios”), genial și prolix (cum s-a tot zis), n-a beneficiat, credem, de o selecție „la sânge”, acest gest editorial este și unul reparator, în sens imagologic. Fiindcă Nichita Stănescu, observa cu îndreptățire tot Daniel Cristea-Enache, a fost *editat necritic*, „strivit” de amatorismul atâtor încropiri, aducându-i, de fapt, uriașe deservicii, adunând cu hărnicie texte diluate poeticește ori inedite (în proliferare haotică) sau chiar volume onorabile, dar operând o selecție discutabilă. Evident că după dispariția omului, întreținând o prelungită hipnoză, recitirea operei ar fi o firească obligație. Iar recitirea poate fi și o lectură de redescoperire, dincolo de statornicie admirativă (împinsă în sanctificare) ori furii iconoclaste.

*

Provocând, sub flamura revizuirilor, o inflamată discuție publică, binevenită într-o cultură matură, vegheată de necesarul spirit critic (uneori, e drept, eșuând, cu aplomb nihilist, într-un criticism generalizat), *cazul Nichita Stănescu* a stârnit reacții extreme, dovedind că nu avem de-a face cu o valoare muzeală, definitiv clasată. Supraevaluat, zic unii, ploieșteanul trebuie coborât de pe soclu; sau, cum „propunea” Cristian Tudor Popescu, volumele lui ar trebui „arse”. Demontând cu minuție „argumentele”, Theodor Codreanu dezaproba, firească, această tentativă de „mutilare vandalică” a operei. Vom observa că, devenit „bun public”, poetul, violentând limbajul și clasicizându-se, și-a estompat în timp forța de șoc, dar și-a păstrat impactul și prospețimea lirismului, trăind, într-un dulce abandon, mirajul poeziei. Libertățile pe care și le-a oferit au impus *un stil*; filozofard, elegiac, inflaționar, cultivând un vizionarism care, fixat în *starea de mirare*, conserva cu tandrețe imperfecțiunea (virtualitatea). Cosmoidul stănescian invoca salvator „dreptul la timp”. Magician, inventiv și cogitativ, poetul „stănescizează” fără răgaz, oferind cu generozitate, torențial, gratuități stilistice, excentricități (asimilate grabnic de urmași, îmbogățindu-și recuzita), exerciții de silogistică ș.a., realizând și impunând, de fapt, o *poetică a rupturii*. „Vorbit” de limbaj, Nichita Stănescu a promovat un modernism radical și a provocat un mit pe care, de altfel, l-a încurajat. Sub aparența improvizației, poetul – un hiperlucid – a oferit dezinvolt, parcă în joacă, game, edificând o poezie „de cunoaștere”, implicit o meditație asupra poeziei. Experimentările lingvistice, căzând deseori – să recunoaștem – în incontinență lirică, dezvăluiau, de fapt, „o imensă energie poetică” (cf. Gabriela Melinescu). *Trăirea* sentimentului, *starea de mirare* îi stârneau o febrilitate cu inflexiuni feminine; vocația prieteniei, cordialitatea flatantă, generozitatea risipită în gratuități, dăruind versuri, cărți, monede, icoane ș.a, tabieturile boierești întrețineau un pelerinaj obositor, amplificat, desigur, de farmecul omului. Amicii roiau; condiția de poet asaltat, împresurat de cețuri mitologice, dăruit cu un uriaș talent, i-a asigurat și dușmani statornici, mușcați de invidie. Lângă elogiile hipertrofice viețuiesc, așadar, și opiniile drastice, cu aplomb nihilist. Dar o discuție „rece” încă întârzie. Iar observatorii onești ai câmpului literar au sesizat, dincolo de efectul contaminant prin *nichitizare*, că astfel de reacții au un vădit scop pu-

blicitar. „Monopolizat” au ba, adulat ori contestat, Nichita Stănescu rămâne – ne asigură Gabriela Melinescu (vezi „Apostrof”, nr. 2/2004) – „un poet viu”. Dar și un mit „îndărătnic”, fabricat printr-o retorică extatică și anunțându-se „o pre-judecată durabilă” (zic unii critici). Dacă Gh. Grigurcu, de pildă, e convins că putem vorbi despre un „postament oficial al nichitismului” (faima poetului fiind „opera” regimului), cu totul altfel stau lucrurile în fosta Iugoslavia. Carismaticul Nichita, un „înfiat sârbesc”, a trezit în Logoslavia (Puposlavia) un ecou greu de imaginat, truditul acestei relații speciale fiind Adam Puslojić, dublura sa bel-grădeană. Adam, acest mare fantast, a durat din legătura cu poetul ploieștean o *mitologie*. Mereu agitat, navetând între rugii și plâns, bolnav de magnanimitate, acum un „matur furios” (cf. Mircea Dinescu), *legenda Adam* își definește ziua de muncă drept „ceasul sângelui golgotean”. Între ludism și tragism, cel care se consideră *Clopotul Nichita* („clopotul tău nebun sunt eu!”) veghează apărând memoria marelui prieten. O carte mai veche (*Versuri din mers*, Editura Libra, 2003) vine să confirme această *nestare* (cf. Eugen Simion) și această cumplită prietenie, atât de rodnică prin valul de traduceri pentru poezia noastră. Nici nu se putea un titlu mai potrivit pentru cel care, dorindu-se „soldatul poeziei românești”, ne anunța fugitiv: „Scriu, doar / atât mai știu / despre mine” (v. *Scrisoare vie*), gata să moară „pe drum”. Volumul definește exact febrilitatea acestui ins doldora de proiecte, iubind – precum puțini – literatura noastră.

*

Nichita, așadar, ar fi ajuns în zilele noastre un „mit exorbitant”, întreținând o idolatrie nejustificată. Judecând sociologic, pare curios că un astfel de mit (și încă din „lumea” scriitorilor!) supraviețuiește într-o epocă a demitizărilor frenetice, a consumerismului feroce (inventând nevoi artificiale), a tranziției galopante. Încât o primă întrebare ne încearcă firesc; înainte de a afla dacă Nichita Stănescu este „un idol fals” (cum susține, neobosit, Gh. Grigurcu), s-ar cuveni să cercetăm dacă el (mai) este un idol. Nevoia de idoli ține, s-ar zice, de primitivismul tribal. Dar în epoca *neoalfabetismului TV*, ea – ca ofertă mediatică – se manifestă virulent, ciclul de viață fiind scurt, starurile fiind ritmic devorate de industria spectacolului. Așadar: este, oare, Nichita, azi, un idol? Sau, măcar, un scriitor „inoxidabil”?

Scriind, autorul încerca „popularea realului”. Dar cuvântul, ispitind colocvialitatea, rămâne un „organ fioros”, dovedindu-se un „instrument neîncăpător al poetizării”. Încât, știind prea bine că poezia se naște *din ființa sentimentului*, Nichita realizează că poezia scrisă e doar o formă a poeziei. Conștientizând impasul, el va rămâne obsedat de imperfecțiune. Nu-l atrage cizelarea artizanală. Dar, indiscutabil, a creat *un stil*, purtând în lume o „originalitate misterioasă” (N. Manolescu). Cine îi urmărește devenirea va observa, fără efort, că avem de-a face cu un poet dificil, contradictoriu, dezvoltând, de fapt, un nebulos program gnoseologic. El va decupa, preferențial, tema cosmogonică (asupra căreia se oprea, meticolos, și Vasile Spiridon).

Dacă mitul este „o întâmplare exaltată” (obișnuia să spună cel care s-a bucurat de o rapidă clasicizare), Nichita – confiscat de mirajul poeziei, trăindu-l exaltat, aerian, „ireal” chiar – era un *medium* propice pentru o modă comportamentală și poetică. O figură mitică deci. O precizare se impune imediat: nu Puterea – scrie apăsător Vasile Spiridon – a instituit *mitul Nichita Stănescu*. Evident, mecanismele vieții literare, solidarizarea șaizeciștilor au impus, până la urmă, acele clasamente, încă valabile. Mitul Nichita este, în fond, un discurs publicitar. Dar nu fără suport axiologic. Iar dacă mitul ca atare are o valoare – atrăgea atenția Roger Caillois – „ea nu e nicidecum de ordin estetic”. El aparține colectivității, răspunde celor mai diverse solicitări, dar nu ne poate procura, penetrând „o plasă de determinări”, o explicație suficientă. Imaginația afectivă intră negreșit în joc și rolul ei nu e de ignorat. Cu atât mai mult astăzi, în plină revoluție iconică. Explozia mediatică la care asistăm convoacă, sub stindardul „ideologiei consumului” (H. Lefebvre), un repertoriu mitic și arhetipal, purtând ecourile unui imaginar colectiv. Cultura însăși este un context simbolic, producând relații de semnificare, atentând la receptivitatea subliminală. Iar *simbolul* e înțeles și funcționează ca „pact social” (E. Ortigues), legitimizator. Mai adăugăm, fără a insista aici asupra mecanismelor psihosociologice, că fenomenul publicitar (ca fenomen comunicațional) are o certă finalitate persuasivă. Publicitatea, nota Vasile Sebastian Dâncu, orientează percepția socială, vehiculând imagini-ghid. Or, o astfel de propunere (precum poezia lui Nichita și, mai ales, Poetul) s-a impus cu ușurință, mizând tocmai pe seducție. Asta comparativ cu presiunea aparatului de propagandă, cerând în anii totalitarismului docilitate și dresaj ideologic. Persuadarea, în cazul Nichita, n-a avut nevoie de coerciție. Socializarea mitului nichitian s-a produs pe cale naturală, putem zice, satisfăcând un șir de nevoi compensative în contextul mecanismului opresiv. E drept, și personajul din spatele operei s-a îngrijit de această omologare, livrând – la cerere – câteva declarații „pe linie”. În rest, posteritatea critică, radicalizându-și pozițiile în tentativa de a zdruncina ierarhiile osificate sau de a le îngheța, „lucrează” chiar în sensul mitului nichitian. E limpede că această *publicitate negativă* (pe care s-a marșat în ultima vreme) l-a readus în atenție pe autorul *Necuvintelor*, supunându-l tirului critic și asigurându-i, și pe această cale, longevitatea.

*

Trecut printr-o invidie pasageră (față de Labiș), mărturisită tardiv, mult după întâlnirea cu acel „talent uriaș și feroce” din amfiteatrul *Odobescu*, maturizându-se brusc (odată cu spendida sa generație) și devenind iute un nume glorios, răsfățat, cunoscând totuși ezitări în fața poeziei (și, în consecință, lungi, chinuitoare tăceri editoriale), Nichita Stănescu a devenit o instituție publică. În *casa-club*, deschisă oricui, s-au perindat mulți, inventând febricitant amintiri. Victimă a propriei generozități, poetul a împărțit / risipit indulgențe și s-a bucurat de o imensă popularitate. Și nu s-a referit niciodată denigrator la adresa vreunui scriitor. Bineînțeles, asta nu-l scutește de firescul tratament critic și de ofensiva reevaluărilor.

Doar că acești contestatari, trecându-l prin sita revizuirilor, atenți cu denivelările operei, mută discuția în plan moral, contabilizând lașitățile, erorile, complicitățile. Nichita nu a fost străin de astfel de abdicări. Atins de sedentarism (în sensul: „de stat locului și în lucrare”), dezinteresat de conjuncturi, oricum fără vocație politică, un om „moale”, fără complexul genialității (cf. Eugen Simion), „ocrotit” de regim, Nichita e trecut acum prin malaxoarele noii corectitudini politico-culturale.

Spulberând vechi canoane și criterii, noua ideologie literară s-a înverșunat, sub flamura postmodernismului, contra „bătrânilor șazeciști”. Vituperând chiar proletcultic (scria Magda Ursache), fără a se sinchisi de propria lor autoritate morală, inchizitorii de modă nouă excelează în rescrierea biografilor. Bineînțeles, rediscutarea tablei valorilor e un proces igienic, necesar pentru un sănătos metabolism cultural. În consecință, nici Nichita Stănescu nu e intangibil, nu poate fi un caz definitiv clasat. Dar cel care a produs în lirica noastră „o revoluție comparabilă cu cea eminesciană” (cf. Geo Vasile) ar putea fi detronat, fiindcă nu satisface pretențiile de *model civic*, cum cer zgomotoșii contestatari (unii, scriitori de fundal)? Să ignorăm apoi că poetica stănesciană – demonstrează temeinic Marin Mincu – a impus o nouă viziune? E puțin oare? Și, în ultimă instanță, contestația îi sporește chiar faima: „Și cuvântul / spintecat / e roșu pe din lăuntru! / Tăiați-mă ca să sângerez. / Sângerați-mă ca să mor ! / Amin!” (v. *Mișcarea prin naștere e a doua mea moarte*).

*

Curios, nimeni dintre cei care s-au aplecat asupra operei stănesciene, cercetând fenomenul receptării și „denunțând” (vehement sau voalat) declinul ultimilor ani, n-a recunoscut că „vizibila încercare de marginalizare” (cum scrie, apăsător, C. Pricop într-un riguros eseu despre *Literatura română postbelică*, un prim volum ivit în 2005 la Editura Universității „Al. I. Cuza”) s-ar datora unei opțiuni (partizanat de grup), „omul fiind îmbrățișat de tabăra adversă”. Criticul ieșean elimină orice echivoc și, interogând contextul, explică aceste fluctuații de recepție, observând că abundențele controversate nu priveau, de fapt, valoarea operei. Nici contextul estetic nu se schimbase de altminteri, iar polarizarea vieții literare favoriza tocmai astfel de reacții. E limpede că Stănescu nu mai putea fi negat după ce fusese întâmpinat superlativistic la debut; iar revistele „de opoziție” încercau să ridice „zidul tăcerii” (*lucr. cit.*, p. 169) prin strategii consensuale.

Mărturisesc cu regret că în cartea consacrată poetului (*Nichita Stănescu – un idol fals?*, Princeps Edit, Iași, 2006) n-am acordat atenția cuvenită acestor aspecte care țin de lărmuitoarea viață literară, lămuritoare în multe privințe. Politica și rivalitățile de grup (literar) n-au influențat opera în sens valoric, dar, neîndoielnic, au bruscat receptarea ei. Fenomenul s-a prelungit după dispariția poetului și s-a acutizat în ultimii ani, fiind aruncate pe tarabă argumente etico-ideologice. Încât posteritatea stănesciană se anunță dificilă, nescutită de seisme.

Obiect de adorație, „confiscat” în numele unui snobism fără frontiere, Nichita și-a trăit *destinul de mare poet*. Aura poetului a remodelat biografia (Corin Braga), iar omul, seducător, un caracter „moale” (zic cei care l-au cunoscut) s-a lăsat trăit, la modul sublim, de către poezia sa. Instalată în această formulă sufletească, Nichita a dovedit la tot pasul generozitate, lașitate, histrionism și atâtea altele; și, nu în ultimul rând, frivolitate și vulnerabilitate. Dubios moralicește (zic inclemenții procurori), el devine o țintă preferată pe latura lăbilității etice. Dar alintatul Nichita, să recunoaștem, a trăit – în plină epocă represivă – ca un om liber, s-a bucurat, jucându-se, dăruiț vocației sale, atinșând *starea de poezie*. S-a desprins de conjunctură, ispitit de metafizic, trăind o formă de libertate, căzând în dicteu ori decepționând. Surprinzător, pentru Alex. Ștefănescu, el pare „neatins de ideologia comunistă”, aspirând spre o viziune universalistă. Gh. Grigurcu, dimpotrivă, descoperea la poetul teatral și limbut un diletantism înduioșător, melodramatic, fără dor de vreo idee, cumplite inegalități, presărate în toate volumele, afectând gândirea profundă și, desigur, nemăsura în toate (inclusiv din unghiul recepției, incapabilă de o priză „critică”).

Vom reaminti că *revoluția stănesciană* a marcat o mutație a viziunii poetice. Nichita ne-a apropiat, alături de congenerii săi, de lirismul autentic, redescoperind modernismul interbelic, refăcând punțile de legătură cu o tradiție fracturată. Poet până „în străfunduri” (cum l-a văzut Ana Blandiana), „revoluționarul” Nichita a fost *un inovator*. Dar radicalismul său a fost unul pur estetic, propunând alte instrumente expresive. Trebuie să avem în vedere natura sacerdotală a poeziei sale („tăcând” lumea), modelul „fremătător” al lui Pârvan, angelismul insinuat în toți porii acestui lirism care a descoperit „necuvintele” (ascunse în atâta moloz liric), încercând să dialogheze cu zeii; și să nu-i cerem, așadar, ceea ce nu a fost, reproșându-i absența militantismului. S-a trădat Nichita pe sine? Evident, vom descoperi cu ușurință eclipse ale inspirației, după cum, pensând nereușitele, putem biciui acest „registru meditabund” (ca să-l cităm, din nou, pe Gh. Grigurcu), nărăvit la diletantism. Dar ar trebui atunci să nu observăm că Nichita a impus un limbaj, nu un număr de texte; a impus, printr-o poezie filozofico-metafizică, un sistem simbolic. Și-apoi, orice autor înfruntă timpul prin câteva titluri. Nici revoluția nichitiană nu trebuie „citită” prin declarațiile cohortelor de admiratori, semănând – prin adulație nestrunită – o păguboașă confuzie și nivelând, fără filtru critic, peisajul literar. Oricum, nu e cazul să recădem în biografic. Dar după atâția ani de la dispariția sa, omul Nichita, magnanim, culant, imatur (Șerban Foarță), iubind curtea perpetuă, amicitia tuturor și gestul gratuit, încă trăiește și fascinează. Și, probabil, abia după ce vor pleca și cei care l-au cunoscut, o discuție critică, pe text, poate începe. Dar până atunci să acceptăm cu lejeritate ideea că Nichita ar fi un idol fals, o iluzie a criticii postbelice, o personalitate gonflabilă? Suntem convinși că lirica sa, inegală valoric (cum altfel?), trecând testul primenirii generațiilor, va străluci și în zarea transmodernismului ce va să vină. Dacă, firește, zăbava lecturii va mai ispiti valul internauților...

*

Iarăși curios, într-o carte „inevitabilă”, menită a isca doar scandal (crede Andrei Terian; vezi „Cultura”, nr. 27 / 10 iulie a.c., p. 11), Eugen Negrici, luptând cu *Iluziile literaturii române* (Editura Cartea Românească, București, 2008), ocolește grațios subiectul Nichita. Autorul, încercând a se lepăda de vinovata „atitudine fals-ocrotitoare”, denunțând zgomotos „falsurile patriotice”, pune sub lupă activitatea mitogenetică. Altfel spus, *efervescența mitică* de care, noi, românii, ne-am face vinovați. Oare doar noi? Precaut, autorul parează; mitul „laic” ar fi, înțelegem, un fenomen natural, de vreme ce „mitizarea este o tendință antropologică universală” (*lucr. cit.*, p. 20). Încât, în pofida agresivelor demitizări, atitudinile de sorginte mitică vor exista mereu, ne asigură dl Negrici. Iar mentalul românesc, de certă potențialitate emoțională, a fost modelat de miturile literaturii (în sensul unei „mistificări luminoase” a memoriei colective), ajungându-se chiar la un „eroism al mistificării”. Dar, aflăm, „marii scriitori – întreținând o *pioșenie globală* – continuă să fie larii noștri” (*lucr. cit.*, p. 28) Care ar fi soarta lui Nichita? Adevărat, mitizarea „încețosează percepția”, iar Stănescu (alături de Labiș și Călinescu) „și-a pierdut pe moment strălucirea” (strecoară observația dl Negrici). Demonstrația însă lipsește. Acea „explorare rece și precisă” se amână. Devenit „piesă de patrimoniu cultural” (cf. Ș. Foarță), Stănescu ar fi fost menajat de o critică deseori complezentă, oarbă la declin, chiar „necritică”. Ne întrebăm: judecând opera, trebuie să invocăm, obsesiv, labilitatea omului, anturajul, culața, discursul oracular plonjând într-un „justițialism feroce”? Trebuie însă, credem, să ieșim din narcoză, abandonând registrul imnic sau cel blasfemic. Apărarea valorilor nu înseamnă, neapărat, salvarea idolilor.

Iulian **RETORICA PEISAJULUI**
BOLDEA **ȘI FASCINAȚIA VIZUALITĂȚII**
ÎN PASTELURILE LUI VASILE
ALECSANDRI

Pastelurile lui Vasile Alecsandri fac dovada peremptorie a unui poet pentru care lumea exterioară este asumată în primul rând prin intermediul vizualității. Atent cu precădere la suprafețele, liniile, culorile și formele peisajului circumscris liric, ochiul autorului știe să discearnă proporții, să fixeze perspective sau să rezume distanțele dintre obiecte la o figurație a esențialului. Vizualitatea fiind, ca să zicem așa, facultatea dominantă a autorului, lumea, așa cum este ea transcrisă în stampele pastelurilor, ne apare dominată de imagini motorii, de sugestii ale mișcării, de linii și de suprafețe aflate într-un raport de echilibru instabil, prin care între eul contemplativ și realitate se conturează o corespondență certă, o armonie mai mult sau mai puțin secretă. *Malul Siretului* e un pastel reprezentativ pentru creația lui Alecsandri. Momentul zilei care este fixat aici este acela al matinalității, moment al expansiunii senzoriale, al suavității și al delicateții de a fi și de a simți. Desfăcute din strânsoarea tenebrelor, lucrurile și ființele își regăsesc o prospețime originară, un relief marcat de neprihană și, în același timp, de o anumită incertitudine a ființării. E ca și când poetul ar asista la regăsirea identității de sine a realului, după experiența nocturnă a nediferențierii. „Aburii”, comparați cu niște „fantasme”, sporesc sugestia de vrajă a indecisului, de ezitare senzorială, de mister și nedisociere de care momentul dimineții este marcat.

Totodată, imaginea matinalului se încarcă și de unele conotații fantastice, de unele dimensiuni ale fabulosului, un fabulos tratat în peniță miniaturală și în regim al ostentației vag manieriste, și care e sugerat mai ales de comparația râului cu un „balaur”: „Aburii ușori ai nopții ca fantasme se ridică / Și, plutind deasupra luncii, pinte ramuri se despică, / Râul luciu se-ncovoie sub copaci ca un balaur / Ce în raza dimineții mișcă solzii lui de aur”. Poziția eului liric este aceea a unui contemplativ, ce se situează într-o postură privilegiată și care se abandonează cu totul farmecului

reprezentării peisajului, precum și unei stări de somnolență ce-i cuprinde încet-încet simțurile și gândirea. De altfel, la această stare de somnolență, de toropeală senzitivă contribuie și spectacolul curgerii, al unduirii neconținute, al prefacerii heracliteene a apei, care, în mișcarea sa neîntreruptă, ne oferă o imagine paradoxală de liniște și tumult contras în sine, de dinamism și încremenire. De altfel, o asemenea reprezentare a lumii și, în particular, a malului Siretului sub spectrul contemplației pune în evidență și înclinația lui Alecsandri spre *otium*, spre liniște și seninătate, prin intermediul căreia între privirea poetului și suprafețele realului nu există un hiatus, ori o opoziție ireductibilă ci, mai curând, o stare de armonie, de reculegere, de senzualitate perceptivă. Paralelismul între interioritate și exterioritate este, și în acest pastel, de ordinul evidenței. Seninătății ce domină eul liric îi corespunde un ritm monoton al naturii, o somnolență a elementelor, o încetinire a mișcărilor și o surdinizare a zgomotelor lumii: „Eu mă duc în faptul zilei, mă așez pe malu-i verde / Și privesc cum apa curge și la cotiri ea se perde, / Cum se schimbă-n vălurele pe prundișul lunecos, / Cum adoarme la bulboace, săpând malul năsipos. // Când o salcie pletoasă lin pe baltă se coboară, / Când o mreană saltă-n aer după-o viespe sprintioară, / Când sălbaticile rațe se abat din zborul lor, / Bătând apa-ntunecată de un nour trecător”.

Un cititor atent poate constata faptul că Alecsandri e atras nu doar de natura nudă, de lumea „așa cum este ea” în relevanța aspectelor sale fenomenale, ci mai curând de lumea fixată în memoria sa vizuală, în care natura se preschimbă în obiect estetic și capătă un aspect reprezentativ, aproape spectacular. E vorba, așadar, întrucâtva, de o natură estetizată, așezată sub semnul poeticității. Acest fapt a fost observat și de criticul Eugen Simion, care sublinia acest dar al poetului de a „prelucra” artistic peisajul perceput: „Alecsandri caută, în fond, în această geografie – în parte reală, în parte imaginară – un număr de *tablouri* care să satisfacă apetitul cititorului din epocă pentru exotic, măreț, spectaculos (...). Natura reală și natura *lucrată* îl atrag în egală măsură. Condiția este ca faptele să formeze o *scenă* frumoasă. Și faptele sunt alese totdeauna cu grija de a participa la ceea ce am putea numi *figura spectaculosului așezat*”. Ultima strofă a poeziei se așază sub semnul unei predominanțe a interiorității. S-ar părea că gândirea poetului, urmând meandrele și contorsiunile delicate ale râului, reconstruiește, din perspectiva miniaturalului și a grațiosului, tabloul de natură, dându-i acestuia tonuri ale purității și delicateții. „Șopârla de smarald”, ce trimite la imaginea râului ca un „balaur”, e o dovadă a predilecției lui Alecsandri pentru miniatural, pentru nuanța contrasă cu minuție, pentru policromia cu valoare exorcizantă: „Și gândirea mea furată se tot duce-ncet la vale / Cu cel râu care-n veci curge, fără a se opri din cale. / Lunca-n giuru-mi clocotește; o șopârlă de smarald, / Cată țintă, lung la mine, părăsind năsipul cald”. Între vitalitatea naturii în ebuliția matinalității și aspectul static-contemplativ al privitorului s-ar părea că există o opoziție netă. În fond, ochiul eului liric e cel care construiește datele peisajului, constrânge tabloul de natură la anumite cadre vizuale și conferă o perspectivă estetică lumii. Rezumând un mod cu totul specific de a percepe jocul de suprafețe și de linii al realității, Alecsandri e departe de învolburările lamartiniene, ori de melancolia eminesciană în marginea reprezentării peisajului. Chiar când e prezentă, nostal-

gia capătă o figurație simbolică ori de-a dreptul decorativă. Natura e un decor, un spectacol înscenat cu grație, ritualizat, conturat în imagini de o claritate supremă, într-un desen esențializat, aproape hieratic și o versificație de ținută impecabilă.

Miezul iernei e unul dintre pastelurile cele mai reprezentative, ca viziune și stil, ale lui Alecsandri. Poezia a fost publicată pentru prima oară în revista „Convorbiri literare”, la 1 februarie 1869. În acest pastel „frigul cumplit, spațiul sinistru, cutreierat de fiare, oferă ochiului un spectacol diamantin, scilpitor, grandios” (Al. Piru). Ion Pillat, de pildă, găsea în pastelurile bardului din Mircești „simplicitate, măsură, armonie sufletească, echilibru perfect între fond și formă, claritate și acel optimism sănătos care domină viața fiindcă o înțelege trăind-o deplin”. „Viață”, „trăire”, „participare” sunt, în pastelurile lui Alecsandri, concepte onto-poetice cu totul relative. Aceasta pentru că poetul are mai mereu gustul spectacolului, al în-scenării, al revelației scripturale văzută ca artificiu. Chiar peisajul ce pare a avea în cel mai înalt grad sugestia verosimilului este, în fond, „construit”, așezat în rama unei viziuni, cu alte cuvinte, literaturizat. Viața pare simulată, trăirea se traduce mai curând prin reducere la scara miniaturalului metaforic. Compozițional, poezia e structurată pe o alternanță a planului real și a planului fantastic. De la datele realității empirice, poetul trece, adesea, în spațiul imaginarului, al fantasticului sugerat cu grație și retorism abia disimulat. Chiar din titlu e surprins nucleul semantic al poeziei. E vorba de configurarea lirică a anotimpului hibernal în plenitudinea sa, cu toate atributele sale definitorii: gerul, zăpada, atotputernicia albului etc. Primele două versuri, redată în propoziții scurte, eliptice, de o vigoare expresivă promptă, au darul de a capta în modul cel mai direct însemnele naturii hibernale, ale naturii cuprinse de ger, de zăpadă, de alb. Nemișcarea e nota dominantă a tabloului. Lipsa de dinamism, reducția la static a imaginilor, transparența viziunii – sunt dominantele cadrului. Teluric și cosmic sunt realitățile generice care stau într-un paralelism relativ, oglindindu-se reciproc. Elementul termic dominant este gerul „amar, cumplit”, așadar surprins într-o fază superlativă a sa, fază redată prin verbe de tip onomatopeic („trăsnesc”, „scârțâie”), dar și prin epitete ce redau amplitudinea fenomenului natural („amar, cumplit”). Următoarele două versuri ne pun în fața unui spațiu mai amplu, în care predominante sunt imaginile vizuale, ce conferă peisajului o amprentă cromatică ireală, de tulburătoare solaritate: „În păduri trăsnesc stejarii! E un ger amar, cumplit! / Stelele par înghețate, cerul pare oțelit, / Iar zăpada cristalină pe câmpii strălucitoare / Pare-un lan de diamanturi ce scârțâie sub picioare”.

Alternanța static-dinamic, îngustare a viziunii-amplitudine, decupajul foarte strict al imaginilor și reliefurile lumii sub spectrul luminii și al luminescenței sunt elementele peisajului surprinse cu cea mai mare acuitate de autor. Ambianța hibernală e redată într-o suită de imagini, detalii, metafore ce conferă anotimpului amplitudine, relief, dimensiune cosmică, sugestie a monumentalului: „Fumuri albe se ridică în văzduhul scânteios / Ca înaltele coloane unui templu maiestos, / Și pe ele se așează bolta cerului senină, / Unde luna își aprinde farul tainic de lumină. // O! tablou măreț, fantastic!... Mii de stele argintii / În nemărginitul

templu ard ca vecinice făclii. / Munții sunt a lui altare, codrii – organe sonoare / Unde crivățul pătrunde, scoțând note-ngrozitoare”.

Configurarea naturii ca „templu”, structurarea peisajului în forme apolinice nu sunt altceva decât modalități de „îmblânzire” a naturii, de domolire a stihialului, sau, în fond, de artificializare, prin convenție poetică a universului surprins într-o ipostază a sa particulară. Semnele de punctuație, propozițiile exclamative, punctele de suspensie, ca și tonalitatea retorică au rolul de a traduce în vers extazul eului liric în fața spectacolului grandios al naturii hibernale. La o astfel de atitudine extatică în fața realului contribuie și abundența referințelor și a elementelor ce redau strălucirea naturii surprinsă de îngheț („cerul pare oțelit”, „zăpada cristalină”, „mii de stele argintii”). Se vedește și în acest mod predilecția pentru pietre și metale prețioase, pentru luminiscenta cadrului. Impresia dominantă a tabloului liric e statică. Nemișcarea, lipsa de dinamism, neclintirea elementelor conferă pastelului, în primele trei strofe, un contur apolinic, accentuându-se totodată impresia de vrajă, de mister atotputernic, de înfiorare afectivă abia reținută a poetului înaintea unei lumi de nepământească frumusețe. Ultima strofă aduce o notă de dinamism în ansamblul poeziei, sugestia mișcării creând o imagine decupată cu minuție a detaliului („Totul e în neclintire, fără viață, fără glas; / Nici un zbor în atmosferă, pe zăpadă – nici un pas; / Dar ce văd?... în raza lunii o fantasmă se arată... / E un lup ce se alungă după prada-i spăimântată). Din unghiul versificației, poezia *Miezul iernei* este scrisă în versuri de 15-16 silabe, în ritm troheic și rime împerecheate, o astfel de structură prozodică concurând la accentuarea tonalității esențiale a pastelului, în care, cum precizează Călinescu, „tehnica picturală predomină”. Pastelul *Miezul iernei* ilustrează concepția lui Alecsandri despre redarea naturii în cadrele eufemizante ale versului. Canonul liric, tiparul încadrează colțul de natură, redându-i o dimensiune ascunsă, artisticitatea, revelația estetică.

După cum s-a observat de către critica literară, *Pastelurile* reprezintă un moment al desprinderii lui Alecsandri de reveria romantică și de fixare a unui imaginar mai substanțial, mai apropiat de materialitatea lumii, de tiparele structural-organice ale universului. O observație a lui Eugen Simion e edificatoare în această privință: „În *Pasteluri* (poeme de maturitate), Alecsandri face însă efortul de a da o anumită substanță și coerență acestei geografii sacre. Imaginația revine pe pământ și, pe cât este posibil, se încorporează în materie. Cum semnalăm la început: *Pastelurile* sunt scrise într-un loc bine ocrotit și cu un sentiment neascuns de ostilitate față de asprile naturii. Intervine, în imaginarul poetic, și nuanța temporală. Alecsandri vede (cântă) același peisaj iarna, primăvara, vara, toamna. Sensibilitatea lirică se modifică în funcție de orarul universului. Iarna se plânge de frig, primăvara celebrează nunta cosmică: «însoțirea naturii cu mândrul soare». Însă nu întotdeauna mesajul latent, spre a vorbi în limbajul psihanalizei, corespunde cu mesajul (limbajul) de suprafață al poemelor”.

Considerat de unii exegeți ca un poet al solarității, al elementarității de stirpe apolinică, prin cultul formei armonioase și prin predilecția pentru unele forme ale vitalismului marcat de un optimism funciar, Alecsandri ne oferă, în poezia

Viscolul, o altă fațetă a structurii sale poetice. Solarității i se opune aici un tablou al crivățului devastator, al pustiirii produse de stihiiile naturii. Pastelul lui Alecsandri se detașează, în primul rând, prin dinamismul și rapiditatea cu care se succed imaginile lirice, într-o cavalcadă de senzații motorii, vizuale și auditive din care se alcătuieste o panoramă dominată de imaginea învolburată a zăpezii atotstăpânitoare. Poezia are, cum se poate remarca de la bun început, o structură duală; o primă parte e dominată de imaginile înghețului, frigului și zăpezii și o a doua parte, alcătuită din ultima strofă, în care sunt foarte transparente sugestiile luminii, ale căldurii și confortului.

O apocalipsă albă, situată sub semnul înghețului, al zăpezii și al frigului ce destramă întreaga coerență a naturii, tabloul structurat de Alecsandri în imagini apăsate sugerează substratul stihinic al naturii, forța elementară ce se degajă din acțiunea viscolului și care abolește parcă orice prezență a umanului: „Crivățul din meazănoapte vâjâie prin vijelie, / Spulberând zăpada-n ceruri de pe deal, de pe câmpie, / Valuri albe trec în zare, se așează-n lung troian / Ca nisipurile dese din pustiul african. // Viscolul frământă lumea!... Lupii suri ies după pradă, / Alergând, urlând în urmă-i prin potopul de zăpadă. / Turmele tremură: corbii zbor vârtej, răpiți de vânt, / Și răchitele se-ndoaie lovindu-se de pământ. // Zberăt, răget, țipet, vaiet, mii de glasuri spăimântate / Se ridică de prin codri, de pe dealuri, de prin sate, / Și-n departe se aude un nechez răsunător... / Noaptea cade, lupii urlă... Vai de cal și călător”. Senzația de învolburare, de frig, de destrămare a echilibrului lumii este sugerată de poet prin prezența unor enumerații și repetiții („Zberăt, răget, țipet, vaiet...”), a unor verbe de aspect onomatopeic, cu efect de aliterare („vâjâie prin vijelie”) dar, nu în ultimul rând, și prin imaginea de ansamblu, hiperbolizată, în care aglomerarea de detalii și de ritmuri, de mișcări contradictorii și de dislocări spațiale trasează un relief halucinant prin densitate imagistică și, totodată, cum observa Eugen Simion, o „retorică a peisajului”.

Într-adevăr, se poate desprinde din poezia *Viscolul* un anumit mod de a înscena peisajul, o dorință a poetului de a da un aspect spectacular tabloului, de a însufleți prin mijloace retorice colțul de natură aflat în posesia frigului și viscolului necruțător. Exclamațiile, repetițiile, enumerațiile, figurile onomatopeice sunt tot atâtea procedee ce pun în lumină un astfel de retorism, o astfel de structurare în grilă patetică ori spectaculară a peisajului. Ultima strofă a poeziei aduce cu sine speranța ieșirii din acest labirint alb marcat de viscol, de frig, de zăpada de o abundență apocaliptică. Imaginea „căsuței drăgălașe” aduce cu sine sugestia unui spațiu ocrotitor, securizant, în care ființa umană se adăpostește de agresivitatea naturii dinafară, își află echilibrul și confortul ontic („Fericit acel ce noaptea rătăcit în viscolire / Stă, aude-n câmp lătrare și zărește cu uimire / O căsuță drăgălașă cu ferestrele lucind, / Unde dulcea ospetie îl întâmpină zâmbind!”).

Evident, dincolo de retorica peisajului pe care Alecsandri o pune în joc în pastelurile sale, există și un mecanism poetic al obiectivării imaginației, de substanțializare a viziunilor și de materializare a sugestiei. Alecsandri e un poet ce surprinde, în tectonica universului, mișcările cele mai intime ale peisajului, ritmurile lumii supuse devenirii perpetue. Fără a medita prea mult pe seama precarității

lumii, pe seama efemerității ființei umane în raport cu eternitatea cosmosului, Alecsandri e, prin excelență, un contemplativ, un poet ce pune natura în grilă decorativă, transformând peisajul într-o scenografie adesea grațioasă, dar uneori, cum se întâmplă în *Viscolul*, și într-una apocaliptică. Exclus, la început, din natura dezlănțuită, omul își presimte, în finalul poeziei, reintegrarea în structurile universului, reîntoarcerea în sânul unei naturi situată între elementaritate și fenomenalitate. Pe bună dreptate, cred, Nicolae Manolescu observă că „Lirismul *Pastelurilor* provine din emoția reclusiunii, nicidecum din contemplația naturii”. Recluziunea, retragerea într-un spațiu securizant e mecanismul afectiv ce pune în mișcare imaginile marcate deopotrivă de obiectivare și de sensibilitate transfiguratoare ale pastelurilor lui Vasile Alecsandri.

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SELECTIVĂ

1. Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
2. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982.
3. N. Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Minerva, București, 1990.
4. Edgar Papu, *Din clasicii noștri*, Editura Eminescu, București, 1977.
5. Eugen Simion, *Dimineața poezilor*, Editura Cartea Românească, București, 1980.
6. Mircea Tomuș, *Cincisprezece poeți*, Editura pentru Literatură, București, 1968.

Nicolae GEORGESCU **CELE TREI NUME**
ALE SALE

...Ce nu prea înțelegeam eu în discuțiile întâmplătoare despre vin cu Grigore Vieru, avute la Suceava, Pitești, București sau Craiova și pe unde ne mai întâlneam, despre vin și viță de vie, adică, pentru că mai mereu plecam de la numele lui și veneam tot acolo, mi s-a arătat ca prin farmec acum, la un an de la în-eminescianizarea sa, la Chișinău. Conveniserăm, în mare – adică a fost de acord cu mine, dar după multă și adâncă excogitare –, că Moldova face parte din ceea ce el însuși a zis că trebuie să se numească „centura de viță de vie a Europei”. E simplu de înțeles: acest copăcel al lui Dionis crește în jurul Mediteranei și formează un fel de filtru natural, atracția magnetică a poarelor către *miezul pământului* (asta înseamnă Mediterana, așa a fost percepută în istorie), fiind educată, adică grupele umane trebuind să lase pe drum în egală măsură pieile de animale de stepă și băuturile tari distilate, deci să opteze pentru țesături din plante, mai răcoroase, ori din lână și, neapărat, pentru vin. Băuturile mongole, siberiene, africane, nord-europene – toate se pierd în acest filtru, se dizolvă, ca și pieile de urși polari, cămile, iaci sau ce-or mai fi, iar în agora ateniană pășești desculț, cu o cămașă răcoroasă pe tine, privești cerul albastru și bei vinul îndoit cu apă.

Grigore Vieru avea mereu două obiecții standard la aceste observații, una privitoare la Burebista și cealaltă la Marea Neagră. Absolut de acord cu a doua: Marea Neagră trebuie alăturată Mediteranei, centura viței de vie cuprinzându-le pe amândouă, ca și cum ar fi una singură, *Mare Nostrum*, „marea noastră”. Cât despre Burebista însă, cred că trebuie înțeles gestul lui de distrugere a viței de vie altfel: el n-a putut tăia și prunii, merii, perii, zarzării etc., adică a optat pentru aceleași băuturi distilate ale nordicilor, a făcut un scurt și mic imperiu rece în zona căldurilor temperate... Cum face și în zilele (secolele) noastre Europa.

Grigore Vieru nu era cu totul de acord, dar las discuțiile pe această temă deoparte; poate că dacă ne mai vedeam o

dată, sau de două ori... poate ne convingeam unul pe altul. El mi-a confirmat însă că dincolo de Nistru, mai ales spre nord și spre răsărit, vița de vie nu mai crește... Cât de trist trebuie să fie pământul, relieful însuși, tăbliile acelea ale stepei fără aracii viței care definesc infinitul uman în articulații. Oare cum se vede din avion, de la joasă înălțime, Nistrul, pe care mi-l imaginez cu malul dinspre noi oprind dansul plaiurilor de viță, iar cu celălalt mal proptindu-se în întinderi drepte cu ierburi umile și ascuțite ca săbiile căzute?

Nici asta nu știu, poate voi vedea vreodată. Acum, recent însă, la un an de la despărțirea lui Grigore Vieru de noi, am văzut și am pipăit și m-am crucit și nu mi-a venit să cred că așa ceva există: hrubele de vin de la Cricova. Eu sunt om de munte, crescut boierește – burebistan cu butiile de prune în spatele casei sau la povarnă, cu patru-cinci butoaie de țuică în pivniță. Îmi imagineam că o cramă e așa, cum văzusem la Ștefănești, de pildă, ori la Cotnari, într-o excursie de studii (și cu Grigore Vieru între noi, desigur), o clădire mai mare, făcută de mâna omului, cu zăcători, etaje sub pământ... Ei bine, nu: e vorba de kilometri de drumuri pe sub pământ, adică de zeci de kilometri, la zeci de metri sub pământ. Sunt foste cariere de piatră calcaroasă, mai întâi înșesute cu sticle și butoaie, apoi extinse în zeci și sute de ani, de la Ștefan cel Mare încoace – e ceva care s-a construit de la sine nu de către om, ci pentru om.

Acestea sunt depozite strategice, nu sunt ale unui sat sau ale unui raion: sunt pentru a ține marginea unei lumi. Este o adevărată Linie Maginot ținută în funcțiune de sute de ani. Cât suflet asiatic au salvat aceste cascade subterane de vin, câte neamuri au îmbunătățit și îmblânzit ele pentru a le pregăti de pelerinajul spre Mediterana, câtă rezervă de cultură și civilizație înșigilată cu semnul sărmanului, bietului Dionis ridică aici pământul din sine însuși și pune la păstrat în sine însuși pentru vremile viitoare! Toate discuțiile mele teoretice, abstracte, de dicționar, cu Grigore Vieru pe tema numelui său au dintr-odată sens în hrubele de la Cricova. Aici am câștigat înțelegerea acestui nume și sensul eponim al său: Grigore se cheamă pe sine însuși și este chemat „Vieru”, cum i s-ar spune „Românul” sau „Moldoveanul”, el semnifică, definește, înobilează cu numele său această centură de viță de vie ce îmbrățișează Europa – nu ca s-o apere, ci ca s-o protejeze, ca să-i boteze pe cei ce vin... cu vin. Ca să lase răul, crisparea, vina – aici, la margine, unde prin farmece străvechi și nepătrunse de ascuțimea minții omenesci totul se îmblânzește, se molcomește, se trece în vălurire, în maluri moldave – pentru că încep să cred din ce în ce mai mult că numele acestei țări vine de la „mal”, este „țara malurilor”, a „davelor de pe maluri”.

În drumul către Grigore Vieru m-au dominat, m-au torturat chiar semnificațiile numelor de locuri. Am trecut Prutul pe la Albița – și am ajuns „dincolo” la Leușeni (Leuceni): cum să nu mă frapeze când văd numele rostit și scris al localității (în limba greacă *leukos*, *leuke* înseamnă *alb*)? Gândul mă duce instantaneu la insula *Leuce*, Insula Șerpilor, cum îi zicem noi astăzi. După Albița, în partea „noastră” de pământ, este satul Valea Grecului. Iată deci, Leuceni nu vine de la vreun leuștean, cum îmi imagineam, sau de la acea leucă a căruței (crezând că e vorba de meșteri specializați în așa ceva), ci este chiar traducerea denumirii latinești

Albița în greacă. Mă frapează și forma oarecum diminutivală în ambele nume. O strămutare, o separare a latinilor de greci? Cum s-a procedat, au plecat grecii din Albița sau latinii din Luceni?

Nu știu. Un moldovean noduros de vreo 70 de ani îmi spune, între altele, că-l cheamă Bolohan, că este din satul Bolohan de pe malul Nistrului, iar peste râu de ei, spre stepă, este satul Moghileni. Iată: movilă de bolovanii și... bolovan. Îmi aduc aminte lungile discuții din Dărăbani, județul Botoșani, cu intelectualii locului, acum 20-25 de ani. Ei ziceau că satul lor vine de la *dărăbani* care sunt toboșari, „trabanți”, denumire nemțească ce atestă un obicei și un corp de armată. Eu le arătam satul de peste Prut, din fața Dărăbanilor lor, satul Mămăliga, și le spuneam limpede că de aici este expresia „un dărăb de mămăligă”. Relieful atestă: Prutul duce nisip mult din malul Dărăbanilor la Mămăliga. N-am avut pe cine să conving, doar Grigore Vieru acum, recent, m-a acceptat ca... poet al etimologiilor. Dacă este așa însă, și dacă mămăliga (de nisip) se rupe, se macină din dărăb, înseamnă că sensul a curs dinspre noi spre ei, la noi e dărăbul. Dincolo însă, la Nistru, e limpede că bolovanul s-a desprins din movilă, deci de la răsărit încoace. Cu dubletul Albița-Leuceni cum va fi oare? Nu știu. Ar fi trebuit să-l întreb, dar nu mi-a dat prin cap, nu văzusem locurile până acum – iar acum... orice-l întreb e ca mine... E fascinantă această rezistență a dubletelor toponime între Prut și Nistru. Ai zice că totul e legat de ceva, că stai într-o geografie gemelară la nesfârșit. Și dacă este ceva dezlegat, de unul singur, trebuie să-i bănuiești undeva mai aproape sau mai departe geamănul. Chișinău e foarte departe de Inău (dar Dimitrie Cantemir susține că în zilele limpezi de vară de pe Ceahlău și Inău se vede chiar și acest oraș, nu numai Dunărea), dar undeva mai jos de Chișinău am văzut, pe o tăbliță indicatoare, satul Inotești. E drumul zeiței Ino, cea transformată de Hera în vacă pentru a o îndepărta de iubirea lui Zeus: Ino și-a lăsat chipul în stemele țărilor prin care a trecut, dar și numele... Iar numele, ca să nu se piardă, sunt legate două câte două.

...Cum sunt și numele poetului către care vin să-i mângâi umbra. Când îi spuneam Grigore Vieru „cel Bland”, nouă parcă nu ne era de ajuns că el este eponimul viței de vie, simțeam nevoia să-l numim și cu primul efect, cu ce face mai întâi și mai întâi fiul viței: dă blândețe și veselie. Iar acum, ca să-mi explic chiar toate numele sale, ne ține și treji, pentru că „Grigore” asta înseamnă în agora ateniană: omul treaz.

Lina **GH. FOCȘA –
CODREANU ETNOGRAF ȘI MUZEOGRAF (II)**

Pentru studiul nostru, din activitatea de cercetare pe teren a lui Gh. Focșa, se disting câteva centre de interes. Una din ele este participarea, în 1931, a tânărului student, (era pentru el a doua campanie de cercetare sociologică monografică), în satul Cornova din Orheiul Basarabiei. În vara anului 1931, în cea de-a șaptea campanie organizată, prof. D. Gusti și-a format o echipă din 55 de monografiști (cercetători și studenți), din care făceau parte Ernest Bernea, Elena Constante, Ștefania Cristescu, Gheorghe Focșa, Mihai Pop, Constantin Brăiloiu, Henri H. Stahl, Anton Golopenția, Hary Brauner, Mircea Vulcănescu, Maria Cotescu, Emil Turdeanu, Marcella Focșa, Traian Herseni, Ion Ionică, Ion Zamfirescu, Petre Ștefănuță, Roman Cressin și mulți alții, care, ulterior, au devenit specialiști de renume în diverse ramuri ale științei și culturii române. Studenții au întocmit *fișe* de studiu, alcătuind *dosarul* sub-echipei pentru care au adunat creații folclorice (literare și muzicale), au întocmit hărți, tabele statistice, au colecționat și au făcut fotografii, au descris obiecte de uz casnic, unelte de muncă, instrumente de joacă etc. Regizorii H. H. Stahl și Anton Golopenția, având operator de imagine pe Tudor Posmantir, în condiții de filmare pe teren, au realizat un film documentar sociologic: *Cornova, un sat din Basarabia*. Totodată, au fost colecționate numeroase obiecte etnografice: piese vestimentare din portul popular, obiecte de uz gospodăresc, vase din ceramică, icoane ș.a., ce au fost prezentate la expozițiile organizate de Școala sociologică de la București.

Din nefericire, din cauza vitregiilor istorice multe obiecte s-au distrus, risipit, pierdut sau înstrăinat. Materialul basarabean aflat la Regionala din Chișinău a Institutului Social a fost confiscat în anul 1940 de către autoritățile sovietice, iar cel rămas în România nu a putut fi valorificat după 1944 ca fiind neconsultabil până în 1990¹. Aspectele studiate în Cornova au constituit subiectul unei serii de 19 ședințe de *prezentare publică* a rezultatelor cercetării, acestea fiind susținute în ca-

* Continuare. Începutul în nr. 3-4, 2010, p. 181-187.

drul Secției sociologice a Institutului Social Român între 13 ianuarie și 1 iunie 1932. Conferința lui Gheorghe Focșa, susținută la 16 martie, s-a intitulat *etică și moralitate*, ceea ce denotă orientarea studentului (pe atunci) spre latura psihologico-spirituală a comunității cercetate. De altfel, articolul publicat în același an avea un titlu din aceeași arie de preocupare: *Contribuții la cercetarea mentalității satului*².

Între coechipieri s-au cimentat relații de prietenie pentru toată viața. Asemenea și între Cornova – vatră spirituală propice unui studiu sociologic – și membrii campaniei monografice, respectiv Gheorghe Focșa. După 60 de ani de la desfășurarea campaniei lui D. Gusti, o inițiativă a lui Pompiliu Gâlmeanu a prins contur și așa s-a hotărât să redemareze activitatea de cercetare asupra satului Cornova, postdecembrist aflată în Republica Moldova. Gestul de a prezenta cornovenilor filmul documentar realizat în satul lor cu decenii în urmă era un act de *restituire istorică și artistică*, după cum mărturisește scenaristul P. Gâlmeanu, cu atât mai emoționant cu cât filmul nu fusese văzut vreodată de cornovenii – „actori”³. Mai mult, în 1991 s-a realizat un alt film documentar: *Cornova – revedere după 60 de ani*. Interesant e că din vechea echipă a participat etnograful și muzeograful Gheorghe Focșa, singurul supraviețuitor, aflat la onorabila vârstă de aproape 90 de ani. În mod simbolic, Gh. Focșa este inclus în capitolul *Personalități înrudite cu Cornova*, într-un articol de dicționar al personalităților, considerat de autori drept *rudă* a acelor meleaguri, pentru aportul și fidelitatea statornică față de vatra spirituală a satului cornovean⁴. Optimismul nu l-a părăsit niciodată, încât nu e de mirare că nonagenarul a proiectat un program cu același entuziasm și vigoare ale tânărului student de altădată: „Pentru a reînnoa eforturile după 60 de ani de la cercetarea condusă în 1931 de către Prof. D. Gusti am propus ca 4 persoane din echipa de filmare, alte 5 persoane din administrația satului și cei 19 profesori și învățători de la școală, 2-3 din Chișinău și directorii Muzeului Satului și Țăranului Român, ca și unii cercetători de la Institutul de Etnografie și Folclor, cu 10 gospodari frunțași din acel sat să alcătuim o asociație „Pro Cornova”, care să elaboreze un statut și un Program de lucru în domeniile economic și cultural-spiritual, să-și aducă o contribuție la propășirea acelu sat...”⁵. O altă imagine cu valoare de simbol este fotografia alb-negru a cercetătorului nonagenar ținând

După 60 de ani, în 1991,
nonagenarul profesor
Gheorghe Focșa a revăzut
Cornova (Basarabia)

în brațe și sfătuind protector un copil din Cornova, asemenea unor verigi din nesfârșitul lanț al generațiilor⁶.

Ca membru activ în campaniile monografice, nu e lipsit de relevanță a considera că Gh. Focșa a participat la cercetări sociologice și în zona moldovenească apropiată de satul natal – Jigălia – Șuletea. Victor Ion Popa, renumitul dramaturg și om de cultură, care a copilărit la bunicii lui din Dodești – Viișoara, a obținut acceptul lui D. Gusti ca o campanie monografică să se deruleze și la Dodești sub directa sa conducere. Ceea ce s-a și întâmplat în vara lui 1935. Învățătorii Janeta și Ion Ionescu, buni prieteni care i-au găzduit pe actrița Maria Mohor și pe dramaturgul V. I. Popa, păstrau încă prin 1974-'75 o bogată corespondență de la aceștia, precum și fotografiile din timpul lucrărilor echipelor sociologice. În scrisori⁷, V. I. Popa se interesa și dădea instrucțiuni privitor la găzduirea onorabilă de către săteni a celor 11 membri ai echipei, sprijinea intenția de a se întemeia „Asociația prisăcarilor din Dodești”, de a se ridica o sală de muzeu și una de serbări. Pe 30 august 1936 a fost inaugurată Casa Obștei și „podul mare”, punându-se tot atunci și piatra de fundație pentru baia comună. Personal, am răsfoit *Cartea de aur* a echipei în care au fost consemnate activități importante, impresii, note, semnături olografe ale celor care au participat la campanie, între care: Dimitrie Gusti, V. I. Popa, H. H. Stahl, B. Iordan și alții. În pagini se menționează deschiderea în august 1936 a cursurilor de îndrumare a învățătorilor și în 1938 – a cursurilor de bibliotecari și învățători din județul Fălciu. În strădania sa de a-i ajuta pe săteni, V. I. Popa atenționa asupra grăbirii ritmului lucrărilor, deoarece și peste deal, la Stoiești, se afla o echipă de cercetare, iar lentoarea lucrărilor ar fi putut determina transferul de forțe în satul vecin Dodeștilor. Am făcut aceste precizări din convingerea că Gh. Focșa n-a fost străin de frontul de cercetare și presupunem chiar că a participat implicit, cu atât mai convingător, cu cât satele Dodești și Stoiești sunt despărțite de un deal-două, adică sunt „la o aruncătură de băț” de Jigălia – Șuletea. Să nu fi venit Gh. Focșa, în timpul acestei campanii din zonă, în tovărășia marilor prieteni, pe-acasă? Greu de crezut.

Două episoade cu profundă rezonanță pentru afirmarea științifică a lui Gh. Focșa sunt cercetările pe teren desfășurate la Dioști – Romanați și la Drăguș – Făgăraș. Primul s-a derulat în 1938-'39, când a fost delegat de Fundația Culturală Regală „Regele Mihai I” să se deplaseze la Dioști, județul Romanați, și să conducă lucrările de reconstruire complexă a satului, distrus de un incendiu violent. După planul conceput a rezultat un *sat model*, pentru care a primit felicitări din partea profesorului D. Gusti și a autorităților vremii (v. concretizarea bibliografică: *Satul model Dioști – Romanați*, București, 1941). Al doilea episod l-a constituit studiul complex asupra satului Drăguș – Făgăraș în campania monografică din 1932, cu revenirea printr-o cercetare minuțioasă în anii 1946-1947, în vederea pregătirii tezei de doctorat în Filozofie (specialitatea principală Sociologia) cu tema: *Ceata feciorilor din Drăguș – Contribuții la sociologia unităților sociale*. Studiul sociologic are în obiectiv implicațiile sociale ale organizării cetașilor (uniți într-un *corp social*, cu un *spirit de grup* și o *viață psihică proprie*) la sărbătorile Crăciunului, dar prelungite și în cursul anului ca *parte dintr-un întreg*, în toate raporturile de *corelație și interacțiune*. Reușita studiului, confirmată de aprecierile prestigiosului referent – prof. D. Gusti⁸, i-a adus obținerea titlului *doctor în filozofie și litere* cu

mențiunea *magna cum laudae*, la 25 iunie 1947, titlu echivalat apoi cu *doctor în istorie* de Ministerul Învățământului, la 30 noiembrie, în același an.

Activitatea didactică a profesorului a fost într-o simbioză perpetuă cu a cercetătorului științific de teren și a muzeografului, întrucât de la obținerea licenței în litere și filozofie la Facultatea de Filozofie și Litere a Universității din București, Secția Filozofie (1. Sociologie, 2. Pedagogie, 3. Arheologie), traseul profesional al lui Gh. Focșa a înregistrat felurite funcții didactice în învățământul superior precum: șef al cercetărilor de cadru psihologic la Institutul de Cercetări Sociale al României (1939), asistent la catedra de sociologie a prof. D. Gusti (1942-1947), asistent suplinitor la catedra de Sociologie și Etică de la Facultatea de Filozofie și Litere (1945), asistent la Universitatea din București (1948), colaborator științific la Institutul de Istorie a Artei (1950), asistent II la Institutul de Istorie a Artei (1951), conferențiar la catedra de etnografie și artă populară de la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu” (1951-1953), cercetător la Secția de artă populară a Institutului de Istorie a Artei al Academiei (1950-1962), membru în consiliul științific la Institutul de Istorie a Artei (din 1962). Ca profesor universitar a fost apreciat pentru cursurile de etnografie românească ținute în fața diverselor grupe de studenți, pentru bibliografiile întocmite, pentru îndrumarea și analizarea lucrărilor de licență.

De la 11 iulie 1977, Gh. Focșa a fost pensionat, la 74 de ani, dar, spirit neliniștit și atașat în mod vital față de profesia de muzeograf, și-a reluat cercetările în Țara Oașului (1985), a revenit la Cornova (1991) și, în ultima parte a vieții, a funcționat drept consilier la Muzeul Satului și de Artă Populară din București, atribuție de care părea a fi foarte mândru. S-a stins din viață la 30 octombrie 1995.

Muzeografia etnografică este partea de rezistență a vieții și activității lui Gh. Focșa și constituie corolarul întregii sale munci de cercetare științifică. Ampla activitate de cercetare sociologică pe baze temeinice, elaborate științific de renumitul profesor Dimitrie Gusti, s-a materializat în organizarea unor expoziții pavilionare etnografice în țară și în străinătate. Mai apoi, acestea au avut caracter permanent, au fost situate în spații închise sau deschise. De aici a apărut necesitatea ca mulțimea obiectelor etnografice, culegerile de documentare, articolele din publicațiile vremii ș.a., aduse din satele românești, din regiunile unde s-au organizat campanii de cercetare monografică efectuate de cercetători și echipe studențești în principalele zone românești, după 1930, să fie cuprinse într-o instituție națională cu caracter permanent, dispusă într-un cadru natural, accesibil vizitatorilor și necesară schimburilor de experiență științifică. E vorba de ctitorirea Muzeului Satului (al doilea de acest fel în Europa, după cel din Suedia), complex muzeal conceput și întemeiat ca muzeu de sociologie rurală de prof. Dimitrie Gusti în mai 1936, în marginea lacului Herăstrău, la alcătuirea căruia au colaborat Victor Ion Popa, H. H. Stahl, Gheorghe Focșa, Mihai Pop, Fl. Florescu ș.a. „Ideea unui muzeu etnografic expus în aer liber, afirma muzeograful Gh. Focșa⁹, a Muzeului satului din România – s-a născut în mod treptat din cercetarea multilaterală a fenomenelor sociale concrete la sate, efectuată în cadrul unor colective de cercetători – cu profesori și studenți – organizate de Universitatea din București în anii

1925-1935, din inițiativa și sub conducerea prof. D. Gusti. Aceste cercetări se încheiau cu mici expoziții temporare...". Contribuția lui Gh. Focșa s-a materializat, pentru început, în aducerea unei gospodării din Moșișeni (Țara Oașului), cu patru construcții și 360 de obiecte de utilitate gospodărească, între care componente de mobilă, obiecte necesare muncii rurale, vase din lemn, țesături de casă, piese vestimentare din portul popular, obiecte de ceramică, icoane pe sticlă ș.a. Fiecare obiect etnografic reprezintă un concept unic de construcție, are un rol funcțional special, cu o semnificație și o reprezentare estetică aparte. În anii următori, cu o mare parte dintre acestea, prin Gh. Focșa, România a participat la expoziții pavilionare la Paris (1937) și la New York (1939).

Un capitol din viața lui Gh. Focșa, fundamental pentru temeinicia personalității sale culturale, se află în relație directă cu Muzeul Satului din București. De la 5 februarie, apoi de la 1 iulie 1948, Gh. Focșa este numit, respectiv recunoscut oficial, director al Muzeului Satului. A continuat ceea ce se începuse, dar a propus un plan amplu de completare, reorganizare și dezvoltare sistematică a acestei instituții de cultură. Nu a încetat să achiziționeze noi obiecte, orientându-se spre satele din regiunile Caracal, Bârlad, Secuime, Odorhei, Ciuc, Gorj, Munții Apuseni, Turda, Bihor, Hunedoara etc. De asemenea, rămân de mare utilitate în studierea științifică achizițiile de obiecte etnografice specifice satelor din Romanțați, din Tutova (1949), din Tulcea (1949), din Secuime (1949), din Gorj (1950). Construcțiile rurale autentice (azi cu o arhitectură arhaică), dispuse într-un ambient simplu și odihnitor, obiectele de decorație interioară sau necesare jocului de copii, uneltele de folosință gospodărească sau pentru îndeletnicirile din afara gospodăriei (păstoritul, pomicultura, albinăritul, viticultura, grădinăritul ș.a.), obiectele de ritual sau monumentele au prezentat constant un interes deosebit pentru vizitatori, din orice parte a țării sau a lumii ar fi venit să le vadă.

Iarăși important ni se pare a releva interesul neobositului muzeograf pentru zona Fălciu – Bârlad – Huși – Vaslui. Avem în vedere faptul că între anii 1962-'64, în cadrul Muzeului Satului, un grup de specialiști în etnografie și muzeografie, avându-l în frunte pe directorul instituției – Gh. Focșa, a proiectat o amplă cercetare de teren în opt regiuni etnografice ale țării. Întreprinderea a avut la bază comparații și analize serioase, în temeiul metodei comparativ-istorice, privind modificarea vieții materiale și spirituale, a ocupațiilor sătenilor, a arhitecturii caselor țărănești și așezărilor rurale de-a lungul vremii, culminând cu organizarea unei expoziții redând tendințe și aspecte din viața satului contemporan (socialist). Astfel s-a ajuns și în zona Huși pentru studierea aspectului gospodăriilor și locuințelor țărănești (tipuri de locuințe) din satele răzășești de pe Valea Lohanului, raionul Huși: Curteni, Budești, Oltenești, Vinețești, Zgura, Cordeni. Au fost observate aspecte din agricultura, grădinăritul și cultura viței de vie din satele Stăniliești și Târzii, continuarea ocupației de creștere a oilor în gospodăriile individuale din Stăniliești (deși existau mari cooperative agricole în sat). S-au constatat transformări majore în viața materială și culturală a satelor, fie prin apariția noilor construcții din cadrul cooperativelor agricole de producție, fie prin construirea a numeroase edificii social-economice: grădinițe, case de nașteri, școli,

poduri etc. S-a constatat că această nouă situație a determinat concentrarea mai compactă a noilor locuințe, conform unui plan central de sistematizare și modificare a planului tradițional de casă (la Stăniilești, de ex.). Totodată, s-a observat absența folosirii portului popular și pierderea formelor de artă specifice zonei, chiar dacă în căminele culturale exista o mișcare artistică de amatori care promovau cântecul, jocul și portul popular (Târzii)¹⁰. În incinta Muzeului Satului se află îngrădită cu un gard de nuiele o casă (care a aparținut preotului Sava Dimitriu), o gospodărie țărănească (sec. al XIX-lea, 1844)¹¹ și o anexă a gospodăriei din satul Curteni, comuna Olteștești, precum și o casă din satul Zăpodeni, județul Vaslui (înc. sec. al VII-lea)¹².

Casa și gospodăria
din Curteni (Vaslui),
existente în Muzeul Satului
din București

Patrimoniul Muzeului Satului s-a îmbogățit continuu, ceea ce a permis organizarea acestuia pe criterii științifice riguroase, în funcție de marile regiuni istorico-administrative: Transilvania, Moldova, Oltenia, Muntenia și Dobrogea. Directorul muzeului a ținut cont de aspectele de ordin geografic, istoric, economic, social, tehnic, estetic. Exponatele au fost concentrate în așezăminte independente, încât fiecare unitate etnografică reprezenta un micromuzeu al zonei etnografice de proveniență. Întrucât în incinta muzeului fuseseră aduși să locuiască, pentru un plus de autenticitate, chiar sătenii cu familiile lor (ca îngrijitori), unele din obiecte s-au deteriorat prin uz sau au dispărut. Gheorghe Focșa a luat măsuri de conservare a bunurilor gospodărești și înlăturarea persoanelor străine din incinta instituției, a reparării și completării interioarelor, precum și a recondiționării arhitecturii exterioare.

În 1948 erau inventariate 20 000 de obiecte etnografice. Prin anii 1965-'66, expoziția muzeului cuprindea „220 construcții rurale autentice, între care 40 case de locuit și 165 construcții gospodărești de tot felul, 3 biserici vechi din lemn și 15 instalații tehnice și ateliere de meșteșugari specializați¹³”. În Propunerile pentru reorganizarea și îndrumarea Muzeului Satului Românesc¹⁴, pe care le-a înaintat Fundației Culturale Regale “Principele Carol”, noul director semnală necesitatea întocmirii unui inventar riguros, a unui *Catalog științific general* pe baza *Fișelor de obiect*, a organizării unei biblioteci având în dotare colecții de reviste, articole și studii documentare, fotografii și ilustrații, desene, schițe, filme documentare, reprezentări de expoziții, de datini și obiceiuri românești, susținerea unor conferințe publice mediatizate etc. Totodată, acesta sesizează șubrezirea unor acoperișuri, unele stricăciuni ale caselor, dispariția și deteriorarea unor obiec-

tive și obiecte (șase gospodării, cinci mori de vânt, un han, o moară de apă, un scrânciob, o piuă), precum și nerecuperarea obiectelor (foarte valoroase) date cu împrumut la diferite expoziții internaționale. Această rigoare denotă spirit gospodăresc și bună sistematizare, angajament și responsabilitate, elemente care au întregit personalitatea etnografului muzeograf Gh. Focșa. Se cuvine a insera aici mărturisirea profesorului Gh. Focșa, din 1991, privind seriozitatea cu care a abordat cercetările încă din tinerețe, în timp ce era comentat filmul documentar făcut în 1931: „De când am început cercetările la teren eu am avut carnețele de teren și le am în arhiva personală – dovada cercetărilor mele. Apoi am primit vizite, chiar la facultate, la Catedra de Sociologie, un mare sociolog francez, și profesorul Gusti a scos din arhivă, la seminar, dosarul meu și i-a arătat câte foi cuprinde. Erau multe. Adunam cu hărnicie...¹⁵”.

Concretizări ale activității sale complexe sunt cele peste 100 de articole publicate în diverse publicații de specialitate, volumele individuale sau în colaborare, șapte filme documentare, arhiva fotografică (cu imagini în clișee alb-negru), manuscrise cuprinzând studii, însemnări, note ș.a.

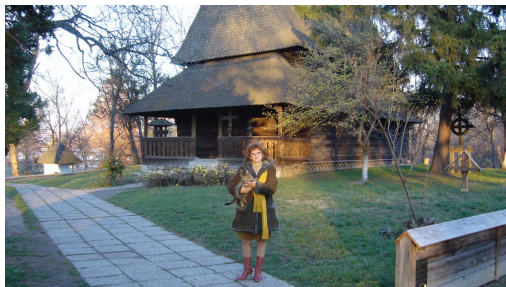
Având diverse funcții didactice care i-au înlesnit relația directă cu viitorii specialiști, afirmându-se ca cercetător etnograf, dar mai ales ca muzeograf-discipol, Gh. Focșa a instruit numeroase cadre specializate în practica muzeografică, ulterior colaboratori răspândiți în variate zone etnografice. S-a consolidat în țara românească o temeinică rețea muzeală etnografică¹⁶, ceea ce a înlesnit organizarea unor schimburi de experiență, vizite de studiu și cercetări comparative pe teren, colaborări științifice și culturale, participări la expoziții sau la simpozioane cu teme aferente.

Organizarea unor simpozioane de ținută internațională, schimburile științifice și culturale, participările la diverse expoziții pavilionare în țară și în străinătate, primirea unor înalte delegații din statele lumii i-au adus numeroase recunoașteri ale înaltului rol ce și l-a asumat în afirmarea individualității spirituale și materiale a poporului român în lume. Semnalăm, în trecere, opiniile apreciative cuprinse în volumul monografistului I. Godea,¹⁷ aparținând reprezentanților din Suedia, Slovenia, Australia, Franța, Cehoslovacia, Germania, U.R.S.S., S.U.A., Danemarca, Olanda, Belgia ș.a.

Personalitate complexă a culturii etnografice și muzeale românești, Gheorghe Focșa a pus în lumină valorile ființiale ale neamului românesc. Contribuțiile sale sunt atât de multe și diverse, încât ar fi necesar un studiu amănunțit al fiecărui palier profesional. Esențială însă rămâne bogata activitate de muzeograf și nu se va putea vorbi vreodată de Muzeul Satului ca instituție culturală fără a se avea în vedere aportul lui Gheorghe Focșa la fundamentarea pe baze științifice și moderne a muzeului. Impresionantă a fost, în 1977, opoziția fermă a cercetătorului ca reacție la ordinul oficialităților de strămutare a Muzeului Satului de pe marginea lacului Herăstrău pe malul altui lac, la Mogoșoaia, ceea ce ar fi dus inevitabil la distrugerea parțială sau totală a gospodăriilor străvechi aduse aici cu atâta grijă pentru conservarea valorilor autentice. Chiar dacă împreună cu soția și-a înte-

meiat o familie timpurie având patru copii (Venera, Paul, Siana, Elena), credem că Muzeul Satului a fost „copilul de suflet” al cercetătorului Gh. Focșa. Acolo au prins contur multe proiecte, speranțe, a obținut izbânzi, a suferit dezamăgiri... Tot acolo, sub bradul din stânga străvechii biserici maramureșene (1722), adusă din Dragomirești, veghează simbolic la viața satului strămoșesc, în tăcere eternă, acela care s-a identificat el însuși cu o instituție – etnograful și muzeograful –, sub crucea spălată de ploii și măcinată de vreme, prea devreme, pe care scrie simplu: *Focșa Gheorghe. 1903-1995.*

Crucea
de pe mormântul
muzeografului
Gheorghe Focșa

Prof. L. Codreanu în timpul ultimei vizite la Muzeul Satului (2007). Imaginea surprinde, pe fundal, biserica maramureșeană și monumentul funerar Gh. Focșa

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Ioan Baban, *Univers cultural și literar vasluian. Dicționar*, Editura Pim, Iași, 2008.
2. Costin Clit, *Liceul Teoretic „Cuza Vodă” din Huși. Studiu monografic*, Editura Thalia, Vaslui, 2003.
3. Gheorghe Focșa, *Muzeul Satului*, Editura în limbi străine, București, 1958.
4. Gheorghe Focșa, *Muzeul Satului din București*, Editura Meridiane, București, 1967.
5. Gheorghe Focșa, *Muzeul Satului – București*, Editura Meridiane, București, 1972.
6. Gheorghe Focșa, *Țara Oașului. Studiu etnografic – Cultura materială*, Muzeul Satului, București, 1975.
7. Ioan Godea, *Gheorghe Focșa (1903-1995). O viață de muzeograf*, Editura Museion, București, 1997.
8. Vasilica Grigoraș, *Fragmente de spiritualitate românească*, Editura Oscar Print, București, 2001.
9. Romulus Vulcănescu, *Dicționar de etnologie*, Editura Albatros, București, 1979.
10. ***, *Cartea de Onoare a Liceului „Cuza Vodă”, Huși.*
11. ***, *Cornova*, Vasile Șoimaru (coord.), Editura Museum, Chișinău, 2000.
12. ***, *Istoria Hușilor*, Th. Codreanu (coord.), Editura Porto-Franco, Galați, 1995.
13. ***, *Muzeul satului. Anuar. 1*, București, 1966.
14. ***, *Studii și cercetări*, Muzeul Satului, București, 1971.
15. ***, Articole din colecția revistei „Zorile” a Liceului „Cuza-Vodă”, Huși (Vaslui), 1922-2008; colecția ziarului „Vremea nouă”, organ al Comitetului județean Vaslui, 1968, 1974; colecția revistei „Cronica”, Iași, 1974-1976.

NOTE

¹ Vasile Șoimaru (coord.), *Cornova*, Editura Museum, Chișinău, 2000, volum monografic, Sanda Golopenția-Eretescu, cap. *Descântatul de dragoste în satul Cornova (Basarabia)*. În *vara anului 1931*, p. 461-464.

² *Contribuții la cercetarea mentalității satului*, în *Arhiva pentru Știință și Reformă socială*, an. X, 1932, nr. 1-4, p. 159-174. Precizarea bibliografică este preluată din I. Godea, *op. cit.*, p. 48.

³ Vasile Șoimaru (coord.), *op. cit.*, Pompiliu Gâlmeanu, cap. *Premieră la Chișinău și Cornova*, p. 541-546.

⁴ Vasile Șoimaru (coord.), *op. cit.*, cap. *Personalități înrudite cu Cornova*, art. *Gheorghe Focșa*, p. 318.

⁵ I. Godea, *op. cit.*, cap. *File de jurnal*, datat: 3 noiembrie 1991, p. 81. Reprodus și în monografia lui Vasile Șoimaru (coord.), *op. cit.*, p. 559.

⁶ Vasile Șoimaru (coord.), *op. cit.*, foto alb-negru: *Gheorghe Focșa la Cornova. 15 octombrie 1991*, p. 425.

⁷ O parte din corespondență a fost publicată și însoțită de comentariile corespunzătoare de Theodor Codreanu: *Tradiții culturale dodeștene*, în „Vremea Nouă”, Vaslui, anul VI, nr. 1823, 9 ianuarie 1974; *Scrisori inedite – Victor Ion Popa*, în „Cronica”, Iași, anul XI, nr. 14 (531), 2 aprilie 1976, precum și de prof. univ. Constantin Parfene din Iași.

⁸ I. Godea, *op. cit.*, cap. *Dimitrie Gusti despre Gheorghe Focșa*, p. 45-50: „Dl. asistent Gh. Focșa nu este un începător. Spre deosebire de alți candidați, care prezintă ca teză de doctorat cea dintâi lucrare a vieții lor, Domnia Sa ne dă o lucrare de largă experiență de teren și de incontestabilă maturitate științifică. De aceea suntem siguri că dl. Gh. Focșa va fi consacrat prin teza sa de doctorat printre cei mai valoroși cercetători din domeniul nou și deosebit de important al sociologiei rurale românești”.

⁹ *Muzeul satului. Anuar*, 1966. 1, Gh. Focșa, cap. *Muzeul Satului – muzeu etnografic în aer liber*, p. 6.

¹⁰ *Muzeul satului. Anuar*, 1966. 1, cf. Gh. Dinuță, cap. *Din experiența Muzeului Satului în cercetarea etnografică a noului*, p. 73-88.

¹¹ ***, *Studii și cercetări*, Muzeul Satului, București, 1971, cf. Gh. Dinuță, cap. *Curteni – un sat de răzeși din zona Hușilor, județul Vaslui*, p. 119-138.

¹² Gh. Focșa, *Muzeul Satului – București*, Editura Meridiane, București, 1972, p. 42-43 și ilustrațiile nr. 84-86 și 108.

¹³ *Idem*, Gh. Focșa, p. 7.

¹⁴ Ioan Godea, *op. cit.*, p. 88-96.

¹⁵ Vasile Șoimaru (coord.), *op. cit.*, Pompiliu Gâlmeanu, cap. *Cornova – revedere după 60 de ani. Comentariul filmului*, p. 549.

¹⁶ O menționare a întemeierii, în anul 1957, a muzeului din Huși de către învățătorul Gheorghe Melinte este inclusă de I. Chelcea, în *Muzeul satului. Anuar, op. cit.*, cap. *Muzeografia etnografică din Moldova. Preocupări și realizări*, p. 190: „Acest muzeu are un profil mixt (istorie, etnografie, artă, științe naturale). Muzeul numără deocamdată puține obiecte de etnografie – 170 în total – și sunt expuse în muzeu într-o primă formă, pe fenomene, după schema Iașului, însă fără o rezolvare științifică a temelor expuse. Cu obiecte în mare parte valoroase, expoziția constituie totuși un punct de plecare solid”. Sunt enumerate ca exemplare de interes etnografic „vasul de provizie scobit dintr-o singură bucată de ulm”, „horezul de păstrat pește”, „cotețele de trestie”, „cremenea pentru treer, cu dinți de silix, obiect pe care puține muzee din țara noastră îl posedă”. Început promițător, spunem noi, dar, din nefericire pentru spiritualitatea hușeană, fără finalitate până-n ziua de azi.

¹⁷ I. Godea, *op. cit.*, p. 34-42.

Dorin CIMPONEȘU **CONFERINȚA „ISTORIE,
CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE
ÎN EUROPA DE SUD-EST”**

Sub genericul enunțat în titlu s-a desfășurat, la Chișinău, în Sala Senatului Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, în perioada 21-23 aprilie 2010, o Conferință internațională, organizată de Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova (ANTIM) și prestigioasa instituție de învățământ pedagogic menționată.

Lucrările Conferinței au fost organizate pe două ateliere, intitulate sugestiv „Cercetarea și predarea holocaustului” și „Studierea regimurilor totalitare”. Acestea au fost moderate de prestigioși istorici din Republica Moldova și România, precum Sergiu Musteață, Anatol Petrencu, Igor Cașu, Adrian Cioroianu, Flavius Solomon, Marian Zidaru, dar și din afara spațiului românesc, cum ar fi Dennis Deletant și Raul Cârstocea, profesori la University College of London, sau Armin Heinen, profesor la Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule (RWTH) din Aachen.

În deschiderea Conferinței au fost transmise mesaje de salut din partea lui Sergiu Musteață, director al Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe din Moldova și președinte al Asociației Istoricii din Republica Moldova, Igor Șarov, decanul Facultății de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova, Nicolae Chicuș, decanul Facultății de Istorie și Etnopedagogie a U.P.S. „Ion Creangă”, Ludmila Coadă, decanul Facultății de Istorie și Relații Internaționale a ULIM, și a Corinei Rezneac, membru al Biroului de conducere al ANTIM.

În cadrul ședinței plene au fost lansate trei lucrări: *Condica Marii Logofeții (1692-1714)*, ediție îngrijită și introducere de Melentina Bâzgan, Editura Paralela 45, București, 2009; *Restaurația comunistă sovietică în Republica Moldova*, Editura Ars Docendi, București, 2008 și *Guvernarea de centru-dreapta în Basarabia (Republica Moldova)*, Editura Renaissance, București, 2009, ambele semnate de Dorin Cimpoeșu. Acestea au fost prezentate de istoricii Virgiliu Pâslariuc, Anatol Petrencu și Igor Cașu, care au subliniat

importanța și contribuția celor trei lucrări pentru istoriografia românească medieală și contemporană de pe ambele maluri ale Prutului. De asemenea, autorii lucrărilor menționate au exprimat considerații proprii, unele dintre ele inedite, privind demersul lor istoric.

Tematica reuniunii științifice supusă atenției, de mare actualitate în dezbaterile istorică contemporană internă și internațională, a suscitat un interes deosebit din partea specialiștilor și nu numai, lucru reliefat de numărul apreciabil de raportori, circa 45, la cele două ateliere ale Conferinței, dintre care 34 numai la „Studierea regimurilor totalitare”, precum și de audiența numeroasă pe toată durata de desfășurare a Conferinței. La acestea s-a adăugat marea diversitate a aspectelor abordate privind totalitarismul și holocaustul, cele două mari dezastre care au schimbat profund omenirea în secolul al XX-lea. Cele mai semnificative comunicări au fost: *Campania împotriva României și a „naționalismului filoromânesc” din anii ’70-’80 din R.S.S.M.* – Gheorghe Negru; *Interogând trecutul. Câteva reflecții asupra studiului de după 1990 a comunismului din România* – Dennis Deletant; *International Fascism, the Iron Guard and the problem of the Holocaust* – Armin Heinen; *The role of anti-semitism in the ideology of the „Legion of the Archangel Michael”* – Raul Cârstocea; *Holocaustul și procesele criminalilor de război: cazul Transnistriei* – Andrei Muraru; *Guvernul Goga – Cuza și politica antisemită* – Sebastian Florin Rusu; *Durerea trecutului-holocaust și gulag* – Maria Cazacu; *Direcții și metode în studierea regimului comunist din România* – Cristina Diac; *Gheorghe Enoiu. Biografia unui șef al securității* – Dumitru Lăcătușu; *Identitate versus comunism în Republica Moldova* – Adrian Cioroianu; *Revoluția mondială versus statul național. Cristian Rakovski și România* – Flavius Solomon; *Acțiuni subversive sovietice în Basarabia 1929-1930, reflectate în documente britanice* – Marian Zidaru; *Masacrul antiromânesc de la Fântâna Albă (1 aprilie 1941)* – Mugur Andronic; *„Rezistența prin credință”. Aspecte ale comunizării în dieceza de Iași (1947-1953)* – Iulian Ghercă; *Executările în masă în R.A.S.S. Moldovenească în perioada Marii Terori (1937-1938)* – Ion Varta; *Între memorie și recuperarea trecutului. Problema Basarabiei, a dilemelor sale identitare și statale în gândirea politică a regelui Mihai: interpretări și reevaluări* – Alexandru Muraru; *Politică și film în regimul comunist. Studiul de caz „Tudor” (1962)* – Bogdan Jitea; *Restaurația roșie în Republica Moldova și evoluția regimului comunist restaurat (2001-2009)* – Dorin Cimpoeșu; *Presa de factură comunistă din Republica Moldova (2001-2009) – un exercițiu de realitate virtuală. Studiu de caz: „Moldova Suverană” și „Comunistul”* – Mircea Cristian Ghenghea.

Aria problematică a comunicărilor prezentate s-a înscris în limitele tematicilor vizând regimul totalitar comunist, sub formele sale sovietic și românesc, impus prin forță poporului român de pe ambele maluri ale Prutului de armata roșie de ocupație. Această preocupare este firească, dacă avem în vedere că problema totalitarismului a devenit de cea mai mare actualitate în Republica Moldova, la scurt timp după înlăturarea în 2009 a regimului comunist restaurat și preluarea puterii de o coaliție politică liberală, de centru-dreapta, care este ferm hotărâtă să restabilească regimul democratic parlamentar. Mai mult, trei dintre moderatori,

160 Limba ROMÂNĂ

istoricii Sergiu Musteață, Anatol Petrencu și Igor Cașu, sunt membri ai Comisiei prezidențiale speciale, constituită la 14 ianuarie 2010, care are ca sarcină principală elaborarea, până în luna iunie a.c., a unui raport final de evaluare și apreciere a consecințelor instaurării regimului totalitar comunist sovietic în Basarabia, începând cu anul 1944.

Discuțiile au fost deosebit de animate, întrebările, comentariile pe marginea comunicărilor, uneori destul de controversate, completările și punctele de vedere proprii ridicând foarte mult standardul științific al dezbaterilor.

Revista „Limba Română” găzduiește în numărul curent unele dintre cele mai elaborate și documentate texte ale comunicărilor rostite în cadrul Conferinței internaționale de la Chișinău.

Ana Maria
Roxana PAICA

TIPURI DE REGIMURI POLITICE: DEMOCRAȚIE, AUTORITARISM ȘI TOTALITARISM

Regimul politic reprezintă raportul politic de dominare a societății, exprimă multitudinea de forme în care acesta se manifestă, reunește ansamblul relațiilor dintre formele sociale de conștientizare, organizare și promovare a scopurilor ei¹. Literatura politologică prezintă multiple modalități de concepere și definire a regimului politic. Astfel, G. Burdeau consideră că regimul politic depinde de sistemul de guvernare, în vreme ce Raymond Aron remarcă faptul că fenomenul partidelor devine esențial deoarece unicitatea sau pluralitatea acestora este criteriul determinant în constituirea și structurarea guvernării.

În Antichitate, principala concepție privind tipologia formelor politice a fost dată de filozoful Aristotel. Această tipologie se regăsește în trei categorii de bază: guvernarea de către o singură persoană, de către minoritate și cea a majorității, fiecare categorie prezentându-se sub forma monarhiei sau tiraniei, aristocrației sau oligarhiei (cei bogați dețin puterea, iar cei săraci sunt excluși din viața politică) și democrației sau politeia (regimul egalității), aceste categorii acționând în favoarea societății sau pentru sine. Aristotel analizează caracteristicile acestor tipuri de forme politice: tirania – tiranul acționează în favoarea propriului interes, în cazul oligarhiei minoritatea acționează în favoarea societății, democrația – majoritatea acționează în favoarea majorității și nu în favoarea comunității. Pentru Aristotel democrația este regimul săracilor, întrucât cei bogați sunt mult mai puțini decât cei săraci. Montesquieu renunță la gândirea aristotelică, pentru că el crede că regimul politic este un mariaj între natură și principiu. El conservă existența sau absența legii. Regalitatea este supusă legii; în cazul despotismului legea este absentă. Autorul francez identifică câte un principiu pentru fiecare regim: republica – virtutea – cei care conduc trebuie să aibă virtute, monarhia – onoare, despotismul – oamenii sunt dominați de teamă².

Pentru Raymond Aron diferența între regimuri nu este dată de numărul oamenilor care exercită puterea, ci de nu-

mărul de partide care există. Fără respectul egalității și fără compromis regimul nu poate exista.

J. Louis Quennonne are o altă definiție a regimului. Acesta este ansamblul ordinii ideologice instituționale și sociologice care formează un guvernământ într-o țară pe o perioadă determinată și are patru componente esențiale: principiul legitimității, structura instituțională, sistemele de partide, forma și rolul statului³.

În zilele noastre, sistemul politic internațional suferă anumite schimbări – vechile certitudini se destramă, ideologiile tradiționale și dihotomiile politice își pierd semnificațiile. Distincția desuetă între stânga și dreapta este lipsită de orice înțeles. Revoluțiile din 1989-1991, cu boarea lor postideologică și antiutopică, au anulat aceste linii de demarcație convenționale, tributare, în mare măsură, moștenirii spasmelor politice franceze de la sfârșitul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Omenirea este confruntată din nou cu probleme precum valoarea și oportunitatea progresului tehnologic, rolul partidelor în politica democratică și posibilitatea instaurării unor noi forme de organizare umană, dincolo de partide, națiuni sau state etnice.

Majoritatea politologilor disting trei tipuri de regim politic:

- * liberale: ce corespund societății occidentale;
- * totalitare: cărora le sunt proprii monopolul unui singur partid, ideologia de stat unică, intangibilă și monopolul statului asupra întregii activități economice, sociale, educaționale și de cultură, totul este judecat după criteriile ideologice și politice;
- * autoritare: specifice noilor națiuni, pe cale de a-și defini structurile politice.

Politologul francez Maurice Duverger distinge ca tipuri politice cele autocratice, democratice, mixte, care, la rândul lor, se diversifică în regimuri mixte prin juxtapunere, prin îmbinare și prin fuziune⁴. În vreme ce autocrația, sub toate formele ei, presupune, pentru a se naște și a se menține, o anumită concepție despre putere, ceea ce determină ca regimurile autocratice să se sprijine pe irațional, iar regimurile democratice se înfățișează ca un efort pentru stabilirea edificiului guvernamental pe baze raționale. Raportând democrația la funcțiile regimului politic, M. Duverger sublinia că aceasta nu înseamnă doar dreptul de a participa din când în când la alegeri, ci presupune egalitatea din punct de vedere social, economic și un ansamblu de instituții prin care masele să poată realmente realiza politica, să poată conduce. Funcțiile de tipologie ale regimurilor politice au fost:

- * adunări consultative cu rolul de a formula deciziile de care guvernul este liber să nu țină seama;
- * adunări deliberative care adoptă direct decizii obligatorii;
- * adunări democratice – alese;
- * adunări autocratice – numite, ereditare, cooptate;
- * camera unică sau sistem bicameral, camera corporativă alături de o cameră democratică de tip normal, astfel că oficial sistemul pretinde să asigure o reprezentare a profesiilor, a grupurilor sociale, servind la diminuarea influenței partidelor politice și la restrângerea democrației.

Edward Shils distinge două tipuri intermediare între cei doi poli extremi ai regimurilor democratice și totalitare – democrațiile tutelare caracterizate prin hipertrofia executivului și oligarhiile în curs de modernizare marcate de dominația unui grup militar sau birocratic pe care nu-l interesează democratizarea țării. Acestor patru tipuri, E. Shils le-a adăugat un al cincilea, pe cale de dispariție: oligarhia tradițională.

Clasificarea regimurilor politice se raportează frecvent, prin contribuția unor autori recunoscuți în cercetarea politicului (E. Finer), la următoarele criterii:

- 1) cât de implicat este publicul în procesul de guvernare, ceea ce reprezintă dimensiunea participare – extindere;
- 2) până la ce punct masele se supun conducătorilor lor de frică sau din convingere, aceasta fiind dimensiunea constrângere – persuasiune;
- 3) în ce măsură sistemul îi obligă pe guvernanți să reflecte valorile masei sau îi autorizează să le omită în numele comunității și al valorilor viitorului, constituind dimensiunea ordine – reprezentativitate.

În urmă cu aproximativ 70 de ani, Lord Bryce vedea în *democrație* o formă de guvernământ compatibilă cu „fîrea umană”, care se îndreaptă treptat, dar decisiv, spre țările „lumii civilizate și chiar mai departe”. Cu toate acestea, în anii '80 doar 35 de regimuri politice erau într-adevăr democratice. O mișcare puternică de democratizare a apărut abia recent în America Latină, sudul Europei și Asia.

Democrație înseamnă „guvernare de către popor”. Constă din echitate politică și participarea tuturor în procesul politic și garantarea libertății individului. Regimurile democratice se caracterizează prin competiție deschisă pentru obținerea puterii politice între grupuri autonome și grupuri organizate, care iau naștere în mod spontan în societate. Cei care câștigă competiția sunt responsabili în fața întregului electorat. Competiția este susținută prin intermediul partidelor politice și al alegerilor democratice care determină sprijinul popular al fiecărui competitor.

Premisele de bază ale democrației sunt stabilirea unor limitări ale puterii statului și responsabilitatea elitelor conducătoare față de întregul popor. Cele două premise sunt tratate pe larg în Constituție. Toate democrațiile funcționează pe baza unui set de reguli care au fost aprobate și general acceptate de către popor. Constituția definește limitele și scopurile guvernării ca și mijloacele, procesele și procedurile prin care vor fi obținute. Ea este legea fundamentală a unui stat și încălcarea ei este pedepsită de instituțiile abilitate⁵.

Esența *autoritarismului* constă în faptul că puterea nu este disputată. Deși regimurile autoritare sunt relativ ușor de distins de cele democratice, nu e la fel de ușor să se stabilească criteriile de analiză prin care să se diferențieze regimurile autoritare între ele. Acest lucru e valabil în special în cazul unui tip particular de regim autoritar, și anume regimul totalitar. Cele două tipuri de autoritarism sunt: unul conservator în care elitele politice și regimul pe care îl sprijină și căruia îi dau substanță încearcă să mențină forțele societale dominante, în special structura claselor sociale. În acest tip de autoritarism defensiv, conducerea politică

încearcă să mențină *status-quo*-ul existent împotriva forțelor noi care încearcă să impună schimbări⁷.

Al doilea tip de autoritarism este cel radical. Acesta este transformator și mobilizator, care impune schimbări în structura socială. Este asociat cu grupuri sau clase noi care încearcă să înlocuiască *status-quo*-ul existent. Toate formele de autoritarism se caracterizează prin instabilitate. Există un conflict între elitele politice aflate în competiție, unele încercând să se mențină la putere, iar altele să obțină puterea. Conflictul se poate muta și pe plan economic, atunci când intervine lupta între elitele politice și cele economice.

În regimurile autoritare, ca și în cele totalitare, organizarea conducerii se caracterizează prin concentrarea puterii în mâinile unei elite politice limitate numeric. În multe regimuri autoritare există o distincție clară între stat și societate. Se permite existența grupurilor autonome, mai ales a celor care au apărut înaintea regimului, de exemplu, Biserica și multe grupuri politice active, lucruri ce dau o ușoară senzație de pluralism politic.

În *regimurile totalitare* statul pătrunde și anihilează forțele din societate, fiind înființate noi instituții care să supună toate forțele societale controlului nelimitat al elitei conducătoare. Acest lucru se obține prin pătrunderea intereselor și a asociațiilor, desființându-le pe unele, remodelându-le pe altele și punând bazele altora⁸.

Controlul și acapararea totalitară a societății se extinde asupra economiei, educației, culturii, religiei și chiar asupra familiei. Elitele totalitare tind să devină extrem de ideologice în scopurile pe care și le propun. Deseori sunt utopice și transcendente, deci radical diferite de valorile și scopurile societății pe care vor să o controleze și să o modifice. Ideologia este extrem de mobilizatoare. Ce înseamnă acest lucru? Mobilizarea este intensificarea participării. Este procesul prin care regimul determină cât mai mulți cetățeni să se implice activ în viața publică. Regimurile totalitare, dimpotrivă, încearcă prin eforturile de a mobiliza populația, de a-și impune ideologia și de a organiza consimțământul să dezvolte un consens popular larg, dar nu în sens democratic, ci e vorba doar de o aprobare din partea populației.

Printre *avantajele democrației* se numără următoarele elemente: participarea efectivă a populației la procesul de luare a deciziilor; prezența unor elite care guvernează societatea cu sprijinul acesteia, guvernare ce presupune responsabilitate și limite, prezența mai multor forțe politice legal recunoscute care luptă pentru acapararea puterii politice, structurarea unei ideologii bine definite, organizarea instituțiilor statului pe principiul separației puterilor în stat și structurarea relațiilor dintre acestea, existența unor principii care stau la baza democratizării, cum ar fi principiul descentralizării, principiul separației puterilor în stat sau principiul autonomiei locale, specificarea exhaustivă a unor drepturi și libertăți fundamentale, economia de piață, unde liberul schimb duce la o dezvoltare economică. *Dezavantajele regimului democratic* sunt în esență următoarele: existența unui aparat birocratic puternic prin distribuția de posturi publice în scopul recrutării

sau fidelizării clientelei politice; extinderea corupției și necesitatea ocultării ei, ce împinge sistemul comunicării politice către disimulare, către minciună. Statul democratic are rolul de a permite dezvoltarea libertăților personale, cărora le trasează niște limite legale de manifestare și nu le prescrie ca o rețetă modul de folosire. Ceea ce regimurile autoritare numesc „clișeu liberal” nu e decât imaginea societății normale, legătura normală dintre stat și societate, chiar și atunci când acest stat nu este unul democratic, adică atunci când puterea politică nu este aleasă liber⁹. Regimurile autoritare se liberalizează mult mai rapid decât un regim totalitar. În plus, guvernele din regimurile autoritare pot fi înlăturate mult mai ușor și mai des decât cele din sistemele totalitare. Instabilitatea, conflictul dintre stat și societate, lipsa pluripartitismului, lipsa participării active a societății la procesul de luare a deciziilor, etatismul exagerat, economia centralizată sunt doar câteva dintre dezavantajele regimurilor de tip autoritar¹⁰.

Eșecul comunismului ca ambiție revoluționară, naufragiul tiermondismului și al socialismului odată cu perpetuarea realizărilor capitalismului a impus democrația ca unic regim politic adevărat. Noul val al democrației s-a extins de-a lungul anilor '80 în toate cele trei tipuri de societăți existente: societățile democratice dezvoltate, societățile în curs de dezvoltare și societățile comuniste. În societățile democratice, progresul constă în faptul că democrația nu mai este contestată din însuși interiorul principiului. Revoluționarii radicali au dispărut, cu excepția teroriștilor, capabili să facă mult rău, dar incapabili de a ajunge la putere. Stânga democratică a părăsit marele vis al reconcilierii socialismului cu libertatea. Capitalismul a încetat să mai fie înțeles ca o noțiune indecentă și stânga însăși recunoaște necesitatea deducerii intervenției statului în economie.

Țările lumii a treia, în anii '80, au reușit să treacă peste conceptul tiermondist ce desemna, pe de o parte, o explicație marxistă a subdezvoltării înțeleasă ca exploatare a lumii a treia, și, pe de altă parte, justificarea dictaturilor progresiste revoluționare și socialiste ca fiind singurele în măsură să organizeze economia țărilor sărace. Prin contrast, dictaturile de dreapta, nesocialiste, par compatibile cu dezvoltarea economică și mai apte să evolueze către democrația politică. Coreea de Sud, Filipine, toate dictaturile necomuniste din America Latină se întorc spre regimuri reprezentative bazate pe alegeri libere. În a doua jumătate a deceniului 1980-1990, valul democrației și-a făcut apariția în chiar central bastioanelor comuniste. La Varșovia, în august 1989, pentru prima dată în Europa ultimilor patruzeci și trei de ani, un partid comunist acceptă să devină – fără război civil și fără intervenție străină – minoritar într-un guvern dominat de necomuniști. Toată această evoluție arată că și în cazul regimurilor democratice schimbarea unui regim autoritar este determinată de percepția de către populație a unei crize în activitatea regimului și de imposibilitatea regimului de a o rezolva. Această criză e de regulă de natură economică. Înfrângerea în război a unui regim militar poate constitui un motiv întemeiat pentru inițierea procesului de schimbare a regimului. Un alt semn al apariției unei schimbări a regimului autoritar este ceea ce Crane Brinton numea „dezertarea intelectualilor”. Aceștia cer aplicarea cerințelor culturale în plan societal, cer o informatizare mai mare, o presă mai deschisă, o

revoluție tehnologică care vor determina micșorarea controlului regimului asupra informației și asupra transmiterii ei. Acordarea de concesiile intelectualilor va duce la apariția a și mai multe concesiile făcute și altor păături sociale, lucru ce va determina diminuarea puterii politice a regimului respectiv. Prăbușirea regimurilor democratice este asociată și deseori determinată de o criză de performanță a acestora. Regimul nu mai reușește să rezolve o problemă sau o serie de probleme majore, demonstrând astfel pierderea eficacității, și în final pierderea legitimității regimului. Destrămarea unui regim democratic poate fi determinată și de trecutul politic al țării respective și de cultura sa politică. Dacă există o cultură civică puternică regimul democratic se poate menține. La eșecul democrației se mai poate ajunge și dacă elitele conducătoare nu reușesc să se adapteze la schimbarea condițiilor sau când este erodată abilitatea lor de a-și pune în aplicare deciziile.

Etapele ce trebuie urmate în tranziția de la autoritarism la democratic sunt: extinderea drepturilor individuale și ale grupurilor; inaugurarea unui proces electoral care creează premisa că elitele conducătoare vor fi mai atente la cerințele populației, care înseamnă totodată și sfârșitul deținerii monopolului puterii. Acțiunea politică e cea care transformă structura în conjunctură. Orice schimbare de regim, fie în sensul democrației, fie în sensul autoritarismului, va provoca o modificare semnificativă la nivelul politicii statului respectiv. Trecerea de la democrație la autoritarism, spre exemplu, va determina schimbări fundamentale în caracteristicile socioeconomice ale respectivului stat. Vor dispărea anumite instituții caracteristice regimului democratic și vor fi înființate altele care să corespundă cerințelor unui regim de tip totalitar. Întregul sistem economic va avea de suferit serioase transformări în condițiile trecerii de la un sistem politic la altul, prin etatizarea economiei și prin trecerea la un sistem de planificare a acesteia. Bineînțeles că schimbările nu vor avea loc doar în plan politic și economic. Ele vor surveni și în plan cultural și social prin implementarea unor elemente noi care să adapteze realitatea culturală și socială la cerințele noului regim. Termenul de cultură politică arată, pe de o parte, relațiile dintre atitudinile politice și non-politice și modelele dezvoltării și, pe de altă parte, permite utilizarea abordărilor conceptuale ale antropologiei, sociologiei și psihologiei. Cultura politică este o orientare politică specifică materializată prin atitudini față de sistemul politic și diferitele sale părți, precum și atitudini față de rolul binelui în sistem. Este un set de orientări față de un set special de obiecte și procese sociale. Cultura politică a unei națiuni este desfășurarea *pattern*-urilor din orientările către obiecte politice, așa cum se realizează aceasta între membrii națiunii. Orientarea se referă la aspectele internalizate ale obiectelor și relațiilor ce se stabilesc în cadrul unui sistem politic. Ea include următoarele elemente: orientarea cognitivă (cunoașterea sistemului politic); orientarea afectivă (sentimentele privind sistemul politic) și orientarea evaluativă (judecățile și opiniile cu privire la obiectele politice). În abordarea părților componente ale unui sistem politic se pot distinge trei clase de obiecte: în primul rând, clasa rolurilor sau structurilor specifice, precum corpuri legislative, exercitive sau birocratice; în al doilea rând, clasa „incumbents” ai unor roluri, cum ar fi monarhi, legislatori sau administratori, și clasa politicilor publice particulare, decizii sau impuneri de decizii¹¹.

Toate aceste structuri pot suporta și o altă clasificare: ele pot fi implicate într-un proces politic și atunci vorbim de „input”, sau pot fi implicate într-un proces administrativ și atunci vorbim de „output”. Prin termenul de proces politic sau „input” ne referim la fluxul de cereri dinspre societate înspre corpul politic și la conversiunea acestor cereri în politici administrative. Prin termenul de proces administrativ sau de „output” se înțelege acel proces prin care politicile autoritare sunt aplicate sau impuse. Structurile predominant implicate în acest proces vor include birocrațiile și curțile.

Distribuția într-o societate a unor atitudini precum credința în legitimitatea sistemului, în faptul că el operează efectiv, în deschiderea sa către influența omului obișnuit, sau frecvența unor activități precum apartenența organizațională sau participarea politică – toate acestea au efecte importante asupra modului în care operează sistemul politic.

Sistemele politice se schimbă și putem presupune că structura și cultura sunt adesea incongruente unele cu celelalte. Culturile politice pot să fie sau să nu fie în armonie cu structurile sistemului politic. O structură politică armonioasă va fi una potrivită acestei culturi; acolo unde cunoașterea politică a populației va tinde să fie corectă și unde efectul și evaluarea vor tinde să fie favorabile¹². Cea mai importantă critică adusă conceptului de cultură politică este aceea că ea s-a infiltrat în societate (anii '60). Frederik C. Barghoorn în *Soviet Political Culture* precizează că „statul democratic oferă omului șansa de a participa ca un cetățean influent la procesul luării deciziilor politice; statul totalitar îi oferă rolul de supus participant, cultura politică nu are nimic de a face cu asta”.

După 1989 conceptul de cultură politică a fost schimbat; cultura civică este o ruptură care încearcă să se debaraseze de politic și se concentrează asupra socialului și economicului. Cele trei tipuri de cultură sunt criticate de Paul Douglas și Alice McMahon, în *How to be an active citizen*, care afirmă că cetățenii dintr-o societate democratică trăiesc izolați de sistemul politic, ei nu sunt bine informați, nu sunt implicați și nici activi, iar procesul prin care ajung la vot este în afara oricărui calcul rațional. Partizanii influenței culturii politice în sistem, printre care amintim pe G. Almond, S. Verba, L. Pye, W. Marvel, J. Perkins sau G. Sartori (*Theory of democracy revisited*) și D. Bell (*Revisiting the end of ideology*), susțin că, dimpotrivă, cultura politică oferă șansa fiecărui cetățean de a fi membru activ al sistemului din care acesta face parte.

Astfel, totalitarismul rămâne, probabil, obiectul ideal în jurul căruia poate lua ființă – așa cum dorește Albert O. Hirschman – o știință social-morală, „în care considerațiile morale nu sunt reprimite sau lăsate deoparte, ci sunt sistematic amestecate cu privire la lipsa lor de integrare, în care s-ar trece de la predică la dovadă tot atât de des pe cât de lesne, în care considerațiile morale nu ar fi introduse pe furiș, nici exprimate inconștient, ci expuse pe față”¹³. Studiul totalitarismului, indiferent dacă se face o analiză din punct de vedere economic sau politic, se găsește prins între empirism și moralism. Dintr-o perspectivă economică relativ elementară, totalitarismul poate fi descris ca monopol politic al unui partid

unic¹⁴. Se presupune că întregul proces de producție, circulație și distribuție a bunurilor simbolice din sfera socială era controlat și centralizat de către Partidul Comunist. Această dominație monopartizană ar fi avut sarcina de a obține un profit maxim și exclusiv.

O astfel de caracterizare a totalitarismului ca monopol politic agresiv și exploator are o valoare omiletică. Ea introduce teama neputinței de a rezista la opresiune și are rolul de a șterge diferența dintre susținere și supunere. Astfel latura moralizatoare a totalitarismului după prăbușirea sa are rolul de a face uitată lipsa oricărei dimensiuni etice a comportamentelor sociale din totalitarism.

I. LUCRĂRI SPECIALE

1. Florin Abraham, *Transformarea României: 1989-2006: rolul factorilor externi*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2006.
2. Aristotel, *Politica*, Cărțile a II-a și a VI-a, Editura Antet, 1996.
3. Raymond Aron, *Democrație și totalitarism*, Editura ALL, 2001.
4. Daniel Barbu, *Republica Absentă*, Editura Nemira, 1999.
5. Ingrid Van Biesen, *Political parties in new democracies: party organization in Southern and East-Central Europe*, Basingstoke, New York, Palgrave Macmillan, 2003.
6. Francois Chatelet, Olivier Duhamel, *Histoire des idées politiques*, Editura Presses Universitaires de France, 4e edition revue et augmentee.
7. A. Robert Dahl, *Despre democrație*, Editura Științe politice, Institutul European, 2003.
8. Karen Dawisha, Bruce Parrott, *The Consolidation of democracy in East-Central Europe*, Cambridge, U.K.; New York, NY, USA, Cambridge University Press, 1997.
9. Maurice Duverger, *Democrația fără popoare*, Editura Fundației „Chimaeras”, 1997.
10. O. Albert Hirschman, *Morality and the social sciences: A durable tension*, in N. Haan, P. Rabinow, (eds.), *Social Science as Moral Inquiry*, New York, 1983, p. 31, Cambridge, 1976.
11. Ion Iliescu, Vladimir Tismăneanu, Jean-Louis Courriol, *Le grand choc d'une fin de siècle trop court: communisme, post-communisme et démocratie*, Editure du Rocher, 2004.
12. Charles Montesquieu, *Despre Spiritul Legilor*, I, Editura Științifică, București, 1994.
13. Elena Nedelcu, *Democrația și cultura civică*, Editura Paideia, București, 2000.
14. Cristian Florin Popescu, *Dictionnaire explicatif de journalisme, relations publiques et publicité*, Tritonic Publishing, Bucarest, 2002.
15. R. Karl Popper, *The Open Society and Its Enemies*, Editura Humanitas, București, 1993.
16. J. Louis Quermonne, *Regimurile politice occidentale*, Collection Point Politique Seuil, 2002.
17. Joseph Rothschild, *Return to Diversity. A Political History of East Central Europe since Second World War*, New York, 1993.
18. Joseph Rothschild, *Return to Diversity. A Political History of East Central Europe since Second World War*, New York, 1993.
19. Giovanni Sartori, Giacomo Sani, *Polarization, Fragmentation and Competition in Western Democracies*, in Hans Daalder and Peter Mair (eds.), *Western European Party Systems: Continuity and Change*, Beverly Hills, Sage, 1983.
20. Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge, 1976.

21. Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Editura Polirom, Iași, 2007.
22. Michael Waller, *The End of the Communist Monopoly*, Manchester and New York, 1993.

II. STUDII ȘI ARTICOLE

1. Nicolae Bocșan, Valeriu Leu (coord.), *Cronologia Europei Centrale, 1848-1989*, Editura Polirom, Iași, 2001.
2. Romulus Brâncoveanu, „Democrația românească” teorie și metodă, în „Sfera Politicii”, anul XII (2004), nr. 113.
3. Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală și de Est în ciclul tranziției*, Editura Diogene, București, 1995.
4. Jan Budge, Newton, Kenneth *et al.* *The Politics of New Europe*, Longman, London, New York, 1997.
5. Michael Burawoy, Katherine Verdery (ed.), *Uncertain Transition: Ethnographies of Change in the Postsocialist World*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham, Maryland, 1999.
6. Graham Evans, Jeffrey Newnham, *Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London, 1998.
7. Abbott Gleason, *Totalitarianism: The Inner History of the Cold War*, Oxford: Oxford University Press, New York, 1995.
8. Samuel H. Huntington, (1998) *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, București, Antet. (1991) *The Third Wave. Democratization in the Late XX-th Century*, University of Oklahoma Press.
9. Claude Karnoough, *Comunism / postcomunism și modernitate târzie*, Editura Polirom, Iași, 2000.

NOTE

- ¹ Aristotel, *Politica*, Cărțile a II-a și a VI-a, Editura Antet, 1996, p. 345.
- ² Charles Montesquieu, *Despre Spiritul Legilor*, I, Editura Științifică, București, 1994, p. 85.
- ³ J. Louis Quermonne, *Regimurile politice occidentale*, Collection Point Politique Seuil, 2002.
- ⁴ Maurice Duverger, *Democrația fără popoare*, Editura Fundației „Chemarea”, 1997.
- ⁶ Elena Nedelcu, *Democrația și cultura civică*, Editura Paideia, București, 2000, p. 67.
- ⁷ Raymond Aron, *Democrație și totalitarism*, Editura ALL, 2001, p. 56.
- ⁸ Raymond Aron, *Democrație și totalitarism*, Editura ALL, 2001, p. 62.
- ⁹ A. Robert Dahl, *Despre democrație*, Editura Științe Politice, Institutul European 2003, p. 41.
- ¹⁰ Francois Chatelet, Olivier Duhamel, *Histoire des idées politiques*, Editura Presses Universitaires de France, 4e edition revue et augmentee, p. 182.
- ¹¹ Giovanni Sartori, Giacomo Sani, *Polarization, Fragmentation and Competition in Western Democracies*, in Hans Daalder and Peter Mair (eds.), *Western European Party Systems: Continuity and Change*, Beverly Hills, Sage, 1983.
- ¹² Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge, 1976.
- ¹³ O. Albert Hirschman, *Morality and the social sciences: A durable tension*, in N. Haan, P. Rabinow, (eds.), *Social Science as Moral Inquiry*, New York, 1983, p. 31, Cambridge, 1976.
- ¹⁴ Michael Waller, *The End of the Communist Monopoly*, Manchester and New York, 1993.

Dorin CIMPOEȘU **RESTAURAȚIA ROȘIE
ÎN REPUBLICA MOLDOVA
ȘI TRĂSĂTURILE REGIMULUI
COMUNIST RENOVAT**

Restaurația vechiului regim totalitar comunist în Republica Moldova, în anul 2001, s-a produs în contextual acțiunii premeditate a forțelor rusofone și filoruse de înlăturare de la putere a coaliției politice de centru-dreapta, cunoscută sub numele de *Alianța pentru Democrație și Reforme* (A.D.R.).

În categoria acestor forțe intrau: *Partidul Comuniștilor* (P.C.R.M.) însuși, care deținea 40 de mandate din cele 101 ale Parlamentului și reprezenta cel mai numeros grup parlamentar; președintele Petru Lucinschi, fidel Moscovei, și cercul de interese din jurul acestuia; grupul celor 11 deputați așa-zis independenți de orientare pro-prezidențială, care au fost „rupți” din fracțiunea *Mișcării pentru o Moldovă Democratică și Prosperă* (Mp.M.D.P.), una dintre componentele A.D.R.; *Frontul Popular Creștin-Democrat* (F.P.C.D.), care a făcut un joc politic perfid și periculos, contrar intereselor românești, în interiorul *Convenției Democrate din Moldova* (C.D.M.), altă componentă a coaliției de guvernământ.

Pe toată perioada guvernării A.D.R. (1998-1999), comuniștii au folosit pârghiile parlamentare, precum și alte posibilități, pentru a obstrucționa orice inițiativă a majorității, fiind, totodată, inițiatorii moțiunii de cenzură, care a dus la căderea puterii de centru-dreapta, în luna decembrie 1999, la numai doi ani de la instalare.

Președintele Petru Lucinschi nu a privit cu ochi buni de la început constituirea A.D.R., tergiversând, atât timp cât i-au permis normele constituționale, negocierile cu formațiunile politice, cu scopul vădit de a împiedica formarea acesteia. Pe parcursul tratatelor, șeful statului a pledat în mod consecvent pentru constituirea unei majorități parlamentare din deputații comuniști și cei ai Mp.M.D.P., condusă de Dumitru Diacov, unul dintre foștii săi apropiați. Numai refuzul categoric al acestuia de a se alia cu Vladi-

mir Voronin l-a determinat pe Petru Lucinschi să accepte Acordul de formare a noii coaliții de centru-dreapta și Programul de guvernare al acesteia. Dar, chiar și în această situație, șeful statului a pus condiția ca postul de prim-ministru și câteva portofolii importante, precum cele de la securitate, intrene și apărare, să fie încredințate premierului în exercițiu, Ion Ciubuc, și altora dintre oamenii săi de încredere, care nu făceau parte din A.D.R.

Cei 11 deputați „independenți” au părăsit majoritatea parlamentară la comanda lui Petru Lucinschi, fiind folosiți ca masă de manevră pentru a slăbi alianța de guvernare, pe de o parte, și declanșarea procesului de destrămarea a acesteia, pe de altă parte.

F.P.C.D., prin liderul acestuia, Iurie Roșca, a făcut cel mai josnic și periculos joc politic pentru interesele României în Republica Moldova, retrăgându-se din C.D.M., o alianță politică din care mai făcea parte *Partidul Renașterii și Concilierii* (P.R.C.M.), condus de ex-președintele Mircea Snegur, pentru înființarea căreia s-a depus un efort extraordinar timp de aproape doi ani și s-au consumat resurse financiare, materiale și de altă natură însemnate. Consecințele trădării lui Iurie Roșca, sub deviza mincinoasă „cu mâinile curate”, ca și cum tocmai acesta era întruchiparea cinstei desăvârșite, au constat în destrămarea A.D.R. și înlăturarea acesteia de la putere. Evoluția ulterioară a evenimentelor avea să demonstreze fără putință de tăgadă că manevrele liderului F.P.C.D. n-au fost singulare, acesta devenind, după 2002, un aliat de nădejde al regimului comunist restaurat și un servanț umil și credincios al Kremlinului în Republica Moldova.

Acest context politic intern a fost completat de instituirea, la 5 iulie 2000, a regimului republicii parlamentare, care a permis secretarului general al P.C.R.M., Vladimir Voronin, ca, după câștigarea alegerilor generale anticipate, desfășurate la 25 februarie 2001, și obținerea a 71 de mandate de deputat din totalul de 101, să-și adjudece și funcția de președinte al Republicii Moldova.

Revenirea foștilor comuniști sovietici la putere, de data aceasta prin alegeri libere și democratice, nu impuși de armata roșie de ocupație, a fost sinonimă cu încercarea de restaurație a regimului autoritaro-totalitar de sorginte stalinistă. Odată deținând puterea, comuniștii au trecut la aplicarea a ceea ce ei au învățat mai bine în perioada regimului totalitar bolșevic, marea majoritate a acestora și a liderilor lor fiind persoane de vârstele a doua și a treia, care s-au născut, au fost educați, s-au format în perioada sovietică și au fost îndoctrinați să lupte împotriva capitalismului și a regimurilor democratice, iar de la declararea independenței nu au făcut niciun efort de a se autoreforma și a-și însuși valorile democrației europene.

În condițiile deținerii unui monopol total al puterii, opoziția, cu cele 30 de mandate, fiind mai mult decorativă în noul legislativ, comuniștii au trecut la politizarea excesivă a instituțiilor statului, îndeosebi a Poliției, Ministerului Afacerilor Interne (M.A.I.), Serviciului de Informații și Securitate (S.I.S.) și Procuraturii, pe care le-au readus la statutul din perioada sovietică, respectiv de instrumente de control al societății și de represare a adversarilor politici. Ca în vremurile de altă dată, la comanda noii puteri comuniste au fost fabricate dosare penale pentru

unii lideri incozi ai opoziției, cum ar fi Vlad Filat (P.L.D.), actualul prim-ministru, Dorin Chirtoacă, primarul general al Chișinăului, și Serafim Urecheanu (A.M.N.), în prezent vice-președinte al Parlamentului, concomitent cu declanșarea unei campanii ample, dure și constante împotriva oponenților politici de orientare liberală, pro-europeană, menită să ducă la discreditarea, denigrarea și compromiterea acestora în rândul opiniei publice și al electoratului.

Pe de altă parte, mașina de vot comunistă, sprijinită și de deputații Partidului Popular Creștin-Democrat (fost F.P.C.D.), a trecut prin legislativ unele acte normative și hotărâri cu caracter nedemocratic, precum ridicarea pragului electoral la 6%, interzicerea blocurilor electorale, înlăturarea din posturi a demnitarilor și funcționarilor de stat cu dublă cetățenie și altele, măsuri care vizau divizarea opoziției, contracararea oricăror tendințe de coagulare a forțelor politice opoziționiste și împiedicarea intrării acestora în viitorul parlament.

Lupta împotriva opoziției a culminat cu intervenția violentă și deosebit de brutală a forțelor de ordine contra demonstranților pașnici, în zilele de 7 și 8 aprilie 2009, la ordinul președintelui Vladimir Voronin, acțiune care s-a soldat cu trei morți, câteva sute de răniți și numeroși arestați, care au fost ulterior maltratați în închisorile comuniste.

Pe de altă parte, noua putere comunistă a practicat o politică constantă de repartizare total inegală a resurselor finanțelor publice vizavi de structurile administrației locale ale opoziției, urmărind și pe această cale să compromită adversarii săi politici. Primarul general al capitalei, Dorin Chirtoacă, unul dintre liderii Partidului Liberal, a fost în permanență hărțuit de regimul comunist, creându-i-se numeroase obstacole și impedimente în desfășurarea normală a activității.

În ceea ce privește mass-media, regimul comunist a politizat la maximum televiziunea publică și ziarul guvernamental „Moldova Suverană”, care au devenit portavocile partidului unic. Concomitent, cu sprijinul financiar al unor oligarhi locali și al *Consiliului Coordonator al Audiovizualului* (C.C.A.), organism pe care și l-a subordonat politic, comuniștii au înființat mai multe publicații, îndeosebi de expresie rusă, menite să contracareze propaganda antiputere a presei de opoziție și să aducă osanale regimului. În același timp, unor ziare și posturi de radio și tv ale adversarilor politici li s-au refuzat acordarea ori li s-au retras licențele. Printre acestea s-a aflat și canalul unu al TVR, căruia, în luna septembrie 2007, i s-a retras fără nicio motivație licența și a încetat să mai emită pe teritoriul Republicii Moldova, situația menținându-se aceeași până în prezent (iunie 2010).

Valorile democratice, cum ar fi drepturile fundamentale ale omului, libertatea presei și de expresie, independența justiției, libertatea de întrunire și multe altele au fost străine *guvernărilor roșii*, nerespectarea și cazurile de încălcare a acestora devenind omniprezente. Motiv pentru care în Republica Moldova s-au înființat câteva organizații neguvernamentale de luptă împotriva torturii și a relelor tratamente¹, iar rapoartele anuale ale Departamentului de Stat american și ale organizației Freedom House² criticau de fiecare dată numeroasele abuzuri și încălcări ale drepturilor și libertăților cetățenești de către autoritățile comuniste.

Degradarea continuă a democrației în Republica Moldova a făcut obiectul unei Declarații comune³ a reprezentanților statelor membre ale U.E., inclusiv România, și ai unor instituții europene (Comisia Europeană – *n.n.*), acreditați la Chișinău, dată publicității la 18 iulie 2008, în care, după ce se arăta că se înregistra „...o intensificare a acțiunilor unor organe de stat de hărțuire a diferitor partide politice sau susținători ai programelor acestora”, se exprima îngrijorarea față de „...acțiunile întreprinse de către organele de drept împotriva mass-media, a independenței editoriale a „Teleradio-Moldova” și a pluralismului în sectorul audiovizual din întreaga țară”⁴.

Potrivit raportului Freedom House pentru anul 2008, Republica Moldova înregistrase cel mai scăzut scor al democrației din ultimii nouă ani, cel mai bun fiind cel din 1999, în timpul guvernării de centru-dreapta, după care, an de an, a avut loc o degradare constantă a situației.

Adept al „ideii leniniste de construcție a unui stat social”, după cum el însuși a recunoscut⁵, Vladimir Voronin și ceilalți lideri comuniști au încercat să repună în practică principiile marxist-leniniste de edificare a statului în care prioritară să fie „grija pentru bunăstarea omului și a nivelului său de viață”.

Din acest considerent, comuniștii nu s-au străduit să implementeze reformele, în special cele structurale, menținând economia Republicii Moldova într-o stare de stagnare, cu deficiențe majore, în care inflația era ridicată, investițiile străine se confruntau cu mari probleme, de la ineficiența birocratică până la restricții directe, corupția înflorise în rândul funcționarilor, iar nivelul de viață al populației scăzuse foarte mult. Având un indice de libertate economică dintre cele mai reduse din rândul celor 41 de țări europene, precum și una dintre cele mai proaste guvernări, potrivit unui studiu al Băncii Mondiale⁶, Republica Moldova a devenit, în perioada regimului comunist restaurat, cea mai săracă țară din Europa, iar „bunăstarea omului” și „nivelul său de viață” cele mai reduse, realități diametral opuse obiectivelor politicii guvernanților roșii.

În schimb, comuniștii de la Chișinău și adepții lor aveau marea „satisfacție” că au reintrodus în patrimoniul național „moldovenesc”, printr-o hotărâre a Parlamentului, monumentele „eroilor” sovietici, precum Grigori Kotovski, Serghei Lazo și alții, în timp ce adevăratele creații artistice românești de o mare importanță istorică și arhitectonică au fost lăsate de izbeliște. De asemenea, au readus în prim-plan aniversarea, periodică, a evenimentelor bolșevice, de genul mării revoluții proletare ruse din octombrie, nașterea și moartea lui V. I. Lenin, marele război pentru apărarea patriei sovietice, eliberarea R.A.S.S.M. de sub ocupația „fasciștilor” români, ziua victoriei împotriva hitlerismului și altele.

Tot pe plan intern, comuniștii au ridicat „moldovenismul” la rangul de ideologie de stat, depășind performanța guvernării agrariano-interfrontiste (1994-1998), care reușise doar să-l instituționalizeze ca politică a noului stat. Mai întâi, puterea comunistă a luat măsuri pentru revizuirea învățământului istoric din Republica Moldova, obiectivul urmărit fiind eliminarea din învățământul preuniversitar a manualelor de „Istoria românilor”.

În acest scop, a fost creată Comisia „Cristea” (septembrie 2002), care avea menirea să medieze conflictul între adepții și adversarii revizuirii învățământului istoric. După un an de activitate fără niciun rezultat, Comisia respectivă a procedat la un simulacru de experiment, în care au lipsit manualele experimentale, profesorii pregătiți, precum și alte materiale didactice. Considerând procedura încheiată, începând cu 1 septembrie 2006, au fost introduse în învățământ manualele de „Istorie integrată” în locul celor de „Istoria românilor”⁷. În noile manuale, abordarea istoriei Basarabiei este făcută prin prisma istoriografiei sovietice de sorginte stalinistă, adevărul istoric suferind o distorsionare gravă. Ingerința factorului politic în elaborarea manualelor de istorie integrată le-a conferit acestora un caracter excesiv de ideologizat și politizat, favorizând continuarea procesului de deznaționalizare a românilor basarabeni, care a început încă din 1812.

Mergând, în continuare, pe aceeași linie, puterea comunistă și-a arătat nemulțumirea față de simbolurile naționale „propuse pe ușa din spate și aduse în Parlament” și dorința de a le schimba. „Și limba moldovenească, și istoria Moldovei, și imnul, și stema trebuie să răspundă la întrebările, realitățile și necesitățile independenței Moldovei. Toate aceste atribute statale trebuie să fie diferite și deosebite. Dacă introducerea limbii moldovenești sau schimbarea imnului sau stemei vor contribui la întărirea statalității, vom face acest lucru, indiferent de situația politică”, preciza Vladimir Voronin în cadrul unei conferințe de presă, la 18 decembrie 2007⁸.

Momentul cel mai important însă l-a constituit declararea, prin decret prezidențial, a anului 2009 drept an al sărbătoririi a 650 de ani de la întemeierea „Statului Moldovenesc”. Prin același document, se stabilea înființarea unei Comisii de stat, condusă de Vladimir Voronin și avându-i ca vicepreședinți pe premierul Vasile Tarlev și Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe, cu sarcina de a elabora un amplu plan de acțiuni consacrate evenimentului respectiv. Decretul prezidențial a fost urmat de Legea privind instituirea Ordinului „Bogdan Întemeietorul”, precum și de Hotărârea Parlamentului, referitoare la medalia „650 de ani de la întemeierea Țării Moldovei”⁹. La 30 ianuarie 2009, a avut loc adunarea solemnă de deschidere a anului „întemeierii Statului Moldovenesc”, în cadrul căreia președintele comunist a rostit o alocuțiune. Printre altele, acesta spunea: „Anii în care Moldova a fost divizată de către stăpânii de atunci ai Europei, mai târziu, apariția României nu au putut determina poporul moldovenesc să renunțe la proiectul statalității sale, la atașamentul său față de acel program îndrăzneț de dezvoltare, a cărui bază a fost pusă de eminenții lui înaintași. Moldovenii, în repetate rânduri, creează cu îndărătnicie precedente pentru statalitatea lor – fie sub forma Republicii Democratice Moldovenești, care a existat timp de câteva luni la hotarul anilor 1917-1918, fie sub forma Republicii Autonome Moldovenești în componența Ucrainei. În fine, din 1940, se constituie, în componența U.R.S.S., Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

Bineînțeles, istoria republicii noastre nu poate fi privită în afara acelor evenimente și procese, inclusiv dintre cele mai dramatice, care au avut loc în Uniunea Sovietică de atunci. Totodată însă, nu putem să nu recunoaștem și faptul că anu-

me în acea perioadă sovietică, plină de contradicții, își are începutul acel avânt spiritual și social-economic al poporului nostru, care a determinat în multe și dezvoltarea noastră independentă de astăzi. Moldova, dintr-o provincie agrară a statului vecin, în care nu exista nicio instituție de învățământ superior, în care jumătate din populație era analfabetă, s-a transformat într-o republică cu o economie cu ritmuri înalte de dezvoltare”¹⁰.

Printre manifestările și acțiunile preconizate figurau elaborarea și editarea unor lucrări istorico-științifice dedicate prezentării „tuturor etapelor din evoluția Statului Moldovenesc” și „a celor mai proeminente personalități ale contemporaneității noastre”. În acest context, un prim loc era destinat elaborării unei monografii de proporții, consacrată *Istoriei Moldovei (1359-2012)*, în patru volume, ediție academică, sub coordonarea unui Consiliu științific al Academiei de Științe, format din istoricii Valeriu Cozma, Vladimir Țaranov, Valentin Beniuc, Alexandru Burian și Alexandru Roman, ultimii trei fiind principalii coautori ai manualului de istorie integrată. Aceștia, de fapt, reprezintă pleiada noilor promotori ai moldovenismului, care continuă activitatea înaintașilor lor din perioada stalinistă, cunoscuți ca întemeietorii acestei teorii aberante.

Evoluția evenimentelor din luna aprilie 2009, precum și din lunile următoare, aveau să ducă la înlăturarea comuniștilor de la putere și, implicit, la anularea unora dintre acțiunile planificate de aceștia.

În plan extern, regimul comunist a optat pentru reorientarea politicii externe spre o direcție pro-rusă tot mai pronunțată a Republicii Moldova, față de perioada guvernării de centru-dreapta, readucând-o pe aceasta în subordinea cvasitotală a Moscovei, atât din punct de vedere politic și economic, cât și al intereselor geostrategice ale Rusiei. Edificator, în acest sens, este numai faptul că Vladimir Voronin a avut, în cele două mandate ale sale, care aproape au coincis cu cele ale locatarului de la Kremlin, circa 45 de întâlniri cu președintele Vladimir Putin, în timp ce contactele cu liderii europeni pot fi numărate pe degetele de la o singură mână.

În raporturile cu Vestul, *guvernării roșii* au dus o politică de mimare a apropierei de U.E., nedorind, în cele două legislaturi în care au deținut puterea, să îndeplinească standardele europene în materie de stat de drept și democrație, care să le permită încheierea unui Acord de asociere cu Bruxelles-ul. Poziția refractară a liderilor comuniști față de integrarea europeană a Republicii Moldova își avea originea în politica promovată de Rusia vizavi de U.E., care vede în *Parteneriatul Estic* un „...Parteneriat împotriva Rusiei”, potrivit declarației președintelui Dmitri Medvedev, făcută la summit-ul Rusia – U.E., din 22 mai 2009¹¹. O declarație asemănătoare făcea și Vladimir Voronin, cu doar două zile înaintea reuniunii de la Praga, când urma să fie lansat *Parteneriatul Estic*, care afirma că acesta viza o veritabilă „încercuire a Rusiei”¹².

În ceea ce privește relațiile cu România, comuniștii au promovat o politică consecventă de deteriorare a acestora, care a mers de la acuzarea Bucureștiului de „amestec” în treburile interne, declararea *persona non grata* a unor diplomați

români acreditați la Chișinău, retragerea propriului ambasador din țara noastră, până la expulzarea șefului Misiunii diplomatice române în Republica Moldova, ambasadorul Filip Teodorescu, situația creată fiind la limita ruperii relațiilor diplomatice dintre cele două state românești.

Revenirea la putere a foștilor comuniști, în anul 2001, caz unic în rândul țărilor care au făcut parte din sistemul totalitar socialist falimentar, a marcat încercarea de comunizare pentru a doua oară a Basarabiei, după cea din 1944, impusă de trupele sovietice de ocupație.

În perioada celor opt ani în care au guvernat Republica Moldova, comuniștii au condus în mod discreționar, formațiunea lor politică manifestându-se ca un veritabil *partid unic* din vremurile sovietice de tristă amintire, într-un context politic nou căruia i-au imprimat doar o fațadă democratică.

NOTE

¹ Agenția *Interlic*, din 18 iunie 2008.

² Radio *B.B.C.*, din 2 martie 2008.

³ Agenția *Basa-pres*, din 18 iulie 2008.

⁴ *Idem*.

⁵ Într-o declarație către Agenția *Infotag*, făcută la 21 ianuarie 2009, cu ocazia depunerii de coroane de flori la monumentul lui V. I. Lenin, situat în complexul excepțional „Moldexpo” din Chișinău.

⁶ Agenția *Deca-pres*, din 25 ianuarie 2008.

⁷ „Flux”, ediția de vineri, nr. 2008129, din 18 iulie 2008.

⁸ Agenția *Moldpres*, din 19 decembrie 2007.

⁹ Agenția *Moldpres*, din 29 decembrie 2008.

¹⁰ Agenția *Moldpres*, din 30 ianuarie 2009.

¹¹ „Adevărul”, nr. 5862, din 23 mai 2009.

¹² „Adevărul”, nr. 5846, din 5 mai 2009.

Sebastian **GUVERNAREA GOGA – CUZA RUSU ȘI POLITICA ANTISEMITĂ**

În urma alegerilor desfășurate la 20 decembrie 1937, soluția aleasă de către Regele Carol al II-lea a fost chemarea la guvernare a extremei drepte conservatoare reprezentată de către Partidul Național-Creștin (A. C. Cuza și Octavian Goga), un partid care obținuse un procent de 9,15% în aceste alegeri și care nu avea niciun suport politic solid în spate. „Apărarea Națională”, oficiosul Partidului Național-Creștin preciza următoarele: „M.S. Regele a dat ieri soluția crizei (definitive), încredințând pe domnul Goga, președintele Partidului Național-Creștin, cu alcătuirea guvernului în urma demisiei lui Gheorghe Tătăărăscu”¹. Pentru Carol al II-lea, guvernul condus de către Octavian Goga era singura contrapondere a popularității Mișcării Legionare pe care spera să le vadă asmuțite una împotriva celeilalte în viitoarele alegeri din martie 1938. „Ambițiile politice ale lui Octavian Goga erau destul de mărginite și îl puneau la cheremul voinței regale”². Dacă a fost sau nu acesta scopul aducerii lui Octavian Goga – Cuza la guvernare rămâne ipoteza lui Mihail Sturdza, cert este însă că noul guvern constituit în 28 decembrie nu era un guvern național creștin în ansamblul său, întrucât ministerele-cheie – Internele, Justiția și Externele – au fost încredințate unor oameni care nu făceau parte din partid (Armand Călinescu fusese membru al PNȚ – gruparea centristă), iar Istrate Micescu se înscrieseră recent în Partidul Național Creștin. Regele își calculase bine tactica politică, deoarece dădea curentului de extremă dreaptă satisfacție, legionarii nu fuseseră cooptați la guvernare, O. Goga fiind adversarul declarat al lui Iuliu Maniu, iar Armand Călinescu la Interne, situația era sub control³.

În opinia Rebecăi Haynes, Regele Carol al II-lea „a decis să formeze un guvern sub conducerea lui Octavian Goga – A. C. Cuza, fiind tranziția spre ceea ce dorea el să facă, deși sperase să guverneze cu ajutorul PNL-ului în continuare, dar acest partid eșuase lamentabil în alegeri, iar PNȚ-ul și Garda de Fier nu puteau fi acceptate de acesta”⁴.

„Guvernul s-a format cu A. C. Cuza, vicepreședinte fără portofoliu, Ion Antonescu la Apărarea Națională, cu trei național-țărăniști disidenți: A. Călinescu la Interne – o garanție pentru mine, Rădulescu Mehedinți la Justiție și V. Potârcă la Agricultură, Externele le-a luat cel mai deștept dintre toți, Istrate Micescu. Grație infiltrațiunii democratice am putut obține o frână pentru anumite excese ce erau de temut și foarte bine am făcut. Acuma mai este un punct important. Goga și mai ales A. C. Cuza sunt dușmani de moarte ai gardiștilor și hotărâți a întreprinde cu orice preț exterminarea lor. În aceasta vor fi secondați de A. Călinescu care este de acord cu ei”⁵, nota Carol al II-lea, în memoriile sale asupra acestei numiri de guvern controversate, peste voința voturilor electoratului, exprimate la 20 decembrie 1937.

În acest sens, Siguranța preciza următoarele în raportul din 30 decembrie 1937 cu privire la instaurarea noului guvern: „Instaurarea noului regim național-creștin cu colaborarea național-țărăniștilor centriști a produs din primul moment în opinia publică o deplină satisfacție, cu atât mai mare era aceasta, cu cât era nedumerită față de prelungirea regimului liberal, după o guvernare completă de patru ani”⁶.

Guvernul național-creștin a debutat în forță chiar din a doua zi de la investi-tură, promulgând în jurnalul nr. 4036/29 decembrie 1937: suprimarea ziarelor „Adevărul”, „Dimineța” și „Lupta”, începând cu 30 decembrie 1937”⁷, acuzate ca fiind de orientare evreiască. Asupra acestui fapt, Ion Constantinescu aprecia: „Pe stradă au apărut cămășile albastre pe care tindea să le suprime Tătărăscu cu ultima sa lege. Dacă s-a suprimat presa din Sărindar, Hitler va fi mulțumit și țara va prospera, căci sub fațada antisemită se ascunde o politica antisemită, antidemocratică”⁸.

Măsura de lichidare a presei din Sărindar, cât și acțiunea în forță a lăncierilor a creat spaimă în rândurile evreilor: „De la evreu la evreu, s-a împrăștiat lozinca că Revelionul de anul acesta să nu fie serbat în localurile publice deoarece este un Revelion de doliu pentru evrei. Evreii trebuiesc să se retragă în ghetou”⁹. Panica din rândurile populației evreiești era evidentă: „Băncile sunt luate cu asalt și depozitele sunt ridicate. Regretau că nu mai este la putere guvernul Tătărăscu și-n viitoarele alegeri vor vota cu liberalii”¹⁰.

Foreign Office-ul era preocupat de situația din România și reprezentantul diplomatic la București, Sir Richard Hoare, a trimis următoarea telegramă la Londra, unde puncta starea de spirit a politicianilor de la București: „Carol I-a numit pe domnul Goga în funcția de șef al guvernului în încercarea de a profita de succesul Gărzii de Fier... în orice caz Goga nu pare să reușească să-și asigure o majoritate în Parlament, fiind, prin urmare, obligat să recurgă la o formă sau alta de dictatură. Singura politică articulată de Goga este aceea a unui antisemitism violent, ca urmare a primelor măsuri luate...”¹¹.

Istrate Micescu încerca să calmeze opinia publică franceză, precizând următoarele pentru ziarul „Le Temps”: „Noua concepție național-creștină a României nu are niciun fel de legături cu fascismul italian și cu rasismul german. Doctrina politică a Partidului Național-Creștin se ocupă exclusiv de drepturile românilor în

statul român. Rămânem atașați Franței. Niciun român nu va uita ceea ce Franța a făcut pentru România”¹². Cu toate asigurările lui Istrate Micescu către opinia publică franceză, situația politico-economică a României se deprecia de la o zi la alta, deoarece populația evreiască se retrăgea din sistemul bancar-economic. Carol al II-lea, conștient de aceste lucruri, întărea acțiunile guvernului Goga – Cuza, care începuse guvernarea foarte prost: „Guvernul actual este autoritar și Suveranul crede că este necesar. Poporul român trebuie să simtă că-n țară este ordine. Nu se poate nega că-n România există o puternică mișcare antisemită”¹³.

Față de guvernarea Goga – Cuza, C. Z. Codreanu avea o poziție moderată în opinia noastră, declarând următoarele: „Sunteți un guvern naționalist. Eu nu am dreptul să vă suspectez buna-credință, chiar atunci când unele lucruri nu le înțeleg sau mi se par greșite. Nu voi ajunge eu în postura de a fi unealta jidanilor, de a deveni o zdreanță a lor în contra unui guvern naționalist, ci zic acum și voi zice totdeauna: să vă ajute Dumnezeu să faceți neamul românesc tot ce vrem, tot ce am vrut, tot ce a visat mintea noastră că ar putea face”¹⁴.

Octavian Goga și A. C. Cuza mergeau din greșeală în greșeală prin politica de dezorganizare ce viza populația de origine evreiască și astfel, prin decretul lege nr. 169 / 18 ianuarie 1938, se stipula revizuirea de încetățenire a populației evreiești din România în trei etape:

- „a) cetățeniile dobândite prin înscrierea în listele de cetățenie la primării pe baza tratatelor de pace (priveau cetățeniile din Ardeal, Bucovina și Basarabia);
- b) a doua categorie privește pe evreii din Vechiul Regat care s-au născut din părinți stabiliți în România și care nu s-au bucurat înainte de vreo sușenie străină;
- c) în a treia categorie intră încetățenirile prin naturalizare date de ministerul Justiției¹⁵.

Mecanismul era foarte simplu: toate primăriile din țară vor fi obligate să trimită la judecătoriile de ocol tablourile încetățeniților de la 1918 înapoi. Toți revizuiții sunt obligați să se prezinte în fața instanțelor judecătorești spre a-și susține, pe bază de acte emise de la oficiul de stare civilă, drepturile lor. Neprezentarea în instanță constituie o decădere din drepturile de cetățeni¹⁶. Prin aplicarea acestei măsuri gogo-cuziștii lăsau fără cetățenie română aproximativ 35-45% din evreimea din România și odată cu aceasta pierdeau dreptul de vot și alte drepturi civice. Consiliul General al Evreilor din România a luat legătura cu toate organele evreiești internaționale: A.J.U., Liga Drepturilor Omului, Comitetul pentru Apărarea Drepturilor Israelitilor din Europa Centrală, unde au pledat pentru cauza lor. Președintele Ligii Mondiale Antirasiste i-a telegrafiat lui Goga, amenințându-l cu boicotul României din toate punctele de vedere, dacă nu va înceta cu aceste măsuri radicale¹⁷. Regele Carol al II-lea continua să ațâțe spiritele prin declarații belicoase la adresa evreimii din România: „Ne-am simți bineînțeles ușurați dacă am vedea unii dintre evreii care trăiesc la noi plecând de aici de bună voie”¹⁸.

Istrate Micescu, ministrul Afacerilor Externe, se scuza într-un mod penibil în interviul dat ziarului „Journal de Genève”: „Am primit trei valuri de refugiați. Mai

întâi cei care au fugit din Rusia din fața valului bolșevic, apoi cei care i-a azvârlit revoluția lui Bela Kun. Însăunarea regimului hitlerist din Germania a provocat acum de curând cea de-a treia migrație. Cu ce drept pretind acești refugiați să intre în tratatele pentru minorități sau în legi stabilite pentru toți?”¹⁹.

Guvernarea Goga – Cuza deținea puterea și de aceea, la 18 ianuarie 1938, decreta următoarele:

Articolul 1: Adunările Legiuitoare sunt și rămân dizolvate:

Articolul 2: Corpul electoral din tot cuprinsul țării se convoacă de noi pentru a alege Adunarea Deputaților și Senatul.

Articolul 3: Alegerile se vor face după cum urmează: pentru Adunarea Deputaților la 2 martie 1938; pentru Senatul la 4 martie 1938 (pentru senatorii aleși pe scrutin de listă), 5 martie – pentru merii consiliilor comunale și urbane și 6 martie – pentru Camera de Comerț²⁰.

Alături de această măsură de convocare a alegerilor generale între 2-6 martie 1938, se mai modifica și legea electorală, anulând tablourile cu semne geometrice în favoarea unui număr succesiv de puncte negre, fie că acestea vor consta dintr-un singur punct sau mai multe, astfel cum este fixat prin lege. Deși aceste alegeri nu au avut loc niciodată, Carol al II-lea spera că-n timpul campaniei electorale îi va sfârâma concomitent atât pe lăncieri, cât și pe gardiști. Acest lucru era intuit de către Petre Mihail: „În viitoarele alegeri lupta se va da între guvern și legionari, centrul de greutate al politicii mutându-se categoric și definitiv la dreapta”²¹.

Corneliu Zelea Codreanu declara următoarele în perspectiva viitoarelor alegeri generale: „Nu sunt de părere că e bine ca Partidul Național Creștin să dizolve Corpurile Legiuitoare și să procedeze la noi alegeri, deoarece părerea mea este că guvernul nu poate atinge în noile alegeri făcute acum nici 30%. Mie îmi convin alegerile, pentru că legionarii sunt neobosiți și vor da bătălia având ca țintă dublarea voturilor”²². Mișcarea Legionară se afla în expectativă pentru accesul la putere, C. Z. Codreanu preferând lupta democratică, conștient fiind de procentul de 15,5% obținut în alegerile precedente. În preajma începerii campaniei electorale pentru alegerile din 6 martie 1938, PNL considera că partidul condus de C. I. C. Brătianu s-a reîntregit prin unirea cu PNL georgist, format în 1930 de către Gh. Brătianu. „Când alții se destramă, noi ne unim, când alții se destramă, noi ne întregim. PNL are astăzi un singur șef, un singur standard, un singur program și, astfel înstărit, poate porni în slujba Regelui pe drumul izbânzilor de mâine”²³.

În acest sens, Nicolae Iorga lansa un pamflet siropos la adresa unificării PNL-iste: „În politica românească cel mai mare făcător de minuni este sfântul 40%. El poate face orice. Poate să unească două grupări care ni se spune de 7 ani că e o prăpastie săpată. Poate să aducă la braț, la braț”²⁴. În 27 ianuarie 1938 guvernul Goga – Cuza pornea campania electorală și pentru aceasta a luat câteva măsuri în scop electoral: „agenții fiscoșului au primit instrucțiuni să nu mai încaseze la sate niciun fel de biruri. La sate se vor face aprovizionări masive cu porumb, bumbac și petrol, sare, zahăr și făină”²⁵. Guvernul mai prevedea ieftinirea sării, a tutunului

și a petrolului, fără să pună în pericol echilibrul bugetar²⁶, cu toate că situația economică a României se afla în pragul dezastrului.

În vederea alegerilor, Maniu arăta că „o înțelegere între național-țărăniști și legionari în ceea ce privește alegerile comunale și județene cu PTPȚ (Partidul Totul Pentru Țară): „Posibila înțelegere între C. Z. Codreanu și Octavian Goga în vederea participării pe liste comune la alegerile generale din 6 martie 1938, precum și conflictele din campania electorală dintre lăncieri și gardiști, l-au determinat pe Carol al II-lea să pregătească demiterea guvernului Goga – Cuza după 44 de zile de guvernare. Politica antisemită a lui Goga a deranjat-o pe Duduia, cât și pe acoliții ei, industriașii Malaxa, Wieder, Auschnit de origine evreiască, iar pentru Carol al II-lea unica soluție rămânea regimul de autoritate dinastică, deoarece PNL era uzat chiar și după unificarea cu PNL georgist, iar PNTȚ nu era agreat, căci exista Iuliu Maniu, în timp ce pe plan extern se întrezărea politica de expansiune a Germaniei lui Adolf Hitler.

Astfel, după 44 de zile, cădea guvernul Goga – Cuza, un guvern marionetă format din oamenii lui Carol, și în timp ce Partidul Național-Creștin deținuse cu adevărat doar Ministerul Muncii condus de către Gheorghe Cuza, fiul lui A. C. Cuza. Calculele lui Carol al II-lea fuseseră date peste cap de către Octavian Goga care, în data de 9 februarie 1938, fusese pe punctul de a se înțelege cu C. Z. Codreanu, liderul Mișcării Legionare, pentru a coaliza în vederea alegerilor din martie 1938 care n-au mai avut loc niciodată. O analiză obiectivă asupra căderii guvernului Goga – Cuza o relatea Ioan Ducic (reprezentantul diplomatic al Iugoslaviei la București) către Milan Stadjanovic (de la MAE Belgrad): „Nu exista niciun dubiu că nici guvernul lui Goga nu a fost convenabil nici pentru unii, nici pentru alții. Pentru Germania apărea fără suficient sprijin la Palat și fără suficient sprijin popular; însă și francezii se îndoiau de personalitatea domnului Goga care nu-și ascundea antipatiile față de Franța și care ar fi fost gata să o vireze definitiv către Germania. De fapt, dl Goga însuși nu știa încotro va porni, pentru că depindea de Coroană. Așa se explică discursurile și interviurile lui foarte greu de urmărit, confuze, contradictorii. Împotriva lui Goga erau celelalte puteri politice, apoi Franța și Anglia, Rusia și Cehoslovacia. Partidele politice îl incriminau pe Rege, pe dl Goga prin memorandumuri speciale pentru orientarea sa internă și externă, iar reprezentanții francezi și englezi prin proteste. Așadar, dl Goga a primit toate loviturile ca și când el însuși, personal și independent, ar fi condus politica guvernului său”²⁷.

Guvernul Goga – Cuza s-a dovedit o soluție aleasă de către Carol al II-lea pentru instaurarea regimului său de autoritate personală, prin blocarea ascensiunii curentului gardist, care, după alegerile din decembrie 1937, se dovedise a treia forță politică a țării cu 15,32%, cât și prin eliminarea din schemă a PNTȚ-ului, în speță a lui Iuliu Maniu devenit *persona nongrata* la Palat prin atacurile sale îndreptate împotriva camarilei și a lui Magda Lupescu. Asupra acestui guvern s-au creat numeroase polemici, însă, în opinia noastră, sugestivă a rămas declarația lui N. Z. Lupu (șeful Partidului Țărănesc care a fuzionat în 1935 cu PNTȚ): „Acest guvern nu era viabil, pentru că are trei capete: un capăt este Cuza care este sincer,

vrea să-i omoare pe toți jidanii; un alt capăt este Goga, el nu poate convinge pe nimeni că este antisemit, al treilea cap este A. Călinescu amicul...”²⁸.

Practic, prin aplicarea măsurilor antisemite, soarta acestui guvern hibrid era în clește după declarația lui Virgil Madgearu, deoarece, prin aplicarea programului de măsuri agresive și exclusiviste²⁹, dusesse la anarhizarea țării și stagnarea economiei. Motivele care l-au determinat pe Carol al II-lea să-i ceară demisia lui O. Goga la 10 februarie 1938 au fost, pe de o parte, determinate de măsurile antisemite, care riscau să determine izolarea României de sprijinul aliaților (Anglia și Franța), într-o perioadă de mari schimbări în contextual internațional, prin ascensiunea fulminantă a Germaniei lui Adolf Hitler, iar pe de altă parte, dorința lui Carol al II-lea de a anihila definitiv democrația și regimul pluripartidist din România interbelică, lucru dovedit prin falimentul acesteia în timpul alegerilor generale de la 20 decembrie 1937, când guvernul Guță Tătărescu nu a reușit să câștige alegerile parlamentare, oferindu-i lui Carol al II-lea prilejul mult așteptat pentru a instaura un regim de mână forte după modelul fascist al lui Benito Mussolini.

Afirmațiile noastre le certificăm prin următoarele: „La ieșirea de la Palat, solicitat de către reprezentanții presei, Iuliu Maniu a declarat că guvernul prezidat de către O. Goga a demisionat. Demisia a fost acceptată de către M.S. Regele care a amânat alegerile pentru corpurile legiuitoare fără dată...”³⁰. Prin amânarea fără dată a alegerilor generale stabilite teoretic să se desfășoare între 9-13 februarie 1938, Carol al II-lea încălca flagrant mecanismul de funcționare a democrației românești, refuzând să mai fie arbitru în lupta electorală dintre guvernul Goga – Cuza și opoziție (formată din PNL, PNT și Mișcarea Legionară). Anulând fără drept de apel aceste alegeri, Carol instaura guvernul condus de Patriarhul Miron Cristea, care legitima regimul de autoritate monarhică.

În preajma instaurării noului regim, partidele politice importante în funcționarea rotativei democrației, PNL și PNT, se aflau în plin proces de degradare, în timp ce Mișcarea Legionară se afla la momentul maxim al creșterii sale (avea circa 500.000 de membri, după cum avea să declare la proces în depoziția sa C. Z. Codreanu, 24 septembrie 1938). În PNL existau încă tensiuni între C.I.C. Brătianu și Guță Tătărescu (șeful tineretului liberal), deși fuzionase cu PNL condus de prof. Gh. Brătianu, în timp ce PNT-ul se confrunța cu serioase probleme, ca urmare a trădării grupului centrist condus de Armand Călinescu, care au trecut în tabăra carlistă, executând ordinele lui Carol al II-lea, așa cum au declanșat, la comandă, demisia guvernului Goga – Cuza. Ion Mihalache avea să declare plin de mâhnire: „Trădarea lor era ca trădarea lui Golia, lui Iuda”³¹, deoarece zdruncinase puternic, din temelii, un partid care ar fi trebuit chemat la guvernare, dacă s-ar fi respectat mecanismul democratic, dar pentru Carol timpul democrației expirase..., în timp ce Partidul Național-Creștin nu avusese, practic, un program economic coerent bine structurat, ci mai degrabă antisemit³².

NOTE

- ¹ „Apărarea Națională”, nr. 52 din 31 decembrie 1937.
- ² Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei, Amintiri din țara pierdută*, Editura Fronța, Alba Iulia, 1994, p.125.
- ³ Ioan Scurtu, Ion Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, Editura Paideia, 1994, p. 190.
- ⁴ Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936-1940*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 41-42.
- ⁵ I. Scurtu, Carol al II-lea, *Însemnări zilnice, 1937-1951, Vol. I (caietele 1-6), 11 martie 1937 – 4 septembrie 1938*, Editura Libra, București, 1995, p. 134-135.
- ⁶ DANIC, *fond DGP*, dosar nr. 17/937, fila 94.
- ⁷ „Apărarea Națională”, nr. 53, 31 decembrie 1937.
- ⁸ Ion Constantinescu, *Din însemnările unui fost reporter parlamentar*, Editura Politica, București, 1973, p. 409-410.
- ⁹ DANIC, *fond DGP*, dosar nr.1/1938, fila 26-27.
- ¹⁰ *Idem*, dosar 7/1938, fila 10.
- ¹¹ Vezi telegrama nr. 103 (R 8788/162/1937) publicată de Bella Voga în *Umbra zăvisticii, Nașterea fascismului și antisemitismului în bazinul Dunării 1931*, Editura Curtea Veche, București, 2003, p. 265-267.
- ¹² „Universul”, nr. 6, 7 ianuarie 1938.
- ¹³ „Universul”, nr. 12, 13 ianuarie 1938.
- ¹⁴ „Curentul”, nr. 3576, 16 ianuarie 1938.
- ¹⁵ „Curentul”, nr. 3579, 20 ianuarie 1938.
- ¹⁶ „Curentul”, nr. 3583, 23 ianuarie 1938.
- ¹⁷ *O istorie a evreilor din România în date, vol. II de la 1920-1944*, Editura Haseffer, București, 2000, p. 155-157.
- ¹⁸ „Viitorul”, nr. 9020.
- ¹⁹ „Cuvântul”, nr. 31120, 21 ianuarie 1938.
- ²⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 14 bis, 18 ianuarie 1938.
- ²¹ „Cuvântul”, nr. 3139, 22 ianuarie 1938.
- ²² „Curentul”, nr. 3576, 16 ianuarie 1938.
- ²³ „Curentul”, nr. 3579, 20 ianuarie 1938.
- ²⁴ „Neamul Românesc”, nr. 10, 15 ianuarie 1938.
- ²⁵ „Cuvântul”, nr. 3126, 27 ianuarie 1938.
- ²⁶ „Cuvântul”, nr. 3136, 6 februarie 1938.
- ²⁷ Ivan Ducic, *Rapoarte diplomatice din București, 1937-1939*, Editura universală Dalsi, București, 1998, p. 81-82A.
- ²⁸ „Dreptatea”, nr. 3040, 8 ianuarie 1938.
- ²⁹ „Dreptatea”, nr. 3047, 17 ianuarie 1938.
- ³⁰ „Dreptatea” (Ediție Specială), nr. 3068, 11 februarie 1938.
- ³¹ „Dreptatea”, nr. 3049, 19 ianuarie 1938.
- ³² Cristian Sardache, *Doctrina național-creștină în România*, 1997, Editura Paideia, București, p. 51.

Bogdan- Alexandru JITEA **ISTORIE, POLITICĂ
ȘI FILM ÎN REGIMUL COMUNIST****1. FILMUL ISTORIC ÎN CÂMPUL POLITICII**

Imaginea a reprezentat dintotdeauna un element definitoriu în punerea în scenă a discursului politic. Limbajul cinematografic, dimensiune esențială pentru înțelegerea tumultuosului secol al XX-lea, a răspuns stringențelor politicului cu o eficiență sporită. Cinematograful este în mod particular un instrument puternic pentru a incita la dorința și fantezia istoriei tocmai pentru căile clasice în care ne invită să vedem trecutul ca și cum am fi acolo. Tehnica cinematografică oferă spectatorului o experiență a trecutului, de durată, de identificare, de emoții plăcute, dar care provoacă în același timp anxietate¹. Într-un interviu acordat de criticul de film Raymond Bellour revistei „Cinemaction” este explicată teoria capacității hipnotice a filmului, prin factorii psihologici care intervin în relația ecran – indivizi². Astfel, indivizii sunt sustrași de la realitatea spațio-temporală și se apropie de starea onirică³. În plus, observația îi aparține istoricului francez Marc Ferro, filmul are efectul de a destructura ceea ce mai multe generații de oameni de stat, de gânditori au reușit să ordoneze într-un echilibru. El distruge imaginea dublului pe care fiecare instituție, fiecare individ o are și pe care se construiește societatea⁴.

În acest mod ni se dezvoltă funcția revoluționară a cinematografului, funcție speculată de regimurile politice care au urmărit să reșeze societatea pe baze noi. Filmele lui Leni Riefenstahl – *Sieg des Glaubens* (1933) și *Triumph des Willens* (1934) – au reprezentat vehicule-cheie în strategia nazismului de a-și consolida puterea politică într-o primă etapă⁵. Aceeași logică o decelăm și în privința primelor producții cinematografice ale noului regim al Sovietelor. Cel mai important exponent al filmului revoluționar, Serghei M. Eisenstein, își reafirma, într-un raport prezentat pe 8 ianuarie 1940 la *Consfătuirea asupra problemelor filmului istoric și istorico-revoluționar*⁶, crezul său în linia

regimului, considerând că, în reconstituirea cinematografică a istoriei, cineastul trebuie să respecte directivele partidului privind interpretarea marxistă, la fel ca și un istoric. Regizorul recunoaște că a deturnat faptul istoric în ceea ce privește realizarea filmului „Crucișătorul Potemkin” (1925), transformând o înfrângere într-o victorie, iar explicația ține tot de economia propagandistică, și anume de importanța exprimării „sensului realist, sintetizat al evenimentului ca o mare victorie repurtată în mișcarea generală a revoluției și nu ca soarta unui cuirasat care peste câteva săptămâni a fost restituit guvernului țarist”⁷.

În cazul românesc, funcția socială a cinematografului, de supapă a unor frustrări acumulate de straturile sociale inferioare, este subliniată, încă din 1929, într-un articol publicat în „Ultima oră” în plină criză economică, de Paul Mihai (posibil un pseudonim pentru Mihai Polihroniade). Acesta afirmă că „alături de poliție și siguranța statului, cinematograful, oferind maselor un drum de evadare din realitate, conlucrează efectiv la menținerea ordinii sociale”⁸. Mai târziu, regimul comunist a inclus în documentele oficiale importanța utilizării cinematografului în construcția unei societăți noi și a unui om nou. Într-un raport redactat de Comisia ideologică a C.C. al P.C.R. din 1968 se evidențiază dimensiunea instructivă a celei de-a șaptea artă prin caracterul popular și prin limbajul audiovizual mult mai direct. „De aici decurge principala sarcină a artei cinematografice, rolul ei deosebit de important în formarea omului nou, constructor al socialismului și comunismului, a omului chemat să făurească societatea cea mai dreaptă, în care umanismul să se poată manifesta din ce în ce mai larg și în forme tot mai desăvârșite. Filmul este o armă ideologică de o mare eficacitate, cu posibilități multiple de a spijini politica partidului în toate acțiunile sale, legate de dezvoltarea multilaterală a societății noastre socialiste”⁹.

Un rol privilegiat în relația dintre politică și cinema îl reprezintă, desigur, filmul istoric. În mod tradițional, Istoria deservește discursul politic prin capacitatea de legitimare specifică. Într-un articol din „The American Historical Review” din 1988, Robert A. Rosenstone atrăgea atenția asupra caracterului artificial al istoriei. Potrivit acestuia, istoria nu există până în momentul în care e creată. Și noi o creăm în termenii valorilor dominante. Ceea ce noi numim istorie științifică este, de fapt, un produs al istoriei ce întreține relații particulare cu discursul scris, cu noțiunile de drepturi individuale și cu națiunea-stat. Filmul istoric și-a făcut loc, în această breșă realizată în ultimul secol de Imagine, într-o cultură eminentemente scrisă¹⁰.

Răspunzând la o întrebare privind relevanța amănuntului istoric, regizorul rus Andrei Tarkowski surprinde actualitatea temelor filmului istoric. „Preocuparea noastră permanentă – cineastul tocmai filma „Andrei Rubliov” – a fost să ne privim eroul cu ochii unor oameni care trăiesc în secolul al XX-lea, de pe pozițiile concepției noastre despre lume. Ne folosim de materialul istoric pentru a exprima ideile noastre proprii, pentru a făuri caractere contemporane”¹¹. Aceeași idee e reiterată de Marc Ferro în lucrarea sa *Cinéma et Histoire*, în legătură cu filmul lui Eisenstein, „Aleksandr Newski”. În opinia istoricului francez, filmul istoric are o relevanță mult mai mare pentru cel care îl produce și îl difuzează, decât des-

pre cel reprezentat. Astfel, „Aleksandr Newski” ne spune mult mai multe despre Rusia stalinistă decât despre Evul Mediu rusesc¹². Un rol important în discursul istoriofotiei (*historiophoty*, formularea îi aparține lui Hayden White – *n.n.*) îl reprezintă tehnica cinematografică. Montajul, *close-up*-ul, și alte modalități specifice cinematografeiei sunt considerate de White la fel de eficiente ca și frazele, sentințele sau secvențele din discursul scris sau rostit¹³. Pentru filmul menționat mai sus, „Aleksandr Newski”, criticul V. Nikolaskaia observa pertinent că scopul principal al montajului este acela de a „face o caracterizare extrem de generalizată a celor două lumi dușmane (sovieticii și naziștii – *n.n.*), a celor două ideologii de neîmpăcat”. Această dihotomie structurală e realizată prin diferite procedee: dispunerea dramatică a scenelor, muzica, alternanța cromatică alb-negru¹⁴. Observația de mai sus e întărită de afirmația istoricului John E. O’Connor care, analizând discursul istoric în cinema și televiziune, concluzionează lucid că „în cele mai bune filme, mesajul ideologic este comunicat la fel (dacă nu chiar mai mult) prin intermediul texturii vizuale și juxtapunerii de imagini, ca și prin intermediul vocii narative”¹⁵.

Așadar, ca și discursul istoriografic scris, nici istoria vizuală (sau *istoriofotia*) nu se dovedește inocentă în raport cu exigențele politicului. Dimpotrivă, putem spune că fiind unul din „principalii făuritori de mituri ale lumii moderne”¹⁶ și diseminându-se în straturile profunde ale societății, cinematograful a devenit un instrument politic redutabil, genul filmului istoric înlocuind în mare măsură istoriografia tradițională.

2. „EPOPEEA NAȚIONALĂ CINEMATOGRAFICĂ” – O COMANDĂ POLITICĂ A REGIMULUI CEAUȘESCU

Probabil că nici o altă cinematografie nu a cultivat atât de constant genul filmului istoric precum cea românească. Această notă distinctivă este remarcată de directorul Centrului de producții București, Constantin Pivniceru, într-o analiză a cinematografeiei regimului ceaușist efectuată în 1987 în revista „Cinema”. În opinia acestuia, „genul filmului istoric, conceput ca act de cultură și școală de patriotism, devine aproape o specialitate și o vocație a cinematografeiei noastre”¹⁷. În același articol, Pivniceru observă și audiența imensă de care se bucură filmul istoric în rândul marelui public, sesizând și principala lui funcție, de vehicul ideologic al mesajului Partidului-Stat. Publicul „vede în trecutul istoric un mod de a medita asupra prezentului de pe pozițiile ideologiei noastre socialiste”¹⁸.

În fapt, publicul este orientat să privească dinspre această perspectivă de către aparatul de propagandă ceaușist. Dezbaterile anilor ’70 pe marginea filmului românesc au în vedere tocmai această funcție politică. Într-un articol din 1974, intitulat sugestiv *Dar ce nu e azi politic?*, Dinu Kivu, critic de film, consideră că „filmul politic nu e cel care discută politica, ci care te obligă pe tine, spectator, să vezi lumea în termeni politici”¹⁹. De altfel, cel mai de succes regizor român al genului de film istoric, cu două filme în primele cinci ale box office-ului cinematografeiei naționale, Sergiu Nicolăescu, făcea următoarea constatare în iunie 1974 în cadrul

unei dezbateri pe marginea filmului istoric organizată de revista „Cinema”: „de asemenea, vreau să precizez un lucru important de reținut, și anume că acest gen de filme reprezintă momentul în care au fost făcute și susțin cu fermitate ideea că ele sunt o comandă socială a actualității”²⁰. Titus Popovici, scenaristul celor mai multe din filmele istorice ale „Epocii de aur”, se exprimă în aceeași direcție, a racordului dintre istoria națională la prezentul comunist. „Cred că mai mult decât oriunde, tocmai pentru că unitatea și independența sunt componente esențiale ale programului revoluției socialiste în România, filmul istoric este și *trebuie* (sublinierea lui Popovici – *n.n.*) să fie un film contemporan. E sarcina cea mai nobilă și cea mai dificilă, pentru că a pune pur și simplu în gura unui personaj istoric idei contemporane, exprimate la nivelul unui articol de serviciu, înseamnă a caricaturiza, în mod obiectiv, a banaliza ideile și sentimentele care au asigurat dăinuirea noastră ca ființă națională”²¹.

În lumina acestor considerente, putem pricepe atenția deosebită de care s-a bucurat proiectul *epopeii cinematografice*, o comandă a Partidului-Stat cu finalitate exclusiv politică. În legătură cu trăsăturile caracteristice *epopeii...*, Antonin și Mira Liehm consideră că majoritatea filmelor din acest ciclu abandonează originalitatea estetică unei prezentări didactice a trecutului din perspectiva prezentului socialist. Se prefigurează astfel un adevărat proiect aprobat de conducerea cinematografiei românești în urma directivelor de partid, care urma să conecteze linia politică a regimului la istoria națională. Filmele devin progresiv din ce în ce mai spectaculoase, iar mesajul patriotic mai naționalist și șovin²².

Conceptul ca atare începe să fie uzitat încă din primul an al regimului Ceaușescu, fiind introdus în documentele de partid redactate cu ocazia celebrului Congres al IX-lea. Prima menționare pe care am întâlnit-o în cercetarea noastră îl are ca protagonist pe scriitorul-ideolog Mihnea Gheorghiu, în acel moment președinte al Consiliului cinematografiei. Într-un interviu acordat prestigioasei reviste americane „Variety” în mai 1965, acesta prefigurează planul cincinal al cinematografiei românești, prilej pentru a anunța și realizarea unui adevărat proiect al epopeii naționale cinematografice. „Avem în perspectivă realizarea unei serii de filme despre principalele aspecte ale vieții din România de azi, precum și completarea ciclului de filme istorice, menit să înfăptuiască, până la sfârșitul acestui deceniu, o autentică epopee cinematografică națională destinată educației tinerilor”²³.

Sensul cu care este încărcat conceptul suferă însă modificări în funcție de prioritățile de moment ale regimului. Potrivit indicațiilor Congresului al IX-lea al P.C.R. din iulie 1965, cincinalul Consiliului cinematic prevede realizarea unui număr important de filme incluse în epopeea națională, cu tematică diversă: „momentul formării poporului român, luptele conduse de marii voievozi ai țării pentru neatarnare, bătăliile pentru libertate socială și unitate națională, marile figuri ale culturii românești, lupta eroică a clasei muncitoare și a partidului său pentru eliberarea patriei și a poporului, pentru socialism”²⁴. De altfel, aceste coordonate, unitatea și independența națională, străbat ca un fir roșu întreaga serie de filme istorice integrate în programul epopeii naționale²⁵.

Într-un raport prezentat de Comisia ideologică a C.C. al P.C.R. – condusă de Paul-Niculescu Mizil – spre dezbateri în 1968, apare mult mai clară intenția Partidului-Stat de a utiliza filmul istoric în sensul difuzării tezelor ideologice ale național-comunismului. Conform recomandărilor raportului, cineaștii trebuie să interpreteze, nu să nareze faptele istorice, în spiritul contemporaneității. Cineaștii devin astfel „istoriografi cinematografici”, iar trecutul e interpretat conform grilei marxism-leninismului edulcorată de noile accente naționaliste. Filmul istoric e definit prin caracterul de „evocare a luptei maselor populare pentru libertate socială și națională, a luptei clasei muncitoare, condusă de comuniști, împotriva exploatării și fascismului, pentru eliberarea țării, pentru construcția socialismului”. Raportul vizează o primă categorie de filme istorice care vor constitui „epopeea națională” clasică, și anume superproducțiile istorice, marcate de o reconstituire muzeistică a trecutului. „E necesară o anumită continuitate și proporționare a temelor pentru a obține o frescă amplă și cât mai elocventă, mai coerentă, a destinului istoric al națiunii române, în armonioasă și solidară conviețuire cu naționalitățile conlocuitoare, strâns legate de aceleași idealuri ale construcției și propășirii patriei socialiste.” În cea de-a doua categorie se are în vedere „filmul de evocare a luptei clasei muncitoare, a comuniștilor, pentru libertate și socialism”²⁶.

Aceiași distincție e operată și de Manuela Gheorghiu într-o analiză a evoluției filmului istoric românesc din 1976. Criticul consideră că până în 1948, cu excepția proiectelor lui Leon Popescu, epopeea națională e absentă în peisajul cinematografic. După această dată, filmele istorice își fac apariția, timid într-o primă fază, cu o mai mare vigoare după 1960. Tipologic, Manuela Gheorghiu identifică două subgenuri, cu caracteristici specifice:

- 1) filme evocând trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat de perioada instaurării comunismului;
- 2) filme referitoare la istoria recentă – războaiele mondiale, mișcarea muncitorească, P.C.R. în ilegalitate, lupta antifascistă, momentul 23 august 1944, perioada postbelică²⁷.

Dimpotrivă, pentru criticul de film Ion Cantacuzino această împărțire nu prezintă importanță metodologică. Pe lângă „Tudor”, „Dacii”, „Columna” și „Mihai Viteazul”, autorul include în ciclul epopeii naționale cinematografice și „Neamul Șoimăreștilor” – „o peliculă de aventuri pe fond istoric” – și, prin extensie, seria „Haiducilor”. De asemenea, tot în acest gen de filme sunt încadrate și producțiile care surprind „momentele de răscruce ale istoriei politice și sociale, în care a avut un rol preponderent acțiunea Partidului Comunist în ilegalitate”²⁸. Pentru redactorul-șef de la „Scânteia”, Nicolae Dragoș, unul dintre principalii promotori ai protocronismului în cultura românească și semnatar al scenariului „Drumeț în calea lupilor”, cele două direcții din cadrul *epopeii...* se stabilesc în funcție de natura personajelor centrale. Astfel, filmele din prima categorie portretizează simbolurile istoriei românești (Burebista, Decebal, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Vlad Țepeș etc.), în timp ce în a doua categorie găsim producții axate pe

personajul colectiv, masele care fac Istoria („evocarea momentelor de luptă ale poporului și clasei muncitoare”). Pentru Nicolae Dragoș, personajele în discuție capătă valențe mitice. Epopeea națională cinematografică se transformă astfel într-o adevărată mitologie națională cinematografică²⁹.

În ceea ce privește analiza noastră, consider că epopeea națională cinematografică reprezintă o comandă politică cu sensul de a recupera, în interesul propagandistic al regimului, valorile istoriei naționale. Filmele grupate în acest proiect au pretenția de a deveni adevărate documente vizuale, care să illustreze tezele oficiale. Într-o manieră deterministă specifică discursului politic de factură marxist-leninistă, epopeea națională cinematografică are datoria să explice evoluțiile din prezentul socialist și să anunțe victoria totală a comunismului. Personal prefer clasificarea restrânsă oferită de Manuela Gheorghiu. Într-adevăr, numai filmele din prima categorie au pretenția de a reconstitui veridic trecutul. Pentru evocarea luptei clasei muncitoare ne frapează că majoritatea personajelor și situațiilor sunt fictive. De altfel, observația aparținându-i lui Lucian Boia, discursul istoriografic oficial se depersonalizează treptat, pe măsură ce înaintăm în timp spre „Epoca de Aur”³⁰. Explicația rezidă în caracterul mesianic al cultului lui Ceaușescu, a cărui figură nu trebuia eclipsată de alte personalități ale istoriei recente.

NOTE

¹ Marita Sturken, *Reenactment, Fantasy, and the Paranoia of History: Oliver Stone's Docudrama*, în *H&T*, December 1997, Vol. 36, p. 73.

² Magny, Joël: *Raymond Bellour: sémiologie, analyse de films, psychanalyse et puis?* In: Magny, Joël (ed.): *Cinémaction* no. 60. *Histoire des théories du cinéma*. Paris, Ed. Corlet-Télérama, 1991, p. 160-169.

³ Aurelia Vasile, *Oraș și sat – reprezentări cinematografice ale României socialiste*, în *Exerciții întru cunoaștere: societate și modalități în noi abordări istoriografice*, Editura DoMinoR, Iași, 2003, p. 94-110.

⁴ Marc Ferro, *Cinema et histoire*, Editura Gallimard, Paris, 1993, p. 38-39.

⁵ John E. Connor, *History in Images / Images in History: Reflections on the importance of Film and Television Study for an Understanding of the Past*, în *American History Review*, decembrie 1988, p. 1202.

⁶ S. M. Eisenstein, *Problemele filmului istoric*, în „Caiet de documente cinematografice”, nr. 2 (28), februarie 1964, p. 104-105.

⁷ *Ibidem*, p. 105.

⁸ Paul Mihai, *Note pe marginea cinematografului*, în „Ultima oră”, 26 iulie 1929.

⁹ Arhivele Naționale, Fond C.C.al P.C.R.-Cancelarie, *Dosar 106/1968*, p. 87-88.

¹⁰ Robert A. Rosenstone, *History in images / History in words: Reflection on the Possibility of Really Putting History onto Film*, *The American Historical Review* (1988), p. 1173-1185.

¹¹ Elena Azernikova, *Viața preacuviosului Andrei*, în „Cinema”, nr. 3, an V (51), martie 1967, p. 22.

¹² Marc Ferro, *op. cit.*, p. 14.

¹³ Hayden White, *Historiography and Historiophoty*, în *The American Historical Review* (1988), p. 1193-1199.

¹⁴ V. Nikolaskaia, *Compoziția filmului „Aleksandr Newski”*, în „Caiet de documentare cinema-

tografică”, nr. 8, ianuarie-februarie 1962.

¹⁵ John E. Connor, *loc. cit.*, p. 1206.

¹⁶ Ov. S. Crohmălniceanu, *Imperativul realismului*, în „Cinema”, nr. 8, an IX (104), august 1971, p. 26-27.

¹⁷ Constantin Pivniceru, *22 de ani în 22 de trepte*, în „Cinema”, nr. 12, an XV, 1987, p. 12-13.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Dinu Kivu, *Dar ce nu e azi politică?*, în „Cinema”, nr. 2, an XII, 1974, p. 26-27.

²⁰ *Filmul istoric, o dimensiune a prezentului nostru* (dezbateri), în „Cinema”, nr. 6, an XII, 1974, p. 3.

²¹ Titus Popovici, *Filmul istoric cu cele trecute să percepem cele prezente și viitoare*, în „Cinema”, an XIII (139), iulie 1974.

²² Mira Liehm & Antonin Liehm, *The most important Art: Soviet and East European Film after 1945*, University of California Press, 1977, p. 140-145.

²³ *Interviu cu Mihnea Gheorghiu*, în *Variety*, vol. 238, nr.12, 12 mai 1965.

²⁴ *Epopeea națională*, în „Cinema”, nr. 8, an IV, 1966, p. 2.

²⁵ Călin Căliman, *Filmele idealului de independență și unitate națională*, în „Cinema”, nr. 10, an XXVI, 1988, p. 2-3.

²⁶ Arhivele Naționale, *Probleme actuale ale filmului artistic și ale difuzării filmelor de lung metraj*, în *Fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, Dosar 88/1968, p. 134.

²⁷ Manuela Gheorghiu, *Epopeea națională și filmul istoric românesc*, în *Studii și cercetări de Istoria artei. Seria Teatru, muzică, cinematografie*, tom 23/1976, p. 6.

²⁸ Ion Cantacuzino, *Aspecte ale tematicii filmelor de ficțiune românești*, în *Studii și cercetări...*, nr. 1/1976, p. 51.

²⁹ Nicolae Dragoș, *Sacrificiul lui Iorga a fost ultimul său mare protest împotriva iraționalului*, în „Cinema”, nr. 7, an XX (35), iulie 1982, p. 5.

³⁰ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința poporului român*, Editura Humanitas, ediția a 2-a, București, 2000, p. 331.

**Constantin DORIN CIMPOEȘU,
BURAC RESTAURAȚIA CĂMUNISTĂ SOVIETICĂ
ÎN REPUBLICĂ MOLDOVA**

Istoria contemporană cunoaște, în ultima vreme, cea mai bogată producție istoriografică, urmare a deschiderii unor noi arhive, a transparenței accesului la informații, a interesului manifestat de specialiști, profesorii de istorie, studenți, dar mai ales de publicul și tinerele dornic de senzational.

Un loc aparte îl ocupă problemele rămase nerezolvate, după al Doilea Război Mondial, ale minorităților, precum și acele evenimente declanșate după „războiul rece”, în timpul căderii sistemului comunist.

Între acestea, problema teritoriului dintre Prut și Nistru, parte a Țării Moldovei medievale, numit, odată cu extinderea stăpânirii ruse printr-un act încheiat cu imperiul otoman în condițiile diplomatice reprobabile cunoscute, Basarabia, ca urmare a extensiei numelui medieval a părții de sud a țării est-carpătice, iar din 1989, după desprinderea de Rusia sovietică, este cunoscută sub numele de Republica Moldova.

Despre această zonă geografică românească, parte componentă a formațiunii politice medievale românești est-carpătice încă cel puțin din vremea lui Petru I Mușatinul (1375-1391), dacă nu și mai devreme, dar sigur din timpul domniei lui Roman I (1395-1399) care se intitula „domn al Țării Moldovei de la munte până la marea cea mare”, nu există nicio lucrare importantă privitoare la spațiul geografic dintre Prut și Nistru. Chiar cele două recensăminte, cunoscute sub numele de Catastihurile din 1772 și 1774, întocmite chiar de armata rusă în vremea ocupării Țării Moldovei în vremea războiului ruso-turc din anii 1772-1778, nu prezintă separat situația zonei respective. Ea încă nici nu exista ca provincie sau teritoriu deosebit al Țării Moldovei, care să fi fost acaparat prin cucerire.

Abia după încheierea războiului ruso-turc din anii 1806-1812 a început să curgă multă cerneală din partea celor care, pe bună dreptate, incriminau tratatul ruso-turc de la București, din 1812, și a nedreptății făcute acestei țări est-carpătice, pe de o parte, iar pe de alta, de cei care căutau să denigreze adevărul istoric, chinându-se să justifice într-un fel sau altul dreptul de stăpânire al Rusiei asupra unui teritoriu locuit de cel puțin de un mileniu de români, alături de un număr mic de alte naționalități așezate aici de-a lungul perioadei medievale.

De curând (2008) a apărut o nouă lucrare semnată de Dorin Cimpoeșu, un reputat specialist al istoriei Republicii Moldova, intitulată *Restaurația comunistă sovietică în Republica Moldova*, prefațată de reputatul și cunoscutul istoric, prof. univ. dr. Ioan Scurtu, Editura Ars Docendi, București, 525 p.

Lucrarea cuprinde trei părți: I. *Restaurația comunistă*, II. *Relațiile dintre România și Republica Moldova în anul restaurației comuniste* și III. *Problema Transnistriei în primul an al restaurației comuniste*. Fiecare din acestea însumează mai multe capitole care sintetizează problematica pusă în discuție.

În prima parte sunt făcute aprecieri asupra pregătirii și desfășurării alegerilor parlamentare anticipate, a eșecului în alegeri a partidelor democratice și a revenirii la putere a partidului comunist totalitar. În continuare autorul prezintă noua direcție adoptată de Partidul Comuniștilor din Republica Moldova ajuns la putere în politica externă, între care amintim îndepărtarea de Uniunea Europeană, în care un loc special îl ocupă România acuzată de „expansionism”, și de apropiere de Moscova, iar măsurile preconizate în planul politicii interne prevedeau o nouă sovietizare a tinerei republici sub tutela Rusiei.

Partea a doua cuprinde evoluția spre o criză profundă și de durată a relațiilor dintre Republica Moldova și România.

Problema nistreană din partea a treia a studiului analizează încercările noi conduceri de la Chișinău de a revitaliza negocierile cu Transnistria, precum și presiunile Moscovei care au dus la neputința regimului comunist de la Chișinău de a soluționa diferendul nistrean și blocarea negocierilor.

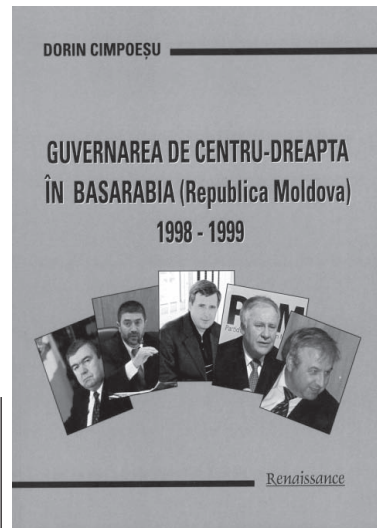
În concluzie se apreciază că victoria comuniștilor, datorată promisiunilor electorale, a disputelor aprinse dintre partidele de centru și centru-dreapta care au depășit cadrul decenței, debusolând electoratul majoritar al românilor basarabeni și înregistrarea celei mai aspre înfrângeri, a dus la îndepărtarea Republicii Moldova de la valorile democrației, de Uniunea Europeană și mai ales de România, acuzată de „expansionism”, de revenire la direcționarea relațiilor doar cu Federația Rusă, R. P. Chineză, Cuba și la unele țări din C.S.I.

Studiul cuprinde un capitol aparte, intitulat *Crestomație*, care suplinește, cum suntem obișnuiți, lista bibliografică de la sfârșitul fiecărei lucrări. Aici sunt adunate la un loc cele mai semnificative izvoare (decrete, hotărâri, discursuri, rapoarte, acorduri, memorandumuri, legi, scrisori, expuneri, protocoale, liste, comunicate etc.), în număr de 56, care stau la baza prezentării principalelor aspecte politice, economice, sociale și de securitate ale anului 2001 din Republica Moldova. Istoria anului 2001 „moldovenesc” constituie, în limita informațiilor accesibile, poate cea mai veridică analiză de istorie contemporană recentă.

Impunătoarea carte a domnului Dorin Cimpoeșu, prin argumentarea logică, pe baza unei documentări riguroase din care autorul a ales cu o grijă de maestru chintesența informațiilor, face să devină accesibilă oricărei categorii de cititori, în care evenimentele se desfășoară ca scenele unui film, urmărit cu sufletul la gură.

Mirela-Maria IEREMCIUC **DORIN CIMPOEȘU, GUVERNAREA DE CENTRU-DREAPTA ÎN BASARABIA (REPUBLICA MOLDOVA) 1998-1999**

Născut la Iași, în inima Moldovei, autorul manifestă o dragoste aparte pentru vecinii săi basarabeni, motiv pentru care s-a dedicat cercetării și relatării istoriei contemporane a acestora, prea puțin dezbătută și cunoscută în România. Din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre, istoria nu a fost prea blândă cu moldovenii de dincolo de Prut.

Autorul a încredințat tiparului o monografie de aproape 600 de pagini, în care analizează un interval de doi ani de istorie contemporană a Republicii Moldova, perioadă marcată de mai multe crize de ordin politic, economic, social. Aceasta nu este singura contribuție științifică a autorului referitoare la teritoriul dintre Prut și Nistru, care s-a adăugat în „anuarul istoriografic”.

Obiectivul prioritar al lucrării vizează o abordare dintr-o perspectivă mai largă a situației din zona vizată. Se urmărește punerea în evidență a realităților existente la sfârșitul secolului XX, mai ales pe plan politic, dar nu numai.

Monografia se constituie într-un început de abordare analitică a unei tematici deosebit de interesante, ca un îndemn de continuare a cercetării și de aprofundare a istoriei contemporane a Republicii Moldova.

Pentru realizarea acestei lucrări, autorul a întreprins o amplă cercetare și investigare a izvoarelor istorice, din care a desprins cu meticulozitate adevărul istoric.

Cartea de față se deschide cu un *Cuvânt înainte*, în care autorul analizează conținutul lucrării, și anume, situația Republicii Moldova sub conducerea coaliției de centru-dreapta „Alianța pentru Democrație și Reforme”, crizele guvernamentale și cea economică, precum și consecințele revenirii la putere a comuniștilor în 2001, cunoscută sub denumirea de „restaurația comunistă”. Sinteza impresionează prin modul echilibrat și sistematic de abordare a diverselor probleme cu care se confrunta societatea moldovenească.

Prima parte a lucrării, numită *Guvernarea de centru-dreapta*, prezintă toate aspectele referitoare la accesul la putere al acestei coaliții politice, precum și realizările obținute în cei doi ani cât s-a aflat la conducere în toate domeniile, atât în plan intern, cât și extern.

Primul capitol are rolul unei introduceri lărgite referitoare la problemele basarabenilor și cuprinde un scurt istoric al perioadei anterioare celei dezbătute, precum și condițiile de desfășurare a alegerilor din 22 martie 1998, în contextul adoptării noului cod electoral în 1997.

În următoarele două capitole, strâns legate de cel precedent, autorul prezintă lectorului un tablou sintetic asupra unui eveniment istoric important din istoria Republicii Moldova și anume constituirea și funcționarea guvernării de centru-dreapta, după prăbușirea regimului agrarienilor și interfrontiștilor, considerată cea mai mare victorie a alegerilor din martie 1998. Situația economică și socială degradată din Moldova a determinat „un recul al democrației”, asemănător reîntoarcerii la vechiul sistem, noua alianță urmărind stoparea declinului economic și promovarea reformelor structurale în toate domeniile.

În capitolul patru sunt abordate condițiile care au declanșat prima criză guvernamentală, prin demisia premierului Ion Ciubuc din februarie 1999 și, desigur, căderea cabinetului său. A fost nevoie de trei runde de nominalizări până la formarea guvernului, între care două tentative eșuate, care au aparținut premierilor desemnați, Serafim Urecheanu și Ion Sturza. Un lucru interesant este că, pentru a obține cvorumul necesar validării guvernului Ion Sturza, s-a apelat la votul deputatului Ion Ilașcu, aflat în închisoarea din Tiraspol.

Capitolul cinci reflectă intenția lui Petru Lucinschi de a modifica Constituția și a schimba regimul politic prin extinderea puterilor sale, fapt văzut de politicieni ca instalarea unei „dictaturi prezidențiale”.

Ultimele două capitole sunt consacrate prezentării celei de-a doua crize guvernamentale și a sfârșitului guvernării de centru-dreapta. Căderea guvernului Sturza s-a datorat unor cauze de ordin intern, iar instalarea lui Valeriu Bobuțac ca prim-ministru era caracteristică expresiei „doi pași înainte, un pas înapoi” (p. 156). Respingerea candidaturii lui Bobuțac a dus la desemnarea lui Vladimir Voronin drept candidat la funcția de prim-ministru, dar, în cele din urmă, această demnitate i-a revenit lui Dumitru Braghiș – „un guvern de buzunar”, favorabil președintelui.

Partea a doua, intitulată *Relațiile dintre România și Republica Moldova în timpul guvernării de centru-dreapta*, se referă la contactele bilaterale dintre cele două

state românești și se deschide cu un amplu capitol care relevă cadrul desfășurării acestor raporturi. Câteva dintre aspectele urmărite sunt cele referitoare la crearea *Trilateralei România – Republica Moldova – Ucraina*, lansarea proiectelor euroregiunilor „Dunărea de Jos” și „Prutul Superior”, dialogul politic dintre ministerele celor două state, menținerea schimburilor comerciale, donarea de carte românească în Republica Moldova, premisele pentru participarea capitalului românesc la privatizarea din Republica Moldova, schimbarea sursei de import a produselor petroliere rafinate, inaugurarea legăturii telefonice și video cu fibră optică Iași – Ungheni etc.

Mecanismul principal de colaborare între cele două țări îl constituia *comitetele interministeriale*.

Din primele două capitole ale acestei părți se desprinde ideea unui dialog politic intens între cele două state românești, după cum afirmă și autorul: „anul 1999 a fost «un an bun» pentru relațiile externe ale Republicii Moldova” (p. 328). Relațiile dintre România și Republica Moldova s-au activat în timpul accentuării crizei energetice, cu care teritoriul de peste Prut se confrunta din 1991.

În Republica Moldova acționa „democrația sălbatică”, iar pe scena politică s-au conturat două concepte contrare: pe de o parte, gruparea de centru-dreapta, care definea Republica Moldova ca țară europeană în perspectiva integrării ei în Uniunea Europeană, iar pe de altă parte, gruparea de stânga, care urmărea consolidarea integrării țării în Comunitatea Statelor Independente.

Nu în ultimul rând sunt tratate condițiile care urmau să ducă la semnarea Tratatului politic de bază dintre cele două state.

Ultimul capitol analizează aspecte legate de accentuarea ideologiei moldovenești, care avea în vedere stoparea ofensivei românismului în Republica Moldova. Aceasta s-a manifestat prin publicarea unor articole cu conținut ostil statului român, încercări de desființare a Catedrei de *Istoria Românilor* din învățământul universitar, tentative de modificare a articolelor 13 și 18 din Constituție, referitoare la utilizarea limbii române și, nu în ultimul rând, prin susținerea concepției de către un pseudoistoric local că Republica Moldova are identitate „moldovenească”.

Partea a treia, *Diferendul transnistrean în timpul guvernării de centru-dreapta*, se deschide cu un capitol introductiv referitor la situația din Transnistria în perioada dezbătută, cum ar fi, de exemplu, raporturile acesteia cu Republica Moldova și ocupația militară rusească.

Cel de-al doilea capitol atrage atenția asupra măsurilor întreprinse de Republica Moldova pentru retragerea trupelor rusești din Transnistria: constituirea, printr-un decret, a unei Comisii, care să se ocupe de soluționarea problemei, trimiterea unei Declarații statelor membre ale Consiliului Europei și, nu în ultimul rând, susținerea problemei Transnistriei în cadrul reuniunii de la Bruxelles.

Următoarele două capitole abordează șirul de negocieri purtate între părțile implicate, precum și rezultatele la care s-a ajuns. Astfel, este prezentat un proiect de document care privește statutul Transnistriei și prin care aceasta este definită ca „o instituție de stat de sine stătătoare, sub forma unei republici autonome, în componența Moldovei”. Federația Rusă, care dorea să păstreze ocupația militară în zonă, era singura care deținea pârghiile de soluționare a conflictului transnistrean.

În continuare, autorul analizează și tendințele separatiste din Republica Moldova, care s-au accentuat în unele regiuni cu statut aparte: Transnistria, Găgăuzia, care urmărea apropierea de Turcia și județul Taraclia, influențat de bulgari.

Problema Transnistriei a ajuns de așa natură, încât a fost nevoie și de implicarea altor state, organizându-se, în continuare, runde de negocieri cu rezultate mai mult sau mai puțin concrete.

Lucrarea se încheie cu un capitol distinct, *Crestomație*, care înlocuiește lista bibliografică. În această parte a sintezei sunt culese la un loc o serie de surse istorice importante, în număr de 69, cum ar fi: note verbale, regulamente, acorduri, hotărâri, legi, comunicate, declarații, decrete, scrisori, protocoale, stenograme ș.a.

Cartea de față se constituie într-o complexă introducere în problematica vieții politice din Republica Moldova la sfârșitul secolului XX, cu numeroase influențe și asupra destinului basarabenilor, zdruncinat de diverse crize de ordin politic, economic și social. Lucrarea se adresează atât studenților interesați de acest colț de lume, rupt din pământul românesc, cât și specialiștilor și publicului larg, relatând evenimentele în mod accesibil și ușor de urmărit.

Intenția autorului de a ridica cortina de pe scena politică din Republica Moldova, de a reconstitui și a prezenta o societate într-un moment crucial este de apreciat și trebuie privită ca un apel la continuarea cercetării istoriei recente asupra celui de-al doilea stat românesc.

Anatol DICȚIONAR EREMIA TOPONIMIC (III)*

Moto: Numele de locuri ale unei regiuni oarecare pot fi studiate din diverse puncte de vedere, după preocupările celui care le cercetează. Modul cum iau ele naștere și rolul pe care îl joacă în viață interesează deopotrivă pe geograf, pe istoric, pe etnolog și pe lingvist. Așa se face că toți acești specialiști s-au simțit și continuă să se simtă atrași de toponimie în sensul larg al cuvântului.

Acad. Iorgu Iordan

Baraghina, vale cu pârâu în rn. Cahul, începe din niște zăvoaie cu plantații de salcâmi la est de Crihana Veche și se deschide în lunca Prutului în partea de sud a comunei Manta. Altitudini: 160 m la obârșia văii, 65 m la gura văii. Lungimea: 10 km. Este notată pe hărțile din sec. XIX-XX. Toponimul poate fi explicat prin apelativul regional *baraghin* „salcâm”, cu formantul *-a*, onimul având semnificația de origine „valea cu salcâmi”. Nu se exclude și explicația denumirii prin antrop. *Baraghin* (< reg. *baraghin* „salcâm”), cu același formant *-a*, sensul inițial al toponimului fiind, în cazul dat, „valea lui Baraghin”. Să se compare formațiile similare: *Brustura*, vale (< *brustur*), *Carpăna*, moșie (< *carpen*), *Frasina*, pădure (< *frasin*), *Sângera*, sat (< *sânger*); *Căpriană*, sat (< *Căprian*, *Chiprian*), *Crihana*, sat (*Cârhan*), *Gangura*, sat (< *Gangur*), *Tălmaza*, sat (< *Talmaz*).

Bâtlani, lac în lunca Prutului, lângă Pogănești (Hâncești), *Bâtlănița*, loc pe valea Nistrului, fost lac, la sud-vest de Tălmaza și la nord-est de Cioburciu (Ștefan-Vodă). Hidronimul *Bâtlani* e menționat ca iezer în documentele din sec. al XVI-lea [1, p. 29]. Numele topice sunt vechi precum sunt vechi obiectele hidrografice pe care le desemnează. *Bâtlani* este pluralul termenului ornitologic *bâtlan* „pasăre de baltă, cu gâtul, cu ciocul și cu picioarele lungi, cu pene cenușii și cu un moț de pene dat peste cap” (*Ardea ciperica*), cuvânt de origine bulgară (*бятлан* „bâtlan”), iar *Bâtlănița* reprezintă derivatul cu suf. *-iță* al aceleiași termen. Denumiri de lacuri și bălți, care indică habitatul

* Continuăm seria articolelor publicate în „Limba Română”, nr. 4-6, 2007, p. 97-104 și în „Limba Română”, nr. 10-12, 2007, p. 163-170.

acestor păsări, sunt frecvente în luncile inundabile ale Nistrului și Prutului și în Delta Dunării: *Bâtlănăria, Bâtlănărița, Balta Bâtlanilor, Jașsa Bâtlanilor*.

Bolata, râu în partea de nord a Republicii Moldova, afluent pe stânga al Căinarului. Își are izvoarele prin niște vâlcele și hârtoape din preajma satelor Visoca, Teleșuca și Tătărăuca Veche (Soroca); curge spre sud-est, apoi spre sud, mai departe iarăși spre sud-est, spre sud și spre sud-vest, până la vărsarea sa în râul Căinar, lângă comuna Căinarii Vechi (Soroca). Altitudini: 290-317 m la izvoare, 104 m la vărsare. Lungimea: 40 km. Afluenți: *Valea Dărcăuților, Valea Condrăteștilor, Valea Iazului, Bolățica* (de dreapta), *Valea Bădicenilor, Valea Poștei* (de stânga). Pe valea Bolatei nu se află așezată nicio localitate. Mai multe sate sunt situate pe văile și vâlcelele care se deschid în valea Bolatei: Slobozia Nouă, Dărcăuții Noi, Bădiceni, Rublenița Nouă, Băxani, Vanțina Mică, Lugovoe.

Hidronimul apare menționat pentru prima dată într-un document din 16 februarie 1570, prin care Bogdan Lăpușneanu voievod întărește lui Petru Albotă, logofăt, două locuri de pustie la Cubolta și la Căinar. În hotarele acestor locuri se afla și râul Bolata [2, veacul XVI, vol. II, p. 219]. La 1606 (1607) râul e atestat împreună cu satul Bolata [2, veacul XVII, vol. II, p. 111-112], care, probabil, se afla situat pe valea acestui râu, dar despre care mai târziu documentele vremii nu mai amintesc nimic.

În unele locuri numele râului este rostit *Boláta*, dar uneori și *Boloáta*, cu *a* interconsonantic accentuat diftongat, genitivul având, de regulă, forma *bolății* (*Dealul Bolății, Fața Bolății, Valea Bolății*). Hidronimul are la bază termenul entopic rom. *bolată* (*boloată*), înregistrat pe teren cu sensurile „loc cu apă provenită din ploi; băltoacă”, „mlaștină, mocirlă”. Valea râului este într-adevăr băltoasă, mlaștinoasă, particularitate hidrografică ce, în ultimă instanță, a determinat denumirea văii. În limba română entopicului îi corespund următoarele sinonime, unele având un radical etimologic înrudit (*balt-* / *bălt-* / *bolăt-*): *baltă, bălc, bălcău, băltac, băltoacă, blaștină, bolătău, bulhac, mlaștină, mocirlă, mociură, ochi, smârc, știoalună, tău* [3, p. 25]. Acest apelativ topic reprezintă în limba noastră un împrumut din graiurile limbii ruse sau ucrainene. Cf.: rus. *болото* „mlaștină, smârc, mocirlă”, „baltă”, ucr. *болото* „noroi, glod, tină”, „mlaștină, mocirlă”, „baltă”.

Brebariul, cu varianta locală *Bribariul*, lac în lunca Prutului, la vest de Crihana Veche (Cahul). Hidronimul are la bază apelativul *breb* „animal rozător înrudit cu castorul” (*Castor fiber*), cuvânt de origine slavă veche (*БЕБРЪ*, cu același înțeles). Numele topic reprezintă un derivat cu suf. *-ar* al lui *breb*, la origine însemnând „lacul cu brebi”, „habitatul brebilor”. Animalul acvatic nu se mai întâlnește astăzi în apele râurilor și lacurilor de pe teritoriul de la est de Carpați, toponimia servind în acest caz drept dovadă a viețuirii în trecut în această regiune a brebului. Formațiile zoonimice cu suf. *-ar* sunt frecvente în toponimia noastră: *Brosarul, Furnicarul, Gâscarul, Hidrarul, Mânzărarul*. Cf. și numele de familie: *Brebu, Brebanu, Brebeanu, Brebulescu*.

Derventul, locuri în sudul Basarabiei: *Derventul*, cu varianta *Dealul Dervent*, înălțime de teren la sud de Slobozia Mare (Cahul), *Șoseaua Derventului*, șosea de la Slobozia Mare spre Cășlița-Prut (Cahul), *Dervent*, lac în lunca Dunării, la vest de Satul

Nou (azi *Novoselskoe*, rn. Ismail, reg. Odesa, Ucraina), înregistrat și de *Dicționarul geografic al Basarabiei* de Z. Arbore [4, p. 88]. Obiectele topografice sunt diferite, ceea ce face dificilă explicația lor printr-un etimon cu o singură semnificație. Complexul sonor trădează o etimologie turcică a cuvântului etimon sau a numelui topic. Limba turcă cunoaște lexemul *derbent* cu înțelesul „trecătoare în munți, strâmtoare” [5, p. 138]. Să se compare numele orașului *Derbent*, situat la trecerea îngustă dintre lanțul principal al Caucazului și Marea Caspică (în Rusia), oiconimul fiind explicat printr-un cuvânt turco-persan *derbent* „încuietoare, zăvor”, „loc îngust, strâmtoare” [6, vol. I, p. 500; 7, p. 119]. În unele limbi turcice, cuvântul a dezvoltat și sensul de „îngrăditură, întăritură”, „cetate” [8, p. 176]. Acest sens este apropiat de semnificația de origine a toponimului *Derbentul*, deal în părțile Cahulului, cu urme de întărituri pe culmea sa. Denumirea lacului *Dervent* pare să fie motivată de entopicul *dervent* cu vechiul înțeles, această sursă de apă luând ființă, probabil, prin îngustarea locului de vărsare a ei în Dunăre. Căile de pătrundere a toponimului *Derbent* sau a entopicului *derbent* în zona de sud a Basarabiei au putut fi diferite: (1) limba turcă sau tătaro-nogaiică; (2) graiurile limbilor rusă sau ucraineană. În localitățile sudice termenul a fost atestat cu sensul „deal înalt fortificat; cetate” [3, p. 63].

Dubăsari, oraș în raionul Dubăsari; *Dubăsarii Vechi*, comună în raionul Criuleni. Orașul Dubăsari este situat pe malul stâng al Nistrului, la 50 km nord-est de Chișinău. Coordonate geografice: 47°16' latitudine N, 29°11' longitudine E. Comuna Dubăsarii Vechi se află pe malul drept al Nistrului, la 77 km nord-est de Chișinău și pe linie dreaptă, la 15 km sud, de orașul Dubăsari. Coordonate geografice: 47°10' latitudine N, 29°12' longitudine E. După cum ne sugerează însăși denumirea respectivă, mai veche este localitatea rurală Dubăsarii Vechi.

Dubăsari este menționat ca oraș, denumit inițial *Dubăsarii Noi*, începând cu anul 1795. Anterior a existat ca așezare rurală, apoi ca localitate de frontieră și punct de sprijin pentru armatele rusești în campaniile militare contra turcilor, mai târziu a existat ca târg și, în sfârșit, ca localitate urbană, important centru economic și cultural. Câteva informații asupra statornicirii și evoluției acestui oraș: 440 de case și 2.114 locuitori (1799); se deschide prima școală publică (1813) și o școală parohială (1821); 681 de case și 5.905 locuitori, 2 biserici ortodoxe, o sinagogă, spital, stație de poștă, 10 întreprinderi industriale, între care și 21 de mori; 3 iarmaroace pe an (1859); 13.466 de locuitori (1897); 4.600 de locuitori, 5 școli primare (1910); oraș în plină dezvoltare: întreprinderi industriale, instituții de menire socială și culturală – 6 școli medii și incomplete, școală de meserii, școală de arte plastice, școală de muzică, biblioteci, palatul culturii, cinematograf, spital, sanatoriu, circa 20 de fabrici și uzine, port fluvial, hidrocentrală etc. (1924-1980); 21.700 de locuitori (2004) [9, vol. VI, p. 66-78].

Dubăsarii Vechi ca localitate este amintită într-o hotarnică a moșiei satului din vecinătate, Șerpeni, care datează din 3 august 1470, document pe care istoricii îl consideră îndoielnic. Sigure sunt atât mărturiile cartografice din anul 1735 și de mai târziu, precum și un act de hotărnicire a moșiei târgului Orhei, din 1761, care consemnează printre reperatele de hotar și *Drumul Dubăsarului*. Sursele statistice ulterioare ne oferă următoarele date asupra satului: 37 de case, moșia aparținând

hatmanului Dumitrașcu Sturza în 1772 [10, partea I, p. 91]; 161 de gospodării țărănești, ocina satului fiind stăpânită de Roxana Mavrogheni în 1817 [11, p. 139]; 300 de case și 710 locuitori în 1870 [12, p. 91]; 542 de gospodării țărănești și 2.520 de locuitori, o școală ministerială și una de zemstvă cu 2 clase, bibliotecă, moară cu aburi în 1910-1912 [9, vol. VI, p. 83]; 4.442 de locuitori, dintre care 4.304 români în 1930 [13, p. 462]; 2561 gospodării individuale și 6.133 de locuitori în 1994 [14, vol. II, p. 425].

Documentele vremii nu amintesc despre o strămutare a locuitorilor din Dubăsarii Vechi în Dubăsarii de peste Nistru, ceea ce nu se poate exclude, pentru că despre asemenea strămutări ne vorbesc numele multor sate de pe un mal și de pe celălalt: *Molovata, Corjova, Delacău, Speia, Cioburciu* ș.a. Din vechile documente nu aflăm aproape nimic despre proveniența numelui topic *Dubăsari*, deși aceasta poate fi dedusă din unele informații cu privire la sistemul nostru rutier de altă dată. Vorba e că drumurile mari (șleahurile) aveau la trecerile peste Nistru și Prut, în anumite locuri, poduri permanente fixe, construite de obicei din piatră și lemn, și poduri mobile, „umblătoare”, „plutitoare”, acestea fiind niște construcții de lemn, montate pe un ansamblu de ambarcațiuni, denumite astăzi *bacuri* sau *pontoane*, în vorbirea populară – *brudine, dubasuri*. Vechile bacuri erau construite pe niște bărci mari și lungi, denumite *dubase* sau *dubasuri*, de la care și-au luat numele vasele plutitoare respective. Aceste poduri mobile urmau un anumit traseu peste râuri, fiind direcționate de otgoane metalice, fixate pe un mal și pe celălalt, și puse în mișcare cu ajutorul unor vâsle sau al prăjinilor, iar mai târziu și cu niște motoare. La Dubăsari și la Dubăsarii Vechi funcționau pe vremuri asemenea poduri.

Bărcile acestea se făceau din bârne de lemn și scânduri, unse apoi din belșug cu smoală și dohot, sau se confecționau prin cioplire și scobire din trunchiuri mari de copaci, de obicei de stejar, în rusește, limba de origine a termenului, *дыб*, de la care provine apelativul nostru *dubă* (pl. *dube*) „luntre mare folosită de pescari” (cf. rus. *дыб* „stejar”, *дыбă* și *дыбач* „luntre mare”). Meșterii care construiau astfel de poduri se chemau *dubăsari* (< *dubas* + suf. *-ari*) și tot așa li se zicea podarilor și paznicilor care supravegheau aceste poduri. Documentele vechi indică mai multe locuri la Nistru unde funcționau asemenea poduri, la Palanca, Crocmaz, Chițcani, Gura Băcului, Delacău, Vadul lui Vodă, Criuleni ș.a. Deci actualele localități *Dubăsari* reprezintă la origine așezări de meșteri dubăsari sau de lucrători la poduri umblătoare, construite pe dube (*dubase*) [9, vol. VI, p. 80-81].

Manta, comună în raionul Cahul, situată pe o colină cuprinsă între valea Prutului și o vâlcea pe care localnicii o numesc *Baraghina*. Este o localitate veche, identificată de unii cercetători cu Gocimăneștii și Măneștii din sec. al XVI-lea [15, vol. II, p. 7]. Cu denumirea *Manta* apare notată pe harta lui Dimitrie Cantemir din 1716, fiind atestată apoi în mai multe documente. Astfel, dintr-un act al cancelariei domnești din 25 mai 1733 aflăm că au fost supuși unor dări „oamenii căsași” din Greceni, Baurcii, Paicu, Zărnești, Frumoasa, Crăhana, *Manta*, Iscaul și Pelinii [16, vol. III, p. 42-43]. La 18 ianuarie 1742 este emisă o „carte de volnicie” lui Manolache Costache vel spătar, lui Vasile Sturza vel stolnic și lui Scărlătache Cos-

tache biv vel clucer „ca să stăpânească moșiile dumnealor sale Grecenii, și Vadul Isacului, și *Manta*, și Crăhana, după hotărârea ce s-au făcut” [16, vol. II, p. 150].

Ulterior satul e menționat frecvent: 1772 – cu 58 de ogrăzi, moșia aparținând proprietarului Gheorghe Costache; 1774 – cu 59 de case, 2 rufetași (breslași) și 57 birnici [10, partea I, p. 159; partea II, p. 215]. Apare fixat apoi pe hărțile din 1770 (1774), 1812, 1856, 1878 ș.a.

Oiconimul a fost explicat în mod simplist, prin apelativul *mantá* „haină lungă și largă, purtată peste îmbrăcămintea obișnuită”. Chipurile, aici a trăit unul care făcea mantale. În realitate, numele localității provine din antroponimul *Mánta* (*Mántea*, *Mántu*, cu accentul pe *a* din prima silabă), numele de familie al proprietarului de moșie de pe vremuri sau al fondatorului așezării umane. Acest nume de persoană se întâlnește rar în zilele noastre, dar e frecvent atestat în documentele vechi. Să se compare: *Manta*, mare postelnic pe vremea lui Mihai Viteazul (1593), *Manta* Câmpineanu (din Câmpina), clucer, rudă prin alianță cu Cantacuzinii (1644), *Manta*, căpitan de lefegii (1711) ș.a. [17, p. 69, 150]. Antroponimul *Manta* poate fi explicat prin numele de persoană grecesc *Mantas* (*Mantos*), la fel ca și bg. *Manto*, din care au rezultat derivatele din limba respectivă *Mantov*, *Mantovschi*. De menționat că un *Manta* postelnic e trecut în pomelnicul Mănăstirii Argeș printre grecii țarigrădeni, ceea ce confirmă într-un fel originea grecească a numelor de persoană.

Satul *Manta*, împreună cu alte multe localități de pe Valea Prutului – Giurgiulești, Gotești, Crihana, Frumoasa, Paicu, Zărnești ș.a. – sunt vetre străvechi de istorie și tradiții românești.

Runcul, locuri în codrii Botnei: *Runcul* (Ruseștii Noi, rn. Ialoveni), *Valea Runcului* (Hansca, rn. Ialoveni), *Matca Runcului* (Buțeni, rn. Hâncești), *Dealul Runcului* (Pojăreni, rn. Ialoveni). *Runcul* denumește un teren agricol de sub Pădurea Surucenilor, la nord-est de Ruseștii Noi. *Valea Runcului* e o vâlcea, ramificație a văii râulețului Botnișoara, pe care locuitorii din Buțeni o numesc *Matca Runcului*. *Dealul Runcului* este un deal situat la sud de Pojăreni, dinspre Valea Runcului. Deci rezultă că au existat două *Runcuri* principale, unul în părțile Surucenilor și altul lângă Buțeni, acesta din urmă dezvoltând un câmp onimic, prin polarizare toponimică: *Valea Runcului*, *Matca Runcului*, *Dealul Runcului*.

Ce fel de locuri să fi fost aceste *Runcuri*? Populația din localitățile respective nu cunoaște un cuvânt *runc*. Acesta poate că s-a aflat în uzul local și apoi a trecut în lexicul pasiv, dispărând cu totul în cele din urmă. Termenul nu a fost înregistrat nici într-o altă localitate din Basarabia. În mod obișnuit, el se află în circulație în regiunile păduroase ale Carpaților, aici întâlnindu-se și numeroase nume topice: *Runcu*, *Runculețul*, *Runcurelul*, *Runcușorul*, *Runcul Dornei*, *Runcul Frumos*, *Dealul Runcului*, *Valea Runcului* ș.a. [18, p. 23; 19, p. 226].

Termenul figurează în dicționarul academic al limbii române și în unele lucrări de specialitate toponimică: *runc* „poiană într-o pădure”, „loc înclinat, acoperit cu pădure”, „câmp unde pasc vitele” [20, vol. IX, p. 618]; *runc* „curătură în munți

sau pe dealuri”, „imaș pe locul unei păduri arse” [21, p. 67]; *runc* „loc unde a fost pădure, acum servind ca pășune” [22, p. 57].

Din toate sensurile înregistrate se distinge unul de bază – „loc unde a fost tăiată pădurea”. Cu acest sens entopicul s-a aflat în folosință obișnuită, probabil, în timpul defrișării masive a pădurilor din Basarabia (sec. XVII-XIX), când lemnul de pădure și produsele obținute prin prelucrarea lemnului (materialele de cherestea, potasa, silitra, mangalul) deveniseră marfă de cumpărare-vânzare pe piața internă și externă.

Apelativul topic este un cuvânt moștenit din latină: *runcus* < *runco*, *runcare* „a prăși”, „a curăța un teren de buruieni, de spini”. Documentar apare menționat încă la 1473: *do potoca runcului* [23, p. 204]. Îl găsim folosit și în operele literare: *La stânga se înalță... un runc verde, întâia treaptă a Ceahlăului* [A. Russo, după 24, vol. III, p. 788]; *Noi ne uităm de pe un runc și vedeam toate* [M. Sadoveanu, 25, p. 697]. Lui îi corespund în limba noastră sinonimele: *arsură, corcitură, curătură, goliște, laz, luminiș, poiană, rariște* ș.a. În documentele din sec. XV-XVII, în arialul *runc* – *Runc*, apar menționate toponimele: *Runcul, Runcul Carpănului, Runcul cel Mare, Runcul lui Berchez, Runcul lui Bozie, Runcul lui Dan, Runcul lui Stan, Runcul Stânilor, Runcușorul* [18, p. 23; 19, p. 221].

Terebna, râu, afluent pe stânga al Prutului, la sud-est de Cuconeștii Vechi (rn. Edineț). Izvorăște la nord de comuna Terebna, trece prin această localitate și prin Cuconeștii Noi (rn. Edineț), având direcția spre sud-vest și apoi, înainte de vărsare, spre vest. Lungimea: 17 km. Altitudini: 2309 m la izvoare, 95 m la vărsare. Pentru prima dată apare menționat documentar la 17 aprilie 1429, când Alexandru cel Bun dăruiește lui Radul grămătic satele Zubricăuți și Ivancăuți la Terebne, cu hotarele lor vechi [26, vol. I, p. 86-87]. E atestat și mai târziu, la 1431, 1436 ș.a. [*ibidem*, p. 152-153, 222-223].

Satul Terebna, în cea de-a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, era încă foarte mic: 20 de ogrăzi în 1772 [10, partea I, p. 145], 30 de gospodării, cu 30 de birnici în 1774 [*ibidem*, partea II, p. 159]. O anumită dinamică în demografia localității se constată în secolele următoare: în 1817 – 92 de gospodării, moșia cu o suprafață de 960 de fălci aparținând proprietarului Stoian Solomon [11, p. 31]; în 1861 – 109 de ogrăzi, 613 de locuitori [27, p. 65]; în 1875 – 836 de locuitori [12, p. 61]; în 1897 – 1143 de locuitori [28, p. 9]; în 1904 – 198 de case, 1227 de locuitori [4, p. 207]; în 1930 – 1890 de locuitori, dintre care 1769 români [13, p. 54]; în 1994 – 1709 locuitori, dintre care 1682 români [14, vol. II, p. 581].

După toate probabilitățile, localitatea a fost denumită după râul la ale cărui izvoare se află situată. Hidronimul are la bază tema *mepeb-* a verbului slav *mepebumu*, care înseamnă „a smulge”, „a curăța terenul de copaci; a despăduri”. Cf.: v. rus. *mepebumъ*, ucr. *mepebumu*, bel. *уеpeбиуѢ*, sloven. *trebiti*, ceh. *tribiti*, pol. *trzebic*, toate lexemele având același sens – „a despăduri, a defrișa” [6, p. 45-46]. Deci semnificația originară a hidronimului ar fi „râu (pârâu) pe o vale unde a fost defrișată pădurea”.

Formantul *-n* (< suf. adjectival *-n-* + elementul formativ feminin *-a*) derivă, de obicei, nume topice cu însușiri asemănătoare sau identice cu noțiunea exprimată de etimon: *Bolotna, Crapivna, Lesna, Lăpușna, Lopatna, Răchitna*. Hidronimele

în *-na / -nea* păstrează vechile forme scurte adjectivale, cărora în limba rusă curentă le corespund variantele pline: *болотная, крапивная, лесная, лопушаная, лопатная, ракутная*. Aceste nume au statut gramatical de substantive, la origine însă fiind adjective.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Alexandru I. Gonța, *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri*, București, 1990.
2. *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XV*, București, vol. I, 1954 și urm.
3. Anatol Eremia, *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006.
4. Zamfir Arbore, *Dicționarul geografic al Basarabiei*, Chișinău, 2001 (după ediția din 1904 de la București).
5. Д. А. Магазаник, *Русско-турецкий словарь*, Москва, 1945.
6. М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, том I-IV, 1964.
7. В. А. Никонов, *Краткий топонимический словарь*, Москва, 1966.
8. Э. М. Мурзаев, *Словарь народных географических терминов*, Москва, 1984.
9. *Localitățile Republicii Moldova*, Chișinău, vol. 1-7, 1999-2007.
10. *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774 // Moldova în epoca feudalismului*. Chișinău, vol. VII, părțile I-II, 1975. Editate de P. Gh. Dimitriev.
11. *Роспись землевладения и сословного строя населения Бессарабии по данным переписи 1817 года // Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии*, Кишинёв, том III, 1907.
12. *Бессарабская губерния. Перечень населенных мест (1870-1875)*, Кишинёв, 1912.
13. *Enciclopedia României*, București, vol. II, partea I, 1935.
14. *Dicționarul statistic al Republicii Moldova*, Chișinău, vol. I-IV, 1994.
15. Vladimir Nicu, *Localitățile Moldovei în documente și cărți vechi*. Chișinău, vol. I-II, 1991.
16. *Cronica lui Constantin Mavrocordat*, Iași, vol. I-III, 1985-1987.
17. Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVIII*, București, 1971.
18. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963.
19. Dragoș Moldovanu, *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche*, Iași, vol. I, partea a 4-a, 2005.
20. *Dicționarul limbii române*, Academia Română. București, vol. I, 1913 și urm.
21. Teodor Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română* (Extras), Chișinău, 1931.
22. Petre V. Rotaru, George A. Oprescu, *Lexicon toponimic*, București, 1943.
23. *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române*, București, 1981.
24. *Dicționarul limbii române literare contemporane*, București, vol. I-IV, 1955-1957.
25. Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*, București, 1989.
26. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, București, vol. I, 1975 și urm.
27. *Списки населенных мест Российской Империи. Бессарабская область*, Санкт-Петербург, 1861.
28. *Первая всеобщая перепись населения Российской Империи. Бессарабская губерния*, Санкт-Петербург, 1905.

Marin BUTUC **TERMENI ȘI TERMENI-SINTAGME
AI METALIMBAJULUI MILITAR
ROMÂNESC**

Noțiunile de „termen militar” și „terminologie militară”, în lingvistică, se înscriu conform aceluiași parametri științifici ca și noțiunile de „termen” și „terminologie”. Definițiile noțiunilor de „termen militar” și „terminologie militară” sunt aproape identice cu definițiile noțiunilor de „termen” și „terminologie” din știința limbii: termenul militar este același cuvânt (sau îmbinare de cuvinte) care denumește o noțiune a unui obiect, proces sau acțiune din domeniul profesional, special militar [1]. Terminologia militară, de asemenea, reprezintă totalitatea de termeni militari dintr-o limbă sau din toate limbile. Termenul militar este un simbol al unui concept, iar conceptul lui reprezintă sensul terminologic. Termenul militar se deosebește substanțial de un cuvânt obișnuit, deoarece exprimă o noțiune specială, ce nu-și pierde integritatea lexico-semantică, indiferent de procedeele de exprimare a conținutului acestei noțiuni [2].

Sub aspect structural însă, termenul militar trebuie să fie o unitate nominativă unică, independentă și nealterabilă din acest punct de vedere. Structura gramaticală a termenului nu este totdeauna compatibilă (potrivită) cu noțiunea. Anume din această perspectivă a relației dintre forma gramaticală a termenului militar cu noțiunea, de corespundere și compatibilitate a semnificației literale cu cea referențială, conținutală, termenii militari pot fi împărțiți, convențional, în următoarele trei grupe: 1) corect orientativi (*aviație militară, avion fără pilot, rachetă antiaeriană, stare de mobilizare, demobilizare, cartușieră* ș.a.); 2) neutri (*automat „Kalașnikov”, pistol „UZI”, mitralieră, tanc* ș.a.); termenii orientativi neutri, din punct de vedere formal, nu aduc vreo informație privind semnificația noțiunii denumite; 3) incorect orientativi (*tanc maritim* – nu denumește o mașină de luptă, dar „o navă de transport din compunerea marinei militare”; *teleindicație* – nu denumește o indicație transmisă de la depărtare, dar „o instalație destinată transmiterii și reproducerii valorilor coordonatelor de po-

ziție ale țintei aeriene”; *tren rulo* – nu denumește o garnitură de cale ferată, dar „o parte a afetului gurilor de foc de artilerie” ș.a.).

Prin urmare, în limba română, ca și în alte limbi, se procedează la stabilirea unor frontiere semantice ale unui semnificant, care în cazul structurii termenilor militari are o importanță majoră pentru orientarea și utilizarea cât mai adecvată a noțiunii exprimate, ținând cont de particularitățile ei specifice. Din acest motiv, formarea termenilor este totdeauna un proces conștient și nu spontan [3].

Anume în acest temei are loc procesul de formare a termenilor militari românești, care se sprijină pe conștiința vorbitorului, nefiind deliberativ și având ca sursă de formare limba română contemporană, sistemul ei imanent și metalimbajul ei militar propriu-zis, care oferă, în permanență, o multitudine de posibilități semantice, sintactice și gramaticale.

E de reținut faptul că, pentru ca un termen militar să aibă o funcționalitate optimă, e absolut necesar să corespundă unor cerințe tehnice de operare. În primul rând, termenul militar (împrumutat sau creat) trebuie să fie scurt, laconic și ușor de operat. Totodată, „termenul militar trebuie, convențional, să reflecte calitățile necesare și suficiente ale noțiunii ce creează și susține specificul ei”. Anume aceste condiții fac ca termenii militari să nu poată fi exprimați întotdeauna printr-un singur cuvânt – scurt și comod, dar prin două sau mai multe. Astfel, metalimbajul terminologic militar (și nu numai) devine complex sub aspectul structurii, deoarece conține nu numai cuvinte *simple*, *derivate*, dar și *compuse* sau *termeni militari-sintagme* etc.

Termeni militari-sintagme sunt îmbinările de cuvinte alcătuite din două sau mai multe elemente, care denumesc împreună o noțiune din cadrul domeniului militar. Sistemele militare terminologice, la rândul lor, se împart în următoarele categorii de sintagme pretabile descompunerii: a) îmbinări libere unde fiecare component poate face parte și din alte sintagme (*tun antitanc*, *tun de turelă*, *tun antiaerian*, *tun atomic*; *tanc maritim*, *tanc-nomad* ș.a.); b) sintagme stabile (fixe), ale căror elemente constituente, plasate în alte îmbinări, nu mai sunt termeni militari (*șanț de adăpost*, *șanț de comunicație*; *misiune de foc*, *misiune de luptă* ș.a.); c) sintagme nepretabile descompunerii (*gheară de piscică*, *obstacol berbec*, *pâlnie de obuz*, *plafon al avionului* ș.a.).

Din punctul de vedere al numărului de elemente incluse în sintagmă, termenii militari românești pot fi clasificați în următoarele categorii:

1. Termeni militari bimembri: *cartuș filtrant*, *cercetare aeriană*, *comisar militar*, *desant aerian*, *forță aeriană*, *jurământ militar*, *tun antitanc*, *mitralieră antiaeriană* ș.a.
2. Termeni militari trimembri: *tun de însoțire*, *bombă de noapte*, *bombă cu sodiu*, *mină fără contact*, *tanc fără turelă*, *tanc fără echipaj*, *glonț fără înveliș*, *tun fără recul*, *artilerie fără recul*, *artilerie fără țevă* ș.a.
3. Termeni militari tetramembri: *autoamfibie cu trei punți*, *batalion de construcții aerodrumuri*, *batalion de deservire a aerodromului*, *batalion de degazare a tere-*

nului, batalion de construcții-drumuri, batalion de reparații-drumuri, batalion de exploatare-drumuri, batalion de construcții-poduri, grilă de protecție a farului (la mașini blindate) ș.a.

4. Termeni militari polimembri: *instalație de lansare a rachetei nederijate, atac din contact nemijlocit cu inamicul, artilerie de coastă tractată cu mașini, artilerie anti-aeriană de mare calibru, atac fără schimbare de dispozitiv, atac pentru distrugerea atenției inamicului ș.a.*

Așadar, terminologia militară constituie un sistem complex sub aspectul structurii, fapt condiționat și determinat de interesul terminologilor de a crea termeni ce denumesc noțiuni militare, exprimând, prin acestea, particularitățile referențiale definatorii.

BIBLIOGRAFIE

1. Georgeta Ciobanu, *Elemente de terminologie*, Editura Mirton, Timișoara, 1998, p. 23.
2. Д. С. Лотте, *Как работать над терминологией (основы и методы)*, Наука, Москва, 1968, p. 38.
3. *Idem*, p. 42.

AUTORI

Claudia BALABAN, Președinte al Secției Naționale a Consiliului Internațional al Cărții pentru Copii și Tineret, director general al Bibliotecii Naționale pentru Copii „Ion Creangă”.

Ana BANTOȘ, conf. univ. dr., Catedra de literatură universală și comparată a U.S.M., critic literar, cercetător științific coordonator la Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău.

Iulian BOLDEA, prof. univ. dr., decan al Facultății de Științe și Litere, Universitatea „Petru Maior”, redactor al revistei „Vatra”, Târgu-Mureș.

Elena BUHAIEV, Inspector Școlar General, Constanța.

Constantin BURAC, prof. univ. dr., Facultatea de Arhivistică, Academia „Al. I. Cuza”, București.

Marin BUTUC, drd., Catedra limba română, lingvistică generală și romanică, Facultatea de Litere, U.S.M., Chișinău.

Dorin CIMPOEȘU, prof. univ., doctor în istorie, Academia „Al. I. Cuza”, București.

Lina CODREANU, profesoară, Huși.

Theodor CODREANU, prof. dr., critic literar, prozator și eseist, Huși.

Mihai CUCEREAVĂI, ziarist, Chișinău.

Anatol EREMIA, lingvist, dr. hab. în filologie, cercetător științific coordonator, Institutul de Filologie al A.Ș.M., Chișinău.

Iulian FILIP, scriitor și publicist, Chișinău.

Nicolae GEORGESCU, prof. univ. dr., decanul Facultății de Filologie, Universitatea „Hyperion” din București, scriitor.

Mirela-Maria IEREMCIUC, masterand, Facultatea de Arhivistică, Academia „Al. I. Cuza”, București.

Bogdan-Alexandru JITEA, istoric, drd., Universitatea din București.

Mioara KOZAK, drd., prof., Colegiul național „Unirea”, Târgu-Mureș.

Ioan MÂNĂSCURTĂ, scriitor și publicist, Chișinău.

Ioan MILICĂ, lector dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

Cristinel MUNTEANU, lector dr., Universitatea „Constantin Brâncoveanu”, Pitești, filiala Brăila.

Mariana NOREL, conf. univ. dr., Universitatea Transilvania, Brașov.

Ana Maria Roxana PAICA, prof. dr., Universitatea din București.

Mihai PAPUC, redactor literar la Editura Știința, Chișinău.

Anca-Denisa PETRACHE, prof. dr., Inspector General, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, România.

Titu POPESCU, scriitor și publicist, Germania.

Adrian Dinu RACHIERU, prof. univ. dr., decan al Facultății de Jurnalistică, Universitatea „Tibiscus”, Timișoara.

Nicolae ROTUND, prof. univ. dr., Universitatea „Ovidius”, Constanța.

Mina-Maria RUSU, prof. dr., Inspector General pentru Limba și Literatura Română la Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, vicepreședinte al Comisiei Naționale pentru Limba și Literatura Română, România.

Sebastian RUSU, drd., Universitatea Valahia, Târgoviște.

Aurelian SILVESTRU, doctor în psihologie, scriitor și publicist, Chișinău.

Andrei STRÂMBEANU, scriitor și publicist, Chișinău.

Eugen TOMAC, Secretar de stat pentru românii de pretutindeni, Guvernul României.

Nicolae TURTUREANU, scriitor, senior editor al „Revistei Române”, Iași.

Diana VRABIE, conf. univ. dr., U.P.S. „Alec Russo”, Bălți.

Emil VRABIE, prof. dr. în filozofie, președinte al Asociației Naționale de Studiere a Artei de Comunicare.

Vladimir ZAGAEVSCHI, conf. univ. dr., Facultatea de Litere, U.S.M., Chișinău.

ISSN 0235-9111

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ